

YERELLEŞEN İNSANI GELİŞME

2020

İnsani Gelişme Endeksi – Büyükşehirler (İGE-B)
İnsani Gelişme Endeksi – İlçeler (İGE-İ)

Prof. Dr. Murat ŞEKER
Cenk OZAN
Berna YAMAN

Katkıda Bulunanlar

Prof. Dr. E. Fuat KEYMAN
Prof. Dr. Evren BALTA
Prof. Dr. Mehmet Nuri GÜLTEKİN
Başak T Z N GÖRDÜK

Kitabın her hakkı saklıdır ve İnsani Gelişme Vakfı İktisadi Ticari İşletmesi'ne aittir. 5846 sayılı ve 2936 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunları ve Türk Ticaret Kanunu gereğince; kısmen veya tamamen fotokopi, tarama, yazma ve diğer herhangi bir yöntemle çoğaltılamaz, kanuna uygun olmayan alıntılar yapılamaz.

Kitabın Adı

YERELLEŞEN İNSANİ GELİŞME
İnsani Gelişme Endeksi – Büyükşehirler (İGE-B)
İnsani Gelişme Endeksi – İlçeler (İGE-İ)
2020

Kitabın Yazarı

Prof. Dr. Murat ŞEKER
Cenk Ozan
Berna Yaman

Katkıda Bulunanlar

Prof. Dr. E. Fuat KEYMAN
Prof. Dr. Mehmet Nuri GÜLTEKİN

Prof. Dr. Evren BALTA
Başak TÜZÜN GÖRDÜK

E-Kitap Sayfa Düzenleme / Kapak

Enva Medya Yapım ve Yayıncılık Hizmetleri A.Ş (ENVA)

Yayın Yönetmeni

N. Berk ÇOKER

Sertifika No / 50122

Yayın No / 4

ISBN 978-605-67151-3-6

İSTANBUL 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	3
SUNUŞ.....	7
Teşekkürler	14
YÖNETİCİ ÖZETİ.....	15
1. İNSANİ GELİŞME EKSENİNDE DERLEMELER.....	19
YÖNETİŞİM; ADİL VE BİRLİKTE.....	19
SOSYAL KAPSAMA; KİMSEYİ GERİDE BIRAKMAMAK	23
TOPLUMSAL CİNSİYET; KADIN DOSTU KENTLER	28
İKLİM VE ÇEVRE; SOLUK ALAN KENTLER.....	32
SAĞLIK; EŞİTSİZLİKLERLE MÜCADELE	37
SOSYAL YAŞAM; ÇEŞİTLİLİK İÇİNDE UYUM.....	41
EKONOMİK GELİŞME; ORTA SINIFLARI GÜÇLENDİRMEK.....	46
NİTELİKLİ EĞİTİM: YEREL YÖNETİMLERİ GÜÇLENDİRMEK	51
2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ.....	55
2.1. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI	55
2.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	59
2.3. SKA PERSPEKTİFİNDEN İGE MODELİ.....	62
3. İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ – BÜYÜKŞEHİRLER.....	67
3.1. GE-B DEĞİŞKENLER	67
3.1.1. İGE-B Yönetişim ve Saydamlık Göstergeleri	69
3.1.2. İGE-B Eşitsizliklerle Mücadele Göstergeleri	71
3.1.3. İGE-B Nitelikli Eğitim Göstergeleri.....	72
3.1.4. İGE-B Sağlıklı Yaşam Göstergeleri	73
3.1.5. İGE-B Sürdürülebilir Ekonomi Göstergeleri	74
3.1.6. İGE-B Sosyal Yaşam Göstergeleri.....	76
3.1.7. İGE-B Sürdürülebilir Çevre ve Enerji Göstergeleri	77
3.1.8. İGE-B Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Göstergeleri.....	78
3.1.9. İGE-B Ulaşım ve Erişilebilirlik Göstergeleri.....	79
3.2. İGE-B ANA ENDEKS SONUÇLARI.....	80
3.3. İGE-B ALT ENDEKSLER.....	83
3.3.1. İGE-B Yönetişim ve Saydamlık Endeksi.....	83
3.3.2. İGE-B Eşitsizliklerle Mücadele Endeksi.....	86

3.3.3. İGE-B Nitelikli Eğitim Endeksi	89
3.3.4. İGE-B Sağlıklı Yaşam Endeksi	92
3.3.5. İGE-B Sürdürülebilir Ekonomi Endeksi.....	95
3.3.6. İGE-B Sosyal Yaşam Endeksi.....	98
3.3.7. İGE-B Sürdürülebilir Çevre ve Enerji.....	101
3.3.8. İGE-B Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi.....	104
3.3.9. İGE-B Ulaşım ve Erişilebilirlik Endeksi.....	107
3.4. Büyükşehir Performans Analizi.....	110
4. İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ – İLÇELER.....	125
4.1. İGE-İ DEĞİŞKENLER.....	125
4.1.1. İGE-İ Yönetişim ve Saydamlık Göstergeleri.....	130
4.1.2. İGE-İ Sosyal Kapsama Göstergeleri	133
4.1.3. İGE-İ Ekonomik Durum Göstergeleri	135
4.1.4. İGE-İ Eğitim Göstergeleri	135
4.1.5. İGE-İ Sağlık Göstergeleri	136
4.1.6. İGE-İ Sosyal Yaşam Göstergeleri	136
4.1.7. İGE-İ Çevresel Performans Göstergeleri	138
4.1.8. İGE-İ Ulaşım ve Erişilebilirlik Göstergeleri	139
4.1.9. İGE-İ Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Göstergeleri	139
4.2. İGE-İ ANA ENDEKS SONUÇLARI	140
4.3. İGE-İ ALT ENDEKSLER	146
4.3.1. İGE-İ Yönetişim ve Saydamlık Endeksi	146
4.3.2. İGE-İ Sosyal Kapsama Endeksi.....	151
4.3.3. İGE-İ Ekonomik Durum Endeksi.....	155
4.3.4. İGE-İ Eğitim Endeksi.....	160
4.3.5. İGE-İ Sağlık Endeksi.....	164
4.3.6. İGE-İ Sosyal Yaşam Endeksi	169
4.3.7. İGE-İ Çevresel Performans Endeksi	173
4.3.8. İGE-İ Ulaşım ve Erişilebilirlik Endeksi	177
4.3.9. İGE-İ Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi	182
EK1: İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ BÜYÜKŞEHİRLER-VERİ TABANI TABLOSU ...	187
EK2: İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ – BÜYÜKŞEHİRLER ENDEKS SONUÇLARI ..	199
EK3: İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ İLÇELER-VERİ TABANI TABLOSU	200
EK4: İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ – İLÇELER ENDEKS SONUÇLARI	205
KAYNAKÇA	209

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. İGE-Büyükşehirler Endeks Ortalamaları.....	16
Grafik 2. İGE-İlçeler Endeks Ortalamaları.....	18
Grafik 3. İGE-İ Ana Endeks Bölge Dağılımı	145
Grafik 4. İGE-İ Yönetişim ve Saydamlık Endeksi.....	148
Grafik 5. İGE-İ Sosyal Kapsama Endeksi	155
Grafik 6. İGE-İ Ekonomik Durum Endeksi	157
Grafik 7. İGE-İ Eğitim Endeksi	164
Grafik 8. İGE-İ Sağlık Endeksi	166
Grafik 9. İGE-İ Sosyal Yaşam Endeksi.....	173
Grafik 10. İGE-İ Çevresel Performans Endeksi.....	177
Grafik 11. İGE-İ Ulaşım ve Erişilebilirlik Endeksi.....	179
Grafik 12. İGE-İ Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi.....	186

HARİTA LİSTESİ

Harita 1. Araştırma Kapsamındaki Büyükşehirler.....	55
---	----

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Endeks Hesaplama Yöntemi	61
Şekil 2. İGE-B Alt Bileşenler	68
Şekil 3. İGE-İ Alt Bileşenler.....	126
Şekil 4. İGE-İ Bölge Dağılımı	141

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. İnsani Gelişme Endeksi – İlçeler Kapsamındaki İller	57
Tablo 2. Veri Eksikliği Nedeniyle Kapsam Dışında Kalan İlçeler	58
Tablo 3. SKA ve İGE Eşleştirme Matrisi	63
Tablo 4. Sürdürülebilir Kalkınma Hedef ve Gösterge Dağılımı	64
Tablo 5. İnsani Gelişme Endeksi Modelinin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını Kapsama Düzeyi	65
Tablo 6. “Gizli Vatandaş” Senaryo Soruları	70
Tablo 7. İGE-B Ana Endeks Sonuçları	81
Tablo 8. İGE-B Yönetişim ve Saydamlık Endeksi Sonuçları	84
Tablo 9. İGE-B Eşitsizliklerle Mücadele Endeksi Sonuçları	87
Tablo 10. İGE-B Nitelikli Eğitim Endeksi Sonuçları	90
Tablo 11. İGE-B Sağlıklı Yaşam Endeksi Sonuçları	93
Tablo 12. İGE-B Sürdürülebilir Ekonomi Endeksi Sonuçları	96
Tablo 13. İGE-B Sosyal Yaşam Endeksi Sonuçları	99
Tablo 14. İGE-B Sürdürülebilir Çevre ve Enerji Endeksi Sonuçları	102
Tablo 15. İGE-B Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi Sonuçları	105
Tablo 16. İGE-B Ulaşım ve Erişilebilirlik Endeksi Sonuçları	108
Tablo 17. İGE-İ Değişken Tablosu	127
Tablo 18. “Gizli Vatandaş” Senaryo Soruları	132
Tablo 19. Faaliyet Değerlendirme Tablosu Örneği - Kadınlar	133
Tablo 20. Faaliyet Değerlendirme Tablosu Örneği - Sosyal Yaşam	137
Tablo 21. İGE-İ Ana Endeks Sonuçları – Yeşil Bölge	142
Tablo 22. Bölgelere Giren İlçe Sayıları Değişimi 2016-2020	145
Tablo 23. İGE-İ Yönetişim ve Saydamlık Endeksi – Yeşil Bölge	147
Tablo 24. İGE-İ Sosyal Kapsama Endeksi – Yeşil Bölge	151
Tablo 26. İGE-İ Eğitim Endeksi – Yeşil Bölge	161
Tablo 25. İGE-İ Ekonomik Durum Endeksi – Yeşil Bölge	156
Tablo 27. İGE-İ Sağlık Endeksi – Yeşil Bölge	165
Tablo 28. İGE-İ Sosyal Yaşam Endeksi – Yeşil Bölge	170
Tablo 29. İGE-İ Çevresel Performans Endeksi – Yeşil Bölge	174
Tablo 30. İGE-İ Ulaşım ve Erişilebilirlik Endeksi – Yeşil Bölge	178
Tablo 31. İGE-İ Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi – Yeşil Bölge	183

SUNUŞ

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI VE İGE-İ MODELİ İLİŞKİSİ

1. İGE-İ'nin Yapılandırılması

İNGEV İnsani Gelişme Endeksi İlçeler (İGE-İ) çalışmamızı Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın İnsani Gelişme raporlarından esinlenerek başlattık, özellikle şu konulara dikkat ederek yapılandırdık:

i. İnsani gelişme kavramının geniş yorumuna dayanan bir gösterge seti ve ölçüm sisteminin geliştirilmesi

BM Kalkınma Programı (UNDP) İnsani Gelişme Endeksi gelir, eğitim ve sağıktan oluşan üç ana hatta ilerliyor. Bu üç ana hattı ölçmeye yarayan ve ülke seviyesinde bulunabilir olan göstergeleri kullanarak endeksleri oluşturuyor. Zaman içinde, istatistik göstergelerin artmasına paralel olarak toplumsal cinsiyet, iklim gibi alanlarda genişlemeler gösterdi. Aynı bazda, karşılaştırılabilir nitelikte ülke istatistikleri bulmak görüldüğünden de daha zor. Rapor, o yüzden sınırlı sayıda değişkenle hareket etmek durumunda. Öyle ki, 2019 İnsani Gelişme Raporunda 88 ülkeden gelen verinin kalitesi ile ilgili sorun notu düşülmüş; ancak bizim ilçe düzeyindeki çalışmamızın işlevsel olabilmesi de daha geniş bir gösterge seti oluşturabilmesine bağlı. Kuruluş aşamasında insani gelişme bileşenlerini ilçe düzeyinde yansıtabilecek bir gösterge seti oluşturmak en fazla odaklandığımız alan oldu.

ii. Ölçüm sisteminin yerel yönetim hayatında uygulanabilir bir somutluk taşıması

Veri, aksiyonla ilişkilendirilebildiği ölçüde güçlü bir anlam ifade edebilir. İGE-İ üzerinde çalışırken kullanacağımız göstergelerin yerel yönetimlerin aksiyon alanlarıyla ilişkilendirilebilmesi de bir diğer temel hareket noktamızdı. Ülkemizin idari yapılanması gereği bazı insani gelişme değişkenleri büyük ölçüde merkezi yönetimin yetki alanında. Sağlık, eğitim gibi alanlarda belediye etkisi sınırlı. Buna karşılık bazı insani gelişme bileşenleri ise daha çok yerel yönetimlerin inisiyatiflerine bağlı. Eşitsizliklerle mücadele anlamını da taşıyan sosyal kapsamayı, sosyal yaşamı, yönetişimi ilgilendiren alanlarda yerel yönetimler

daha etkin bir rol oynayabiliyorlar. İlk grubu kapsarken bununla ilgili göstergeleri özellikle yerel yönetimin de etkisinin olabileceği alanlardan seçmeye özen gösterdik. Yerel etkinin yüksek olduğu bileşenlerin güçlü temsil edilmesini ise öncelikle hedefledik.

iii. Gösterge setinin nesnel, standardize edilebilir verilerden oluşturulması ve “Gizli Vatandaş” çalışması

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından üretilen verileri, yerel yönetimlerin yasa gereği yayınlamak zorunda olduğu stratejik planları, faaliyet raporlarını ve yine merkezi hükümet birimlerinin kendi görev alanlarında yayınladığı istatistik verileri esas alarak İGE-İ’de kullanılan gösterge setlerini oluşturduk. Faaliyet raporları ve stratejik planlama raporları bir yazılımla taranarak veri haline dönüştürüldü. Böylece yerel yönetimin kendi hayatına dahil olan, içsel bir yaklaşım geliştirdik; ancak bütün bu verilere nihai faydalanıcı olan vatandaşın değerlendirmesini de eklemek gerekiyordu. Belediyelerin yaptıkları memnuniyet araştırmalarını objektif ve karşılaştırılabilir standartta bulmadığımız için kullanmadık. Sonuçta, İGE-İ ve İGE-B ölçüm sistemi içine “Gizli Vatandaş” çalışmasını (gizli müşteri çalışmalarından uyarlayarak) ilave ettik. Geliştirilen 21 senaryo uyarınca yerel yönetimlere vatandaş başvuruları yaptık; cevap hızı ve cevap kalitesini ölçeklendirerek veri setine ekledik.

iv. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını (SKA) yerel düzeyde ölçme perspektifi taşıması

Birleşmiş Milletler, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının belirlenmesiyle birlikte amaçların hedeflere bağlanması ve hedeflerin de göstergelerle ölçülebilmesine yönelik yoğun bir çalışma başlattı. Bu çalışmalarla 17 Amaç, 169 Hedef ve 232 (tekrar etmeyen) Göstergeden oluşan bir bütünlüğe ulaşıldı. Göstergelerin bazıları üzerinde tartışmalar devam etse bile çeşitli kuruluşlar bu göstergeleri kullanarak SKA’ları ölçmek üzerine de çalışmaya başladılar. İGE-İ sürecinde öngördüğümüz konulardan birisi de ölçüm sistemimizin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına referans verebilecek perspektif taşımasıydı. Aslında, bu UNDP İnsani Gelişme Raporlarının gelişiminde de bulunan bir özellik. Nitekim artık raporlarda kullanılan istatistiklerin ilgili olanlarında SKA ilişkisi belirtiliyor.

v. Küresel göstergeler, ikame göstergeler

Hedef ve Göstergelerin ulusal ve yerel düzeydeki geçerliliklerini de göz önünde bulundurmak gerekiyor. Örneğin 80 Göstergenin geçerliliği genelde tartışma konusu olmaktadır. Kalkınma Bakanlığının Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında Türkiye'nin Mevcut Durum Analiz Raporunda, 14 Hedefin (alt) Türkiye için geçerli olmadığı değerlendirilmiştir. Yine dönemsel güncelleştirmeler de önem taşımaktadır. Örneğin Bakanlığın raporunda günlük 1,25 dolar olarak belirlenmiş aşırı yoksulluk sınırı Türkiye için çoktan aşıldığı haklı olarak belirtilmektedir. Genellikle az gelişmiş ülkelere göre oluşturulan bu tür asgari standartların 2030'a kadar dönemsel güncellemeleri gerekmektedir.

TÜİK'in Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri 2010-2019 çalışması 131 göstergeye dayanmaktadır. Çalışmanın veri bazı açıklamasında "küresel göstergelerden hâlihazırda ülkemiz için mevcut olanlar ile ilgili hedefi ölçmeye uygun olduğu değerlendirilen ikame göstergelerin de dahil edildiği toplam 131 gösterge" ile raporun hazırlandığı belirtilmektedir.

Ölçüm sürecinin en önemli yanı hedeflerle göstergeleri eşleyebilmektir. Ulusal seviyedeki istatistikler için önemli olan bu konu il ve ilçe düzeyine inildiğinde çok daha belirginleşmektedir. Burada küresel göstergelerin bulunabilirliği azalmakta ve doğru ikame göstergeler kullanarak veri seti oluşturmak çok daha önem kazanmaktadır.

II . SKA'ların Yerel Ölçümü ve Uygunluğu

i. Yerel Ölçümün Önemi

Sürdürülebilir Kalkınma Amaç ve Hedeflerinin arka plan varsayımları kaçınılmaz olarak şehirleri esas alıyor. Gücün ve yetkinin yerelleşmesine yönelik bir yerleşme trendi var. Dünya nüfusu gittikçe kentsel alanlarda yoğunlaşıyor. 2030 yılında kent nüfusunun yüzde 60'a ve 2050'de yüzde 68'e ulaşacağı tahmin ediliyor. İdari tanımlamaların değişmesi nedeni ile tartışmalı olsa da Türkiye'de kentte yaşayan nüfus oranı yüzde 75 düzeyinde. Bütün bu makro eğilimler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının kent düzeyinde izlenebilir olmasının önemini gösteriyor.

Burada kent tanımı genellikle megakent veya büyükşehir şeklinde anlaşılmaya müsait; ancak hem Türkiye'nin ve hem de diğer bütün ülkelerin idari yapılanması içinde daha küçük kentsel idari birimler (Türkiye'de ilçeler) günlük hayatta vatandaş ilişkisi ve hizmetleri açısından sıcak noktaları oluşturuyor. Gerek hedeflerin ve gerekse de gösterge setlerinin oluşumunda büyükşehirler veya megakentler kadar hatta daha fazla bu " eli sıcak" birimler de dikkate alınabilmelidir. Bununla ilgili başlıca sorun da ulusal istatistik programlarında ilçe bazında verilere çok kısıtlı yer verilmiş olmasıdır.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının kent düzeyinde geçerliliği konusunda en yönlendirici çalışma olarak UCLG (United Cities and Local Governments) tarafından hazırlanıp UCLG-MEWA (Middle East and West Asia Section) tarafından da Türkçeleştirilen "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Yerel Yönetimler Tarafından Bilinmesi Gerekenler" çalışması sayılabilir. Çalışma 169 hedeften 92'sinin yerel yönetimleri ilgilendirdiği değerlendirilmiştir. UN Habitat tarafından yapılan çalışmada ise göstergelerin yüzde 23'ünün kent düzeyinde geçerliliği olduğu sonucuna varılmaktadır. Özellikle göstergelerin megakent, büyükşehir ve ilçeler bazında sürekli değerlendirilerek yeni çalışmalarla zenginleştirilmesi ve uyarlanması önem taşımaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ulaşılabilmesi için yerel ve merkezi yönetimler arasındaki iş birliği zorunludur. Avrupa Komisyonu Alt Çalışma Grubu bu tür bir koordinasyon olmadan hedeflerin yüzde 65'ine ulaşamayacağı değerlendirilmiştir (Subgroup on "Delivering SDGs at Local and Regional Level" Recommendations, 2018). Burada da veri kaynaklarının sadece merkezi düzeyde değil, kentsel düzeyde geliştirilmesinin önemi tekrarlanmaktadır.

ii. Çalışmalardan Örnekler

Çok sayıda olmasa bile yerel düzeyde SKA ve Hedeflerle bağlantılı ölçme çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmaların bir bölümü "Urban SDG" (Kent SKA'sı) diye de isimlendirilen 11 nolu SKA'nın ölçümüne yoğunlaşırken bir bölümü de 17 Amaç ve ilgili hedeflerin yerel düzeyde ölçülebilirliğine odaklanmıştır.

Buradaki yerel tanımı, zaman zaman hatırlattığımız gibi şehirleri tanımlamakta, daha küçük idari birimler genellikle kapsam dışında kalmaktadır. Çalışmalardan bazıları doğrudan SKA'ları ölçmeyi hedeflemese de bu şekilde de değerlendirilebilir niteliktedir.

UN Habitat'ın özellikle 11 nolu Amaç ve bazı seçilmiş SKA'ların ölçümü üzerinde yoğunlaşan "City Prosperity Index (CPI)" çalışması dikkat çekmektedir. UNDP Brezilya yönetiminde yapılan "Subnational Human Development Index" ve buna paralel yürüyen "Atlas Of Human Development" tıpkı İGE-İ gibi insani gelişmeyi ölçerken Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları içinde değerlendirilme potansiyeline sahip bir başka önemli çalışmadır. Çalışmada 54 belediye 67 gösterge üzerinden insani gelişme perspektifi ile endekslenmektedir.

Romanya'da yakın geçmişte yapılan bir çalışmada (Measuring Sustainable Development Goals at a Local Level) 17 Amaç için 38 Göstergeden oluşan bir veri ilişkisi kurulmuştur. Kanada'da 27 belediyeyi 33 Gösterge ile değerlendiren "Community Sustainability Index", Portekiz'de yine seçilmiş bir coğrafi bölgedeki belediyeleri 20 Gösterge üzerinden değerlendirip ulusal ve yerel kalkınma göstergeleri arasındaki ilişkiyi kurmayı amaçlayan çalışma da örnekler arasında sayılabilir. Bertelsmann Stiftung şirketinin "SDG Index and Dashboard Report for European Cities" raporunda AB üyesi ülkelerdeki 45 önemli şehir için bir endeks çalışması bulunmaktadır.

iii. 2020 Yılı Gelişmeleri; İGE-İ ve Büyükşehirlerin Kapsanması

İGE-İ Raporunun gelişimi daima gözden geçirdiğimiz bir alandı. 2020 yılında büyükşehirlerin de kapsanması ve ayrı olarak İnsani Gelişme Endeksi-Büyükşehirler (İGE-B) Raporunun yayınlanmasını öngörerek süreci başlattık. Her iki çalışma kapsamının tartışılması ve bu kapsamın SKA ile ilişkilendirilmesine, UCLG desteği ile düzenlediğimiz Çalıştay ciddi bir katkı sağladı. 19 Kasım 2019'da Marmara Belediyeler Birliğinde gerçekleşen Çalıştay ilgili kamu kuruluşları, büyükşehir ve ilçe belediyelerinden temsilciler, akademisyenler, STK'lar ve uzman BM kuruluş temsilcilerini bir araya getirdi. Çalıştay raporu üzerinde değerlendirmelere bağlı olarak iki alt endeksin (kategorinin) daha raporlarda yer alması sonucuna vardık. Buna göre Toplumal Cinsiyet Eşitliği ve Ulaşım ve Erişilebilirlik iki ilave kategori oldu.

Çalıştay verilerinin de değerlendirilmesi ile İnsani Gelişme Endeksi Büyükşehirler (İGE-B) çalışmasını başlattık.

iv. İnsani Gelişme Endekslerinin SKA Ölçme Kapasitesi

Yayınlanmış İGE-İ raporlarındaki bileşenler (alt endeksler), SKA'ların tamamı ile ilişkilidir. Üst seviye uyumu beklendiği gibi tamdır.

Sonuçta 92 yerel hedeften 67'sini (yüzde 73) büyükşehirler düzeyinde yansıtılma imkânı oluyor. Benzer şekilde ilçeler bazında ise bu 92 yerel hedefin 33'ü (yüzde 36) yansıtılabiliyor.

Veri potansiyeli göstergeler bazında değerlendirildiğinde 142 yerel göstergenin büyükşehirler bazında 91'ine (yüzde 64) uyum sağlanabileceği sonucuna ulaşıyor. Aynı şekilde bu 142 göstergenin 46'sı (yüzde 32) ilçeler bazında temsil edilebilir nitelikte.

Sık sık tekrarladığımız bir genel doğru vardır. Bulabildiğiniz veriler günlük hayat açısından faydasız çıkar, faydalı olabilecek veriler ise bulunamaz. Verinin büyük "silolar" halinde tutulması da değişmesi gereken bir istatistiki gelenektir.

v. Belediye Yönetimine Yansıtılma ve Ölçme

İnsani Gelişme vizyonunun belediye yönetimlerinde etkinliğinin artmasını çok önemsiyoruz. Hazırladığımız rapor ve endeksler bir durum belirlemesi ve başarıların takdir edilmesinden öte anlam taşımalı. Kullandığımız alt endeks kategorilerinin çoğu belediye organizasyonları içindeki birimlerde karşılığını buluyor. Bazıları ise çeşitli birimlere dağılmış durumda. Bu kategorilerin belediyeler içinde düzenli takip edilen "dashboard"lar haline dönüştürülerek bir yönetim sistemi haline gelmesini önemsiyoruz. Önümüzdeki dönemlerde yerel yönetim çalışmalarımızı bu doğrultuda daha somut noktalara ilerletmek istiyoruz.

||| . Yerel Yönetimlerde Öncelikli Gelişme Alanları

Hem ilçeler ve hem de büyükşehirler çalışmalarında en zayıf olarak ortaya çıkan üç alan sosyal kapsama olarak da ifade ettiğimiz eşitsizliklerle mücadele, toplumsal cinsiyet eşitliği ve sosyal yaşam oldu. SKA'ların da bir çok hedefini kesen eşitsizliklerle mücadele, kimseyi arkada bırakmayacak şekilde dezavantajlı toplum kesimlerini kapsama daha fazla dikkat edilmesi gereken bir alan olarak önümüzde duruyor.

UNDP 2020 İnsani Gelişme Raporunda Türkiye'nin sırası, toplumsal cinsiyet eşitliği ile ağırlıklandırılınca 14 sıra birden düşüyordu. İlerleme için yerel yönetimler daha büyük rol oynayabilir. Belediye karar mekanizmalarında kadın ağırlığını artırmak ve kadınların ekonomik

hayata katılımı konusunda etkili proje uygulamaları gerçekleştirmek iki ana doğrultu.

İNGEV'in Sosyal Uyum Gelişme Raporu "Pandemik kırılma" diye de tanımlayabileceğimiz ciddi bir sosyal uyum yıpranması olduğunu belirledi. Toplumun birbiri ile bağlantılı olması, bunun bir parçası olarak kurumlara duyduğu güveni, sosyal ilişkileri ve ortak fayda inancı ciddi olarak azalmalar gösteriyor. Yerel yönetimlerin sosyal yaşam konusunda yapabileceği çalışmalar genel sosyal uyumu yeniden güçlendirmek için kaldıraç olabilir.

İstanbul Politikalar Merkezi (İPM) ile birlikte yürüttüğümüz ActHuman Sosyal Kapsama İnsiyatifinin ikinci raporunda iş birliğine Oxford Üniversitesi de katılmıştı. Hazırlanan çalışma "yerel yönetimlerde dijital yönetim fırsatları" adını taşıdı. Pandemi ortamı yönetimle ilgili bakış açılarının kökten değişmesini gerektiren zorunlulukları ve fırsatları beraberinde getirdi. Belediye-vatandaş, belediye-sivil toplum, belediye-muhtar gibi birçok yeni yönetim ağlarının kurulması artık hem mümkün ve hem de zorunlu hale geliyor.

UNDP 2020 Raporunun başlığı Antroposen'di ve Gezegenle uyumlu İnsani Gelişme kavramını öne çıkarıyordu. İnsanın, gezegeni sonunda dönüp kendisini vuracak şekilde nasıl tahrip ettiğini artık çoğumuz biliyoruz. Çevre konusundaki İGE-İ ve İGE-B endekslerimiz ortalama civarında. Bir nedeni olarak bazı kritik verilerin güvenilir bir şekilde mevcut olmamasını gösterebiliriz; ama sonuçta birçok gelişmiş ülkeye oranla erken aksiyon alma şansımız var. Bu şans değerlendirilmeliyiz. Çevre ve canlı çeşitliliği ile ilgili işlevler belediye organizasyonunda çeşitli alanlara dağılmış durumda. Çevre müdürlükleri otorite olmaktan çok koordinasyon birimleri gibi konumlanabiliyor. Yerel özelliklere, ihtiyaçlara göre ölçülebilir somut projelere daha güçlü yetkilerle odaklanmanın tam zamanıdır.

(Not: Bu sunuş yazısında UCLG-MEWA için hazırlanan rapor sunuşundan yararlanılmıştır.)

Vural ÇAKIR

Teşekkürler

İGE-İ ve İGE-B raporları görünür ve görünmez birçok kişi ve kurumun desteği ile gelişerek bu aşamaya geldi. Öncelikle ilk çalışma yılından beri bizi destekleyen ilçe belediye başkanlarımıza teşekkür ediyoruz. Çalışmanın teknik kalitesini ve insani gelişmeyi ilk günden beri gördüler. Başkanların politik bir kimliği olduğu tartışılmaz. Ancak, İnsani Gelişmenin bir üst vizyon olduğunu bilerek konuya politik kimlikleri ile değil yerel yönetim lideri sorumluluğu ile yaklaşarak bizi cesaretlendirdiler.

2019 yılında Birleşmiş Kentler ve Yerel yönetimler Orta Doğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatı (UCLG -MEWA) için hazırladığımız “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları açısından İnsani Gelişme Endeksi-İlçeler Modelinin Değerlendirilmesi” Raporu bizim SKA’ların ölçümü konusunda ilerlememize çok katkı sağladı.

Raporların hazırlanması sürecinde yapılan çalıştaylar, “Gizli Vatandaş” çalışmaları, yerel yönetimlerle iletişim, ağırlıklandırmaya yönelik anketlerin hazırlanması, lansman toplantılarının düzenlenmesi gibi çok çeşitli alanlarda birçok arkadaşımız görev aldı. Berk Çoker, Binnur Çakır, Erdal Karakoçoğlu özellikle her aşamada aktiftiler.

Endeks değişkenleri arasında yer alan “Gizli Vatandaş” çalışmasını BCC şirketi gerçekleştirdi.

Bu yıl raporları, endekslere vizyoner bir bakışı alanında her biri çok değerli uzmanlar aracılığı ile sunuyor. Aynı zamanda İNGEV Üst Kurul üyesi olan Prof. Fuat Keyman, Prof. Evren Balta ve Prof. Mehmet Nuri Gültekin ile İNGEV Programlar Direktörümüz Başak Tüzün’ün makalelerini dikkatle okumanızı öneririm. Başak Tüzün aynı zamanda bu yıl İGE proje çalışmalarının koordinasyonu da yürüttü.

Endeks çalışmaları tahmin edilebileceği gibi çok kapsamlı ve çok titiz bir veri madenciliğine dayalı veri setleri ve endeks yapılarının oluşturulmasını gerektiriyor. Bütün sistem bu veri setleri üzerine kuruluyor. Cenk Ozan’a bu yıl Berna Yaman Şahin’de katıldı ve altı aydan fazladır veri yapısı ve endeks kurulumu üzerinde çalıştılar.

İnsani Gelişme Endeksi İlçeler ve Büyükşehirler Raporlarının koordinasyonunu, metodolojik sistemin kurulmasını, yorumlanmasını ve yazımını son beş yıldır olduğu gibi Prof. Murat Şeker gerçekleştirdi.

Emeği geçen herkese çok teşekkürler.

Biz İNGEV’de ülkemizdeki insani gelişmeyi desteklemek için samimiyetle çalışmaya devam edeceğiz.

Vural ÇAKIR

YÖNETİCİ ÖZETİ

UNDP tarafından bu yıl 30'uncusu yayınlanan İnsani Gelişme Endeksi, ülkelerin insani gelişmişlik düzeyini her yıl düzenli olarak izlemektedir. Sağlık, eğitim ve ekonomik kalkınma göstergelerinin dikkate alındığı endeks raporunun 2020 yılındaki teması “Önümüzdeki Sınır, İnsani Gelişme ve Antroposen” olarak belirlenmiştir. Rapor, Antroposen isimli yeni bir jeolojik çağa girdiğimizi ve insanların gezegenin geleceğini şekillendiren ana güç olduğunu vurgulamakta, ülke liderlerine doğa üzerindeki ağır baskıların azaltılması yönünde çağrıda bulunmaktadır. Raporda Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi, Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksinin ve Gezegensel Baskılara Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi gibi ana endeksin dışında da bir takım endeksler üretilmiş ve ülkelerin bu alanlardaki genel durumu ortaya konulmuştur. Türkiye, bu yıl bir önceki yılda olduğu gibi yine “Çok Yüksek İnsani Gelişme” düzeyinde yer almıştır. 189 ülke arasında 54. sırada yer alan Türkiye'nin endeks skorlarında son otuz yılda %40'ı geçen bir artışın olduğu izlenmektedir.

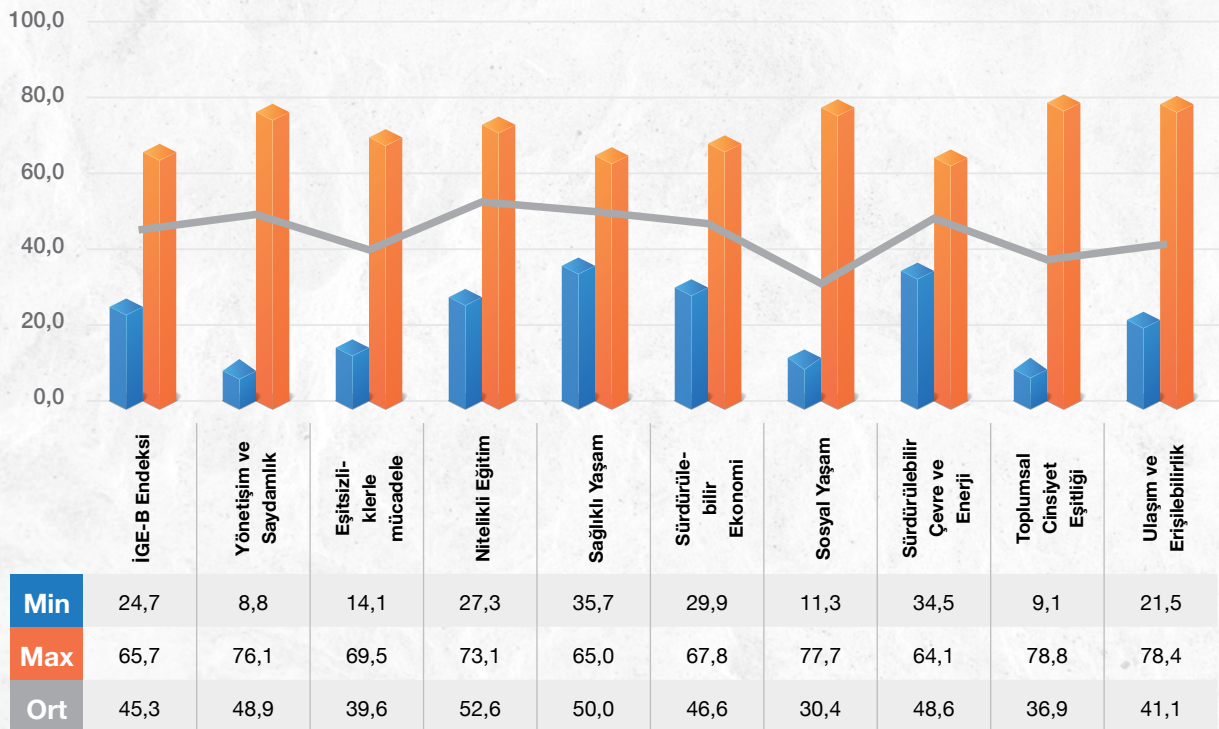
İnsani gelişmenin ülke düzeyinde uzun yıllardır izlenmesi büyük önem taşırken bu izlemi yerel ölçüğe indirgemeye çalışan girişimler de giderek öne çıkmaktadır. İNGEV tarafından 2016 yılından beri yürütülen İnsani Gelişme Endeksi-İlçeler raporu bu bağlamda ülkemizde artık yerini edinen bir çalışmaya bürünmüştür. Bu yıl üçüncüsü yayınlanan İGE-İ, insani gelişmenin yerel dinamikler ölçeğinde izlenmesine ve özellikle yerel yönetimlerde bu eksende farkındalık oluşmasına katkı sunmaktadır. Bu yıl İGE-İ'nin yanı sıra büyükşehirlerin ve dolayısıyla büyükşehir belediyelerinin verilerinin derlenerek kurgulanan İGE-Büyükşehirler (İGE-B) modeli ile yerel ölçekte insani gelişmenin izlenmesine yönelik bir adım daha atılmıştır.

İGE-B modelinde yapılan karşılaştırmalarda yerel yönetimlere ilişkin verilerde büyükşehir belediyeleri, diğer ikincil verilerde ise ilgili il ve ait veriler derlenmiştir. Büyükşehir belediyelerinin hizmet alanları il sınırları düzeyinde olduğundan, ilçe düzeyinde yapılan analizlere benzer bir perspektif ortaya konulmuştur.

İGE-B modeli değişkenlerinin belirlenmesinde ilgili literatürden faydalanılmış ve aynı zamanda Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır. Öte yandan Kalkınma Bakanlığı tarafından geçmiş yıllarda açıklanmış olan İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları ile TÜİK tarafından yayınlanan Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri incelenmiştir. Bu bağlamda literatür taramasının ardından araştırmaya temel teşkil edecek veriler Yönetişim ve Saydamlık, Eşitsizliklerle Mücadele, Nitelikli

Eğitim, Sağlıklı Yaşam, Sürdürülebilir Ekonomi, Sosyal Yaşam, Sürdürülebilir Çevre ve Enerji, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile Ulaşım ve Erişilebilirlik olmak üzere 9 ana kategoride gruplandırılmıştır. İnsani Gelişme Büyükşehirler endeksinin hesaplanmasında bu 9 ana başlıkta toplam 228 değişken ele alınmıştır. Yapılan analizler sonucunda İGE-B 2020’de insani gelişme sıralamasında 30 büyükşehir arasında İstanbul ilk sırada yer almıştır. İstanbul’u Ankara, İzmir, Muğla ve Antalya izlemiştir. Sıralamada öne çıkan diğer iller ise Eskişehir, Bursa, Denizli, Sakarya ve Kocaeli’dir. Van, Mardin ve şanlıurfa ise endekste son sıralardadır. Büyükşehirler arasında ana endeks ölçeğinde en yüksek skor 65,7, en düşük skor 24,7, ortalama skor ise 45,3’tür. Ortalamanın üstünde 16 büyükşehir var iken ortalamanın altında kalan büyükşehir sayısı 14’tür. Ortalamanın altında kalan büyükşehirler sırasıyla, Trabzon, Malatya, Kayseri, Adana, Manisa, Ordu, Gaziantep, Erzurum, Kahramanmaraş, Hatay, Diyarbakır, Van, Mardin ve şanlıurfa’dır. Genel olarak değerlendirildiğinde nitelikli eğitim ve sağlıklı yaşam alanları ortalama değerin en yüksek olduğu alanlardır. Ortalamanın düşük olduğu alt bileşenler ise Sosyal Yaşam, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Eşitsizliklerle Mücadeledir. Öte yandan minimum değerler açısından bakıldığında ise Yönetişim ve Saydamlık, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Sosyal Yaşam ve Eşitsizliklerle Mücadele göze çarpmaktadır. Büyükşehirlerimizde insani gelişme açısından geliştirilmesi gereken öncelikli alanlar ortalama değerin ve minimum değerlerin düşük olduğu bu bileşenler olarak düşünülebilir.

Grafik 1. İGE-Büyükşehirler Endeks Ortalamaları

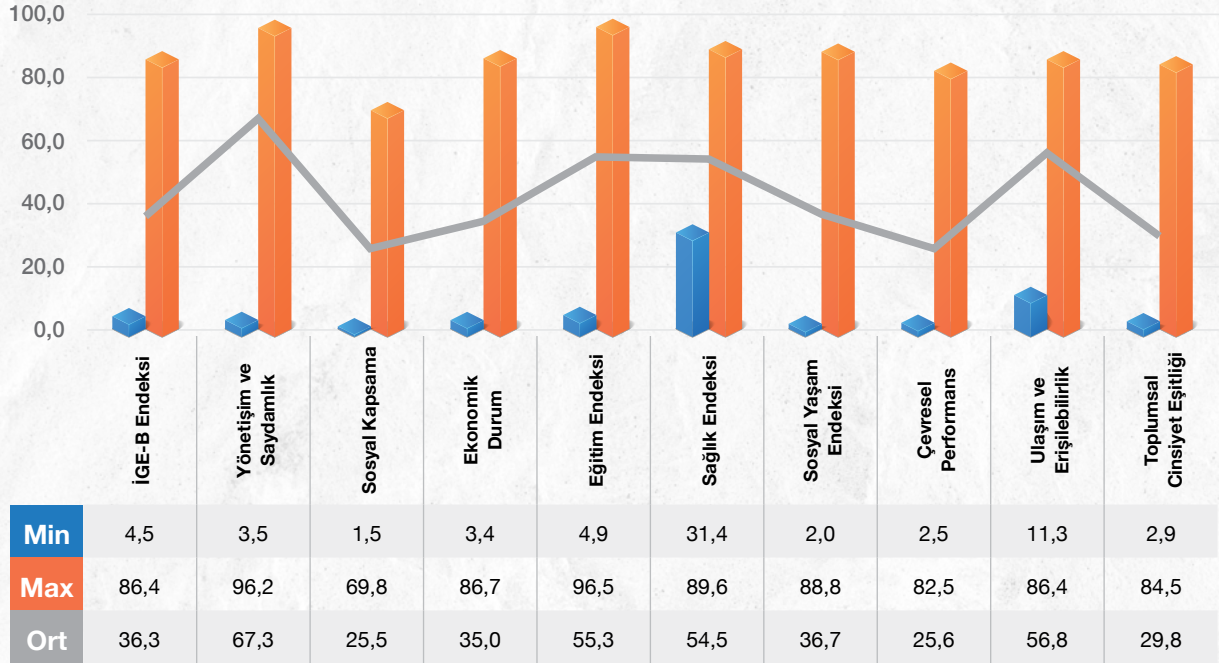
Üçüncüsünü açıkladığımız İGE-İ'nin kapsamı bu yıl 30 büyükşehirde yer alan nüfusu 150 binden fazla 188 ilçeyi içermektedir. Ancak 50 ilçe Faaliyet Raporunu araştırma dönemi içerisinde yayınlamadığı ve talep edilmesine rağmen tarafımıza iletmediği için kapsam dışında bırakılmıştır. Bu noktada çalışmanın kapsamı 138 ilçede sınırlı kalmıştır. İGE-İ'de araştırmaya temel teşkil edecek veriler Yönetişim ve Saydamlık, Sosyal Kapsama, Ekonomik Durum, Eğitim, Sağlık, Sosyal Yaşam, Çevresel Performans, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile Ulaşım ve Erişilebilirlik olmak üzere 9 ana kategoride gruplandırılmıştır. Dolayısıyla önceki yıllara kıyasla 7 olan kategori sayısı 9'a, gösterge sayısı ise 52'den 81'e yükselmiştir.

2020 İnsani Gelişme Endeksi-İlçeler'in genel sonuçlarına bakıldığında 138 ilçe arasında ilk sırayı Kadıköy (İstanbul)'ün aldığı gözlenmektedir. İGE-İ'nin ilk kez açıklandığı 2017 yılında Çankaya, 2018 yılında ise Beşiktaş ilk sırada yer almıştı. Bu yıl Kadıköy'ü, Beşiktaş ve Çankaya izlemiş olup ilk üç sıralamadaki ilçeler değişiklik göstermemiştir. İstanbul'dan Şişli, Bakırköy, Sarıyer ve Üsküdar; Ankara'dan Yenimahalle; Eskişehir'den Tepebaşı; İzmir'den Karşıyaka; Bursa'dan Nilüfer; Antalya'dan Muratpaşa ilçeleri sıralamada öne çıkan ilçeler arasındadır. Şanlıurfa'dan Eyyübiye ve Siverek ile Van'dan Erciş ilçeleri ise endekste son sıralarda yer almıştır. 0-100 aralığında hesaplanan endeksin tavan skoru 86,38 iken taban skoru ise 4,46 olarak belirlendi. Ortalama endeks skoru 36,3; ortalamanın üstünde kalan ilçe sayısı 63'tür. Geriye kalan 75 ilçe ise insani gelişme endeksinin kapsamındaki 138 ilçe açısından ortalamanın altında değerlere sahiptir.

İnsani Gelişme Endeksi – İlçeler çalışmasında endeks skorlarından hareketle yapılan hiyerarşik kümeleme analizine göre 4 ilçe grubu belirlenmiştir. Burada UNDP'nin kullandığı terminoloji benimsenerek Çok Yüksek – Yüksek – Orta – Düşük İnsani Gelişme başlıklarına göre bir sınıflandırma yapılmıştır. Analizin sonuçlarına göre 138 ilçe arasında Çok Yüksek İnsani Gelişme (Yeşil Bölge) kümesine giren ilçe sayısı geçen yıla göre artış göstererek 34'dür. Yüksek İnsani Gelişme (Mavi Bölge) grubunda 25 ilçe bulunurken 62 ilçe Orta düzey İnsani Gelişme (Sarı Bölge) grubunda sınıflandırılmıştır. 17 ilçe ise Düşük İnsani Gelişmenin (Kırmızı Bölge) belirlendiği ilçeler olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda ilçe grupları genel olarak değerlendirildiğinde, insani gelişmişlik düzeyinin Orta-Yüksek düzeyde yoğunlaştığı söylenebilir. Grupların ortalama endeks skorlarına bakıldığında Yeşil Bölgenin 52,8; Mavi Bölgenin 39,3; Sarı Bölgenin 31,5; Kırmızı Bölgenin ise 16,5 ortalama değere sahip olduğu gözlenmektedir. Burada Sarı ve Mavi bölgenin birbirine yakınlaştığı, Kırmızı Bölgede ise önemli bir kırılmanın olduğu anlaşılmaktadır. Benzer bir kırılmaya özellikle Yeşil Bölgedeki ilk on ilçeden sonra da rastlanılmaktadır. Yeşil Bölgenin en az temsil edildiği alanların başında Sosyal Kapsama, Sosyal Yaşam ve

Çevresel Performans yer almıştır. Alt endeks düzeyinde lider ilçenin skorlarına bakıldığında en düşük skorun Sosyal Kapsama alanında olduğu gözlenmiştir. Alt endekslerde ortalama skora bakıldığında, yerel yönetimlerin Sosyal Kapsama, Çevresel Performans ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği alanında gelişim göstermeleri gerektiği anlaşılmaktadır.

Grafik 2. İGE-İlçeler Endeks Ortalamaları

Büyükşehirleri kapsayan İGE-B ve ilçeleri kapsayan İGE-İ sonuçları birlikte değerlendirildiğinde insani gelişmenin alt bileşenleri açısından Eşitsizliklerle Mücadele, Sosyal Kapsama ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği alanlarında ortalama değerlerin düşük seyrettiği görülmektedir. Yine Çevresel Sürdürülebilirlik ile Yönetişim ve Saydamlık alanlarında da önemli yoksunluklarla karşılaşmaktadır.

İnsani gelişmenin alt eksenlerinde iyileşmelerin sağlanması için önemli aktörlerin başında yerel yönetimler gelmektedir. Belediyelerin gerek bütçelerini gerekse proje ve faaliyetlerini belirlerken insani gelişmeyi merkeze alan bir bakış açısıyla hareket etmeleri önemlidir. Aynı zamanda bu ve benzeri rapordaki gösterge setleriyle gelişimlerini izlemeleri ve veriye dayalı yönetim modellerine işlerlik kazandırmaları kritik bir süreçtir.

Her ne kadar bir endeks çalışması sıralamalar içerse de bu raporu hazırlayan ekip olarak amacımız sıralama oluşturmaktan ziyade, yerel yönetimimizin faydalanacağı ve kendi gelişim süreçlerini izleyebilecekleri mekanizmaları harekete geçirmektir. Güçlü ve dinamik bir ekiple hazırladığımız bu raporun başta yerel yönetimler olmak üzere ilgili tüm paydaşlara faydalı olması dileğiyle...

Prof. Dr. Murat ŞEKER

İNSANİ GELİŞME EKSENİNDE DERLEMELER

YÖNETİŞİM; ADİL VE BİRLİKTE

Prof. Dr. E. Fuat KEYMAN, İstanbul Politikalar Merkezi, Sabancı Üniversitesi

Son zamanlarda devlet ile vatandaş arasındaki ilişkiyi daha çok hiyerarşik bir ilişki içinde gören kamu yönetimi anlayışı yerine, yatay düzlemde işleyen, hükümet ve kamu-paydaşlar arasında iş birliğini ve birlikte çalışmayı güçlendiren, karar alma süreçlerinde bu aktörlerin birlikte yer aldığı ve şeffaflığı, sorumluluğu ve hesap verilebilirliği ön plana çıkartan bir yönetim anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu anlayışa “yönetişim” (governance) diyoruz. 2000’li yıllarda, gerek akademik gerek kamusal çalışma ve tartışma alanlarında yönetişim kavramının sıklıkla kullanıldığını, küreselden yerele farklı ölçeklerde uygulamaya sokulmaya çalışıldığını ve popülerlik kazandığını gözlemliyoruz. Kavram üzerine çalışmalar içinde de, içerik ve uygulama boyutları içinde, “iyi”, “adil”, “demokratik” sıfatlarının da kullanıldığını görüyoruz.

Yönetişim kavramı altında kamu yönetimi, gerek ulusal gerek yerel düzeylerde; daha verimli, kaliteli, etkin bir hizmet anlayışını; katılımıcılığı, sorumluluğu, hesap veren ve saydam yönetimi hedeflemektedir. Başta seçilmişler ve atanmışlar olmak üzere kamu yöneticilerinden yerel yönetimlere ve sivil topluma, yönetişim kavramı benimsenmeye çalışılmış, bu alanda yönetimin yönleşim mantığının da yeniden yapılandırılması süreçleri uygulamaya sokulmuştur. Uluslararası ve bölgesel örgütlerde de yönetişim kavramı çalışılmaya başlanmış ve “küresel yönetişim” en genel düzeyde ulaşılması gereken bir amaç olarak benimsenmiştir. Yerel yönetimlerde de yönetişim kavramı etrafında çalışmalar son yıllarda artmıştır. Dünya Bankası son yıllarda “iyi yönetişim” ve “kapsayıcı yönetişim” kavramlarını çalışmalarının merkezine oturtmuştur. 2015 yılından itibaren, Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen “sürdürülebilir kalkınma amaçları/hedefleri” ve bu hedeflerin 2030 yılına kadar başarıyla uygulamaya sokulması amacı içinde yönetişim kavramına özel önem atfedilmiş ve “iyi, adil ve demokratik yönetişim” kavramı ön plana çıkartılmıştır.

Yönetişim kavramı en genel anlamda, kamu yönetiminden başlayarak yönetim sürecinin her boyutu ve alanında “anlayış”, “uygulama” ve toplum tarafından kabul edilme, dolayısıyla “içselleştirilme” ekseninde yaşanan ya da gerekli görülen değişimini ve dönüşümünü içerir. Bu bağlamda en önemli unsur, hiyerarşik/dikey yönetimden katılımcı/kapsayıcı/yatay yönetime geçiş ve yönetim sürecinin katılımıcılığa, müzakereye, iş birliğine açılması ve şeffaf-hesap verebilir-sorumlu olmaya dönük olmasıdır. Böylece yönetişim; toplumların, faaliyetlerini yönetmek amacıyla kullandıkları politik, ekonomik ve yönetsel

iradeyi oluşturuyor. Yurttaşların, grupların ve toplulukların; ortaklaşa karar alma ve uygulamada, çıkarlarını dile getirmede, yükümlülüklerini karşılama ve çatışmaların çözümünde kullandıkları mekanizmaları, süreçleri ve kurumları kapsıyor. Bu anlamda yönetim, hem toplumsal aktörler, hem de toplumsal aktörlerle kamu yönetimi arasındaki karşılıklı etkileşimin niteliğine işaret etmekte ve “**birlikte yönetim**” anlamını içermektedir.

Yönetişim kavramının çıkması, 1990’larda yaşanan demokratikleşme süreçlerinden; küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan fırsatlar ve sorunlar/riskler arasındaki denge noktasının bulunması gerekliliğinden; hem ülke hem de küresel ölçekte yaşanan kentleşme ve kentli olma olgusundan; yerel/ kent yönetiminin karmaşık ve ciddi bir soru(n) haline gelmesinden; kültürel kimlikler ve diğer alanlarda yaşanan çoğullaşma ve bu temelde oluşan yeni taleplerden ve sivil toplumun öneminin artmasından etkilenmiştir. Bu nedenle de yönetim, her alanda yaşanan toplumsal değişimin ve dönüşümün bir gerekliliği olarak ortaya çıkmıştır.

Bu alanda önemli çalışmaları olan İlhan Tekeli’nin vurguladığı gibi: artık önceden belirlenen bir ortak amacı gerçekleştirmek için tek öznel, merkezi, hiyerarşik bir iş bölümü içinde, araçsal rasyonelliği ön plâna alarak yapan, üreten, bunun için kaynakları ve yetkileri kendilerinde toplayan yönetimden, önceden belirlenen bir yöne doğru değil, insan haklarına dayalı performans ölçütlerini gerçekleştirecek, çok aktörlü, yerel, ağsal ilişkiler içinde iletişimsel bir rasyonellik anlayışı içinde, kendisi yapmaktan çok toplumdaki aktörleri yapabilir kılan, yönlendiren, kaynakların yönlendirilmesini kolaylaştıran yönetim anlayışına geçilmektedir. Bu özellikleriyle yönetim siyasal ve ekonomik gücün daha yaygın dağılımını da içermektedir Bundan dolayı rekabette çok kamu kuruluşları ile özel sektör kaynaklarının karışımını öngörmekte ve hizmet üretimi ve dağıtım için alternatif yöntemler gündeme getirmektedir.

Yönetişimin, özellikle iyi yönetişimin temel özellikleri Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı çalışmalarında net olarak ortaya konulmaktadır. Bu ilkeler; **sorumluluk; şeffaflık (saydamlık, ulaşılabilirlik, cevap verebilme); etkinlik ve oransallık; hesap verebilirlik (kaynak kullanımı, bilgilendirme, eylemlerin sorumluluğunu taşıma); katılımçılık ve hukuka bağlılık** olarak sıralanabilir. Son dönemde, bu özelliklere stratejik vizyon da eklenmiştir. Bu özellikler, yönetim ile vatandaş ya da birey arasındaki bağları ve iletişimi güçlendirmeyi ve toplumsal sorunları ilgili aktörlerle kapsayıcı ve katılımcı bir yönetim anlayışla çözmeyi amaçlamaktadır. Gerek toplumsal sorunlara sürdürülebilir nitelikte çözüm bulmak, gerek toplumun ve kurumların direnç ve kendini koruma derecesini yükseltmek için yönetim anlayışından yönetim anlayışına geçmenin gerekliliği son yıllarda akademik ve kamusal tartışmalarda sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu özellikleri içeren yönetim anlayışıyla, toplumsal sorunlara çözüm bulmanın;

toplumun beklenmeyen risklere ve krizlere karşı dayanıklılık kapasitesinin güçlenmesinin; toplumsal uyumun ve güvenin artmasının ve yönetimin iyi, adil ve demokratik olarak sürdürülebilir bir nitelik kazanmasının daha olası olduğu kabul edilmektedir.

Bununla birlikte, yönetim anlayışının kabulünün, uygulamaya sokulmasının ve aktörler tarafından içselleştirilmesinin hala zayıf derecede olduğunu ve bu anlamda gidilecek uzun bir yolun önümüzde olduğunu da kabul etmeliyiz. Yönetişim, anlayış ve özellikle uygulama düzeylerinde, farklılar arası birlikteliği ve birlikte çalışmayı; iktidar ve gücün paylaşılmasını; eşitlik ve adillik ilkelerinin benimsenmesini; sorumluluk ve hesap verilebilirlik üzerinden etkinlik ve verimliliği düşünmeyi; bu ilkeleri içselleştirme isteğini; müzakere ve ortak akıl önemi üzerine uzlaşmayı gerekli kılmaktadır.

Bu noktada da, yönetim kavramı uygulamaya sokulmakta zorluklar yaşamaktadır. Aktörler, özellikle, liderlik konumunda olan ya da gücü ellerinde bulunan aktörler: iktidarlarının ve güçlerinin paylaşılmasına rıza göstermekte zorlanmaktadırlar; karar alma süreçlerinin müzakereye ve ortak akıl yaratılmasına açılmasının kendi düşünce ve istekleri dışında sonuçlar doğurma olasılığından çekinmektedirler; sorumluluk ve hesap verilebilirlik ilkelerini kolay kabul etmemektedirler ve kapsayıcı olmayı kolay benimsememektedirler. Yönetişim, yöneticilerin tikel çıkarlarıyla kamusal yarar için ortak akıl, kapsayıcılık ve katılımcılık temelinde hareket etme zorunluluğu arasına sıkışmaktadır. Yönetişim, hala olanı değil, olması gerekeni tanımlayan bir kavramdır. Bu niteliğiyle, kendisi de bir “hedef/amaç” olan bir yönetim anlayışından konuşuyoruz, yönetim kavramından konuşurken.

Kentsel Yönetişim

Kentleşen Türkiye olgusunun giderek yaygınlaştığı bir dönemdeyiz. Yakın zamanda artık kentleşme oranı %75'e ulaşmış "**Kentli Türkiye**"de yaşayacağız. Kentli Türkiye'de, başarılı yerel yönetimler iki boyutta hareket etmek zorundalar. Birincisi, sadece belediyelere indirgenmemiş, ekonomik aktörlerle, sivil toplumla, üniversitelerle, medyayla, diğer devlet kurumlarıyla iş birliği yapan ve birlikte çalışan "kapsayıcı" bir yönetim tarzını uygulamaya sokmalılar. İkincisi, yatay, katılımcı, şeffaf, sorumlu ve hesap verebilir yönetim anlayışını, diğer bir deyişle "yönetişim" anlayışını benimsemeliler.

Kapsayıcılık ve Yönetişim, Kentli Türkiye'nin yönetim anlayışının iki ana boyutunu oluşturmaktadır. Böyle inşa edildiğinde, kentsel yönetim: demokrasi, ekonomi, güvenlik arasında dengeyi kurabilecek; kentin iyi yönetimini sağlarken adil yönetimini de yaşama geçirecek; sadece ekonomik dinamizmi değil, sosyal kapsayıcılığı da ön plana koyacak, sürdürülebilir ve krizlere dayanıklı ve dirençli bir yönetim yapısını ve uygulamasını başarabilecek kapasiteye sahip olacaktır.

SOSYAL KAPSAMA; KİMSEYİ GERİDE BIRAKMAMAK

Prof. Dr. E. Fuat KEYMAN, İstanbul Politikalar Merkezi, Sabancı Üniversitesi

Son yıllarda yaşanan değişim ve dönüşüm sürecinde, toplum yönetimi çalışmaları ve tartışmaları içinde gerek ortaya çıkan çok boyutlu riskler ve meydan okumalar, gerek toplumsal yapının çoğullaşması ve aktörlerin çoklaşması sonucunda, “**çeşitlilik**” ve “**kapsayıcılık**” kavramlarının giderek önem kazandığını görüyoruz. Bu kavramalara olan ilgi de giderek artıyor. Çeşitliliğin yaratıcılık ve performans temelinde daha etkin ve verimli bir çalışma ortamı yarattığı kabul edilirken katılımçılık, en genelde farklı aktörler arası iş birliğine ve birlikte çalışmaya dayalı yönetim tarzı olarak tanımlanıyor.

Kapsayıcılık, bir yönetim ilkesi ve tarzı olarak, Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi önemli uluslararası örgütlerden başlayarak küresel, bölgesel, ulusal ve yerel aktörlerin toplum yönetim tarzlarını tanımlamada kullanılıyor. “**Kapsayıcı büyüme**” ve “**kapsayıcı kentler**” kavramaları akademik ve kamusal tartışmalarda yerlerini alırken küreselleşen dünya içinde karmaşıklaşan ve zorlaşan toplum yönetimi sorusuna verilen yanıtın içinde “kapsayıcılık” kavramı merkezi bir yere oturuyor. Birleşmiş Milletler’in 2015 yılında kabul ettiği, 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi istenen ve küresel hedef olarak görülen on yedi “**Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları**”ndan onbirincisi “Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar”dır. Bu amaç içinde de **sürdürülebilirliğin ön koşulu kapsayıcılık** olarak düşünülmektedir.

Küreselleşirken aynı zamanda “kentleşen dünya” ve son dönemde artık “**kentli**” bir ülke konumuna gelen Türkiye için kent yönetimi sorusunun en önemli boyutlarından birini kapsayıcılık oluşturmaktadır. Ülke yönetimi gibi kent yönetiminin de kapsayıcılık temelinde inşa edilmesi, “**kapsayıcı yöneti(şi)m**” anlayışını ortaya çıkartırken kapsayıcılık ilkesi bir kenti tanımlamada ya da diğerlerinden ayırtmada kullanılmaktadır. Bu bağlamda da kent çalışmaları içinde, “**kapsayıcı kent**” kavramının kullanılmaya başladığını görüyoruz.

Peki, bu kadar önem atfedilen kapsayıcılık kavramını ya da ilkesini nasıl tanımlamalıyız? Kapsayıcılıktan ne anlamalıyız? Kapsayıcılık üzerine yapılan çalışmaları taradığımız zaman bir yönetimin kapsayıcı nitelik taşıyabilmesi için en az beş tanımlayıcı boyuta sahip olması gerektiğini görüyoruz.

Beş Tanımlayıcı Boyut

Kapsayıcı yönetimin içermesi gerektiği tanımlayıcı boyutları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

Birincisi, kapsayıcılık, bir ülkede bölgeler, coğrafyalar, kentler arasındaki “**eşitsiz ve dengesiz gelişme**” sorununun çözümü için geliştirilmiş bir kavramdır. Kapsayıcılık, bir ülkede az avantajlı, sorunlu ve az gelişmiş bölgelere ve kentlere önem veren; sosyal dışlamaya karşı mücadele eden; kaynakların, zenginliğin, teşvikin ve gelirin “**orantısız eşitliği**” ilkesini benimseyen; bu anlamda da, farklılıklar arası dengeli bir birlikteliği amaçlayan kalkınma anlayışına anlam veriyor. Böylece de “**kapsayıcı büyüme**” ve “**paylaşılmış zenginlik**” kavramlarını içeren bir kalkınma anlayışını tanımlıyor;

İkincisi, kapsayıcılık, Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen “**Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları**”nın benimsenmesi ve uygulamaya sokulması yoluyla sınıfsal, ekonomik, kültürel ve kimlik temelli yaşanan eşitsiz ve adil olmayan gelir, zenginlik ve kaynak dağılımı sorununun çözümü için kullanılan politikalara anlam veriyor. **Kapsayıcı insani kalkınma** kavramı, bu anlamda, farklılıkları içeren eşit ve adil bir “**dağılım adaleti**” anlayışını tanımlıyor;

Üçüncüsü, kapsayıcılık, yerel-ulusal-bölgesel-küresel sorunlara etkili ve sürdürülebilir çözüm bulmak için, yöneticilerin, “**iş birliği**” ve “**birlikte çalışma**” ilkeleri temelinde farklı aktörleri çözüm sürecine dahil etmelerine, bu aktörlerden öğrenmeye açık olmalarına ve bu aktörlerle birlikte müzakere yöntemiyle karar almalarına anlam veren bir kavramdır.

Bu bağlamda, “**kapsayıcı yöneti(şi)m**”, farklı aktörlerle iş birliği yapmaya ve birlikte karar almaya dönük yönetme tarzını tanımlamaktadır. Küresel-bölgesel (örneğin Avrupa Birliği)-ulusal-yerel düzeylerde, kapsayıcı yönetim, “**uluslararası ya da bölgesel örgütler-ulus devletler-yerel yönetimler-sivil toplum arasındaki iş birliği ve birlikte çalışmayı**” tanımlar.

Farklı katmalarda farklı aktörler arasında iş birliğinin oluşması, karar alma sürecinin farklı aktörlere açılması ve sorunlara çözüm bulmada ortak akıl yoluyla hareket etmek bir yönetime kapsayıcı olma ve kapsayıcı hareket etmek özelliği vermektedir. Bu yolla toplumsal sorunlara, risklere ve meydan okumalara karşı bulunan çözümlerin; sürdürülebilir ve kalıcı olma kapasitesini taşıdığı ve kararların oydaşma ve müzakere yoluyla alındığı için ortak akıl olarak kabul edilme ve meşruiyet kazanma derecesinin daha yüksek olduğu kabul edilir ki bu nitelik kapsayıcı yönetimin başlangıç noktasıdır.

Dördüncüsü, kapsayıcılık, ilk üç madde içinde olumlu gözükse ve daha önemlisi, gücün ve iktidarın aşırı merkezileşmesi ve bir kurum ya da aktörde yoğunlaşmasına karşın “**güç paylaşımı**” ve “**iktidarın denge ve denetlemesi**”

ilkelerini içermesi temelinde yapıcı nitelikler taşısa da yeniden yapılanmaya ve yeniden tanımlamaya açık olmalıdır. Kapsayıcılık ilkesinin ve kapsayıcı yönetim kavramının son dönemde yapılan çalışmalar ve tartışmalar içinde eleştirildiğini görüyoruz. Bu eleştiri, kapsayıcılığın içerdiği risklere dikkat çekiyor: yukarıdan aşağıya ve topluma açık olmayan bir toplum yönetimi tarzını içerebilir; yürütücüler ya da liderler temelli bir karar alma sürecini yaratabilir ve bu nedenle de, sınırlı sayıdaki aktörler arası iş birliğini ve birlikte çalışmayı içerebilir ve farklı aktörlere ve kurumlara karşı dışlayıcı olabilir.

Bu nedenle de, kapsayıcılık, kulağa hoş gelse de, “toplumun üzerinde” ve “yürütme temelli kapsayıcılık” niteliği taşıyabilir ve bu tür bir görüntü verebilir. Kapsayıcı yönetim anlayışı, genel ve kabul edilen tanımı içinde, özellikle de uygulama boyutuna gönderimle, sivil toplum aktörleri ve bazı durumlarda yerel yönetim aktörleri tarafından eleştirildi. Kapsayıcılık, bu aktörler tarafından, sınırlı ve dışlayıcı olarak görüldü.

Bu eleştiriler, büyük ölçüde, haklı ve meşru eleştirilerdi. “Topluma rağmen”; “toplumun üstünde”; “yürütmeci” ve “kapalı kapılar arkasında hareket eden”: tüm bu sıfatlar, 1990’lardan beri benimsenen kapsayıcılık anlayışının eleştirisinde kullanıldılar.

Tam da bu noktada, **“toplum ile birlikte”, “aşağıdan yukarıya hareket eden”, “farklı sivil toplum ve yerel yönetim aktörleriyle iş birliğine açık”, “farklılıklar içinde birliktelik ve ortak akıl yaratmak”** anlayışına dayalı kapsayıcılık ve kapsayıcı yönetim tanımı son dönemlerde giderek yaygınlaştı. Toplumun üzerinde hareket eden kapsayıcı yönetim anlayışından **“toplumla birlikte hareket eden kapsayıcı yönetim”** anlayışına geçiş yaşanmaya başlandı. Bugün, **kapsayıcılık, tanımı ve içeriği içinde, toplumla birlikte; farklı olanla iş birliğine dayalı ve aşağıdan yukarıya hareket eden bir yönetim tarzı ve anlayışına anlam veriyor ve**

Beşincisi, kapsayıcı yöneti(ş)i(m), bu yeni tanımı içinde, iş birliği ve birlikte çalışma ilkelerini **“haklar ve özgürlükler dili”** üzerine kuruyor. Toplumsal sorunların çözümü ve karar alma süreçlerine farklı aktörlerin katılması, kültürel ya da sosyal normalar üzerinden değil; aksine, **“farklı olanın haklara ve özgürlüklere sahip aktörler”** olarak tanınmasıyla başlıyor. Bu bizi, toplum yönetiminin **“haklar ve özgürlükler dili”** temelinde hareket eden bir **“toplumsal sözleşme”** üzerine inşa edilmesi gerekliliğine götürüyor. Kapsayıcılık, bu anlamda haklar ve özgürlükler dilini konuşan ve eşit aktörler arasında oluşan bir iş birliği ve birlikte çalışma modeline anlam veriyor.

Bu şekilde tanımlandığı zaman, kapsayıcı yönetim, farklılıklar içinde eşit haklara sahip aktörler arasında hiyerarşik değil aksine yatay bir örgütlenme biçimini ve iş birliğine dayalı bir çalışma tarzını tanımlıyor. Kapsayıcı yönetim,

bu yolla, toplum yönetimi ile toplumsal uyum arasında yapıcı bir ilişki kurarken toplumun alınan kararlara ve uygulamaya sokulan normlara uygun davranmasına da olumlu katkı veriyor.

Tüm bu boyutlar içinde **kapsayıcı yönetim**, haklar ve özgürlükler dilini benimseyen bir toplum sözleşmesi içinde; farklı aktörlerin iş birliği ve birlikte çalışmasına dayalı; toplumla birlikte işlerlik kazanan; tanıma ve dağılım adaletine dayanan; müzakere yöntemiyle karar alan ve yerelden ulusala doğru hareket eden bir toplum yönetim tarzı olarak tanımlanır. Hükümet için, siyasi ve ideolojik tercihlerine ve kimliklerine bakılmaksızın ilgili yerel yönetimler ve sivil toplumla iş birliği içinde çalışmak; yerel yönetimler içinse, aynı ilke içinde ilgili sivil toplumla ve hükümetle iş birliği içinde hareket etmek ve birlikte çalışmak kapsayıcı olmanın ön koşuludur.

Kapsayıcı Kentler

Kentleşen dünya ve kentleşen Türkiye gerçeği, kent yönetimini merkezi önemde bir soru ya da tartışma alanı konumuna getirmiştir. Ekonomi, güvenlik, sağlık, iklim değişikliği, demokrasi, göç, vb. kritik alanlarda oluşan risklerin ve meydan okumaların çözümünde kentler, merkezi hükümetlerle birlikte, ön plana çıkarken kentlerin nasıl yönetilmesi gerektiği sorusu da kritik önem kazanmıştır.

Bu soruya yanıt verirken genel eğilim, ekonomik dinamizm, girişimcilik ve zenginleşme üzerinden kenti ve kent yönetimini düşünmek olmuştur. Böylece, ağırlıklı olarak ekonomik aktörler üzerinde odaklanılmış ve bu aktörler kent yönetimi içinde birincil konuma oturtulmuştur. Yaratıcılık, dinamizm, teknolojik gelişmeye uyum, inovasyon, vb. kavramlarla kent yönetimine yaklaşılmış ve bu noktada da, “**akıllı kentler**”, “**yaratıcı kentler**” ve “**yaratıcı sınıflar**” gibi sıfatlarla kentler betimlenmeye başlanmıştır. Tüm bu çalışmalar ve betimlemeler yararlı olmakla birlikte, ciddi bir sorunu da içermektedirler: **çeşitlilik ve kapsayıcılık vurgusunun eksikliği**.

Tam da bu nedenle, son dönemlerde, “**kapsayıcı kent**” kavramına ilginin arttığını görüyoruz. Kent yönetimi, şüphesiz ki akıllı ve yaratıcı olmalıdır; fakat ana hedef olarak: kent yaşamının “**tanınma ve dağılım adaleti**” içinde yönetilmesini; ekonomik, kültürel, kimlik temelli “**sosyal dışlanmaya**” karşı mücadeleyi; kutuplaşmaya karşı toplumsal uyumun güçlendirilmesini; az avantajlı grupların ekonomik sorunlarının çözümünü ve temel ihtiyaçlarının giderilmesini ve iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi temel sorunlarla ilgilenmeyi ele almalıdır, “**kapsayıcı yönetimi**” uygulamaya sokmalıdır. Kentlerin, kapsayıcı kent olmaları, kent yönetimi için birincil amaç olarak kabul edilmelidir.

Bu amaç, Birleşmiş Milletler’in Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla da uyumludur. “Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar” Amacının da başarıya ulaşmasının ön koşulu yukarıda beş tanımlayıcı boyutta açıklanan “kapsayıcılık”tır.

TOPLUMSAL CİNSİYET; KADIN DOSTU KENTLER

Prof. Dr. Evren BALTA, Özyeğin Üniversitesi

Kentin toplumsal cinsiyetini anlama her farklı yerel mekânda farklı biçimlerde tezahür eden gündelik hayat örüntülerini anlamayı gerektirir. Örneğin büyük kentler ve kentsel yaşam bir taraftan kadınlar için özgürleştiricidir. Kentleşme kadınların eğitim ve çalışma hayatına katılımının artması anlamına gelir. Özellikle büyük kentlerde kentler (kimi) kadınlara toplum ve mahalle baskısından kaçabilme ve yalnız yaşayabilme, tek başına ayakta durabilme imkânı sunar.

Ama öte yandan karanlık sokaklar, kalabalık toplu taşıma araçları, kuytu parklar, apartman girişleri kadınlar için tekinsiz mekânlardır. Kadınlar, kentin farklı köşeleri ile ilgili hikâyeler aktararak bu mekânları kolektif olarak tekinsiz mekânlar olarak işaretler. Bu tekinsiz mekânlar kadınların kamusal hayata eşit ve güvenli katılımının önündeki engeller olarak iş görür. Yeterince aydınlatılmamış sokaklar, kalabalık ve uzak noktalara hizmet vermeyen toplu taşıma araçları, denetimsiz kentsel ulaşım alt yapıları kadınların kamusal alanlardaki hareketliliğini ciddi bir biçimde kısıtlar.

Kentsel ulaşım planları genellikle toplumsal cinsiyet bakış açısından yoksun bir biçimde yapılır. Kaldırımlar, yürüyüş alanları, parklar kadınların ihtiyaçlarına göre değil, sağlıklı yalnız erkeklerin ve onların kullandıkları taşıtların ihtiyaçlarına göre düzenlenmiştir. Kent kadınların ne yaya ne de bir araç içinde güvenli bir biçimde hareket etme kapasitesini artıracak şekilde düşünülmez. Kentsel yaşamın erkeklerin ihtiyaçlarına göre planlanması kadınların geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle üstlendikleri bakım yükümlülüğünden doğan iş yüklerini daha da zorlaştırır.

Tekinsiz olan yerler sadece kuytu kamusal alanlar değildir. Perdeleri sıkı sıkıya kapanan ve yalıtılmış apartman daireleri kadınları başka kadınlarla kurdukları yerel dayanışma ağlarından uzaklaştırır, patriarkal ev içi şiddet ve eşitsizliği dört duvar arasına hapseder. Kentsel mekân kadınların yaşadıkları şiddeti kamusallaştırmasına olanak vermeyen mutlak bir özel/kamusal ayrımı üzerine inşa edilir.

Üstelik kentin içindeki sosyal mekânlar ağırlıklı olarak erkeklerin faydalandığı, bulunduğu, "işlerini gördüğü" yerlerdir. Camiler, kahvehaneler, stadyumlar... Bu erkek yoğun yerlere kadınların girişi neredeyse yasaktır. Düzenli olarak camiye ya da kahveye giden bir erkek zaman içinde kent mekânında kendine ait bir sosyallik ağı yaratır. Hatta stadyum bile yeni ilişkilerin olduğu, kalıcılaştığı, taraftarlık üzerinden sosyal bağların kurulduğu mekânlardır. Bütün bu kamusal mekânlar erkek-yoğun yerlerdir ve iç düzenleri de erkeklere göre tasarlanmıştır. Erkekler çok sayıda farklı ve etkili yöntemle (duruş, kılık kıyafet, gözetim, duvarlar,

motorlu araçların işgali vb.) mekânların sınırlarını çizer ve onları kadınlara kapalı koloniler haline getirir.

Oysa kadınların kullanımına açık olan sinema salonları, alışveriş merkezleri ya da lokantalar gibi kentsel mekânlar sürdürülen ve yeni bağların kurulduğu kamusal mekânlar değildir. Tek seferliktir. Yeni tipte sosyal bağlar ve güçlü ilişkiler içermez. Sinemaya ya da lokantaya ailenizle ya da arkadaşlarınızla gidersiniz; alışveriş merkezleri büyük oranda yalnızlığın mekânıdır. Kent yaşamı kadınları ev içine hapsedecek, onların kentin içinde yeni ve güçlü bağlar kurmalarını mümkün kılmayacak şekilde tasarlanmıştır.

Kadınlar kentin küçük tüketicileridir. Gıda ve giyim alışverişi merkezleri, kadınların erişebileceği yerlerde konumlandırılır. Kadınlar bu parçalı ve hiyerarşik yapı içinde, konutlarında, en fazla konutun etrafında yeni yeni gelişmeye başlayan küçük kamusal mekânlarda (sitenin içindeki pastane gibi...) genel kamusalıktan ayrılır ve "güven içinde" izole edilirler. Bu yalıtılmışlık hali sadece kadınların kamusal yaşamda görünmez olmasını sağlamaz, aynı zamanda onları destek ve dayanışma ağlarından yoksun bırakarak özel hayat içinde duygusal ve fiziksel şiddet görme ihtimalini artırır.

Kentin planlanması ve düzenlenmesinde kadınların bir araya gelebilecekleri mekânlar oluşturulması, her mahalleye bir kreş kurulması, kadınların yararlanabileceği kültürel ve fiziksel aktivite olanakları, kadınların şiddete uğradıklarında sığınabilecekleri mekânların oluşturulması gibi hizmetler genellikle öncelikli konular arasında görülmez

Kentin bir de hafızası vardır. Kentte sokak ve meydanların adları eğer numaralandırılmış değilse ya cisimleştirilmiş ya da cinsiyetlendirilmiştir. Sokak isimleri genelde erkeklerin isimlerinden oluşur. Örneğin Londra'da sokak isimlerinin sadece yüzde 3,5'i kadınlara aittir. Kent merkezlerinde bulunan genellikle anıtsal heykellere de baktığımızda gördüğümüz, güçlü kuvvetli erkek kahramanlardır. Örneğin Taksim Meydanında bulunan Cumhuriyet Anıtı'nın uygulamacı heykeltıraşlarından bir tanesi kadındır; ama anıtta kadın figürlerine çok az sayıda ve arka plana serpiştirilmiş şekilde rastlanır. Nitekim, Ankara'da Güvenpark'ta bulunan anıtta da yine az sayıda kadın figürleri kucaklarında oğlan bebekler taşıırken görürüz. Kent, merkezinden en ücra köşesine kadar kadınlara rollerini hatırlatır.

Kadınlar ailenin temel ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalan kişiler olarak kentsel altyapı hizmetlerinin iyiyapılanmasında ihtiyaç duyarlar. Küresel Güney'in büyük kentlerinde dahi, bir kadın yemek ve temizlik gibi hanenin doğal ihtiyaçları için su kaynaklarına erişim noktasında saatler harcayabilmektedir. Dünyanın neresinde olursa olsun ister Kuzey, ister Güneyde, yoksul kent sakinlerinin yaşamını karakterize eden risk ve belirsizlik dereceleri de cinsiyetlendirilmiş

durumdadır. Kişisel güvensizlik, gıdaya ve suya erişim, hatta kanalizasyon sistemine erişim gibi temel ihtiyaçlar dahi kişinin cinsiyetine yahut yaşına göre farklı şekillerde yaşanır. Örneğin sabahki tuvalet seferinde kadınların ne kadar güvende olacağı, gözetlenip gözetlenmeyeceği soruları halen dünyanın farklı yerlerindeki kadınlar tarafından sorulmaktadır. Altyapıya eşitsiz erişim, kadınları da farklı ve sarsıcı şekillerde etkiler.

Kadın Dostu Kentler

Bütün bunlar kadınların kentsel yaşamda karşı karşıya kaldığı sorunlardan yalnızca bir kısmıdır. Gerçekte çevre, katılım, sağlık gibi birbirinden farklı kentsel yaşam göstergelerinin hepsinin temelde bir toplumsal cinsiyet birleşeni vardır. Dolayısıyla kentsel yaşamın her alanı toplumsal cinsiyet perspektifi gözden geçirilerek yeniden düzenlenmeli ve müdahaleler kadınların yaşadığı sorunların birbiri ile bağlantıları her zaman göz önünde tutularak bütünsel bir şekilde ele alınmalıdır.

2006 yılında hayata geçirilen Kadın Dostu Kentler Birleşmiş Milletler Ortak Programı tam da böyle bir ihtiyaçtan doğmuştur. Ortak Programın genel hedefi yerel yönetimlerin planlama ve programlama süreçlerine toplumsal cinsiyet eşitliği prensibini yerleştirme ve bu sürece paralel olarak yerel yönetimler ile kadın örgütlerinin güçlendirilmesi ve aralarındaki iş birliği fırsatlarının artırılmasıdır. Bu iş birlikleri sayesinde her kentte o kente özgü sorunların da gözetildiği kadın dostu kentlerin oluşabileceği bir ortamın mümkün olabileceği düşünülmektedir. *

Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Ortak Programı kadın dostu kent kavramını, kadınların

- Sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere
- İstihdam olanaklarına
- Kaliteli, kapsamlı kentsel hizmetlere (ulaşım, konut, güvenlik, vb.)
- Şiddete maruz kaldıkları takdirde haklarını güvence altına alacak mekanizmalara erişimini ve
- Yerel yönetimlerin planlama ve karar alma süreçlerine katılımını sağlayarak
- Erkekler ile birlikte kentsel yaşamın tüm alanlarında eşit bir biçimde yer almasını destekleyen kentler olarak tanımlar.

* Bu konuda Türkiye için geliştirilmiş son derece kapsayıcı bir çalışma için bk.<http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2018/11/kdk-uygulama-rehberi.pdf>

Bu temel başlıklar ana alanları tariflemektedir; ancak kadın dost kentler ilde ikamet eden kadınların yaşadıkları sorun ve ihtiyaçların yerelliğini ve sürekli değişmesini de göz önüne alan kentlerdir. Tam da bu nedenle toplumsal cinsiyete duyarlı kentsel planlamaya ilk olarak hizmet sunumunun kadınları ve erkekleri nasıl farklı şekillerde etkilediğine dair ciddi bir yerel bilgi birikiminin geliştirilmesini içeren kapsamlı bir değerlendirme ile başlanmalıdır. Bu değerlendirme sadece sunulan hizmetlerin toplumsal cinsiyet eşitliği gözetilerek yeniden düzenlenmesini değil, aynı zamanda kadınların eksikliğini duyduğu temel hizmetlerin de neler olduğunu içermelidir.

Elbette kadın dostu kentlerin en önemli unsuru hem değerlendirme, hem karar alma hem de uygulama sürecinde kadınların aktif katılımıdır. Bu amaçla toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bilgi, kapasite ve yetki sahibi kurumlar oluşturulmalı ve bu kurumlar arasında iş birliği ve koordinasyon sağlanmalıdır. Kadın Dostu Kentler Birleşmiş Milletler Ortak Programı ile oluşturulan yerel eşitlik mekanizmaları yerel kadın sivil toplum kuruluşlarıyla yerel yönetimler arasındaki iş birliğini güçlendirmeyi hedefler. Bu mekanizmalar toplumsal cinsiyet bakış açısının bütün kentsel hizmetlerin ve mimarinin planlanmasında belirleyici bir unsur haline gelmesini mümkün kılar.

Her ne kadar son yıllarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin kent ölçeğinde gözetilmesi ve kadınların ihtiyaçlarına yanıt veren kentlerin oluşturulması pek çok yerel yönetimin gündemine girmiş olsa da, yine de bu endeksin de gösterdiği gibi Türkiye'nin pek çok il ve ilçesinde kadınlar güvenle dâhil olabilecekleri kentsel mekânlarda yaşamamaktadırlar.

İKLİM VE ÇEVRE; SOLUK ALAN KENTLER

Prof. Dr. Evren BALTA, Özyeğin Üniversitesi

Varoluşsal bir tehdit ile karşı karşıyayız. 2030-2052 yılları arasında sıcaklık artışı 1,5°C civarında tutulmadığı takdirde, iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerinin katlanarak artması bekleniyor. Kentler iklim krizini tetikleyen pek çok aktivite barındırıyor. Küresel enerji tüketiminin üçte ikisini gerçekleştiren kentler küresel karbondioksit emisyonunun %70'inden fazlasını ve küresel atıkların tahmini %50'sini üretiyorlar¹. Yükselen küresel ısı nedeniyle şehirlerin temel hizmetleri, altyapısı, konutları, geçim kaynakları ve sağlığı üzerinde büyük maliyetlere yol açan sel, kuraklık, fırtına, yangın salgın gibi felaketlerin sayısı her geçen gün artıyor. Türkiye iklim değişikliği açısından yüksek derece tehdit altında olan ülkeler arasında ve pek çok kenti de iklim değişikliğinin riskleri karşısında oldukça yüksek kırılganlık seviyelerine sahip².

Dünya Sağlık Örgütüne göre kentsel hava kirliliği bütün canlı türlerinin karşılaştığı en yaşamsal sağlık sorunlarından biri. Her gün dünyadaki 15 yaşın altındaki çocukların yaklaşık %93'ü sağlıklarını ve gelişimlerini ciddi riske atan kirli bir havayı soluyor. DSÖ sadece 2016 yılında 600.000 çocuğun kirli havanın neden olduğu akut alt solunum yolu enfeksiyonları nedeniyle hayatını kaybettiğini tahmin ediyor³.

Artan nüfus yoğunluğu ve iklim krizinin etkileri nedeniyle suların kirlenmesi ve su kıtlığı kentsel yaşamın geleceğini belirleyecek en önemli küresel risklerden biri haline gelmiş durumda. Küresel nüfusun üçte ikisi yılın en az 1 ayında şiddetli su kıtlığı koşulları altında yaşıyor ve dünya yüzündeki büyük kentlerin en az yarısı su kıtlığının etkileri ile sürekli olarak yüzleşmek zorunda⁴. Uygun olmayan koşullarda depolanan kentsel atıklar yeraltı sularını ve yüzey sularını ve denizleri kirletiyorlar.

Her gün yüzbinlerce insanın işine, okuluna, hastaneye gitmek için yer değiştirmek zorunda olduğu, bunun için saatlerini trafikte harcadığı kentlerin ulaşım/trafik sorunu sadece kent sakinlerinin yaşamlarını son derece olumsuz bir biçimde etkilemiyor, aynı zamanda kentsel ısı oranları ve hava kirliliğini de

1 C40 Cities. *Why Cities? Ending Climate Change Begins in the City*. Bkz. <https://www.c40.org/ending-climate-change-begins-in-the-city>

2 IPCC. (2007). *Climate Change 2007: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II, and III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (The Core Writing Team, R. K. Pachauri, & A. Reisinger, Eds.). IPCC.

3 <https://www.who.int/news/item/29-10-2018-more-than-90-of-the-world%e2%80%99s-children-breathe-toxic-air-every-day>

4 Otto, B. & Schleifer, L. 2020. "Domestic Water Use Grew Over 600% Over the Past 50 Years." *World Resource Institute*. <https://www.wri.org/blog/2020/02/growth-domestic-water-use>

artırıyor. Konut sektörünün kentsel yeşil alanları yok ederek genişlemesi iyi bir yaşam sürmek için gerekli olan mekânları elimizden aldığı gibi yerkürenin nefes almasını imkânsız hale getiriyor.

Kentin en önemli özelliği, merkezinde değilse de yakın çeperinde sanayi üretimi tesislerini barındırması. Özellikle büyük kentler, sanayi tesisleri ile karakterize oluyor, ki sanayi karbondioksit emisyonlarına neden olan faktörlerin başında gelmekte.

İklim Değişikliği ile Mücadelede Kentler

Günümüzde, kentleşme eğilimine iklim üzerindeki artan baskı eşlik ediyor. Yüksek insan yoğunluğu, altyapı, konut ve ekonomik faaliyetler nedeniyle şehirler özellikle iklim değişikliğine ve doğal afetlerin etkilerine karşı savunmasızdır. Çevreyi korumak ve afet riskini ve iklim değişikliğini azaltmak için kentleşme süreçlerinin sürdürülebilirliğini iyileştirmeye ihtiyaç duyulurken insani, sosyal ve ekonomik kayıpları önlemek için kentsel dayanıklılık oluşturmak çok önemlidir.

Kentler ve kentsel yaşam iklim krizinin ana aktörlerinden biri olduğu kadar bu sorunla mücadelenin ayrılmaz bir parçası da. Küresel ısınmanın hızının düşürülmesi kentlerin enerji, arazi, bina, ulaşım, yeşil alan kullanımında hızlı ve geniş kapsamlı dönüşümlerini gerektirmekte. Bu dönüşümlerden ilki enerji kullanımının olduğu tüm alanlarda kentlerin tamamen yenilenebilir enerji, verimlilik ve tasarruf odaklı bir enerji rejimine geçmesi. İkincisi uygun ücretli, ulaşılabilir ve alternatif enerji kaynakları kullanan toplu taşıma hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve bisiklet gibi yeşil dostu alternatif ulaşım biçimlerinin özendirilmesi. Diğer yandan, pek çok şehir, endüstriyel emisyonları sınırlamak için yenilenebilir enerji kaynakları, daha temiz üretim teknikleri ve düzenlemeleri veya teşvikleri kullanarak hâlihazırda çok ciddi bir atılıma girmiş durumda ki, iklim değişikliği ile mücadelede en önemli başlıklardan bir tanesi bu.

Ulaşım biçimlerinin özel araçlardan toplu taşımaya ve alternatif ulaşım biçimlerine kayması iklim dostu kentler için gerekli olsa da yeterli değil. Ulaşım gerektiren kentsel hareketliliği azaltmak için kentsel alanın mahalle esasına göre yeniden örgütlenmesi, kaliteli kamusal hizmetlerin yaygınlaştırılması ve çalışma ve yaşam mekânlarının yakınlaşması gerekiyor. Kentsel yeniden örgütlenme sadece iklim dostu kentler olmak için vazgeçilmez değil, aynı zamanda yaşamının önemlice bir kısmını trafikte geçirmek zorunda kalan kent nüfusunun iyilik hali ve fiziksel sağlığı için de vazgeçilmez. Bu vazgeçilmezlik halini belki de en çok 2020 yılında hissettiğimiz söylenebilir. COVID-19 salgını toplu taşımanın

kentler için ne kadar büyük bir halk sağlığı problemine kaynaklık edebileceğini ve yer değiştirmek zorunda kalan kentsel nüfusun salgının ana taşıyıcısı haline gelebileceğini bize bütün çıplaklığıyla gösterdi.

İklim dostu kentlerin bir diğer önemli unsuru ise soluk alabilen kentlere sahip olmak. Elinizdeki endekste kentsel yaşamın kalitesini ölçerken en temel göstergelerden biri olarak kentsel yeşil alanlar kullanılıyor. Oysa büyüyen nüfusa yer açmak için ya da inşaata dayalı ekonomik büyüme modelleri gibi nedenlerle kentsel yaşamın nefes alma noktası olan yeşil alanlar ilk olarak talan ediliyorlar. Kentler kendi etraflarındaki ormanları ve su kaynaklarını yok ederek genişliyorlar. Bu dönüşümün iklim krizine olan olumsuz etkisi ise tartışılmaz.

Ancak tıpkı ulaşım sorununda olduğu gibi kentsel alanlardaki yeşil alanların her türünün korunması ve genişletilmesi sadece iklim değişikliğinin etkileri için mücadele etmek için değil aynı zamanda kentsel yaşamın kalitesini artırmak için de önemli. Sosyal hayatı alışveriş merkezlerine hapsolmuş bir kentli olma hali hem duygusal hem de fiziksel olarak halk sağlığını tehdit ediyor. Her kentlinin kullanımına açık, keyifli, erişilebilir yeşil alanlar iklim değişikliği ile mücadelenin ve halk sağlığının olmazsa olmazı. COVID-19 krizinde ortak kamusal park alanları sosyalleşebildiğimiz, nefes alabildiğimiz yerler oldu. Yoklukları ise kent sakinlerinin hayatını ve sağlığını son derece olumsuz etkiledi.

Son olarak metan gazı salımının başlıca kaynağı olan kentsel atıklar dünya genelinde kentsel nüfusun artması ve tüketim kalıplarının değişmesi nedeniyle sürekli olarak artmakta. Atıkların toplanması ve taşınmasındaki iyileştirmeler, geri dönüşüm, atıkların işlenmesi ile enerji kazanımı gibi uygulamalar içeren sürdürülebilir ve iklim dostu bir atık yönetimi kentsel iklim rejiminin olmazsa olmazı.

Yerel Yönetimler ve Çevre

Hiç kuşkusuz bütün bu önlemler genişletilebilir. Ancak her durumda bu uygulamalar farklı aktörlerin çok katmanlı iş birliğini gerektirir. Kişisel davranışların ve tüketim kalıplarının değişmesi, iklim değişikliği konusunda bireysel ve toplumsal bilincin dönüşmesinin yanı sıra yerel, ulusal ve uluslararası aktörlerin tutumları ve bu aktörlerin yatay ve dikey koordinasyon mekanizmaları oluşturması hayati önemdedir.

Tam da bu nedenlerle son dönemde küresel iklim krizi ve iklim değişikliği mücadelesinde kent yönetimleri temel aktörler olarak öne çıktılar. Kriz yerel yönetimlere ciddi bir sorumluluk yükledi ama aynı oranda onlara siyasi etkilerini

artırma fırsatı da sağladı. “İklim dostu kent” hedefinin etkin bir şekilde uygulanabilmesi ve iklim krizinin etkilerini hafifletmek için dünyanın dört bir yanındaki büyük kentler arasında çok önemli koordinasyon mekanizmaları inşa edildi. Dünya genelinde iklim değişikliği ile mücadele veren büyük kentlerin oluşturduğu küresel koalisyon ve dayanışma ağı olan C40; iklim dostu kentler yaratmak için özel hedefler ve stratejiler içeren ve binlerce belediye başkanını bir araya getiren **GCoM** (Belediye Başkanları Küresel İklim ve Enerji Sözleşmesi), enerji dönüşümünü koordine etmeyi hedefleyen **EC** (Enerji Kentleri) ve düşük emisyonlar, adil ve doğaya uyumlu kentsel kapasiteyi artırmak için **ICLEI** (Sürdürülebilirlik İçin Yerel Yönetimler) bu mekanizmalardan sadece bazıları. Bu oluşumlar bilgi ve tecrübe aktarımı sağlamakta, üst ölçekli stratejiler ve eylem planları ile iş birliğini geliştirmeye çalışmaktalar. Kentlerin uygulaması gereken somut öneriler ve çözümlerin yanı sıra bu önerilerin finansmanı konusunda da son yıllarda pek çok mekanizma ortaya kondu.

Kısaca iklim krizi belediyelerin yerel aktörler olmaktan daha ziyade küresel sorumluluğu olan küresel aktörler olarak öne çıkmasına neden oldu. Kentler arasındaki bağlantılılık, iletişim ve koordinasyon şu an siyasi etkilerini belki de idrak edemeyeceğimiz ölçülerde arttı. Bu durumun gelecekte artarak devam edeceğini, yaşanabilir ve sürdürülebilir bir kent olma hedefinin iklim dostu kentler olma hedefiyle aynı anlama geleceğini öngörmek zor değil.

Nitekim hâlihazırda Türkiye'nin en yaşanabilir ilçeleri ve kentlerinin iklim dostu uygulamaları harekete geçiren ve küresel koordinasyon mekanizmalarına aktif katılan kentler ve ilçeler olduğu da söylenebilir. Ancak yine de Türkiye'nin merkezî idari yapısı yerel yönetimlerin iklim değişikliği ile mücadelesinde pek çok idari, teknik, siyasi ve ekonomik sorun yaratmakta. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve yerel ile ulusal hükümet arasında iklim uyumlu kentler yaratmaktaki koordinasyonun artırılması Türkiye'nin iklim krizi ile mücadelesinin önemli ayaklarından.

İklim Adaleti ve Kentler

Dünya çapında sıcaklıklar yükseldikçe düşük karbonlu enerji kaynaklarına geçiş ve iklim dostu politikalar ihtiyacı konusunda küresel bir fikir birliği oluşmakta. Ancak bu yeni uzlaşmanın çatışmacı bir siyasi zemini gizlediğini söylemek lazım. Bu geçiş nasıl olacak, kimler tarafından nasıl yönetilecek, hangi sektörler öne çıkaracak, kaynaklar nasıl dağıtılacak? İklim dostu kentler inşa edilmesi ya da karar ve uygulama süreçlerinin yerel aktörlere daha çok sorumluluk verecek âdem-i merkezî bir yapıya bürünmesi her durumda adil dağıtım ve demokratik katılım anlamına gelmiyor.

Nitekim iklim uyumlu kentler ve yeni kentsel iklim rejimleri tıpkı afet yönetimleri gibi kentsel soylulaştırmanın bir aracı olarak kullanılabilir. Kentsel alanların iklim uyumlu hale getirilmesi farklı kentsel grupların ihtiyaçlarını ve beklentilerini hiçe sayan bir şekilde örgütlenebilir. Bu sürecin ortaya çıkaracağı sermaye hareketleri paranın ve kaynakların yine küçük bir grubun elinde toplanmasına neden olabilir.

Dolayısıyla iklim uyumlu kentler yaklaşımının içerisinde iklim adaleti fikrini de barındırması gerekiyor. Tam bir kentsel demokrasi için enerji kaynaklarının üretimi, dolaşımı ve kullanımı ile ilgili kararların ve uygulamaların yurttaşların katılımına açılması gerekiyor. İklim dostu kentleri inşa eden politikalar halkın katılımının güçlendirilmesiyle birleştirilmeli. Kâr odaklı bir kentsel planlamadan sosyal hedeflere öncelik veren, toplumsal adaleti öne çıkaran kentsel planlamaya geçilmeli.

COVID-19 krizi ile sadece toplu taşıma kullanımının kısıtlanması ve kentsel hareketliliğin azalması ile bile kentlerin karbon ayak izlerinin çok belirgin bir biçimde düşebileceğini gördük. Pek çok kent sakini hiç görmediği kuşları gökyüzünde uçarken gördüğünü söyledi. Pek çok kentin hava kirliliği gözle görülür oranlarda azaldı. Üstelik salgın bize kentsel yaşamın mevcut haliyle sürdürülemezliği konusunda da çok ciddi bir uyarı da bulundu. Bu kriz gerçek değişimin nasıl olması gerektiğini ve kentsel yaşamın sorunlarını bize bütün açıklığıyla gösterdi. Salgın belki de iklim uyumlu kentler yaratmak için bize bir fırsat sundu. O fırsatı kullanıp kullanmayacağımız ve nasıl kullandığımız ise yerkürenin geleceğini belirleyecek.

SAĞLIK; EŞİTSİZLİKLERLE MÜCADELE

Prof. Dr. Evren BALTA, Özyeğin Üniversitesi

Bugün dünyanın yarısından fazlası kentlerde yaşıyor. Dünya Bankası verilerine göre; 2017 yılında kentsel alanlarda yaşayan nüfus oranı; Türkiye’de %74,4; AB-28 ülkelerinde ise %76,4. 2050’ye kadar tüm insanlığın üçte ikisinin kentlerde yaşayacağı düşünülüyor. Küresel ticaret ve seyahat büyük oranda kentler üzerinden gerçekleşiyor. Dünyanın pek çok kenti birbirine ürün ve insan zincirleriyle bağlı. Üstelik bu kentlerin önemlice bir kısmı küreselleşmenin merkezi konumunda olan megakentler⁵. Bundan birkaç yıl öncesine kadar bu megakentlerin küresel ekonomi için vazgeçilmez öneminden bahsedilirken 2020 yılında ortaya çıkan ve tüm dünyaya hızla yayılan son yüzyılın en önemli küresel sağlık krizi olan COVID-19 ile birlikte bu kentlerin küresel sağlığın en zayıf halkası olduğunu konuşmaya başladık. Küreselleşmenin motoru olan kentler, belki de küreselleşmenin sonunu “müjdeleyen” bu büyük sağlık krizinin ana müsebbibiydiler.

Nitekim COVID-19 krizi ilk dalgada temelde kentlerin krizi olarak ortaya çıktı. Eski çağlarda develerle kıtadan kıtaya taşınan bulaşıcı hastalıklar, uçak ve gemilerle bir limandan diğer havaalanına taşındı ve kentlerin merkezlerine kondular. Kentlerin yoğun bağları üzerinden ülke nüfuslarını birbirine bağladı. Vuhan’ın krizi Milano’nun, Milano’nun krizi Londra’nın, Londra’nın krizi New York’un, New York’un krizi İstanbul’un krizi oldu. Üstelik kentler arasındaki bağlar öylesine yoğundu ki salgın göz açıp kapayıncaya kadar bütün dünyaya yayıldı. Uluslararası sistemin küresel ve ulusal ölçekte izleme mekanizmaları salgının ortaya çıkışını ve seyrini izlemekte yetersiz kaldı. COVID-19 kentsel alanda bir domino etkisi yarattı. Kentsel sağlık sistemleri çöktü, ölüm sayıları defin işlemlerini sekteye uğratacak kadar arttı. Okullar kapandı. Ekonomiler durdu. Sosyal hayat sona erdi. Bu bildiğimiz anlamda kentsel yaşamın da sonuydu.

Aslında bu beklenen bir sondu. Son on yıllarda kentsel yoğunluk olağanüstü bir biçimde artmaktaydı; ancak bu artışa ulaşılabilir ve kapsayıcı sağlık hizmetlerinin benzer oranlarda artışı eşlik etmiyordu. Hatta tam aksine 1980 sonrası gerçekleştiren neoliberal dönüşüme eşlik eden reformlar sağlığı bir halk sağlığı meselesi olmaktan çıkarmış bir metaya dönüştürmüş ve sektörü de toplumun değil, tek tek bireylerin sağlığına odaklanır hâle getirmişti. Kamu sağlığı programlarına ayrılan bütçeler kısalmış, tıbbın içinde salgınlarla ilgilenen ve kâr getirmeyen alt dalların önemi azalmış ve bulaşıcı hastalıkların kontrolüne olan ilgi azalmıştı. Her ne kadar 2000’li yıllarda SARS, MERS, domuz gribi

5 Toplam nüfusu 10 milyonu aşan kentlere verilen ad.

salgınları ile birlikte bulaşıcı hastalıklar gündeme girmeye başlamış olsa da, bu tarz salgınlarla baş edebilecek güçlü mekanizmalar inşa edilmemişti. Salgın daha çok Batılı olmayan ve kırsal bölgelerin (Afrika gibi) sorunu olarak görülmüş, yerkürenin diğer bölgeleri için pandemi, yatırım yapılmayacak kadar görmezden gelinebilecek bir ihtimal olarak düşünölmüştü.

Salgın ve Kent

COVID-19 krizi kentsel alanlarımızı inşa etme ve yönetme şeklimizin bütün kürenin sağlığı için ne kadar önemli olduğunu ve kentsel yaşamın her alanının nasıl birbiriyle iç içe geçmiş olduğunu gösterdi. Söz konusu olan sadece kaliteli ve erişilebilir sağlık hizmetlerinin sağlanması değildi. Gelişmiş ulaşım sistemleri insanların ve malların hareketini kolaylaştırarak kentsel nüfus arasında salgının kolayca yayılmasına neden oldu. Herkesin aynı asansörü paylaşmak zorunda olduğu mega projeler salgının kontrol edilebilmesini güçleştiriyordu. Fiziksel mesafenin imkânsız olduğu yoğun konutlaşma ve hane halkı biçimleri salgının yayıldığı ana bağlantı noktaları haline geliyordu. Sosyalleşmenin ana biçiminin yeşil kamusal alanlardan tüketim odaklı alışveriş merkezlerine kaymış olması bütün bir kentsel sağlığı tehdit ediyordu.

Salgın aynı zamanda kentsel yaşantımızın ne kadar eşitsiz olduğunu da bütün çıplaklığı ile gözler önüne seriyordu. Nitekim dünyanın hemen yerinde kentlerin çeperinde ve yoğun nüfuslu mahallelerinde yaşayanlar salgından ilk ve en fazla etkilenen gruplar olacaktı. İlk dalgada bir mahallenin konut fiyatları ortalaması o mahallede salgının yayılma oranı ile neredeyse doğru orantılıydı. Bir diğer deyişle sınıfsal eşitsizlikler bütün çıplaklığıyla sağlıklı bir yaşam sürebilme hakkının doğrudan belirleyicisi oldular. Ama kentsel ortak yaşam çok geçmeden sınıfın çizdiği katı sınırları aştı. Nitekim ikinci dalgada, farklı oranlarda da olsa, salgından etkilenmeyen hiçbir kentsel bölge kalmadı.

Kuşkusuz salgın ile baş etme hususunda en önemli faktör sağlık sektörünün kaynak, kapasite ve erişilebilirliği oldu. 2000'li yılların başında Türkiye'de sağlık alanında, nüfusun marjinalize edilen kısımlarını kapsayacak yeni yollar da açan bir reform gerçekleştirildi. Bu reformlar aynı zamanda Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetinin üst üste aldığı seçim zaferlerinin ve yoksullar arasında kök salmasının en önemli nedenlerinden biriydi. Ancak 2002-2008 arasında sağlık harcamalarında yaşanan yükseliş eğilimi 2009 yılından itibaren tersine döndü. Bu tarihten sonra Türkiye, kişi başına düşen toplam sağlık harcamalarında OECD ülkeleri arasındaki sıralamada sonunculuğa kadar geriledi. Türkiye sağlık sisteminin gücünün en önemli göstergelerinden biri olan kişi başına düşen hastane yatağı sayısında 2,81 yatakla Almanya (8) ve Fransa (5.,9-8) gibi ülkelerin oldukça gerisinde kaldı.

Üstelik sağlık sisteminin özelleşmesi, temel ve koruyucu sağlık hizmetlerinin kâr getirmeyen alanlar olarak sağlık hizmetleri içerisindeki konumunun önemsizleşmesi eğilimi Türkiye'nin son 20 yılında gözle görülür bir biçimde arttı. Bunun yanı sıra Türkiye'nin sağlık sistemi sağlık hizmetine erişimde eşitsizliğin bir göstergesi olarak büyük kent ama özellikle İstanbul merkezli olmaya devam etti. Her ne kadar bu durum salgının ilk dalgasının İstanbul'da yoğunlaşması nedeniyle bir avantaj olarak öne çıkmış olsa da, ikinci dalgada salgının Türkiye'nin küçük büyük her yerleşim yerine yayılması ile birlikte salgınla ulusal mücadele kapasitesini son derece olumsuz etkiledi. Sağlığa erişimde kentsel eşitsizliklerin yanı sıra, bu raporun çok çıplak bir biçimde gösterdiği gibi aynı kentin farklı mahallerinde çok farklı yaşanmaktaydı.

Bu erişim eşitsizlikleri muhtemelen ülkenin farklı kentlerinin ve kentin farklı mahallerinin salgının sonuçlarından çok farklı biçimde etkilenmesine neden oldu. Ancak bu veriler kamusal olarak şeffaf bir biçimde paylaşılmadı. Üstelik salgın yönetiminde ulusal direnci güçlendirecek, farklı kentsel mekânların demografik, sosyal ve ekonomik özelliklerine göre farklı yöntemlerin geliştirilebilmesine olanak sağlayacak yerel yönetimler ve ulusal hükümet arasındaki iş birliği temelde siyasi kaygılar nedeniyle göz ardı edildi. Hatta yerel yönetimlerin salgından etkilenenlere yardımcı sağlık hizmeti sunma ve ekonomik destek çabaları yine siyasi kaygılarla merkezi hükümet tarafından sekteye uğratıldı.

Sağlıklı Kentler

Pek çok kalkınma örgütü çok uzun zamandır sağlığı hastalığın yokluğundan daha geniş olarak tanımlanması gerektiğini ve sağlık göstergelerinin yanı sıra sosyal ve ekonomik göstergeleri içeren çok boyutlu bir sağlık perspektifinin önemine işaret ediyor. Dünya Sağlık Örgütü yaklaşık 60 yıldır sağlığı "fiziksel, zihinsel ve sosyal bir iyilik hali" olarak tanımlıyor. 2003 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından başlatılan Sağlıklı Kentler Girişimi kapsamında, DSÖ halk sağlığı politikası ile ekonomik eşitsizlik ve sosyal kapsama gibi kentsel politikanın diğer alanları arasındaki bağlantının ne kadar önemli olduğunu vurguluyor. DSÖ'nün sağlıklı kentler yaklaşımı geleneksel olarak halk sağlığı ile ilgisi olmadığı düşünülen bütün alanların halk sağlığını temelden etkilediği gerçeğinden yola çıkıyor ve sağlıklı bir kent hakkında düşünmenin birbirini farklı biçimlerde etkileyen birden çok faktörü hesaba katmak anlamına geldiğini söylüyordu.

Tam da bu yaklaşıma uygun bir şekilde COVID-19 krizi sağlıklı bir toplum olmanın bütünselliğini, toplu taşımadan yeşil kamusal alanlara kadar kentin hemen her alanının ne kadar birbiri ile iç içe geçtiğini ve toplumsal sağlığın

bir bütün olarak ele alınması gerektiğini gösterdi. Bugün her zamankinden daha fazla yoksulluk ve eşitsizliği daha etkili bir Şekilde ele almaya, kentsel kaynaklardan eşitsiz bir biçimde faydalanan grupları ulusal ve yerel ölçekte politikalar kullanarak güçlendirmeye ve katılımcı yollarla kentsel planlama ve yönetimi iyileştirmeye ihtiyacımız var. Kelimenin tam anlamıyla sağlıklı bir toplum olabilmek için!

SOSYAL YAŞAM; ÇEŞİTLİLİK İÇİNDE UYUM

Prof. Dr. Mehmet Nuri GÜLTEKİN, Gaziantep Üniversitesi

Günümüz dünyasında kentler, sadece fiziki büyüklükleri, ekonomikağırlıkları, demografik örüntüleri veya ulusal ve uluslararası politikadaki konumlarıyla değil, sahip oldukları koşullarda kentte yaşayan insanlara ulaşmaları, onları içermeleri ve gündelik hayatın her alanına mümkün mertebe daha fazla sayıda yurttaşı dahil etmeleriyle de değerlendiriliyor⁶. İnsani gelişmişliğin gerekleri ve değişkenleri, sadece ekonomik güç ve maddi zenginlikle ilişkilendirilmeyecek olan eşit yurttaşlık, demokrasi, temel insan hakları ve temsil gibi günümüz dünyasının en temel değerlerini kapsıyor. Ekonomik ve politik ağırlıktan daha ziyade, kentte yaşayanların **kent hakkının**⁷ gereklerinin yerine getirilmesinin insani gelişmeye katkı sunacağı biliniyor.

Bu temel kabullere rağmen, günümüz kentleri, yaşanan çağın sosyoekonomik, sosyopolitik ve iklim değişikliklerinin sonucu olarak, daha çok eşitsizlik, adaletsizlik, sınıf ve bölge farkları, kente dair hak mahrumiyetleri ve sosyal mesafeler ürettiği bilinen bir olgu. Bu manada, Türkiye'deki kentlerin (de) hemşehrilerini, sadece ekonomik faaliyetlerin aktörleri olarak değil, iş ve çalışma dışında, gündelik toplumsal hayatın içindeki kültür ve sanat süreçlerine, bilinen araç ve yöntemlerin yanında bazı yerel ve özgün ayırımlarla dahil edilen yurttaşlara dönüştürmesinin insani gelişmişliğe olumlu yönde katkı yapacağı muhakkaktır.

Bilindiği üzere kent, farklılıkların ve zıtlıkların gündelik hayat içerisindeki etkileşimleriyle var olan ve yenilenen bir olgu. Çelişki ve zıtlıkların ayırında olarak bütün kentler, yatay ve dikey toplumsal katmanları demokrasi, temel insan hakları, kentsel adalet ve sürdürülebilirlik düzleminde buluşturup sahip olduğu gündelik sosyal yaşamı daha ileri taşıyabilecek potansiyellere de sahiptir.

Kentteki sosyal hayatın, egemen kültür endüstrisini bütünüyle ters yüz edebilecek bir imkânı olmasa da yerel düzeyde, kenti yöneten karar oluşturucuların, sosyal yaşamı çeşitlendirecek, içirme kapasitesi yüksek, daha demokratik, ulaşılabilir ve sürdürülebilir politikalar geliştirmeleri mümkün görünmektedir. Bunun için mevcudu daha da ileriye taşıyacak bazı başlıklara göz atmak gerekiyor.

Türkiye gibi geleneksel ve modern yaşam arasında bir tür geçişi yaşamaya devam eden bir toplumda, mahallelerdeki gündelik hayat etkileşimlerini ev ve

6 https://www.uclg-cisd.org/sites/default/files/CISDP_For_a_world_of_inclusive_cities.pdf Report For a World of Inclusive Cities, Erişim: 19.12.2020.

7 Mitchell, D. (2020). Kent Hakkı Sosyal Adalet ve Kamusal Alan Mücadelesi, (A. Çavdar, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

sokak dışına taşıyacak önemli kurumlardan birisi, buralarda kurulacak olan ya da hâlihazırda bulunan kütüphanelerin daha da işlevsel hale getirilmesidir. Mahallelerdeki kütüphanelerin belediyelerin öncülüğünde günün teknolojik imkânlarıyla (yüksek hızda internet, yazılı ve görsel popüler yayınlar, bilgisayar ve tabletler vs.) donatarak gençlerin, kadınların, yaşlıların, engellilerin ve mülteciler gibi dezavantajlı koşullardan etkilenen kesimlerin dahil edildiği sosyal yaşam alanlarının kurulması ve güçlendirilmesi en önemli basamaklardan birini teşkil ediyor. Okuma ve teknolojik imkanlar için geliştirilecek bu mekânların, engelliler, yaşlılar ve çocuklu ailelerin de bu yerlerde bulunmasını sağlayacak vicdanı olan ergonomik mimari yapıda olması kapsayıcılığı ve kaliteyi artıracaktır.

Yeni hareketlilik ve görme biçimleri günümüz dünyasının en büyük gerçeklerinden birisi. Bu minvalde, kentlerde belediyeler özellikle mahalle ve semtlerde kültür, sanat ve kaliteli boş zaman planlamaları yaparken kentte yaşayan bütün kesimleri kapsayıcı politika hedefinden şaşmadan, farklı sosyokültürel katmanlardan gelen ve aralarındaki fiziki mesafe yakınlığına rağmen ciddi uzak sosyal etkileşim mesafelerini yaşayan hemşehrileri bir araya getirmeyi hedef edinmelidir.

Çalışan, genç, öğrenci, yaşlı, engelli, mülteci ya da diğer pek çok farklı kategoriye dahil olan kentin hemşehrilerinin gündelik hayat içinde kültür sanat yoluyla birbirlerini **görmelerini** sağlamak gerekiyor. Semtlerde az önce sözü edilen kütüphanelerin ön ayak olduğu atölye çalışmaları, sosyal ilişkilerin etkileşim kalitesini artıracak ve birlikte yaşama kültürünü geliştirecek araçlara sahip olacaktır. Türkiye'deki pek çok kent merkezinde bulunan ve her ne kadar farklı isimlerle adlandırılırsa da genel manada kültür merkezi şeklinde tanınan mekânların ağır, kasvetli ve bürokratik asık yüzlülüğünü aşan daha güler yüzlü, içerici, rahat ve daha kapsayıcı mekânların varlığı şart olmaktadır.

Belediyelerin farklı bir perspektifle ele alacağı bu tür yerlerde, tiyatrodan yerel el zanaatlarına kadar pek çok faaliyetin önü açılabilir. Sadece meslek öğrenmeye odaklanılmadan mesleği olan ve çalışan her yaş, cinsiyet ve sosyokültürel yapıdan gelen hemşehrilerin boş zamanlarını değerlendirilmeleri daha kaliteli hale getirilebilir.

Diğer taraftan, pek çok faaliyet yanında, özellikle sözlü tarih ve belgesel çalışmaları kentlerimizde pek gelişmeyen kayıt altına alma kültürünü de güçlendirecektir. Her kent kendi özgüllüğü bağlamında, iş, çalışma, tarım, göç gibi pek başlıkta bir belgeleme ve kayıt altına almayı gerçekleştirebilir ve bu türden faaliyetlerin maddi anlamda fazla bir yük getirmeyeceği de açıktır.

Mahalle ve semtlerdeki bu çalışmalar kentlere göç, tarım, el zanaatları, önemli mekânlar, insanlar ve diğer pek çok başlıkta bir hafıza oluşturma imkânı sağlayacaktır. Bu da göçmenlerden işçilere, zanaatkarlardan kadın ve emeklilere

kadar daha aktif toplumsal hayat imkânlarının ortaya çıkması demektir. En nihayetinde, sosyal yaşamı güçlendiren bu türden etkinliklerin kent içinde diğer kentlerde tanıtılması, kentin hayatına kalite katacağı muhakkaktır. Farklı kentlerin farklı bölgelerde benzer politikaları, Türkiye sathında, oldukça aktif bir sosyal etkileşim imkânları doğuracaktır.

Sosyal içerme oranı yüksek kütüphane ve mahalle merkezleri, mevcut olan faaliyetlerine ilaveten, yerelde sözlü tarih belgelemelerinden yola çıkarak Türkiye gibi her birey ve hanenin mutlaka sahip olduğu göç, göçmenlik veya mültecilik hikayelerine dayalı, bir tür göç müzelerinin (ya da benzer bir diğer başlıkta) desteklenmesi, kentlerin sahip olduğu gündelik hayat perspektifine olumlu katkı sunacaktır. Bilinmektedir ki, insanların diğer insanların (mülteci, göçmen, engelli, işçi, kadın, yaşlı, vs.) hikayelerini dinlemeleri, karşılıklı anlayışı, birlikte yaşama kültürünü ve çoğulcu-demokratik bir gündelik hayatı daha mümkün kılabilir.

Diğer taraftan, kentlerin mahalle veya semtler gibi en temel yerel toplumsal düzeylerde sözünü ettiğimiz merkez ya da kütüphanelerde gündelik toplumsal hayata buna benzer şekil ve araçlarla dahli, Türkiye gibi, fazla görünürlükleri olmayan ama toplam nüfus içinde oldukça yüksek oranlara sahip kadınların, yaşlıların, engelli bireylerin, göçmen ve mültecilerin görünürlüklerini sağlamış olacak ve sosyal yaşamlarına daha farklı ve kaliteli bir boyut katacaktır. Zira gündelik sosyal yaşamın kalitesi ve gelişmişliği sadece kentlerin ana iktisadi, ticari ve kültürel arterlerindeki insanların görünürlüğüyle değil, görünmez kalmak zorunda bırakılan ve bir biçimde dışlanan bu kesimlerin içerilmesiyle farklılaşacaktır.

Yerel düzeyde, önceki hususların devamı niteliğinde olabilecek, gündelik sosyal yaşam kalitesini değiştirme potansiyeline sahip bir diğer husus, yine mahalle ve semt düzeyinde, Türkiye'deki bütün kentlerin değişik biçimlerde zaten sahip olduğu, farklı kültürel değerlerin ön plana çıkarılmasıdır⁸. Türkiye'deki irili ufaklı bütün kentler kendi özgüllüğüne sahip; fakat bütün yanlış, kentleşme ve modernleşme politikalarına rağmen, hâlâ sahip olunan değerlerin kayıt altına alınması ve bunun gündelik hayatta görünürlüklerinin sağlanması gerekliliği. Bitki, el zanaatları, yemek, mimari gibi öğelerin ön plana çıkarılması kentleri ve sosyal yaşamı daha yaratıcı kılacaktır. Bütün bunlar, her aşamada, yerel politika oluşturucularının karşısına çok kültürlü ve farklılıklar barındıran sosyokültürel toplumsal gerçekliği çıkaracak ve buradan sağlanan içerme ve çoğulculuk perspektifleri daha gerçekçi ve sürdürülebilir kent gündelik hayatı imkânı sunacak.

8 Buna, Gaziantep'te Büyükşehir Belediyesinin ve diğer yerel kurumların iş birliğiyle öncülük edilen *Mutfak Sanatları Merkezi'nin* (MSM) açılışını ve özel olarak işletilen *Medusa Arkeolojik Cam Eserler Müzesi*'ni örnek olarak gösterebiliriz.

Görselliğin, bilginin ve hızın yüzyılında kentlerin genç kitleleri dikkate alması kaçınılmazdır. Türkiye'nin sahip olduğu genç nüfus potansiyelinin kentlere de ciddi bir görev ve sorumluluk yüklediği muhakkak. Kadınları, gençleri, mültecileri, engellileri ve yaşlıları başta olmak üzere mahallelerde yaşayan hemşehrilerin gündelik hayatında yeni yaratıcı amatör pencereler açılması mümkün kılınmalı. Sanat ve estetik eğitimleri, kentte yaşayanların kente bakışlarını değiştirecektir. Katılımcı ve içerici müze, konser, sergi, festival gibi faaliyetler bir kentin sosyal yaşam kalitesinin en önemli kalemlerini, yerelden veya çeperden katılımlarla hem sanatsal üretim düzeyi hem de izleyici çeşitliliği olarak daha da zenginleştirecektir.

Kentlerin, film festivalleri, konserler, sergiler, yerleşik ve gezici tiyatrolar gibi kültür sanat faaliyetlerini desteklemeleri de önemli bir gelişmiş sosyal yaşam göstergesi olmaktadır. Bunun için fiziki mekânların çeşitlendirilerek yaygınlaştırılması, aynı zamanda, kültür ve sanat faaliyetlerinin de daha yerele ve somut gündelik hayatın bir parçası haline getirilmesi gerekiyor.

Günümüzde Türkiye'deki pek çok kent, devasa kültür merkezlerinin varlığına rağmen, bu yapıların merkezîliği, hacimleri, bürokratik karmaşası ve kullanılabilirliği az önce sözünü ettiğimiz ve kentlerde çoğunlukta olup görünmez olan kesimlerin bu türden yerlere ulaşamamasına neden olmakta. Fakat hacim olarak küçük ve sayı olarak mahalle ve semtleri hedeflemiş daha yaygın kurumların çok daha işlevsel olacağı söylenebilir. Bu tür mahalle bazlı kurumlar, amatör çabalara daha açık olacağından nitelik ve nicelik olarak sosyal yaşam gelişmesine pozitif katkı sunacaktır. Aynı zamanda bu mahalle bazlı kurumlar, merkezî bir planlamanın uygun gördüğü etkinlikleri değil, yerelden gelen fakat kent yönetimlerinin destekleriyle geliştirilen perspektifler sunmalarından dolayı etki bakımından çok daha güçlü olacaklardır. Herhangi bir enstrümandan fotoğraf ve filme kadar pek çok alan kentteki gündelik hayatı zenginleştirecektir. Bu türden etkinliklere, pek çok kentin sahip olduğu ve büyük bir kısmının ağır ihmaller sonucu yok olmayla karşı karşıya kalıp restore edilen eski yapıların mekân olmasıyla birden fazla amaç gerçekleştirilmiş olur.

Benzer şekilde, kentlerde özel mülk kapsamındayken yıkılma ve yok olmayla karşı karşıya kalmış yapıların, eski sanayi tesislerinin ve kentin geçmişine dair izler taşıyan yerlerin desteklenerek müze, kültür merkezi, kurs binası, kütüphane şeklinde yeni kimlik kazandırılması kente hem mimari hem de işlev olarak yeni soluk kazandıracaktır. Kentin yerel ve merkezî idare temsilcilerinin okullar başta olmak üzere genç kuşakların, yaşlıların, kadınların, engellilerin, mültecilerin de bu tür yerlere ziyaretleri ve katılımları için planlamalar yapmasının yaşam kalitesi ve kentlilik bilinci üzerinde etki yaratacağını söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, Türkiye'deki her kent uygulanmakta olan kültür sanat politikalarının ötesinde ya da bunlara ek olarak, kadın, genç ve engellilerden,

yaşlı ve mültecilere kadar, kentin kılcal damarlarında görünen ve görünmeyen kesimleri daha da çok içerecek ve kapsayacak faaliyetlerle gündelik sosyal yaşam kalitesini çeşitlendirip geliştirme imkanlarına sahip. Günümüzde, Türkiye'nin her bölgesinde ya da kentinde kolayca gözlemlenip deneyimlenebilecek olan gri, yoksulluk ve yoksunlukların ya da günlük siyasetin ayrıştırıcı dilinin ağırlığı altında çökmüş ve diğer pek çok sebepten ötürü günlük hayatta mümkün olabilecek yeni ve farklı umut pencerelerinden umudunu mecburen kesmiş çok büyük bir çoğunluğa yeni araçlarla ulaşma imkanlarının bulunduğunu akıldan çıkarmamak gerekiyor.

EKONOMİK GELİŞME; ORTA SINIFLARI GÜÇLENDİRMEK

Prof. Dr. Mehmet Nuri GÜLTEKİN, Gaziantep Üniversitesi

Dünyada ilk kentlerin ortaya çıkmasının üzerinden beş bin yıldan fazla zaman geçti. İnsanlık tarihinin en kritik aşamasını oluşturan kent devrimi⁹, bugün insanlığa dair sahip olunan ve bilinen geçmişin büyük bir kısmının ortaya çıkış sebebi. Uzunca bir zamandır, dünya birbirine kentler üzerinden bağlanmakta¹⁰. Artık dünya üzerinde kentin ve ondan kaynaklı uygarlık nüvelerinin görülmediği hiç yer yok. Dolayısıyla toplumsal hayat, kültür, ekonomi, teknoloji, değişme, dönüşüm veya yenilik gibi sayısız kavramın işaret ettiği yer kent ve kentteki hayattır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) 2020 İnsani Gelişme Endeksi Raporu¹¹ çok çarpıcı bir (alt) başlıkla yayınlandı: Önümüzdeki Sınır – İnsani Gelişme ve Antroposen. Antroposen ya da İnsan Çağı, dünyanın geçirdiği milyarlarca yıllık uzun süreli radikal dönüşümlerin her birisi için kullanılan bir kavramsallaştırma. Antroposen, bu kez uygarlığın yerküre üzerinde, Neolitik Çağ'dan itibaren boyut değiştiren ve Sanayi Devrimiyle hızlanan, büyük çoğunluğu insanların nesillerdir yapıp ettiklerinin birikimsel sonucu olan ve bazıları geri döndürülemez de büyük bir çoğunluğu daha yüksek bir insani ve küresel hassasiyetle önlenilecek olan tahribatları hatırlatıyor. Kentler, insanın uygarlık yolculuğunda çığır açıcı gelişmelerin sahnesi olageldi hep. Fakat bu kez, insan uygarlığı kendi çelişkileri ve sınırlarıyla yüz yüze. Kent, uygarlık aşamasında devrimsel dönüşümün başlangıcıydı ve Antroposen çağının olumsuz sonuçlarını durdurabilecek ve farklı bir dünyanın yeniden mümkün olabileceğini gösterecek yegâne sosyal gerçek gibi görünüyor.

Dünya genelindeki nüfusun yerleşim ve dağılımına bakıldığında artık kentler hesaba katılmadan, herhangi bir politika ve yön tayin etmek mümkün görünmüyor. Dolayısıyla kentler, uygarlığın beşiği olduğu gibi, şimdi ve gelecekte de insanların, toplumların ve bir bütün olarak dünyanın sahip olduğu sorunların çözüm merkezini oluşturmakta. Kent olmadan, kenti ve kentsel süreçleri hesaba katmadan artık uygarlık ve bunu dönüştürme kabiliyetine sahip toplumsal hayatı tahayyül etmek imkânsız gibi. Bütün dünya artık sosyal, ekonomik, kültürel, politik ve iklimsel sınırlarının iç içe geçtiği ve belirsizleştiği, coğrafyaya saçılmış toplumsal gerçeklikler olarak var olabiliyor.

9 Childe, G. (1950). The Urban Revolution. *The Town Planning Review*, 21(1), 3-17.

10 Lefebvre, H. (2013). Kentsel Devrim (S.Sezer, Çev.), 2. Baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık; Castells, M. (2013). *İsyen ve Umut Ağları - İnternet Çağında Toplumsal Hareketler* (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

11 The Next Frontier, Human Development and The Anthropocene, UNDP Development Report 2020. www. http://hdr.undp.org

Bütün dünya, özellikle de gelişmekte olan ülkelerde ve bölgelerde, kentlerde yaşayan nüfus oranı hızla artıyor. BM'nin son raporunda, dünya nüfusunun 2020 itibarıyla, %56'dan fazlasının artık kentlerde yaşadığını gösteriyor. Gelişmiş toplumların %80'inin kentlerde yaşadığını ve bu ülkelerde nüfusun giderek yaşlandığını ve artış hızını dikkate alındığımızda asıl büyük kentleşme süreçlerinin gelişmekte olan veya daha yoksul ülkelerde yaşandığını görüyoruz¹². Bu sürecin giderek daha çok kent nüfusunun ağırlıkta olacağı bir dünyaya doğru evrildiği muhakkak. Kentlerin sahip olduğu nüfus ve çeşitlilik kadar, orada yaşayan insanların ekonomik faaliyetlerinin niteliğinin, ülke ve dünya ekonomisindeki ağırlığının ne kadar hayati olduğu meselesi kendini son birkaç yılda iyice gösterdi.

Günümüz dünyasının kentleri, üzerinde yaşayan nüfusun var ettiği ekonomik zenginlik ve üretim kadar, ulusal ve uluslararası bağlantılardaki konumlarıyla da değerlendirilmekte. Küresel ekonominin gücü ve etkisi dünyayı ve kentleri şekillendirirken aynı olgunun öngörülemez ani problemlerine karşı kentlerin nasıl kırılabilir olabileceğini COVID-19 süreci bir kez daha gösterdi. Kuşkusuz, küresel bir dünyanın üretim, tüketim ve dağıtım sürecinin kendi işleyiş kuralları bulunuyor ve kentleşen dünyanın bundan azade olması mümkün değil; fakat aynı kentler, yine küresel bir ağ toplumunun parçası olarak, sahip oldukları mevcut ve potansiyel ekonomik üretim süreçlerini daha nitelikli, sürdürülebilir ve dayanıklı hale getirme imkânlarına da sahipler. Pek tabii, iktisadi işleyişin ulusal ve uluslararası kurumları ve kurallarının var olduğu bir kentte, AVM'lerin, finansal kurumların, inşaat ve konutların belirlendiği piyasaların mevcudiyetinin yanında, kentler adına politika oluşturucuların da bazı enstrümanları öne çıkmakta. 2000'lerde, Türkiye'deki kent ve belediye tanımlarının yeni çehrelere bürünmesi, taşıdığı ağır yüklerin yanında yeni fırsatlar da doğurdu. İl sınırlarının kent sınırıyla özdeş kılınması, kente dahil olan yeni nüfusların ekonomik çeşitliliğini kentte akıp giden küresel piyasaya ekleme imkânı da sundu.

Günümüz dünyasının kentleri, küresel olmak kadar yerel değerleri, üretimleri ve kültürleri de mevcut ekonomik işleyişe dahil etmenin potansiyellerini yeni keşfediyor. Turist, yabancı ve göçmen gibi küresel olguların belirleyiciliği arttıkça, yereldeki kentlere sahip oldukları değerler üzerinden yeni ekonomik faaliyet alanları ortaya koyma imkânı da sunuyor. Kentleri giderek yaşanmaz hale getiren inşaat ve konut piyasasının dışında yeniden şekillendirecek imkânlar da doğuyor. Öncelikle, kentlerin daha yaşanır fiziki koşullarla birlikte daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir hayat için kaliteli eğitim, fırsat eşitliği, hukukun üstünlüğü ve

12 The World Cities Report 2020 The Value of Sustainable Urbanization, UN Habitat, www.unhabitat.org

kent hakkının ayrılmaz parçası olarak sosyal adalet gibi somut ve vazgeçilmez başlıklara kendi coğrafi, kültürel ve tarihsel zenginliklerini de dahil ettikleri bir ekonomi yaratması elzem görünüyor.

2020, baştan sonuna kadar, toplumlar ve ülkeler kadar, daha dar anlamda kentlerin de dayanıklılığının test edildiği bir küresel sınav oldu. Kentlerin küresel üretim, tedarik ve tüketim zincirinin kopmaz parçası olmaları, onlara yerelde de yeni ekonomik imkânlar sunabilir. COVID-19 süreci, küreselleşmenin gücü kadar, onun güçsüzlüğünü, kapitalist piyasanın devasa büyüklüğü kadar kırılğanlığını, kentsel hayatın bütün kalabalık kozmopolitizmine rağmen yalnızlaşabilme gerçeğini gösteren bir ayna oldu. Zaten kentlerin gücü, dayanıklılığı ve sorunlara çözüm üretmedeki yetenekleri, küresel dünyayla olduğu kadar yerelde kurdukları ağların güçlülüğüne de bağlı olduğunu gösterdi.

Tam da bu noktada, küresel ekonominin bütün kurum ve aygıtlarıyla yani finanstan, ticaret ve üretim ağlarına kadar kendini dayattığı bir dünyada, kentlerin yerelle küreseli birbirine bağlama şansı ortaya çıkıyor. Her kent küresel ağların içinde olduğu kadar kendi dinamikleri ve potansiyelleriyle var olabildiği için varlığını sürdürür. Özellikle Türkiye ve Anadolu gibi binlerce yıllık tarih, ekonomi, ticaret ve kültür geçmişi olan bir ülkede her kent, hacmine bakılmaksızın ulusal ve uluslararası ekonomik ağlara dahil olduğu kadar yerel de kalabilen niteliklere sahip. Tarımsal üretim çeşitliliği ve yerel kültürel değerler, turist bakışı'nın¹³ çok ötesinde, yeniden ele alınıp kentlerin ekonomik dayanıklılığı, esnekliği ve zenginliği daha güçlü hale getirilebilir. Mevcut olan ekonomik niteliklere ve işlere ilaveten Türkiye'deki kentlerin (de) belli başlı iki olguyu öne çıkarması mümkün ve uygulanabilir görünmektedir.

Bunlardan ilki, yeni Büyükşehir Yasası'yla kentlerin kapsamına dahil edilen tarımsal üretim yapan nüfusun ve tarım alanlarının yeni bir perspektifle ele alınması. Uzun yıllar boyunca yanlış kentleşme ve kalkınma politikalarının sonucunda tarımsal üretimden kopan Türkiye'deki küçük meta üreticileri, yeni bir kentsel sahanın temsilcileri olarak, kentlerin gıda üretimi ve tedarikinde oldukça hayati roller oynayabilme potansiyeline sahip. Küresel piyasalarda ve tarımsal üretimde büyük kapitalist işletmelerin artan baskınlığını ve ağırlığını bütünüyle ortadan kaldıramasa da iktisadi üretimin dışında bırakılmış bu nüfusun kentlerin ekonomisine, yerel ürünlerin ve bilginin uzun geçmişi de eklemlenmiş olacaktır.

Küçük meta üreticisi nüfusa, hâlihazırda kent sınırlarına dahil olan yerlerdeki nüfusla beraber, kentlere ucuz işgücü olarak akın eden ve farklı yoksullukları deneyimleyen kesimlerin ve iyi eğitilmiş, kentte yetişmiş ama tarımsal üretime sahip oldukları küresel bilgi vizyonunu katmak isteyenleri de eklemlenecek

13 Urry, J. (1990). The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies, Sage.

politikalar geliştirilebilir. Kentlerin yakın bölgelerindeki tarımsal üretimin kentin ekonomisine dahil edilmesi, kendini besleyebilen üretici bir nüfusun varlığı kadar, ürettiklerinin bir bölümünü kentsel piyasada değerlendiren, küresel üretim ve tedarik zincirlerinin uzak etkileri dışında da yerelde daha ulaşılabilir yerel bir gıda üretim ve tüketim zinciri kent ekonomisine dahil edilerek sürdürülebilir bir büyüme mümkün olabilir. COVID-19 olgusu, bütün dünyada gıda üretim ve tedarik zincirlerinin önemini ortaya koydu. Coğrafi olarak yakın üretim, tedarik ve tüketim süreçleri kentlerdeki ekonomik büyüme ve gelişmişliğin önemli göstergelerinden birisi olarak kabul edilen marketlere eklenmesi için kent adına politika oluşturanların dikkate alması gereken bir husus. Bununla, yerelde âtil kalmış ya da büyük kapitalist çiftliklerin gücü karşısında direnemeyip yoksullaşmış nüfusun yeniden ekonomik üretim sahasına çekilmesi sağlanmış olacak. Aynı zamanda, günümüz dünyasının sıradanlaşan kriz durumlarında, kentlerin beslenmesi için alternatif, yerel ama küresel zincirlerle de bir biçime irtibatlandırılmış (mesela, büyük zincir marketlerde yerel ürün raflarının ulaşılabilirliğinin sağlanması gibi) üretimin buluşturulması mümkün olabilir.

Küçük meta üreticiliği, gıda üretimi ve tedarikinde daha esnek ve dayanıklı olmasının yanında, kimyasal ve pestisitlere daha az bağımlı olduğundan, kısa ve uzun vadede, kentlerin sağlıklı olması kadar, endüstriyel üretimden kaynaklı hastalıklara harcanan bütçelerin azalmasını da getirecektir. Bu minvalde, kentlerde, sadece inşaat ve konut alanlarına değil, küçük çaplı tarımsal üretim yapmak isteyen ailelere, bireylere ve girişimcilere de imkân sağlanması, özellikle kriz dönemlerinde kendini gösteren yüksek gıda fiyatları, üretim ve tedarik sorunlarına önemli katkılar yaparak kent ekonomisine farklı boyutlar sağlayacağı muhakkak. Bu tür yerel politika ve uygulamalar, kentlerdeki üretici nüfusun hem iktisadi faaliyetini çeşitlendirecek hem ekonomik girdilerini çeşitlendirecek ve özellikle tarımsal üretim bilgisine sahip kentli nüfusu üretici kılıp kent ekonomisine katkı sunar konumda tutacaktır. Türkiye gibi, planlaması, mimarisi ve ergonomisi oldukça fazla sorunlara sahip bir ülkedeki kentlerin bu türden tarımsal üretim sahaslarına imkân sağlaması, giderek yaşanan ve eve kapanmaya mecbur bırakılıp çeşitli sağlık sorunlarıyla boğuşan yaşlı nüfusun doğayla buluşmasına da vesile olacaktır. Geleneksel manada, söz konusu yaşlı nüfusun çocuk ve genç nüfusla etkileşim süreçleri akılda tutulduğunda bu türden üretimlerin kentlere sağlayacağı katkı, kısa ve uzun vadede çok daha görünür olacaktır. Türkiye'nin her bölgesi ve kentinin bu tür imkanlara ziyadesiyle sahip olduğunu söyleyebiliriz

Türkiye'deki kentlerin ekonomik üretim, kalkınma ve gelişme bağlamında artık görmezden gelemeyecekleri bir diğer hayati olgu da günümüz dünyasında her kentte önemli nüfusa karşılık gelen, göçmenler, sığınmacılar ya da mültecilerdir. Bütün kent tarihi, bizlere, kentlerin, önceden orada yaşayanlar

kadar sonradan yaşamaya veya yerleşmeye gelenleri içerebildiği ölçüde zenginleşip uygarlıkta önemli bir mihenk taşı olabildiğini söylüyor. Bunun için Türkiye'nin her kenti, yaşanmakta olan göçmen ve mülteci olgusuna sırtını dönmeden, bu yeni hemşehrilerin yetenekleri için alan açabilir. Göçmen ve mültecilerin, sadece ucuz iş gücü kaynağı olarak görülmeden sahip oldukları yetenek, bilgi ve beceriyle kentin ekonomisine dahil edilmesi farklı bir enerji ortaya çıkaracaktır. Bunun için kentlerin, dışlayıcı olmayan, yetenekleri ortaya çıkarıcı bir politik ve iktisadi perspektifi benimsemesi gerekir. Göçmen ve mültecilerin de üreten, kendini ortaya koyabilen ve yeni imkânlar sunabilen bireyler olduklarını temele alan bir kentsel politika, ekonomik üretim sürecini ve niteliğini çeşitlendirme potansiyellerine sahip olabilir. Türkiye'nin son on yıldır karşılaştığı mülteci dalgalarının içinde iyi eğitilmiş, bilgi ve beceri sermayeleri güçlü olan orta sınıfların da kentlerin ekonomik hayatına dahil edilmelerinin kentlere yeni imkân ve alanların kapılarını açacağı nettir. Ekonomik hayatla başlayan bu içerici yaklaşımın, gündelik hayatın diğer kılcallarına sızacağı ve daha güçlü yarınlar ortaya koyacağını söylemek mümkün.

NİTELİKLİ EĞİTİM: YEREL YÖNETİMLERİ GÜÇLENDİRMEK

Başak TÜZÜN GÖRDÜK, İNGEV

1948’de Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilen ve 1949 yılında Türkiye’nin imzaladığı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne göre eğitim hakkı her bireyin sahip olduğu en temel insan haklarından biridir. Eğitim insan kişiliğinin tam geliştirilmesine, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır¹⁴. Bunun yanı sıra, eğitim kentlerin ve ülkelerin sosyal ve ekonomik kalkınmalarına, insani gelişmede eşitsizliklerin azaltılmasına ve daha sürdürülebilir şehirler ve topluluklar oluşturulmasına katkı sağlamalıdır.

73 yıl önce “evrensel bir insan hakkı” olarak değerlendirilen eğitim hakkı kapsamında her bireyin ilköğretime katılımının sağlanması, en azından ilk ve temel eğitime ücretsiz ulaşması, yükseköğretimin yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olması, teknik ve mesleki eğitime herkesin erişmesi hedeflerine ulaştığımızı söylemek ne yazık ki mümkün değil. UNESCO 2020 verilerine göre yaklaşık 617 milyon genç, temel okuryazarlık ve aritmetik becerilerinde uzmanlaşmamıştır. İlaveten 773 milyon okuma yazma bilmeyen yetişkin çoğunlukla geride bırakılmaktadır. Öğrenme ortamı, öğretmenlerin kapasiteleri ve eğitim kalitesindeki artış hız kazanmamıştır. Özellikle yetersiz koşullar içindeki kadınlar, kızlar ve marjinalleştirilmiş durumdaki insanlar için yeniden odaklanmış çabalara ihtiyaç vardır¹⁵.

Eğitimde süregelen sorunlar, konunun farklı dönemlerde küresel gündemlerde yer almasını sağlamış ve uluslararası toplum son olarak Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA’lar) kapsamında yeni “eğitim” hedefleri belirlemiştir. 2000 yılında kabul edilen bir diğer amaç seti Binyıl Kalkınma Hedefleri’nde (BKM) “tüm erkek ve kız çocuklarına ilkökul eğitimi alması” ile sınırlanan eğitim amacı, “SKA 4: Nitelikli Eğitim” ile kapsamı genişletilmiş ve alt hedefleri çeşitlendirilmiştir. Artık yeni amaçlar ile birlikte genç bireyleri eğitmeye ek olarak okul öncesi eğitime ya da örneğin ülkemizdeki halk eğitim merkezleri ya da meslek edindirme kursları gibi ileri yaştaki bireylerin istihdam olanaklarını artıracak ya da bireysel gelişimlerine katkı sunacak hayat boyu öğrenme modellerini de ayrıca destekleyecek çalışmalar yapılması beklenmektedir. Ayrıca SKA 4 kapsamında, eğitimde toplumda cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına ve engelli ya da kırılgan koşullardan etkilenen grupta yer alan çocuk ve bireylerin formel eğitime ya da mesleki eğitime erişmesi için yeterli alt yapının kurulmasına da ayrı bir vurgu yapılıyor¹⁶.

14 <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>

15 <https://www.unesco.org.tr/Home/AnnouncementDetail/3557>

16 <https://marmara.gov.tr/blog-surdurulebilir-kalkinma-amaclari-4-nitelikli-egitim/>

COVID-19 salgını ile birlikte eşitsizliklerin ve toplumlarımızın kırılganlığının daha da ortaya çıktığı ve derinleştiği bir dönemde kapsayıcı, adil, nitelikli eğitimin güvence altına alınması ve herkes için hayat boyu öğrenme fırsatlarının teşvik edilmesi için merkezî hükümetin dışında yerel yönetimlerin ve yereldeki paydaşların her zamankinden daha fazla sorumluluğu bulunuyor.

Nitelikli Eğitim ve Yerel Yönetimler

Dünya geneline baktığımızda eğitim politikalarının belirlenmesi, planlanması, uygulanması ve kaynak sağlanmasında yerel ve bölgesel yönetimlere verilen yetkilerin farklılaştığını görmekteyiz. Birçok ülkede eğitim politikalarının belirlenmesi, eğitim altyapısının geliştirilmesi, profesyonel eğitim ve ders dışı etkinliklerin düzenlenmesi alanında yerel yönetimler yetki sahibidir. Avusturalya, Avusturya, Almanya, Kanada gibi federal ülkelerde eyaletlere, illere ve bölgelere eğitim ile ilgili sorumluluklar verilmiş; Finlandiya, Birleşik Krallık ve Brezilya'da güçlü bir yerelleşme sonucu eğitim ile ilgili konularda yerel yönetimler de yetki sahibi olmuştur. Öte yandan, Kore bütçe planlaması ve ana yönetsel kararları yerel yönetimlere delege etmiş, bu trend Danimarka, Litvanya, İsveç ve Slovakya tarafından takip edilmiştir. Bazı ülkeler ise merkezî ve yerel yönetimler arasında köprü oluşturmak için ulusaltı idari birimler oluşturmuştur, örneğin İspanya, Japonya, Arjantin. Diğer taraftan, Fransa'da olduğu gibi bazı ülkelerde Eğitim Bakanlığı eğitim sisteminin planlanması ile ilgili tüm sorumluluğa sahipken belirli sorumlulukları ve fonu yerel ve bölgesel idarelere aktarmaktadır. Hukuki sorumluluklar farklılaşsa da yerel yönetimler kapsayıcı eğitimin verilmesi, devamsızlık ve erken okul terkinin önlenmesi, eğitimde cinsiyet eşitliğinin sağlanması, öğrenme süreçlerinde inovasyonun teşvik edilmesi, özel gereksinimi olan öğrencilerin dahil edilmesi, öğrencilerin temiz su ve sanitasyona ulaşması, erken çocuk gelişimi, mesleki ve teknik eğitim, hayat boyu öğrenme alanlarında nitelikli eğitime katkı sağlayacak farklı çalışmalar yürütmektedirler¹⁷.

Gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında, Türkiye'de merkezî yönetim ilkesi uyarınca okul öncesi eğitim, ilköğretim ve ortaöğretim kademesindeki eğitim faaliyetleri merkezî olarak planlanmakta ve yürütülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı temel eğitim politikalarının oluşturulması, uygulanması ve eğitimin fiziki altyapısına yönelik hizmetlerin sağlanması için gerekli çalışmaları yürütmektedir. Yerel yönetimlerin ise örgün eğitime yönelik politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasında herhangi bir yetkisi bulunmamaktadır. 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'na göre okul binalarının

17 UCLG, Towards Localization of SDGs, 2019, https://www.uclg.org/sites/default/files/towards_the_localization_of_the_sdgs_0.pdf

inşaatı ile bakım ve onarımının yapılması, araç, gereç ve malzeme ihtiyaçlarının karşılanması zorunlu olmayıp belediye yönetiminin takdirine bırakılmış, yerel yönetimlerin eğitim alanındaki uygulama faaliyetleri yaygın eğitim ile sınırlandırılmıştır.

Türkiye gibi nüfusun yoğun olduğu, bölgesel farklılıkların bulunduğu ve mülteci nüfusun yoğun olarak yaşadığı bir ülkede merkezî yönetim ilkesi çerçevesinde herkesi eşit olarak kapsayan eğitim ve öğretim imkânı sunmak ve kaynakları ayırmak kolay değildir. Milli Eğitim Bakanlığı fiziki altyapıya yönelik olan hizmetleri karşılamakta yetersiz kalabilmektedir. COVID-19 döneminde kaynaklara erişimdeki eşitsizlikler daha da derinleşmiştir. Bu dönemde EBA TV ve internet sitesi yoluyla yürütülen çalışmalar tüm öğrencileri kapsayamamış, öğrenciler gerekli dijital araçların yetersizliği veya yokluğu nedeniyle eğitim süreçlerinin dışında kalmıştır. Özel gereksinimli çocuklar, eğitimlerinin aksaması sebebiyle öğrenme kayıpları ve psikososyal zorluklarla karşılaşmıştır. Ortaöğretim sürecinde geçici koruma altındaki çocuk sayısı azalmış, çocuk işçiliği ve mevsimsel tarımda çalışma eğitimin önündeki engel olmaya devam etmektedir. Eğitim hakkının güvence altında olmasına yönelik riskler önümüzdeki yıllarda azalacak gibi görünmemektedir¹⁸. Eğitim tasarımının acil durumları öngörerek yeniden kurgulanması gerekmektedir. Çeşitliliği çok iyi anlayan, bunu da eğitim politikalarına çok iyi yansıtan kapsayıcı kurgulara, çocuğu ve öğretmeni kendi yerel koşullarında güçlendirecek mekanizmaların oluşturulmasına ihtiyaç vardır¹⁹.

Yerel yönetimler, kırılgan koşullardan etkilenen ve ötekileştirilmiş bireylere ve topluluklara ulaşmak, onların ihtiyaçlarına uygun eğitim ve öğretim imkanlarına erişimlerini sağlamak için güçlendirilebilir; teknik ve mesleki eğitimleri yerel ekonomik kalkınma stratejileri kapsamına alıp eğitimin işgücü pazarının mevcut ihtiyaçlarına yönelik tasarlanması için kamu, akademi, sanayi ve ticaret odaları, esnaf ve sanatkarlar odaları ve özel sektör ile iş birliği içerisinde çalışma yürütebilir; yerel işgücü ihtiyacına göre eğitim politikalarını geliştirebilir ve uygulayabilir.

Son yıllarda eğitim bütçesinin artmasına karşın, OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında ülkemizde ilköğretim ve ortaöğretim için yeterli finansman kaynağı sağlanmadığını görüyoruz. Milli Eğitim Bakanlığı 2023 Vizyon Belgesinde belirtildiği gibi erken çocukluk hizmetlerinin yaygınlaştırılması için merkez, atölye ve gezici otobüslerin oluşturulması, temel eğitim ve ortaöğretim için tasarım-beceri atölyelerinin kurulması, yatılı öğrenciler için ücretsiz pansiyon

18 ERG, Öğrenciler ve Eğitime Erişim İzleme Raporu, 2020, https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2010/01/EIR20_OgrencilerveEgitimeErisim.pdf

19 Common Worlds Research Collective, 2020.

hizmetlerinin sağlanması, yeni okul mimarileri geliştirilmesi, okulların bakım, tamir ve gelişimleri ciddi kaynak gerektirmektedir ve merkezi bütçeden tüm ihtiyaçlar için kaynak ayrılmasında zorlanılmaktadır. Yerel yönetimlerin okul bakım ve onarım, okul yapımı için arazi tahsisi, temizlik personeli ve temizlik malzemesi desteği, teknik altyapı yardımı, okul bahçe temizliği, kıyafet, kırtasiye, nakdi yardım, boya yardımı, belediye yurtları hizmeti gibi hizmetler için kaynak ayırabilecek yetkileri bulunmaktadır. Bu kurumların mali yapılarını güçlendirerek ve kaynakları yeniden tanımlayarak eğitim ile ilişkilerinin güçlendirilmesi kaynak verimliliği sağlayabilir. Öte yandan, yerelin yetkisinin artması ile eğitim sistemindeki bürokratik süreçler azaltılabilir.

Yaygın eğitim alanında yerel yönetimler tarafından kurulan ve işletilen bilgi evleri, meslek edindirme merkezleri, kütüphaneler, kreşler, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri, gençlik merkezleri farklı bölgelerden, farklı yaşlardaki bireylerin yaygın eğitime katkı sağlamaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesine bağlı faaliyet gösteren İSMEK 40 alanda, 327 branşta, 800'e yakın program yürütmektedir. İlk olarak İstanbul'da 8-18 yaş grubuna bilgiye ulaşma, kendini geliştirme ve boş zamanlarını değerlendirme imkânı sağlayan, bilgisayar ve internete ulaşma olanağı sunan Bilgi Evleri tüm Türkiye'ye yayılmıştır ve şu anda 250'nin üzerinde Bilgi Evi hizmet vermektedir. Belediyeler özel gereksinimi olan çocuklara yönelik farklı eğitim faaliyetleri yürütmektedir ve Türkiye'nin en büyük, Avrupa'nın ikinci büyük özel eğitim merkezi Antalya Büyükşehir Belediyesine aittir. Belediyeler kütüphanecilik hizmetlerinin sunulmasına da aktif katkı sağlamaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi pandemi döneminde Şato Kütüphanesini dijital olarak evlerden erişime açmış, ayrıca köylere hizmet veren gezici kütüphane kurmuştur. Belediyelerin kendi finansman kaynakları dışında AB, Kalkınma Ajansları gibi hibe programları başvuruları ile yaygın eğitimin geliştirilmesine yönelik kaynak yaratma süreçleri desteklenebilir.

Sonuç olarak örgün ve yaygın eğitim alanında yürütülen çalışmaların niteliğinin artırılması, tüm öğrencilerin eğitim ve öğretime erişiminin sağlanabilmesi için bütünlük politikalar ile uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda eğitim ve yerel yönetim ilişkisinin güçlendirilmesi, yerel yönetimlere yaygın eğitimin yanı sıra, örgün eğitimde daha fazla sorumluluk verilmesi ve mevcut yapı içerisinde rollerinin ve kaynaklarının yeniden tanımlanması önem kazanmaktadır.

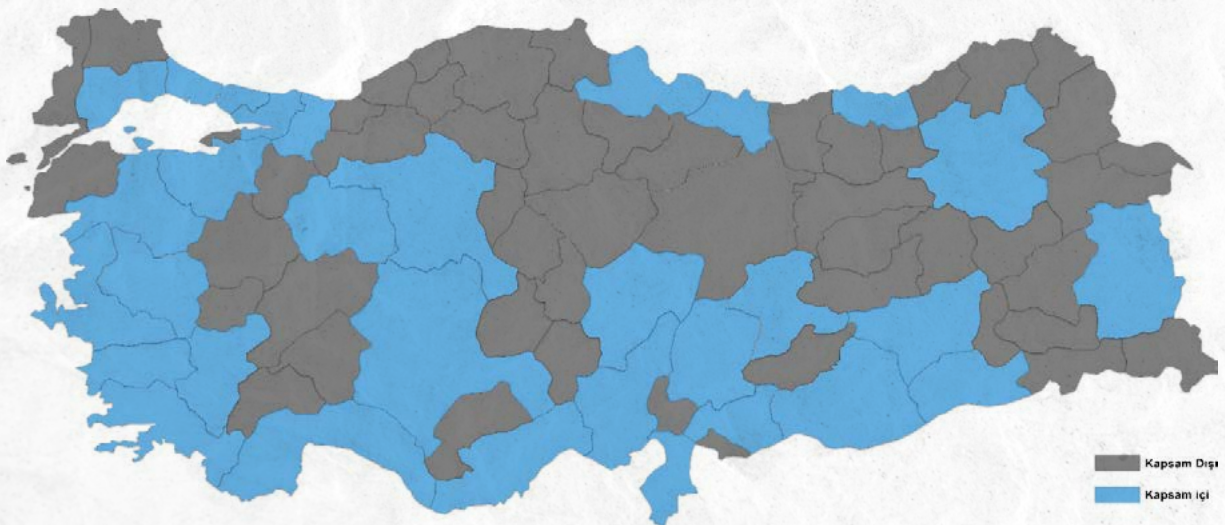
2.1. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

İnsani gelişmenin izlenmesi ve ilgili politikaların hayata geçirilmesi açısından yerel aktörlere büyük görev düşmektedir. İnsani gelişme mikro ölçekte izlendiğinde, mikro odağı olan insana dair süreçlerin değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Bu yüzden insani gelişmenin yerel dinamikler çerçevesinde izlenmesi ve yerel yönetimlerin politika önermelerinin şekillenmesine yardımcı olması önemli bir ihtiyaçtır.

Bu raporda İNGEV tarafından modelleştirilen ve 2017 yılından beri yayınlanan “İnsani Gelişme Endeksi – İlçeler” (İGE-İ) raporu, “İnsani Gelişme Endeksi – Büyükşehirler” (İGE-B) boyutunun da eklenmesiyle genişletilmiştir. Dolayısıyla raporda da görüleceği üzere insani gelişme hem ilçe hem de büyükşehir ölçeğinde incelenmiş, göstergeler bu düzeylerde derlenmiş ve insani gelişmeye ilişkin ana ve alt endeksler ilçe ve büyükşehir ölçeğinde üretilmiştir.

İGE-İ dışında yeni bir endeks olarak kurgulanan “İGE-B” modelinde, Türkiye’deki tüm büyükşehirler araştırma kapsamında yer almıştır. Büyükşehirler değerlendirilirken veri setleri il düzeyinde ve büyükşehir belediyesi ekseninde derlenmiştir. Dolayısıyla İGE-İ modeline benzer şekilde hem belediye hem de ikincil diğer veriler edinilerek endeks modeli kurgulanmıştır. Böylece İGE-İ’de ilçe düzeyinde değerlendirmeler yapılırken İGE-B’de bu ilçelerin bağlı oldukları büyükşehirlerin tamamı incelenmiştir.

Harita 1. Araştırma Kapsamındaki Büyükşehirler

İGE-İ olarak adlandırılan İnsani Gelişme Endeksi – İlçeler araştırması, 2016 yılında yürütülen ve 2017 yılı Ocak ayında lansmanı yapılan ilk aşamasında Türkiye’de büyükşehir sınırları içinde yer alan en yüksek nüfusa sahip 150 ilçeyi kapsamıştır. Araştırmada kullanılan göstergelerin bir kısmının yerel yönetimlerin hizmet alanını içermesinden dolayı, çalışmanın kapsamı büyükşehir yönetiminin olduğu illerle sınırlandırılmıştır. 2017 yılında yürütülüp 2018 yılında lansmanı yapılan İGE-İ 2018 çalışmasına ise 3 büyük ildeki tüm ilçeler dâhil edilerek, İGE-İ’nin kapsamı genişletilmiş, kapsanan ilçe sayısı 186’ya çıkartılmış, nihai olarak endeks kapsamına 161 ilçe dâhil edilmiştir. Bu rapora konu edinilen 2020 döneminde ise yine büyükşehir belediyesi bulunan 30 ilde yer alan 519 ilçeden nüfusu 150 bini geçen 188 ilçe çalışma kapsamına alınmıştır; ancak verilerin derlenmesi aşamasında 50 ilçenin faaliyet raporu, bütçe, performans raporlarının eksik olduğu gözlenmiş ve bu ilçelerin metodolojik gerekçeler nedeniyle değerlendirme dışı bırakılmasına karar verilmiştir. Böylelikle İnsani Gelişme Endeksi-İlçeler araştırmasının 2020 döneminde toplam 138 ilçe değerlendirilmiştir.

Tablo 1. İnsani Gelişme Endeksi – İlçeler Kapsamındaki İller

İL	Toplam İlçe Sayısı	Endekse Dahil Edilen İlçe Sayısı	Toplam Nüfus	Endekse Dahil Edilen İlçe Nüfusu	Nüfus Kapsama Oranı %
ADANA	15	4	2 258 718	1 788 876	79,2
ANKARA	25	14	5 663 322	5 307 840	93,7
ANTALYA	19	5	2 548 308	1 851 890	72,7
AYDIN	17	2	1 119 084	453 593	40,5
BALIKESİR	20	4	1 240 285	686 272	55,3
BURSA	17	4	3 101 833	2 304 851	74,3
DENİZLİ	19	2	1 040 915	664 154	63,8
DİYARBAKIR	17	1	1 783 431	399 499	22,4
ERZURUM	20	2	758 279	354 418	46,7
ESKİŞEHİR	14	2	888 828	786 533	88,5
GAZİANTEP	9	2	2 101 157	1 748 528	83,2
HATAY	15	2	1 659 320	411 030	24,8
İSTANBUL	39	38	15 462 452	15 424 548	99,8
İZMİR	30	22	4 394 694	3 960 419	90,1
K.MARAŞ	11	*	1 168 163	*	0,0
KAYSERİ	16	3	1 421 455	1 147 908	80,8
KOCAELİ	12	3	1 997 258	931 902	46,7
KONYA	31	3	2 250 020	1 359 251	60,4
MALATYA	13	2	806 156	635 137	78,8
MANİSA	17	5	1 450 616	929 118	64,0
MARDİN	10	*	854 716	*	0,0
MERSİN	13	3	1 868 757	926 097	49,6
MUĞLA	13	2	1 000 773	348 655	34,8
ORDU	19	1	761 400	224 100	29,4
SAKARYA	16	1	1 042 649	279 127	26,8
SAMSUN	17	2	1 356 079	557 583	41,1
ŞANLIURFA	13	3	2 115 256	1 035 224	48,9
TEKİRDAĞ	11	3	1 081 065	668 102	61,8
TRABZON	18	1	811 901	330 373	40,7
VAN	13	2	1 149 342	338 833	29,5
TOPLAM	519	138	65 156 232	45 853 861	72,6

* Nüfusu 150 bini geçmesine rağmen faaliyet raporuna erişilemeyen ilçeler endeks dışında tutulmuştur.

Tablo 2. Veri Eksikliği Nedeniyle Kapsam Dışında Kalan İlçeler

İL	İLÇE	İL	İLÇE
ADANA	CEYHAN	İZMİR	KINIK
ADANA	KOZAN	İZMİR	KIRAZ
ANKARA	AYAŞ	İZMİR	TİRE
ANKARA	BALA	K.MARAŞ	DULKADİROĞLU
ANKARA	BEYPAZARI	K.MARAŞ	ELBİSTAN
ANKARA	ÇAMLIDERE	K.MARAŞ	ONİKİŞUBAT
ANKARA	ELMADAĞ	KOCAELİ	DERİNCE
ANKARA	EVREN	KOCAELİ	GÖLCÜK
ANKARA	GÜDÜL	KOCAELİ	ÇAYIROVA
ANKARA	HAYMANA	KOCAELİ	DARICA
ANKARA	KALECİK	KONYA	EREĞLİ
ANKARA	POLATLI	MARDİN	ARTUKLU
ANKARA	ŞERFLİKOÇHISAR	MARDİN	KIZILTEPE
ANTALYA	SERİK	MERSİN	AKDENİZ
DİYARBAKIR	KAYAPINAR	MERSİN	ERDEMLİ
DİYARBAKIR	ERGANİ	MERSİN	MEZİTLİ
DİYARBAKIR	YENİŞEHİR	MUĞLA	MİLAS
GAZİANTEP	NİZİP	ORDU	ÜNYE
HATAY	ANTAKYA	SAKARYA	SERDİVAN
İSTANBUL	ŞİLE	SAMSUN	ÇARŞAMBA
İZMİR	BAYINDIR	SAMSUN	BAFRA
İZMİR	ÇEŞME	ŞANLIURFA	KARAKÖPRÜ
İZMİR	DİKİLİ	ŞANLIURFA	VİRANŞEHİR
İZMİR	FOÇA	VAN	İPEKYOLU
İZMİR	KEMALPAŞA	VAN	EDREMİT

2.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

İnsani gelişme kavramı, doğrudan (direkt) gözlenen bir kavram olmadığından, bu kavramı ölçebilmek için doğrudan gözlenebilen bazı değişkenlerden faydalanılmaktadır. Önceki bölümde de belirtildiği üzere Birleşmiş Milletlerin İnsani Gelişme Endeksi hazırlama yöntemi ülke düzeyinde ve sınırlı veri seti ile gerçekleştirilmektedir; ancak bu çalışma, Türkiye'deki 30 büyükşehir ve bu büyükşehirlerde yer alan 138 ilçeyi kapsamaktadır. Ölçüm metodolojisinde gözlemin il ve ilçe boyutunda olmasından farklı bir yöntem izlenmiştir. Metodoloji özellikle veri seti düzeyinde farklılıklar içeren bir yapıda şekillendirilmiştir; ancak endeksin hesaplama yönteminde Birleşmiş Milletlerin metodolojisi model olarak alınarak il ve ilçe düzeyindeki veri setine uyarlanmıştır.

İnsani gelişmenin birtakım alt boyutlarının olması, bu boyutlara ilişkin endeks hesaplamalarını da zorunlu kılmıştır. Ana endeks olarak kurgulanan insani gelişme endeksi de zaten bu alt boyutların bir bileşkesidir. Tüm boyutların eşit oranda insani gelişmeyi etkilemediği kabul edildiğinden endeksin hesaplanmasında ağırlıklandırılmış ortalama yönteminden faydalanılmıştır. Ağırlıklandırılmış ortalama yöntemiyle önce birbirinden farklı nitelikte oluşan alt boyutlara ilişkin hesaplamalar yapılmış, sonrasında tüm veri setini tek bir değer ile temsil etmeyi sağlayacak **İnsani Gelişme Endeksi** yine aynı yöntemle belirlenmiştir.

Literatürde ülke, il, bölge ya da ilçe karşılaştırmalarını içeren çeşitli endeks hesaplamaları ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, genellikle temel bileşenler analizinin uygulandığı görülmüştür. Çok değişkenli istatistik yöntemlerinden biri olan temel bileşen analizi ile farklı değişkenlerden oluşan bir veri matrisinde boyut indirgemesi yapılarak daha az sayıda değişkenle temsiliyet sağlanmaya çalışılmakta ve endeks buna göre hesaplanmaktadır. Ancak temel bileşenler analizi sonucunda oluşturulan değişken ve boyut seti, toplam varyansın yalnızca bir kısmını açıklamaktadır. Bu noktada ölçme ve değerlendirmede bilgi kaybı yaşanmakta, kimi zaman sonuçlarda sapmalar meydana gelmektedir.

Bu çalışmada ise temel bileşenler analizi yöntemi bahsi geçen durumlar nedeniyle tercih edilmemiş, çok boyutlu ve soyut olan insani gelişme kavramının tek boyutlu, ölçülebilir ve somut bir hale getirilmesine imkân tanıyan **ağırlıklandırılmış ortalama yöntemi** benimsenmiştir.

Veri setindeki tüm değerlerin toplamının, o verideki birim sayısına bölünmesiyle aritmetik ortalama hesaplanırken ağırlıklandırılmış ortalama hesabında ise önem derecesine göre ilgili değişkenlere ağırlık verilerek hesaplamalar yapılmaktadır.

Araştırma kapsamındaki 30 büyükşehir ve 138 ilçe düzeyinde elde edilen veri seti ham verilerden oluştuğundan öncelikle veri madenciliğine tabi tutulmuştur. Veriler kişi başına, birim başına düşen değerlerle birlikte, çeşitli kategorik puanlandırmalara dönüştürülmüştür *. Öte yandan verilerin ölçü birimlerindeki farklılıkların giderilmesi ve tek boyuta indirgenebilmesi için normalize edilmiştir. Veri setinin normalizasyonunda **asgari-azami normalleştirilmesi** (min-max normalisation) yöntemi benimsenmiştir. Böylece bir değişken serisinde en büyük ve en küçük değerler ele alınarak diğer veriler bu değerlere göre normalleştirilmiştir. En küçük değer 0 iken en büyük değer 1 olacak şekilde yapılan normalleştirme sonucunda tüm veri seti 0-1 aralığında dağılmıştır. Öte yandan normalize edilen veri setinin okunurluğu, anlaşılabilirliği ve izlenebilirliği bu haliyle kolaylaştırılmıştır.

$$X_{normal} = \frac{x - x_{asgari}}{x_{azami} - x_{asgari}}$$

Yukarıdaki formül ile 0-1 aralığına dönüştürülen veriler ile çok sayıda ve farklı boyutta yer alan veri setinin tek boyuta indirgenmesi sağlanmıştır. Verilerin normalize edilmesi sonucunda, her değişken için belirlenmiş ağırlıklar ile endeks hesaplanmasına geçilmiştir. Burada ağırlıkların belirlenmesinde birçok uluslararası endeks çalışmasında başvurulan yöntem olan **Uzman Görüşü Anketi** (Expert Opinion Survey) yöntemine başvurulmuştur. Konuyla ilgili akademisyenler ve uzmanlar üzerinden yapılan ankette toplam 50 katılımcıdan görüş alınmış ve endeksteeki boyut ağırlıklandırılmalarında bu görüşlerden faydalanılmıştır. Endeksin hesaplanmasında normalize değerler ve ağırlıklar kullanılarak aşağıdaki formül uygulanmıştır.

$$Endeks = \frac{\sum_i A_{ji} X_{ji}}{\sum_i A_{ji}}$$

A_{ji} : j ana değişkeninin i'inci alt değişkenin ağırlığı

X_{ji} : j ana değişkeninin i'inci alt değişkeninin normalize edilmiş değeri

* Detayları ilerleyen bölümde açıklanan değişkenler başlığında hangi veri setinde nasıl bir dönüştürme ve uyarlama yapıldığı izlenebilir.

Şekil 1. Endeks Hesaplama Yöntemi

Endeks sonuçlarının değerlendirilmesinde ise sadece bir sıralama ve skorlamaya bağlı kalınmamış, ilçeler arası benzerliklerin ortaya konulması amacıyla kümeleme analizi kullanılmıştır. Çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden biri olan kümeleme (Hair, vd.; 1998), analitik bir teknik olup doğal gruplamaları bilinmeyen bir kitleden birimlerin karakteristik özellikleri dikkate alınarak benzerliklerine ya da farklılıklarına göre alt gruplara ayrıştırılması işlemidir. Bu noktada birbirinden ayrılan gruplar kendi içinde homojen bir yapı sergilemektedir.

Kümeleme analizinin etkin bir sonuç vermesi ve grupların kendi içinde homojen bir yapıda şekillenmesi için kümeleme algoritmasının doğru seçilmesi gereklidir. Kümeleme analizindeki temel algoritmalar hiyerarşik ve hiyerarşik olmayan olarak adlandırılmaktadır (Ketchen, vd.; 1996). Hiyerarşik kümeleme analizi, birimleri veya nesnelere uzaklık ölçü birimleri ile benzerlikleri derecesine göre belirli aşamalarda çeşitli kümeleme teknikleriyle *birleştirilmesini amaçlar. Hiyerarşik olmayan kümeleme yönteminde k-ortalamlar tekniği kullanılmaktadır. K-ortalamlar tekniği birimleri grup içi değişkenliği minimum, gruplar arası değişkenliği maksimum yapacak şekilde k gruba ayırmayı amaçlayan iteratif bir kümeleme algoritmasıdır (Ketchen, vd.; 1996). K-ortalamlar tekniğinde önsel bilgi ile k küme sayısı belirlenmektedir. Bu çalışmada k değeri 4 olarak belirlenmiştir. Bunun nedeni ise Birleşmiş Milletlerin hazırladığı İnsani Gelişme Endeksinin 4 grup düzeyinde kategorileştirilmesidir. Böylece büyükşehir ve ilçeler düzeyinde oluşturulan İnsani Gelişme Endeksi ana ve alt boyutlar açısından Çok Yüksek, Yüksek, Orta ve Düşük İnsani Gelişme Kategorileri ile kümelenebilir.

* Tek bağlantı kümeleme yöntemi, ortalama bağlantı kümeleme yöntemi, tam bağlantı kümeleme yöntemi, medyan bağlantı kümeleme yöntemi, küresel ortalama bağlantı yöntemi ve Wald bağlantı kümeleme yöntemi.

2.3. SKA PERSPEKTİFİNDEN İGE MODELİ

İnsani Gelişme Endeksi-İlçeler modeli çerçevesinde, ana hedef olarak ortaya konulan insani gelişmenin daha etkin ve kapsamlı bir şekilde izlenebilmesi için 2020 yılında modelin geliştirilmesi planlanmıştır. Geliştirme süreci hem mevcut modelin gösterge düzeyinde çeşitliliğinin artırılması hem de ölçek düzeyinde kapsamının genişletilmesi üzerine odaklanmıştır. Aynı zamanda İGE-İ ve yeni kurgulanan **İGE-B** modelinin **Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla** uyumlulaştırılması hedeflenmiştir.

İlçe düzeyinde insani gelişmeyi hedefleyen İGE-İ'nin, yapılan analizler ve sürdürülen çalıştaylar sonucunda gösterge sayısı artırılmış ve yeni bileşenler eklenmiştir. Aynı zamanda İGE-İ modelinin büyükşehir düzeyine çekilerek yapılandırılan İnsani Gelişme Endeksi-Büyükşehirler (İGE-B) modeli hem gösterge ve bileşenler açısından hem de ölçek düzeyinde İGE-İ'den farklılaştırılmıştır. Ancak temel hedef olan insani gelişmenin izlenmesi ve politikaların geliştirilmesi her iki modelin de ortak amaçları olarak belirlenmiştir.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile İnsani Gelişme Endeksi modelini karşılaştırmadan önce iki yapının kurgusunu özetlemek ve karşılaştırma metodolojisini açıklamak anlaşılabilirlik açısından önemlidir. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, 17 amaç, 169 hedef ve 240 göstergeden oluşurken; İGE-İ 9 Bileşen ve 81 Gösterge, İGE-B ise 9 bileşen ve 228 gösterge olarak kurgulanmıştır.

Yapılan çalışmalar sonucunda **Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları** ile **İGE-İ** ve **İGE-B** modellerinin bileşenleri **büyük ölçüde örtüştüğü** gözlenmektedir.

Bu bağlamda UCLG-MEWA ile birlikte yürütülen süreçte 19 Kasım 2019'da Marmara Belediyeler Birliğinde yapılan geniş katılımlı çalıştayda İGE-İ modeli SKA açısından tartışılmış ve İGE-İ'deki 9 Bileşen, SKA'daki 17 Amaç ile ilişkilendirilmiştir. Oluşturulan matriste İGE-İ'deki bileşenlerden Sosyal Kapsama ve Çevresel Performansın 7, Ekonomik Durumun 6, Eğitim, Sağlık, Sosyal Yaşam ile Yönetişim ve Saydamlığın 5, Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin 3, Ulaşım ve Erişilebilirliğin ise 2 Sürdürülebilir Kalkınma Amacıyla eşleştirildiği görülmüştür. Çalıştayda Açlığa Son amacı göstergeleri itibarıyla eşleştirme kapsamı dışında tutulmuştur. Öte yandan İGE-İ modeli büyükşehir ve ilçe düzeyinde iki farklı model olarak planlanarak Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları kapsamında yer alan göstergelerin hangilerinin il ve ilçe düzeyinde derlenebileceğine ilişkin geniş bir literatür taraması yapılmıştır.

Tablo 3. SKA ve İGE Eşleştirme Matrisi

İGE – B

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI

İGE – İ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17		
	YERELLEŞEN İNSAN GELİŞİMİ	SAĞLIKLI YAŞAM	SAĞLIKLI YAŞAM	NİTELİKLİ EĞİTİM	TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ	YERELLEŞEN İNSAN GELİŞİMİ	SÜRDÜRÜLEBİLİR ENERJİ	İNSAN KAPASİTESİ VE EKONOMİK DURUM	SOSYAL YAŞAM	EĞİTİM	ÇEVRESEL PERFORMANS	ULUŞIM VE ERİŞİLEBİLİRLİK	ULUŞIM VE ERİŞİLEBİLİRLİK	SAĞLIK	SAĞLIK	SAĞLIK	SAĞLIK	SAĞLIK	
YÖNETİŞİM VE SAYDAMLIK									X	X	X						X	X	YÖNETİŞİM VE SAYDAMLIK
EŞİTSİZLİKLERLE MÜCADELE	X		X	X	X			X	X		X								SOSYAL KAPSAMA
SÜRDÜRÜLEBİLİR EKONOMİ	X							X	X	X	X						X		EKONOMİK DURUM
NİTELİKLİ EĞİTİM				X	X			X		X							X		EĞİTİM
SAĞLIKLI YAŞAM			X		X	X					X	X							SAĞLIK
SOSYAL YAŞAM			X		X					X	X	X							SOSYAL YAŞAM
SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE VE ENERJİ			X			X	X		X				X	X	X				ÇEVRESEL PERFORMANS
ULUŞIM VE ERİŞİLEBİLİRLİK									X		X								ULUŞIM VE ERİŞİLEBİLİRLİK
TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ			X		X					X									TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

169 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefinden 92'si yerel hedef düzeyinde iken toplam 240 göstergenin 142'si yerel yönetimlerle ilişkilidir.

Tablo 4. Sürdürülebilir Kalkınma Hedef ve Gösterge Dağılımı

	Hedef Sayısı	Yerel Hedef Sayısı	Toplam Gösterge Sayısı	Yerel Yönetimlerle İlgili Gösterge Sayısı
Yoksulluğa Son	7	4	12	7
Açlığa Son	8	5	14	9
Sağlık ve Kaliteli Yaşam	13	6	26	15
Nitelikli Eğitim	10	7	11	8
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	9	7	14	11
Temiz Su ve Sanitasyon	8	7	10	9
Erişilebilir ve Temiz Enerji	5	3	6	4
İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	12	6	17	9
Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı	8	2	12	4
Eşitsizliklerin Azaltılması	10	5	11	5
Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	10	10	15	15
Sorumlu Üretim Ve Tüketim	11	7	13	9
İklim Eylemi	5	3	7	5
Sudaki Yaşam	10	4	10	4
Karasal Yaşam	12	5	14	6
Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	12	5	23	12
Amaçlar İçin Ortaklıklar	19	6	25	10
Toplam	169	92	240	142

**Tabloda UCLG-MEWA'nın "Yerel Yönetimler Tarafından Bilinmesi Gerekenler" raporunda yerel yönetimlerle ilgili olarak belirlediği 92 hedef "Yerel Hedef Sayısı" olarak, SKA gösterge tablosuna göre 92 hedef ile ilgili olan 142 gösterge "Yerel Yönetimlerle İlgili Göstergeler" olarak ele alınmıştır.*

İGE-B modelinde, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından yerel yönetimlerle ilişkilendirilen 92 Hedeften 67'sine büyükşehir düzeyinde erişilebilirken; İGE-İ modelinde ilçe düzeyinde bu sayı 33 olarak gerçekleşmektedir. Dolayısıyla büyükşehir düzeyinde geliştirilen **İnsani Gelişme Endeksi - Büyükşehirler Modeli**, sürdürülebilir kalkınmanın yerel hedefleriyle %73 oranında, ilçe düzeyinde geliştirilen **İnsani Gelişme Endeksi - İlçeler Modeli** ise %36 oranında uyum sağlamıştır. Böylece özellikle büyükşehir düzeyinde geliştirilen İGE-B modeli, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının yerel yönetimle ilişkili hedef ve göstergeleriyle büyük ölçüde uyumlulaştırılmıştır.

Öte yandan **İGE-B modeli**, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının yerel yönetimle ilişkili göstergeleri düzeyinde %64 oranında; ilçe düzeyinde kurgulanan **İGE-İ modeli** ise %32 oranında bir uyum yakalamıştır. Dolayısıyla hedeflerle sağlanan uyumlaştırma süreci, gösterge düzeyine de indirgenebilmiştir.

Tablo 5. İnsani Gelişme Endeksi Modelinin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını Kapsama Düzeyi

	SKA Yerel Yönetim	Büyükşehir Düzeyinde	Büyükşehir Düzeyinde	İlçe Düzeyinde	İlçe Düzeyinde
	Alt Hedef Sayısı	Hedef Sayısı	Hedef Kapsama Oranı %	Hedef Sayısı	Hedef Kapsama Oranı %
Yoksulluğa Son	4	4	100	1	25
Açlığa Son	5	4	80	2	40
Sağlık ve Kaliteli Yaşam	6	4	67	2	33
Nitelikli Eğitim	7	4	57	4	57
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	7	5	71	2	29
Temiz Su ve Sanitasyon	7	5	71	1	14
Erişilebilir ve Temiz Enerji	3	3	100	1	33
İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	6	6	100	1	17
Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı	2	2	100	2	100
Eşitsizliklerin Azaltılması	5	2	40	0	0
Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	10	9	90	7	70
Sorumlu Üretim Ve Tüketim	7	5	71	2	29
İklim Eylemi	3	2	67	1	33
Sudaki Yaşam	4	3	75	1	25
Karasal Yaşam	5	4	80	1	20
Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	5	3	60	3	60
Amaçlar İçin Ortaklıklar	6	2	33	2	33
Toplam	92	67	73	33	36

İGE-İ ve İGE-B'nin daha yüksek düzeyde Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile uyum göstermesi için **şeffaf, ulaşılabilir ve sürdürülebilir veri tabanlarının** oluşturulması gereklidir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine yönelik göstergelerin yerel ölçekte etkin bir şekilde izlenmesi için bu husus önemli bir ihtiyaçtır.

İlçe düzeyinde bu yıl üçüncüsünü açıkladığımız İnsani Gelişme Endeksi modelini, büyükşehir ölçeğine yükselterek 30 büyükşehri kapsayan bir endeks modeli geliştirilmiştir. Bu bölümde İGE-B ve alt boyutlara ilişkin endekslerin sonuçları büyükşehirler düzeyinde ortaya konulacaktır. Bu noktada endeks sıralamaları ve skorları değerlendirilirken ülkedeki tüm illerin kapsam dâhilinde olmadığı göz ardı edilmemelidir. Yapılan karşılaştırmalarda yerel yönetimlere ilişkin verilerde büyükşehir belediyeleri, diğer ikincil verilerde ise ilgili ile ait veriler derlenmiştir. Büyükşehir belediyelerinin hizmet alanları il sınırları düzeyinde olduğundan, ilçe düzeyinde yapılan analizlere benzer bir perspektif ortaya konulmuştur.

3.1. İGE-B DEĞİŞKENLER

İGE-B modeli değişkenlerinin belirlenmesinde ilgili literatürden * faydalanılmış ve aynı zamanda Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır. Öte yandan Kalkınma Bakanlığı tarafından geçmiş yıllarda açıklanmış olan İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları ile TÜİK tarafından yayınlanan Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri incelenmiştir.

* Değişkenlerin belirlenmesinde faydalanılan bazı kaynaklar:

- Acar S., Meydan M.C., Bilen Kazancık L., Işık M. (2019). İllerin ve Bölgelerin Sosyo – Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE 2017). Erişim adresi: https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/89/sege-2017_1581687211.pdf

- Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM), (2009). Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi 2009. Erişim adresi: <https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2009/01/trkiye-icin-bir-rekabet-endeksi.pdf>

- Şeker M. vd. (2012). Küresel Rekabet Endeksi Türkiye 26 Bölge 81 İl, İstanbul Kalkınma Ajansı Projesi. Erişim adresi: <http://cdn.istanbul.edu.tr/statics/sehir.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/KureselRekabetEndeksi-26B%C3%B6lge%81C%4B0l.pdf>

- Şeker M., Saldanlı A., Bektaş H. (2015). İller Arası Rekabet Endeksi 2013 – 2014, Kayseri Ticaret Odası – ORAN Projesi. Erişim adresi: http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=b1_3.iller-arasi-rekabet-endeksi-2013-2014.pdf

- Şeker M. vd. (2020). İller Arası Rekabet Endeksi 2019 – 2018, İstanbul Üniversitesi Şehir Politikaları Uygulama Ve Araştırma Merkezi 2020. Erişim adresi: <http://cdn.istanbul.edu.tr/statics/sehir.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/illeraras%C4%B1rekabetendeksi20182019.pdf>

- Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme Ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü (2013). İllerin ve Bölgelerin Sosyo – Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE 2011). Erişim adresi: https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/İllerin_ve-Bölgelerin_Sosyo-Ekonomik_Gelişmişlik_Sıralaması_AraştırmasıSE-GE-2011%e2%80%8b.pdf

- Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (2018). İller Arası Rekabetçilik Endeksi 2018. Erişim adresi: http://www.urak.org/wp-content/uploads/2019/05/URAK_%C4%B0RE_2018-2.pdf

Bu bağlamda literatür taramasının ardından araştırmaya temel teşkil edecek veriler Yönetişim ve Saydamlık, Eşitsizliklerle Mücadele, Nitelikli Eğitim, Sağlıklı Yaşam, Sürdürülebilir Ekonomi, Sosyal Yaşam, Sürdürülebilir Çevre ve Enerji, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile Ulaşım ve Erişilebilirlik olmak üzere 9 ana kategoride gruplandırılmıştır.

Şekil 2. İGE-B Alt Bileşenler

Yönetişim ve Saydamlık alanında 9, Eşitsizliklerle Mücadelede 23, Nitelikli Eğitimde 31, Sağlıklı Yaşamda 32, Sürdürülebilir Ekonomide 45, Sosyal Yaşamda 17, Sürdürülebilir Çevre ve Enerjide 44, Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinde 9, Ulaşım ve Erişilebilirlikte ise 18 değişken dikkate alınmıştır. Dolayısıyla İnsani Gelişme Büyükşehirler endeksinin hesaplanmasında 9 ana başlıkta toplam 228 değişken ele alınmıştır.

3.1.1 . İGE-B Yönetişim ve Saydamlık Göstergeleri

Yönetişim ve Saydamlık göstergeleri, genel olarak büyükşehir belediyelerinin faaliyet raporlarından ve resmi internet sitelerinden derlenen verileri, seçimlere katılım oranlarını ve büyükşehir belediyelerine yöneltilecek çeşitli senaryo sorularına cevap verilmesi oranına dayanılarak hesaplanan “Gizli Vatandaş” anketi sonuçlarını içermektedir. İnceleme yapılırken büyükşehir belediyelerinin yayınladıkları zorunlu ve resmi bir yayın olan **faaliyet raporları** ele alınarak karşılaştırmalarda eşitliğin sağlanması amaçlanmıştır. Faaliyet raporlarında yer alan etkinlikler/alanlar dikkate alınmış, raporda yer almayan etkinliklere/alanlara ilişkin bir veri derlemesi yapılmamıştır.

- Belediye Bilgi Paylaşımı ve Saydamlık Endeksi
- Belediyeye Erişim Endeksi
- Belediye Sosyal Medya Kullanım Endeksi
- “Gizli Vatandaş” Endeksi
- Genel Seçim Katılım Oranı (C. Başkanlığı)
- Onbin Kişiye Düşen Faal Dernek Sayısı
- İlgili İldeki Yerel Gazete Sayısının Türkiye’deki Toplam Yerel Gazete Sayısına Oranı
- Onbin Kişiye Düşen Vakıf Sayısı
- Yerel Seçim Katılım Oranı

Belediye Bilgi Paylaşımı ve Saydamlık Endeksi: Büyükşehir belediyesinin faaliyet raporlarının erişilebilirliği ve içeriğine ait bazı temel verilerin bulunurluğu ve paylaşımı esas alınarak hesaplanmıştır. Büyükşehir belediyesinin internet sitesinde faaliyet raporuna erişim, faaliyet raporu yayınlanma takvimi, faaliyet raporunun etkinliği, faaliyet raporunda bütçe göstergelerinin paylaşımı ve belediye faaliyet raporunda performans tablolarının paylaşımı verilerinin bileşiminden oluşturulmuştur. Veriler büyükşehir belediyelerinin internet siteleri ve faaliyet raporlarına dayanılarak hazırlanmıştır.

Belediyeye Erişim Endeksi: Büyükşehir belediyesinin internet sitesinde yer alan ve kent sakinlerinin internet sitesini kullanarak büyükşehir belediyesi ilgililerine erişimi değerlendirmeye alınmıştır. Bu başlık altında incelenen konular büyükşehir belediyesinin internet sitesinde başkana mesaj iletme olanağı, çağrı merkezinin varlığı, internet sitesine farklı dillerde erişim olanağı, e-belediye ve mobil uygulama varlığı incelenmiştir.

Belediyenin Sosyal Medya Kullanım Endeksi: Sosyal medya kullanım varlığında Facebook, Instagram, YouTube ve Twitter hesaplarının varlıkları değerlendirilmeye alınmıştır.

Bu verilerin dışında “Gizli Vatandaş” yöntemi ile araştırma kapsamındaki 30 büyükşehir belediyesiyle telefon ve e-posta yoluyla iletişime geçilmiş ve önceden oluşturulan senaryo soruları yönlendirilmiştir. Geri dönüş oranı üzerinden tüm büyükşehir belediyeleri skorlanarak endeks hesaplamasına dâhil edilmiştir.

Tablo 6. “Gizli Vatandaş” Senaryo Soruları

- S1. Bir araştırma için belediyenizde bulunan aktif yeşil alan toplamını öğrenmeye ihtiyacım var
- S2. Kız kardeşim engelli, tekerlekli sandalye yardımı yapar mısınız, nereye başvurmam lazım?
- S3. Komşum kocasından şiddet görüyor, ne yapmalıyım, nasıl yardımcı olursunuz?
- S4. Çöpler doğru dürüst toplanmıyor. Nereye başvurmalıyım?
- S5. Sokak lambaları yanmıyor kimle görüşmeliyim?
- S6. Böcek ilaçlama için nereye başvurmalıyım?
- S7. Anneme bakmak için yardıma ihtiyacımız var. Evde bakım hizmeti veriyor musunuz?
- S8. Babamın diyalize gitmesi gerekiyor, belediye ambulans verir mi?
- S9. Ev hanımıyım. Katılabileceğim bir mesleki kursunuz var mı?
- S10. Üniversite öğrencileri için burs veriyor musunuz, kriterleriniz nedir?
- S11. Belediyenizde kaç yaşın üstündeki insanlar için ulaşım yardımı yapıyor? Bu hizmetten nasıl yararlanabilirim?
- S12. Kadın sığınma eviniz var mı?
- S13. Çocuk gelişimi ile ilgili eğitim almak istiyorum. Beni yönlendirir misiniz?
- S14. Kendi yaptığım takıları satmak istiyorum. Bunun için kermes veya düzenli bir organizasyonunuz var mı?
- S15. Yakacak yardımı için nereye başvurmalıyım?
- S16. Kardeşim askere gidecek. Maddi olarak zorlanacağız. Askerlik yardımınız var mı?
- S17. +65 biri olarak pandemi nedeniyle alışverişe gitmekten çekiniyorum, belediyeniz bu ihtiyacımı görmemde destek sağlar mı?
- S18. Pandemi nedeniyle sosyal yardıma ihtiyacım var, belediyenizin böyle bir yardım ağı var mı?
- S19. Maske ve dezenfektan ihtiyacım var, destek olabilir misiniz?
- S20. EBA'ya erişimde sorunlar yaşıyorum, internetim yetmiyor, belediyenizin bu yönde bir çalışması var mı?
- S21. EBA'ya çocuklarım erişemiyor, tablet ya da bilgisayar desteğiniz var mı?

3.1.2. İGE-B Eşitsizliklerle Mücadele Göstergeleri

Eşitsizliklerle Mücadele bileşeninde hem büyükşehir belediyesi verileri hem de şehre yönelik ilgili diğer ikincil veriler değerlendirilmiştir. Toplam 23 göstergenin dahil edildiği Eşitsizliklerle Mücadele başlığında aşağıdaki verilere yer verilmiştir:

- Yıl İçinde Malullük Aylığı Bağlananların Nüfusa Oranı
- Yıl İçinde Yaşlılık Aylığı Bağlananların Nüfusa Oranı
- Yıl İçinde Ölüm Aylığı Bağlananların Nüfusa Oranı
- Hane Başına Düşen Koruyucu Aile Sayısı
- Kişi Başına Düşen Sosyal Yardım Hizmetleri Bütçe Harcaması (Merkezî Yönetim)
- Aileye Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
- Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
- Gençlere Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
- Hasta ve Yaşlılara Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
- Kadınlara Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
- Mültecilere Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
- Nüfusun Fiber Abone Sayısına Oranı
- Km2'ye Düşen Fiber Optik Kablo Uzunluğu
- "Gizli Vatandaş" Senaryo Soruları

Bu başlık altında değerlendirilen "Gizli Vatandaş" senaryo soruları aşağıda sıralanmıştır.

- Komşum kocasından şiddet görüyor, ne yapmalıyım, nasıl yardımcı olursunuz?
- Ev hanımıyım. Katılabileceğim bir mesleki kursunuz var mı?
- Üniversite öğrencileri için burs veriyor musunuz, kriterleriniz nedir?
- Belediyenizde kaç yaşın üstündeki insanlar için ulaşım yardımı yapılıyor? Bu hizmetten nasıl yararlanabilirim?
- Kadın sığınma eviniz var mı?
- Yakacak yardımı için nereye başvurmalıyım?
- Kardeşim askere gidecek. Maddi olarak zorlanacağız. Askerlik yardımınız var mı?
- EBA'ya erişimde sorunlar yaşıyorum, internetim yetmiyor, belediyenizin bu yönde bir çalışması var mı?
- EBA'ya çocuklarım erişemiyor, tablet ya da bilgisayar desteğiniz var mı?
- Çocuk gelişimi ile ilgili eğitim almak istiyorum. Beni yönlendirir misiniz?

3.1.3 . İGE-B Nitelikli Eğitim Göstergeleri

İnsani gelişmenin ana belirleyicilerinden biri olan Nitelikli Eğitim başlığında okul öncesi dahil olmak üzere eğitim düzeylerinin tümünde okullaşma oranları, özellikle kız çocuklarının okullaşma seviyeleri, üniversite ve yüksek eğitim mezuniyet durumları, yaşam boyu eğitim göstergeleri ve eğitime yönelik girişimler dikkate alınmıştır. Bu başlık altında değerlendirmeye alınan göstergeler şu şekildedir:

- Kişi Başına Düşen Eğitim Hizmetleri Bütçe Harcaması (Merkezî Yönetim)
- Okur-Yazar Kadın Oranı
- Üniversite Mezunu Kadın Oranı
- Üniversite Mezunu Oranı
- Başarı Sıralaması Ortalaması
- Lisans Kazanan (Açık öğretim Hariç) Öğrenci Sayısının Sınava Giren Öğrenci Sayısına Oranı
- İlköğretim-Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı
- İlköğretim-Net Okullaşma Oranı
- İlköğretim-Kızların Okullaşma Oranı
- Okul Öncesi Eğitim-Net Okullaşma Oranı
- Ortaokul-Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı
- Ortaokul-Net Okullaşma Oranı
- Ortaokul-Kızların Okullaşma Oranı
- Ortaokul-Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı
- Ortaöğretim-Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı
- Ortaöğretim-Net Okullaşma Oranı
- Ortaöğretim -Kızların Okullaşma Oranı
- Ortaöğretim-Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı
- Yüksek Eğitimli Nüfus Oranı
- Yüksek Eğitimli Kadın Nüfusu Oranı
- Doktora Mezunlarının Nüfusa Oranı (bin kişi)
- Yüksek Lisans ve Doktora Mezunlarının Nüfusa Oranı (bin kişi)
- Akademisyen Başına Düşen Öğrenci Sayısı
- Hiç Eğitim Almamış Kadın Oranı
- Ortalama Eğitim Süresi
- Kadınlarda Ortalama Eğitim Süresi
- İŞKUR Mesleki Eğitim Kursları Kursiyer Sayısının Nüfusa Oranı
- İŞKUR Girişimcilik Eğitim Programı Katılımcı Sayısının Nüfusa Oranı
- İŞKUR İşbaşı Eğitim Programı Katılımcı Sayısının Nüfusa Oranı
- Belediyelerde Girişimci Destekleri Varlığı
- Girişimcilik ve İnovasyon Merkezleri Varlığı

3.1.4. İGE-B Sağlıklı Yaşam Göstergeleri

Sağlıklı yaşam insani gelişme için temel alt bileşenlerden birisidir. Bu endekste sağlık bileşeni altında çoğunlukla şehirdeki sağlık altyapısına ilişkin verilere yer verilmiştir. Ayrıca şehirde yaşayanların genel sağlık durumlarını yansıtabilecek göstergeler de endekse dahil edilmiştir. Sağlıklı Yaşam bileşeninde değerlendirilen göstergeler şu şekilde sıralanabilir:

- Kişi Başına Düşen Sosyal Güvenlik Kurumu Ödemeleri Bütçe Harcaması (Merkezî Yönetim)
- Kişi Başına Düşen Sağlık Hizmetleri Bütçe Harcaması (Merkezî Yönetim)
- Onbin Kişiye Düşen Yardımcı Sağlık Personeli Sayısı
- Onbin Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayısı
- Onbin Kişiye Düşen Eczacı Sayısı
- Onbin Kişiye Nitelikli Yatak Sayısı
- Onbin Kişiye Düşen Özel Hastane Yatak Sayısı
- Onbin Kişiye Düşen Toplam Hekim Sayısı
- Onbin Kişiye Düşen Yatak Sayısı
- Aile Hekimi Başına Düşen Nüfus
- Kişi Başı Hekime Başvuru
- Hastanede Ortalama Kalış Günü
- Üniversite Hastane Kurum Sayısı
- Yatak Doluluk Oranı
- Bebek Ölüm Hızı
- Kaba Doğum Hızı (Bin Kişi)
- İntihar Sayısı
- Kaba İntihar Hızı
- Onbin Kişiye Düşen Kaza Sayısı
- Yüz Bin Kişide Ölü Sayısı
- Yüz Bin Kişide Yaralı Sayısı
- Kaba Ölüm Hızı
- Onbin Kişiye Düşen Eczane Sayısı
- Onbin Kişiye Düşen Ambulans Sayısı
- Kadın Başına Düşen Jinekolog sayısı (%)
- Psikolojik Destek Merkezi Varlığı
- Sağlık Dairesi Başkanlığının Toplam Bütçe İçindeki Oranı (%)
- “Gizli Vatandaş” Senaryo Soruları

Bu başlık altında değerlendirilen “Gizli Vatandaş” senaryo soruları aşağıda sıralanmıştır.

- Kız kardeşim engelli, tekerlekli sandalye yardımı yapar mısınız, nereye başvurmam lazım?
- Anneme bakmak için yardıma ihtiyacımız var. Evde bakım hizmeti veriyor musunuz?
- Babamın diyalize gitmesi gerekiyor, belediye ambulans verir mi?
- +65 biri olarak pandemi nedeniyle alışverişe gitmekten çekiniyorum, belediyeniz bu ihtiyacımı görmemde destek sağlar mı?
- Maske ve dezenfektan ihtiyacım var, destek olabilir misiniz?

3.1.5. İGE-B Sürdürülebilir Ekonomi Göstergeleri

Ekonomik Gelişme alt bileşeninde şehrin ekonomik göstergeleri dikkate alınmıştır. Burada belediye kaynaklı verilerinin kullanımı oldukça sınırlı düzeydedir. Endekse dahil edilen veriler istihdam, ekonomik kapasite, gelir dağılımı, enflasyon gibi makro ekonomik değişkenlerin yanı sıra patent, Ar-Ge, girişimcilik gibi yeni ekonomi alanına yönelik verileri de içermektedir. Ayrıca şehrin ekonomik gücünü gösteren vergi, otomobil sahipliği, elektrik tüketimi gibi göstergeler de kapsamıştır. Veri setinin oldukça geniş olduğu bu alt bileşende gerekli sadeleştirmeler yapılarak aşağıdaki göstergeler endeks hesaplamasına dahil edilmiştir.

- Kamu kullanımına tamamen açık, yapılaşmış alanların şehirlerdeki ortalama payı
- Sürekli Şehir Yapısı (%)
- Boşanma Sayısı
- Yaş Bağımlılık Oranı
- Nüfus Yoğunluğu
- Nüfus Artış Hızı
- Şehirleşme Oranı
- Net Göç Hızı
- Büyükşehir Belediyesi Bütçe Giderinin Nüfusa Oranı
- Kişi Başına Düşen Toplam Bütçe Harcaması (Merkezi yönetim)
- Kişi Başına Düşen Gelir Vergisi
- Mükellef Sayılarının Nüfusa Oranı
- Kişi Başına Düşen Otomobil Sayısı
- Asfalt Yol/Toplam Yol
- İlgili İldeki Ticari Uçak Trafiğinin Türkiye'deki Toplam Ticari Uçak Trafiğine Oranı
- Otellerin Toplam Doluluk Oranı

- Enflasyon Oranı
- AVM Sayısı
- Vergi Gelirleri/Toplam
- Kişi Başına Düşen Toplam Elektrik Tüketimi
- Yüz Bin Kişiye Düşen Patent Başvuru Sayısı
- Teknokent Sayısı
- AR-GE Merkezleri
- İlgili İldeki Ar-Ge Birimi Olan Firma Sayısının Türkiye'deki Toplam Ar-Ge Birimi Olan Firma Sayısına Oranı
- Kurulan Firma Oranı
- Kapanan Firma Oranı
- Mevduatların Nüfusa Oranı
- Takipteki Alacakların Nakdi Kredilere Oranı
- ATM Başına Düşen Nüfus
- İhracatın Toplam İhracat İçindeki Payı
- P80/P20 Oranı
- Gelir Dağılımı Eşitsizliği
- İşsizlik Ödeneği Başvuru Sayısının 15-64 yaş arası Nüfusa Oranı
- İşsizlik Ödeneği Hak Eden Sayısının 15-64 yaş arası Nüfusa Oranı
- Kişi başına GSYH
- İşsizlik Oranı
- İşgücüne Katılma Oranı
- İstihdam oranı
- Nüfusun Mobil Cepten İnternet Abone Sayısına Oranı
- Nüfusun Sabit Genişbant İnternet Abone Sayısına Oranı
- Nüfusun Mobil Telefon Abone Sayısına Oranı
- Nüfusun Sabit Telefon Erişim Hat Sayısına Oranı
- Nüfusun Mobil Genişbant İnternet Abone Sayısına Oranı
- Nüfusun Genişbant İnternet Abone Sayısına Oranı
- "Gizli Vatandaş" Senaryo Sorusu

Bu başlık altında "Kendi yaptığım takıları satmak istiyorum. Bunun için kermes veya düzenli bir organizasyonunuz var mı?" "Gizli Vatandaş" senaryo sorusu dahil edilmiştir.

3.1.6. İGE-B Sosyal Yaşam Göstergeleri

Sosyal Yaşam bileşeninde şehirdeki sosyal yaşamın hareketliliği, şehir sakinlerinin sosyal yaşam alanlarına olan ilgisi ve sosyal yaşam olanaklarına yönelik tesis ve altyapı durumu ortaya konulmuştur. Bu başlık altında dikkate alınan göstergeler şu şekildedir:

- Kişi Başına Düşen Sinema Salonu Koltuk Sayısı
- İlgili İlin Sinema Film Sayısının Türkiye'deki Toplam Sinema Film Sayısına Oranı
- Sinema Toplam Seyirci Sayısının Nüfusa Oranı
- Kişi Başına Düşen Tiyatro Salonu Koltuk Sayısı
- İlgili İlin Tiyatro Eser Sayısının Türkiye'deki Toplam Tiyatro Eser Sayısına Oranı
- Tiyatro Toplam Seyirci Sayısının Nüfusa Oranı
- Onbin Kişiye Düşen Spor Kulübü Sayısı
- İlgili İlin Spor Kulübü Sayılarının Türkiye'deki Toplam Spor Kulübü Sayısına Oranı
- Sporcu Sayısının Nüfusa Oranı (Faal)
- Kültür Varlığı Sayısı/Toplam
- İlgili İldeki Müze ve Ören Yeri Sayısının Türkiye'deki Toplam Müze ve Ören Yeri Sayısına Oranı
- Sosyal ve Kültürel Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
- Spor ve Eğlence Alanları (%)
- Opera Varlığı
- AVM Sayısı
- Özel Müze Sayısı
- Müze ve Ören Yeri Ziyaretçi Sayısının Nüfusa Oranı

3.1.7 . İGE-B Sürdürülebilir Çevre ve Enerji Göstergeleri

İklim krizinin ve sürdürülebilirlik kavramının giderek daha fazla gündemde olduğu bu dönemde, Sürdürülebilir Çevre ve Enerji başlığının önemi insani gelişme açısından da büyük yer tutmaktadır. Bu başlık altında belediye verileri ile şehre ilişkin diğer ikincil veriler derlenmiştir. Atık yönetiminden yeşil alana, hava kirliliğinden iklim eylem planına, afetlere yönelik hizmetlerden yenilenebilir enerjiye kadar geniş bir veri seti ile bu bileşenin içeriği hazırlanmıştır. Sürdürülebilir Çevre ve Enerji bileşeninde kullanılan göstergeler şu şekildedir:

- Atık Hizmeti Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)
- Atık Su Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)
- Güvenilir Şekilde Yönetilen İçme Suyu Hizmetlerini Kullanan Nüfusun Oranı
- İçme ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)
- Kanalizasyon Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)
- Kükürt Dioksit Ortalamaları
- Partiküller Madde Konsantrasyonları
- Sokak Hayvanlarına Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
- Çevreye Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
- Afetlere Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
- Stratejik Raporlarda Afet Çeşitliliği ve Kalite Puanı
- Stratejik Raporlarda Çevreye Yönelik Çeşitlilik ve Kalite Puanı
- Karbon Monoksit (CO) miktarı-Ortalama ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)
- İklim Eylem Planı Varlığı
- Sera Gazı Envanteri Yapmış mı?
- Yeşil Şehir Alanları (%)
- Kişi Başına Düşen Yeşil Şehir Alanları Miktarı
- Ormanlık Alan (%)
- Kişi Başına Düşen Ormanlık Alan Miktarı
- Hane Başına Dağıtılan Su Miktarı
- İçme ve Kullanma Suyu Arıtma Tesislerinde Arıtılan Su Miktarının Nüfusa Oranı
- İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi için Çekilen Toplam Su Miktarının Nüfusa Oranı
- Kişi Başı Çekilen Günlük Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)
- Kişi Başı Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün)
- Toplanan Belediye Atık Miktarının Nüfusa Oranı
- Atık Su Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atık Su Miktarının Nüfusa Oranı

- Belediyelerde Deşarj Edilen Kişİ Başı Günlük Atık su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)
- Kişİ Başına Düşen Elektrik Tüketimi Aydınlatması
- Hane Başına Düşen Elektrik Tüketimi-Mesken
- Yenilenebilir Enerji Tesisi Varlığı
- Hane Başı Doğal Gaz Tüketimi (m3)
- Hane Başı Karbon Salımı Tasarrufu(kg)
- Kişİ Başına Düşen Çevre Koruma Hizmetleri Bütçe Harcaması (Merkezi yönetim)
- Yüz bin Kişİ Başına Düşen Atık su Arıtma Tesisi Sayısı
- Yüz bin Kişİ Başına Düşen İçme ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisi Sayısı
- Sürekli Sulanan Alanlar (%)
- Sulanmayan Ekilebilir Alanlar (%)
- Düzenli Olarak Toplanan ve Uygun Nihai İşlem Uygulanan Belediye Atıklarının Toplam Belediye Atık Miktarına Oranı
- Şehirlerdeki İnce Partikül Maddelerin (PM10) Yıllık Ortalama Seviyeleri
- Şehirlerdeki İnce Partikül Maddelerin (PM2.5) Yıllık Ortalama Seviyeleri
- “Gizli Vatandaş” Senaryo Soruları

Bu başlık altında değerlendirilen “Gizli Vatandaş” senaryo soruları aşağıda sıralanmıştır.

- Bir araştırma için belediyenizde bulunan aktif yeşil alan toplamını öğrenmeye ihtiyacım var. Yardımcı olabilir misiniz?
- Çöpler doğru dürüst toplanmıyor Nereye başvurmalıyım?
- Sokak lambaları yanmıyor kiminle görüşmeliyim?
- Böcek ilaçlama için nereye başvurmalıyım?

3.1.8. İGE-B Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Göstergeleri

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği hem Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarında hem de insani gelişmede önemle üzerinde durulan bir alandır. Bu başlık altında belediye verilerinin ağırlıkta olduğu göstergeler derlenerek veri seti oluşturulmuştur.

- Belediye Kadın Meclis Üyesi Sayısının Toplam Belediye Meclis Üyesi Sayısına Oranı
- Belediye Kadın Başkan Yardımcısı Sayısının Toplam Belediye Başkan Yardımcısına Oranı
- Belediye Kadın Müdür Sayısının Toplam Belediye Müdür Sayısına Oranı
- Belediye Kadın Çalışan Sayısının Toplam Çalışan Sayısına Oranı
- Belediye Kadın Muhtar Sayısının Toplam Muhtar Sayısına Oranı
- Kadınlarda Ortalama Evlenme yaşı
- Kadınlarda Ortalama Eğitim Süresi
- Adölesan Doğurganlık Hızı - Binde
- Kadın Cinayeti Sayısı

3.1.9. İGE-B Ulaşım ve Erişilebilirlik Göstergeleri

Ulaşım ve Erişilebilirlik bileşeninde şehrin ulaşım altyapısına ilişkin verilerle birlikte ulaşım yoğunluğu ve erişilebilirlik düzeyleri incelenmiştir. Bu bağlamda oluşturulan veri seti şu şekilde sıralanabilir:

- Demiryolu Hat Varlığı
- Bin Km2'ye Düşen Demiryolu
- Demiryolu-Birden Fazla Hat Varlığı
- Liman Varlığı
- Dış Hat Uçak Seferinin Varlığı
- İlgili İldeki Dış Hat Uçak Trafiğinin Türkiye'deki Toplam Dış Hat Uçak Trafiğine Oranı
- İlgili İldeki Dış Hat Yolcu Trafiğinin Türkiye'deki Toplam Dış Hat Yolcu Trafiğine Oranı
- İlgili İldeki İç Hat Uçak Trafiğinin Türkiye'deki Toplam İç Hat Yolcu Trafiğine Oranı
- İlgili İldeki İç Hat Yolcu Trafiğinin Türkiye'deki Toplam İç Hat Yolcu Trafiğine Oranı
- Toplam Uçak Trafiği İçindeki Pay
- Toplam Yolcu Trafiği İçindeki Pay
- Toplam Yük Trafiği İçindeki Pay
- Bölünmüş Yol/Toplam Yol
- Km2'ye Düşen Motorlu Kara Taşıtı Sayısı
- Büyükşehir Belediyesinden En Yakın Havaalanına Uzaklık
- Ulaşım Çeşitliliği
- Metro, Hafif Metro, Tramvay Hattı Varlığı
- Otoban Varlığı

3.2. İGE-B ANA ENDEKS SONUÇLARI

İnsani Gelişme Endeksi – Büyükşehirler bu yıl 2020 verileri kullanılarak ilk kez hazırlanan bir endekstir. İlçeleri kapsayan endeksin 3. dönem sonuçları açıklanırken büyükşehirleri kapsayan bu endeks ilk kez açıklanmaktadır. İGE-B, İGE-İ'deki metodolojiye benzer bir şekilde planlanmış; ancak ölçeğin genişlemesi nedeniyle daha kapsamlı göstergelerle kurgulanmıştır. İGE-İ'de kurgulanan dört renkli kümeler: Yeşil (Çok Yüksek İnsani Gelişme), Mavi (Yüksek İnsani Gelişme), Sarı (Orta İnsani Gelişme) ve Kırmızı (Düşük İnsani Gelişme) İGE-B'de gözlem sayısının 30 olması nedeniyle uygulanmamıştır. Bu yüzden İGE-B'de hem ana hem alt endeksler bir kümeleme analizine tabi tutulmadan endeks skorlarına göre sıralanmıştır.

Yapılan analizler sonucunda İGE-B 2020'de insani gelişme sıralamasında 30 büyükşehir arasında İstanbul ilk sırada yer almıştır. İstanbul'u Ankara, İzmir, Muğla ve Antalya izlemiştir. Sıralamada öne çıkan diğer iller ise Eskişehir, Bursa, Denizli, Sakarya ve Kocaeli'dir. Van, Mardin ve Şanlıurfa ise endekste son sıralardadır.

Büyükşehirler arasında ana endeks ölçeğinde en yüksek skor 65,7; en düşük skor 24,7; ortalama skor ise 45,3'tür. Ortalamanın üstünde 16 büyükşehir var iken ortalamanın altında kalan büyükşehir sayısı 14'tür. Ortalamanın altında kalan büyükşehirler sırasıyla, Trabzon, Malatya, Kayseri, Adana, Manisa, Ordu, Gaziantep, Erzurum, Kahramanmaraş, Hatay, Diyarbakır, Van, Mardin ve Şanlıurfa'dır. Endeks sıralamasında ilk onda yer alan büyükşehirlerin bölgelerine bakıldığında Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin temsil edilmediği gözlenmektedir.

Tablo 7. İGE-B Ana Endeks Sonuçları

ENDEKS SIRASI	İL	İGE-B
1	İSTANBUL	65,7
2	ANKARA	60,6
3	İZMİR	59,3
4	MUĞLA	53,8
5	ANTALYA	53,6
6	ESKİŞEHİR	53,5
7	BURSA	52,1
8	DENİZLİ	50,9
9	SAKARYA	50,3
10	KOCAELİ	49,3
11	SAMSUN	48,1
12	BALIKESİR	47,9
13	KONYA	47,6
14	AYDIN	47,0
15	MERSİN	46,7
16	TEKİRDAĞ	45,9
17	TRABZON	45,0
18	MALATYA	44,6
19	KAYSERİ	43,5
20	ADANA	42,9
21	MANİSA	42,1
22	ORDU	41,1
23	GAZİANTEP	40,3
24	ERZURUM	40,1
25	KAHRAMANMARAŞ	37,8
26	HATAY	35,6
27	DİYARBAKIR	32,6
28	VAN	28,3
29	MARDİN	27,3
30	ŞANLIURFA	24,7

3.3. İGE-B ALT ENDEKSLER

3.3.1. İGE-B Yönetişim ve Saydamlık Endeksi

Büyükşehir belediyelerinin göstergelerinin ağırlıkta olduğu Yönetişim ve Saydamlık Endeksinde, Ankara 76,1 endeks skoru ile listenin başında yer almıştır. Ankara'yı İstanbul, Bursa, Konya ve Sakarya izlemiştir. Sıralamanın sonunda ise Van, Mardin ve Şanlıurfa görülmektedir.

Yönetişim ve Saydamlık Endeksinde zirve skor 76,1; en düşük skor 8,8; ortalama skor ise 48,9'dur. Ortalamanın üstünde kalan büyükşehir sayısı 18 iken 12 büyükşehir ortalamanın altında değerlere sahiptir. Endeks sıralamasında ilk onda yer alan şehirler içinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin temsil edilmediği gözlenmiştir.

Tablo 8. İGE-B Yönetişim ve Saydamlık Endeksi Sonuçları

ENDEKS SIRASI	İL	YÖNETİŞİM VE SAYDAMLIK ENDEKSİ
1	ANKARA	76,1
2	İSTANBUL	66,3
3	BURSA	64,9
4	KONYA	64,2
5	SAKARYA	64,1
6	BALIKESİR	61,8
7	MANİSA	60,5
8	İZMİR	59,5
9	SAMSUN	58,7
10	ANTALYA	58,3
11	MUĞLA	57,8
12	DENİZLİ	56,7
13	AYDIN	56,7
14	ESKİŞEHİR	55,8
15	TRABZON	54,4
16	MERSİN	54,3
17	TEKİRDAĞ	53,2
18	KOCAELİ	52,8
19	ORDU	48,0
20	KAHRAMANMARAŞ	46,3
21	KAYSERİ	44,5
22	MALATYA	44,4
23	GAZİANTEP	41,8
24	HATAY	39,6
25	ADANA	33,6
26	ERZURUM	30,0
27	DİYARBAKIR	25,4
28	VAN	15,9
29	MARDİN	12,7
30	ŞANLIURFA	8,8

3.3.2. İGE-B Eşitsizliklerle Mücadele Endeksi

Eşitsizliklerle Mücadele Endeksi hem büyükşehir belediyelerinin sosyal kapsama alanında yaptığı faaliyetlerden üretilen göstergeleri hem de şehirde özellikle dezavantajlı koşullardan etkilenen kesimlere ilişkin ikincil verileri içermektedir.

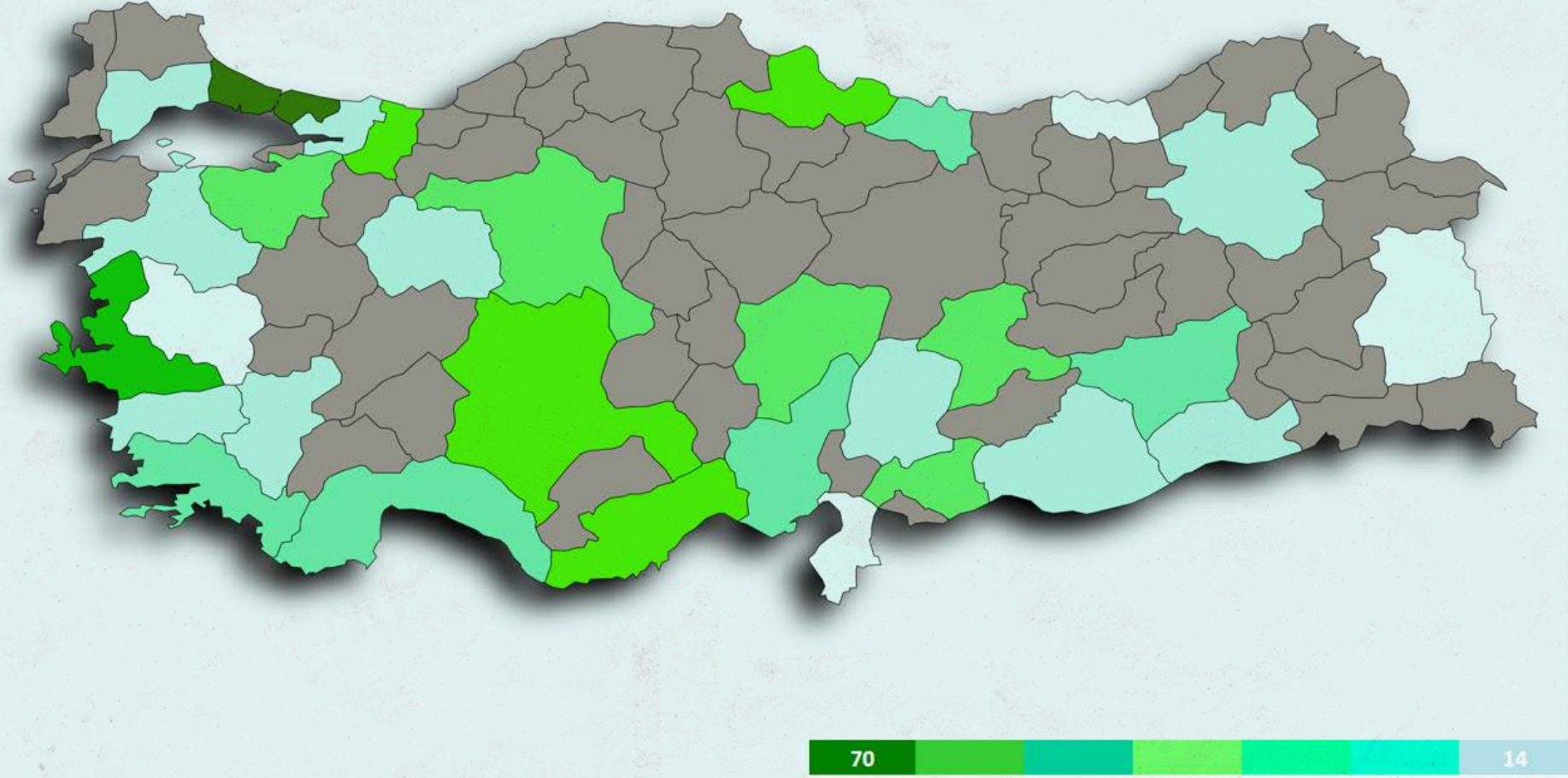
Endekste ilk sırada İstanbul gelirken İzmir, Konya, Sakarya ve Mersin İstanbul'u izlemiştir. Eşitsizliklerle Mücadele alanında öne çıkan diğer büyükşehirler ise Samsun, Bursa, Ankara ve Gaziantep olarak sıralanabilir. Manisa, Hatay ve Van ise sıralamada sona yer almıştır.

Endekste zirve skor 69,5; en düşük skor 14,1; ortalama skor ise 39,6'dır. Ortalamanın üstünde 11 büyükşehir var iken 19 büyükşehir ortalama altı değerlere sahiptir. Sıralamada ilk ona giren büyükşehirlerle bakıldığında ülkemizdeki tüm bölgelerin temsil edildiği görülmektedir. Doğu Anadolu Bölgesinden Malatya, Güneydoğu Anadolu Bölgesinden Gaziantep ilk onda yer alan büyükşehirler arasındadır.

Tablo 9. İGE-B Eşitsizliklerle Mücadele Endeksi Sonuçları

ENDEKS SIRASI	İL	EŞİTSİZLİKLERLE MÜCADELE ENDEKSİ
1	İSTANBUL	69,5
2	İZMİR	63,5
3	KONYA	55,8
4	SAKARYA	53,3
5	MERSİN	51,9
6	SAMSUN	50,0
7	BURSA	48,5
8	ANKARA	48,2
9	GAZİANTEP	45,5
10	MALATYA	44,1
11	KAYSERİ	43,8
12	DİYARBAKIR	38,9
13	MUĞLA	38,7
14	ORDU	38,6
15	ANTALYA	38,4
16	ADANA	37,9
17	ŞANLIURFA	35,3
18	KAHRAMANMARAŞ	35,0
19	ESKİŞEHİR	35,0
20	BALIKESİR	34,7
21	ERZURUM	34,3
22	MARDİN	34,0
23	DENİZLİ	33,1
24	TEKİRDAĞ	32,6
25	KOCAELİ	32,2
26	AYDIN	31,5
27	TRABZON	27,3
28	MANİSA	24,9
29	HATAY	16,2
30	VAN	14,1

Eşitsizliklerle Mücadele Endeksi

3.3.3. İGE-B Nitelikli Eğitim Endeksi

Nitelikli Eğitim Endeksi, şehirdeki eğitim altyapısı ile beşeri sermaye verilerini kapsayan bir endekstir. Büyükşehir belediyelerinin ise yaşam boyu eğitime yönelik yaptığı faaliyetler bu başlık altında değerlendirilmeye dahil edilmiştir.

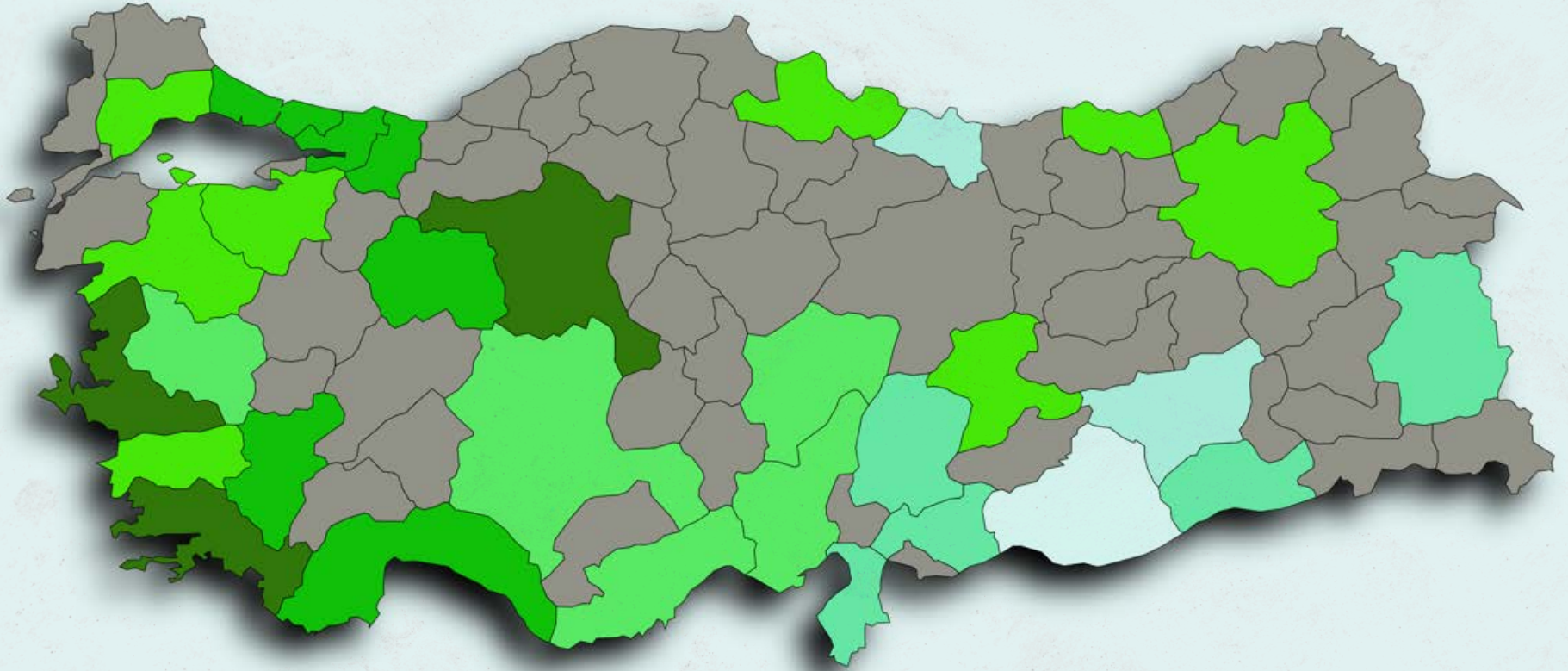
Endeksin sonuçlarına bakıldığında ilk sırada Ankara'nın geldiği gözlenmektedir. Ankara hem eğitim altyapısı hem de beşeri sermaye gücü açısından diğer büyükşehirlerin önünde yer almıştır. Ankara'yı İzmir, Muğla, Antalya ve Denizli izlemiştir. Eskişehir, İstanbul, Kocaeli ve Sakarya da nitelikli eğitim endeksinde öne çıkan büyükşehirler arasında sıralanmıştır. Endeks sıralamasında Van, Diyarbakır ve Şanlıurfa ise son sıradadır.

Nitelikli Eğitim Endeksinde en yüksek skor 73,1; en düşük skor 27,3; ortalama skor ise 52,6'dır. Ortalamanın üstünde 17 büyükşehir var iken 13 büyükşehir ortalama değerinin altında değerlere sahiptir. En yüksek skora sahip on büyükşehire bakıldığında Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin temsil edilmediği görülmektedir.

Tablo 10. İGE-B Nitelikli Eğitim Endeksi Sonuçları

ENDEKS SIRASI	İL	NİTELİKLİ EĞİTİM ENDEKSİ
1	ANKARA	73,1
2	İZMİR	68,2
3	MUĞLA	68,2
4	ANTALYA	64,7
5	DENİZLİ	64,3
6	ESKİŞEHİR	63,5
7	İSTANBUL	61,8
8	KOCAELİ	61,6
9	SAKARYA	60,8
10	MALATYA	58,4
11	SAMSUN	58,2
12	AYDIN	57,8
13	BALIKESİR	56,4
14	BURSA	55,8
15	TRABZON	55,7
16	TEKİRDAĞ	55,1
17	ERZURUM	54,1
18	MERSİN	52,4
19	ADANA	51,2
20	KAYSERİ	51,1
21	MANİSA	49,7
22	ORDU	48,4
23	KONYA	48,1
24	KAHRAMANMARAŞ	38,5
25	GAZİANTEP	38,2
26	HATAY	36,5
27	MARDİN	35,0
28	VAN	33,2
29	DİYARBAKIR	31,5
30	ŞANLIURFA	27,3

Nitelikli Eğitim Endeksi

73

27

3.3.4. İGE-B Sağlıklı Yaşam Endeksi

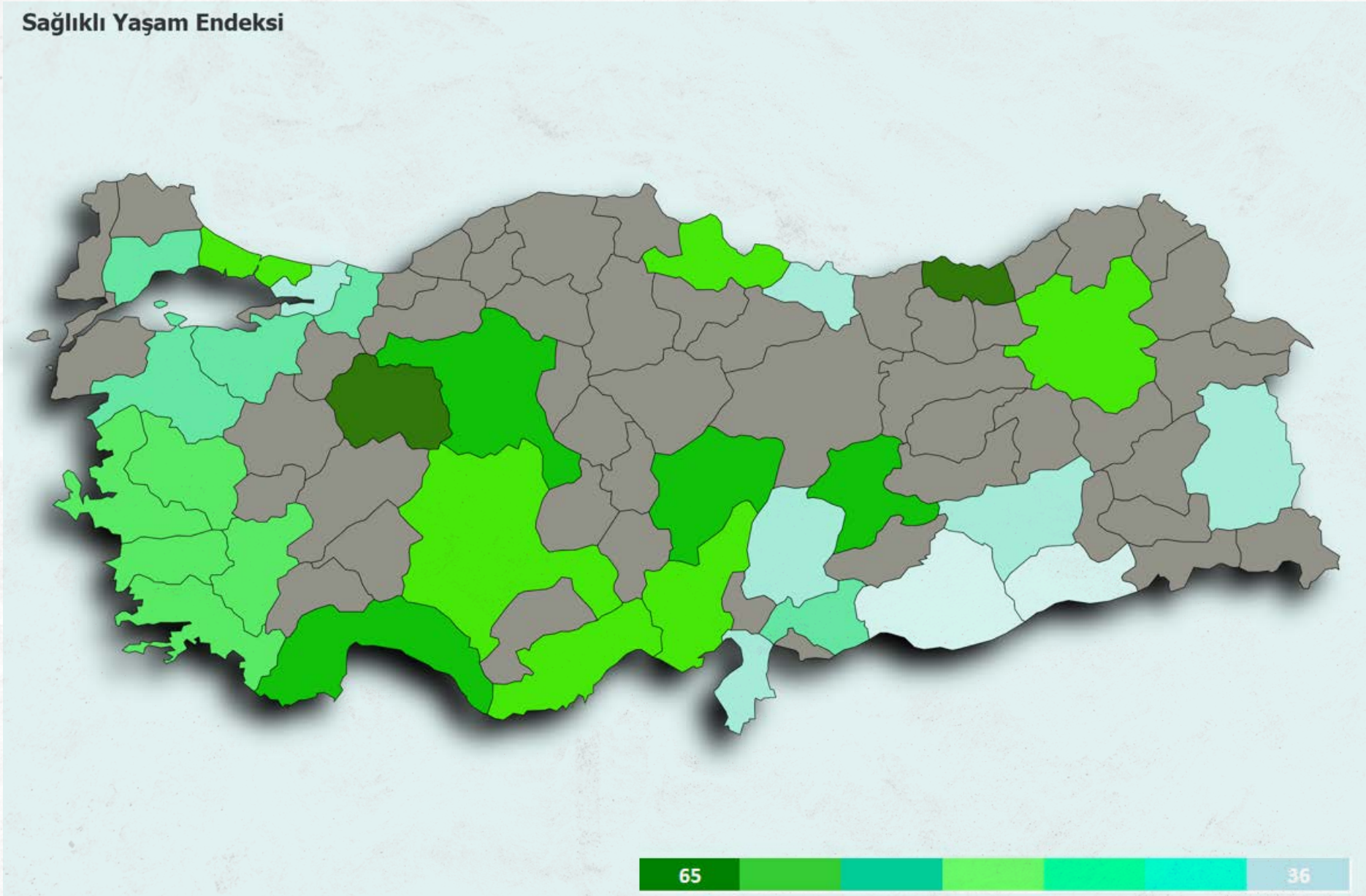
Sağlıklı Yaşam Endeksi, şehirdeki sağlık altyapısı ve şehir sakinlerinin genel sağlık durumlarına ilişkin veriler ile büyükşehir belediyelerinin sağlık alanında yaptığı faaliyetlerden türetilen göstergeleri kapsamaktadır.

Endekste ilk sırada Eskişehir yer alırken Trabzon, Ankara ve Erzurum Eskişehir'i izlemiştir. Kayseri, Malatya, Antalya ve Samsun Sağlıklı Yaşam Endeksinde öne çıkan diğer büyükşehirlerdir. Endeksin son sıralarında ise Van, Mardin ve Şanlıurfa yer almıştır. Sağlıklı Yaşam Endeksinde en yüksek skor 65; en düşük skor 35,7; ortalama skor ise 50'dir. Ortalamanın üstünde 16, ortalamanın altında ise 14 büyükşehir vardır. Sıralamada öne çıkan ilk on büyükşehire bakıldığında Marmara, Ege ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin temsil edilmediği gözlenmektedir.

Tablo 11. İGE-B Sağlıklı Yaşam Endeksi Sonuçları

ENDEKS SIRASI	İL	SAĞLIKLI YAŞAM ENDEKSİ
1	ESKİŞEHİR	65,0
2	TRABZON	60,7
3	ANKARA	59,1
4	ERZURUM	57,5
5	KAYSERİ	57,3
6	MALATYA	57,1
7	ANTALYA	56,5
8	SAMSUN	53,4
9	MERSİN	53,3
10	ADANA	53,1
11	KONYA	52,2
12	İSTANBUL	51,8
13	MUĞLA	51,3
14	DENİZLİ	51,2
15	İZMİR	50,8
16	MANİSA	50,2
17	AYDIN	49,9
18	KAHRAMANMARAŞ	49,6
19	BALIKESİR	48,2
20	BURSA	48,1
21	ORDU	48,1
22	SAKARYA	48,0
23	GAZİANTEP	46,5
24	TEKİRDAĞ	45,6
25	HATAY	41,7
26	KOCAELİ	41,5
27	DİYARBAKIR	41,2
28	VAN	40,0
29	MARDİN	36,7
30	ŞANLIURFA	35,7

Sağlıklı Yaşam Endeksi

3.3.5. İGE-B Sürdürülebilir Ekonomi Endeksi

Sürdürülebilir Ekonomi Endeksi, şehrin makro ekonomik göstergeleri, şehirdeki girişimcilik ve inovasyon verileri ve genel olarak şehir sakinlerinin gelir düzeylerine yönelik değişkenleri kapsamaktadır.

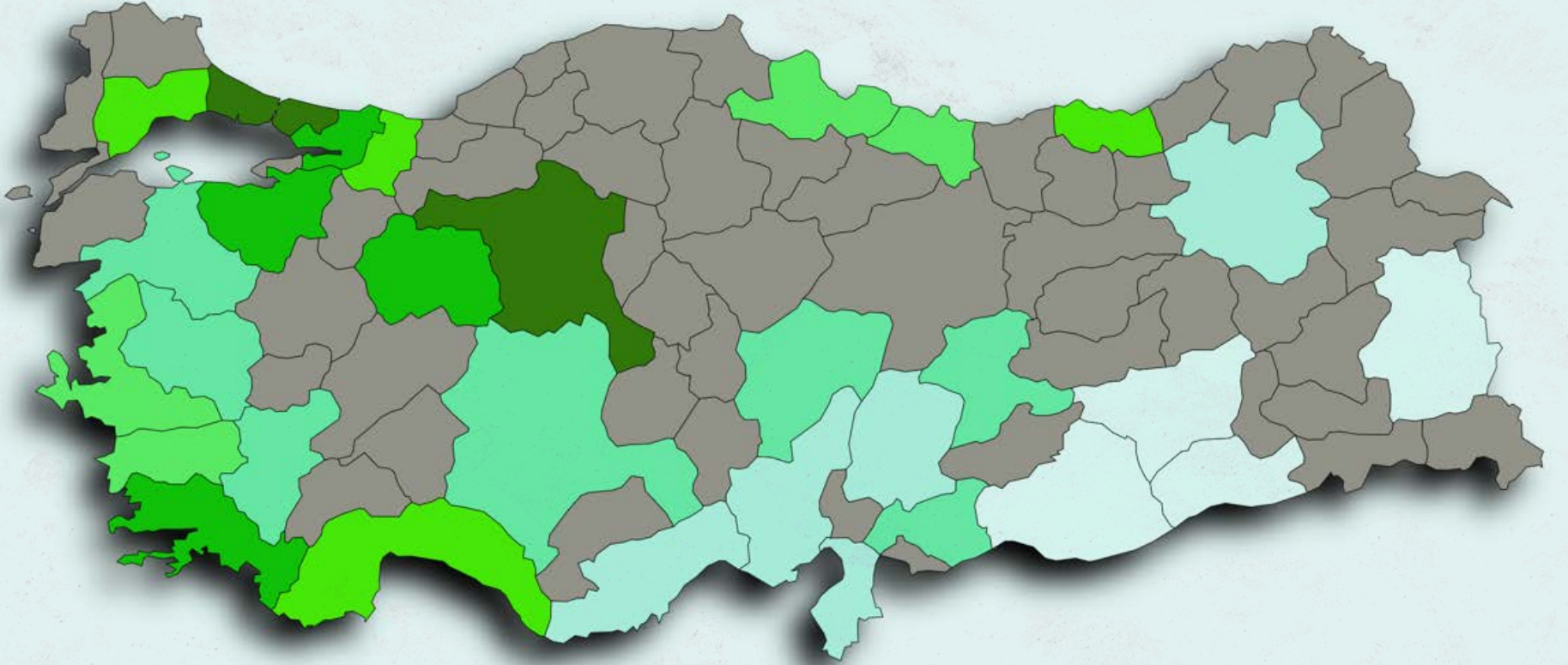
Türkiye'nin ekonomi alanında ana aktörü olan İstanbul, Sürdürülebilir Ekonomi Endeksinde de ilk sırada yerini almıştır. İstanbul'u Ankara, Kocaeli ve Eskişehir takip etmektedir. Sürdürülebilir Ekonomi Endeksinde öne çıkan diğer büyükşehirler ise Bursa, Muğla, Antalya, Sakarya ve Denizli olarak sıralanabilir. Mardin, Diyarbakır ve Şanlıurfa ise endekste son sıralardadır.

Endekste zirve skor 67,8; en düşük skor 29,9; ortalama skor ise 46,6'dır. Endeks ortalamasının üstünde 16, ortalamanın altında ise 14 büyükşehir sıralanmıştır. Sürdürülebilir Ekonomi alanında öne çıkan on büyükşehire bakıldığında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin temsil edilmediği görülmektedir.

Tablo 12. İGE-B Sürdürülebilir Ekonomi Endeksi Sonuçları

ENDEKS SIRASI	İL	SÜRDÜRÜLEBİLİR EKONOMİ ENDEKSİ
1	İSTANBUL	67,8
2	ANKARA	57,8
3	KOCAELİ	55,3
4	ESKİŞEHİR	53,9
5	BURSA	53,8
6	MUĞLA	52,9
7	ANTALYA	51,4
8	SAKARYA	50,6
9	DENİZLİ	50,0
10	TRABZON	49,9
11	TEKİRDAĞ	49,8
12	İZMİR	49,4
13	AYDIN	48,9
14	SAMSUN	47,8
15	ORDU	47,7
16	KONYA	47,2
17	MALATYA	45,5
18	MANİSA	45,3
19	KAYSERİ	44,4
20	BALIKESİR	44,1
21	GAZİANTEP	43,7
22	MERSİN	43,4
23	ERZURUM	42,9
24	HATAY	42,8
25	ADANA	42,0
26	KAHRAMANMARAŞ	40,6
27	VAN	33,2
28	MARDİN	32,9
29	DİYARBAKIR	32,6
30	ŞANLIURFA	29,9

Sürdürülebilir Ekonomi Endeksi

68

30

3.3.6. İGE-B Sosyal Yaşam Endeksi

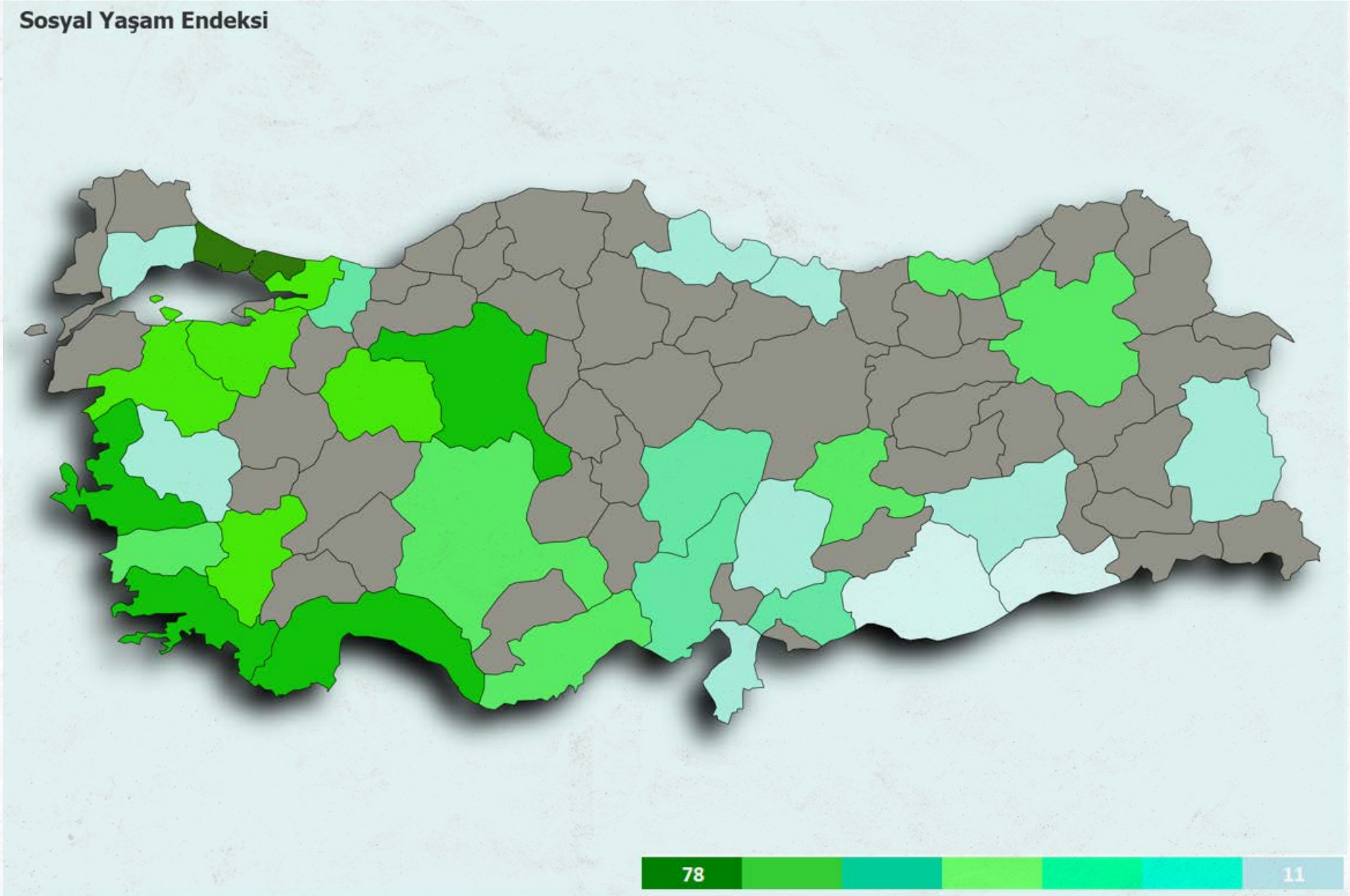
Şehirdeki sosyal yaşam hareketliliğinin ve altyapısının incelendiği bu endekste hem büyükşehir belediyesi hem de ilgili diğer ikincil veriler dikkate alınmıştır.

Sosyal Yaşam Endeksinde ilk sırada ülkemizin sosyal yaşam merkezi olarak kabul edilen şehri olan İstanbul yer almıştır. İzmir, Antalya ve Ankara İstanbul'u takip eden şehirlerdir. Sosyal Yaşam alanında öne çıkan diğer şehirler ise Muğla, Denizli, Eskişehir, Kocaeli ve Bursa'dır. Kahramanmaraş, Mardin ve Şanlıurfa endekste son sıralardadır. Endeks skorlarına bakıldığında en yüksek skorun 77,7; en düşük skorun 11,3; ortalama skorun ise 30,4 olduğu görülmektedir. Ortalama değerinin üstünde 12 büyükşehir var iken 18 büyükşehir ortalama altı değerlere sahiptir. Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinden hiçbir şehir endekste ilk on sıralamaya girememiştir.

Tablo 13. İGE-B Sosyal Yaşam Endeksi Sonuçları

ENDEKS SIRASI	İL	SOSYAL YAŞAM ENDEKSİ
1	İSTANBUL	77,7
2	İZMİR	52,7
3	ANTALYA	48,0
4	ANKARA	46,2
5	MUĞLA	45,6
6	DENİZLİ	39,5
7	ESKİŞEHİR	38,5
8	KOCAELİ	36,7
9	BURSA	34,0
10	MALATYA	33,0
11	BALIKESİR	32,7
12	MERSİN	30,9
13	AYDIN	29,4
14	KONYA	29,4
15	ERZURUM	29,2
16	TRABZON	27,5
17	KAYSERİ	27,0
18	ADANA	26,5
19	SAKARYA	24,8
20	GAZİANTEP	24,8
21	SAMSUN	21,3
22	TEKİRDAĞ	21,1
23	DİYARBAKIR	21,0
24	MANİSA	20,5
25	ORDU	19,1
26	HATAY	17,8
27	VAN	16,9
28	KAHRAMANMARAŞ	16,8
29	MARDİN	11,4
30	ŞANLIURFA	11,3

Sosyal Yaşam Endeksi

3.3.7. İGE-B Sürdürülebilir Çevre ve Enerji

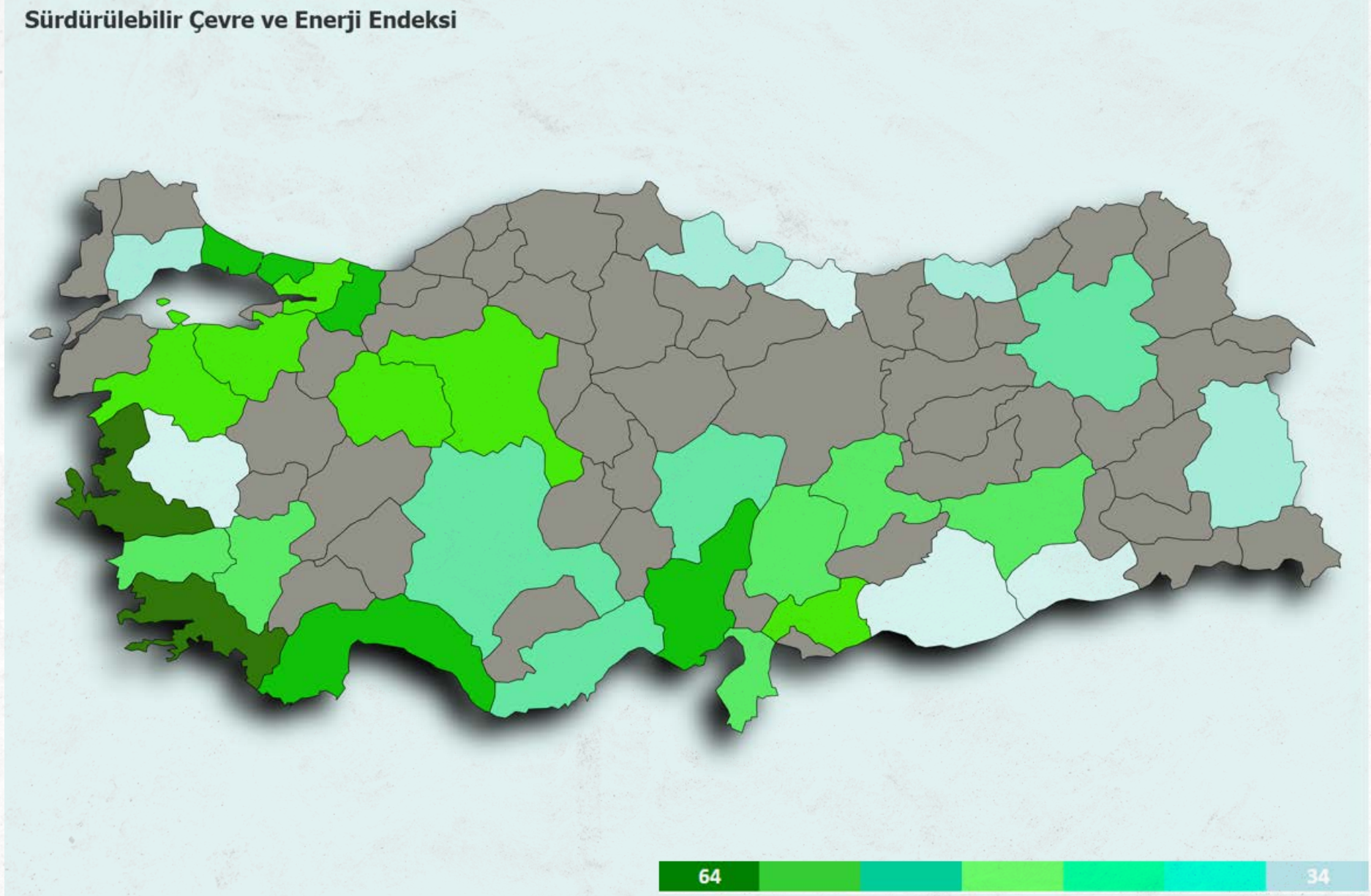
Çevre ve enerji alanında hem büyükşehir belediyesi verileri hem de ilgili diğer ikincil verilerin derlenmesi ile oluşturulan Sürdürülebilir Çevre ve Enerji Endeksinde ilk sırada İzmir gelmiştir. İzmir'i Muğla, Antalya ve İstanbul takip etmektedir. Adana, Sakarya, Gaziantep, Balıkesir ve Kocaeli bu alanda öne çıkan diğer büyükşehirlerdir.

Sürdürülebilir Çevre ve Enerji Endeksinde en yüksek skor 64,1; en düşük skor 34,5; ortalama skor ise 48,6 olarak hesaplanmıştır. Endeks ortalamasının üstünde 12 büyükşehir var iken 18 büyükşehir endeks ortalamasının altında değerlere sahiptir. Endekste öne çıkan ilk on büyükşehire bakıldığında İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinin temsil edilmediği gözlenmektedir.

Tablo 14. İGE-B Sürdürülebilir Çevre ve Enerji Endeksi Sonuçları

ENDEKS SIRASI	İL	SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE VE ENERJİ
1	İZMİR	64,1
2	MUĞLA	64,0
3	ANTALYA	58,1
4	İSTANBUL	58,0
5	ADANA	56,3
6	SAKARYA	55,0
7	GAZİANTEP	54,1
8	BALIKESİR	54,1
9	KOCAELİ	53,5
10	BURSA	52,1
11	ANKARA	49,8
12	ESKİŞEHİR	48,9
13	MALATYA	48,2
14	KAHRAMANMARAŞ	48,2
15	HATAY	48,1
16	AYDIN	48,1
17	DENİZLİ	47,6
18	DİYARBAKIR	46,5
19	MERSİN	46,2
20	ERZURUM	45,9
21	KONYA	45,9
22	KAYSERİ	45,8
23	TRABZON	45,1
24	SAMSUN	45,1
25	TEKİRDAĞ	43,9
26	VAN	43,5
27	MANİSA	36,9
28	ORDU	35,3
29	ŞANLIURFA	35,3
30	MARDİN	34,5

Sürdürülebilir Çevre ve Enerji Endeksi

3.3.8. İGE-B Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi

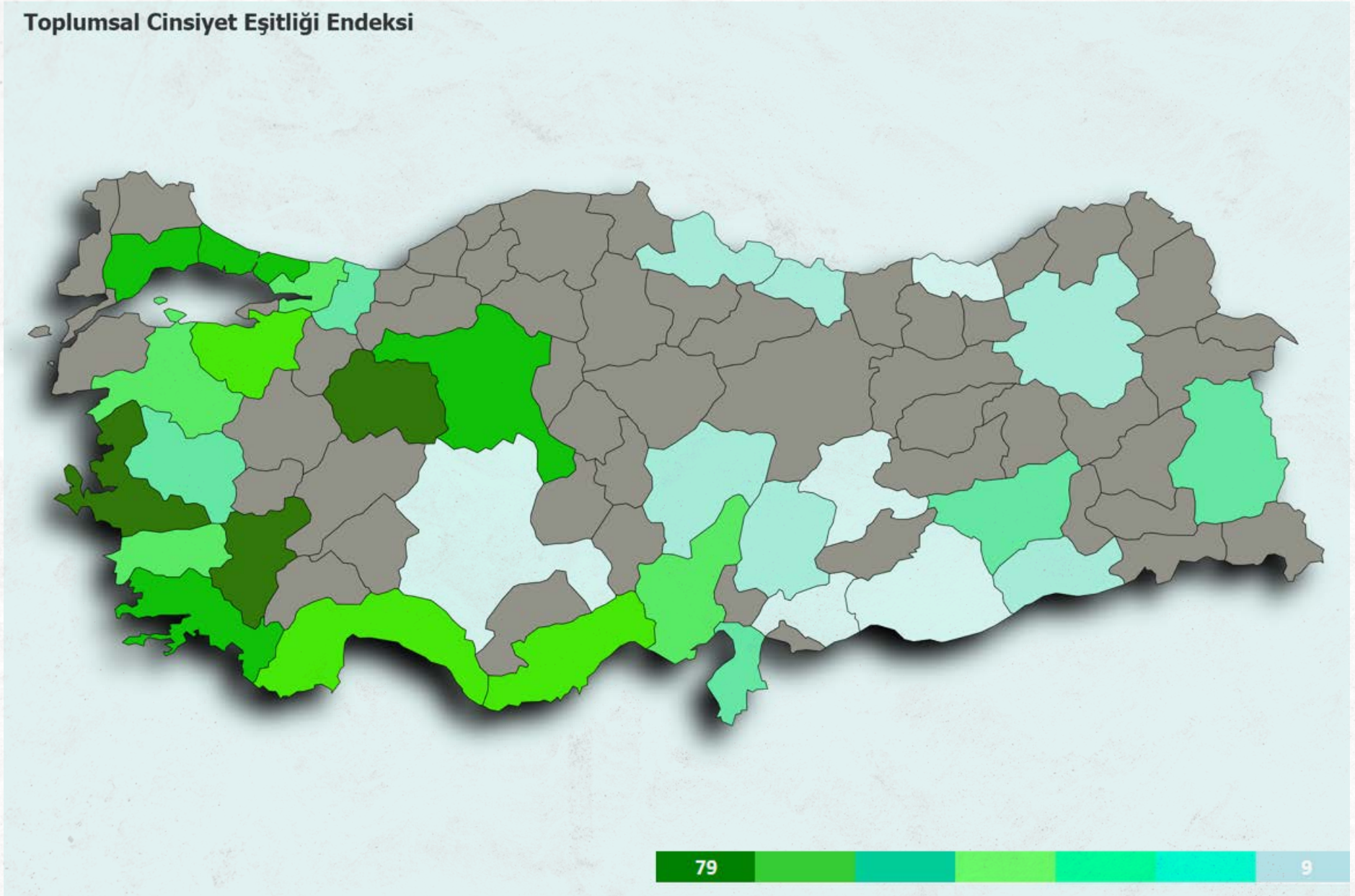
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksinde özellikle büyükşehir belediyelerindeki yönetici ve çalışanlar içindeki kadın-erkek oranları dikkate alınmış ve ilgili diğer ikincil veriler de hesaplamaya dahil edilmiştir. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksinde Eskişehir ilk sırada yer almıştır. Eskişehir'i İzmir, Denizli ve İstanbul takip etmiştir. Ankara, Tekirdağ, Muğla, Mersin ve Bursa da bu alanda öne çıkan büyükşehir arasında sıralanmıştır. Konya, Şanlıurfa ve Malatya endeks sıralamasının sonundadır.

Endekste zirve skor 78,8; en düşük skor 9,1; ortalama skor ise 36,9'dur. Endekste ortalamanın üstünde 14, altında ise 16 büyükşehir yer almıştır. Endeks sıralamasında ilk on büyükşehire bakıldığında Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin temsil edilmediği gözlenmektedir.

Tablo 15. İGE-B Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi Sonuçları

ENDEKS SIRASI	İL	TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ ENDEKSİ
1	ESKİŞEHİR	78,8
2	İZMİR	74,7
3	DENİZLİ	66,9
4	İSTANBUL	58,9
5	ANKARA	58,5
6	TEKİRDAĞ	58,3
7	MUĞLA	55,2
8	MERSİN	50,1
9	BURSA	47,5
10	ANTALYA	45,8
11	AYDIN	44,1
12	BALIKESİR	43,7
13	ADANA	42,9
14	KOCAELİ	42,0
15	MANİSA	34,4
16	DİYARBAKIR	33,4
17	HATAY	32,7
18	SAKARYA	31,9
19	VAN	30,4
20	ORDU	24,6
21	SAMSUN	19,3
22	ERZURUM	17,6
23	KAYSERİ	17,2
24	MARDİN	17,2
25	KAHRAMANMARAŞ	17,1
26	GAZİANTEP	15,5
27	TRABZON	13,5
28	KONYA	12,6
29	ŞANLIURFA	12,0
30	MALATYA	9,1

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi

3.3.9. İGE-B Ulaşım ve Erişilebilirlik Endeksi

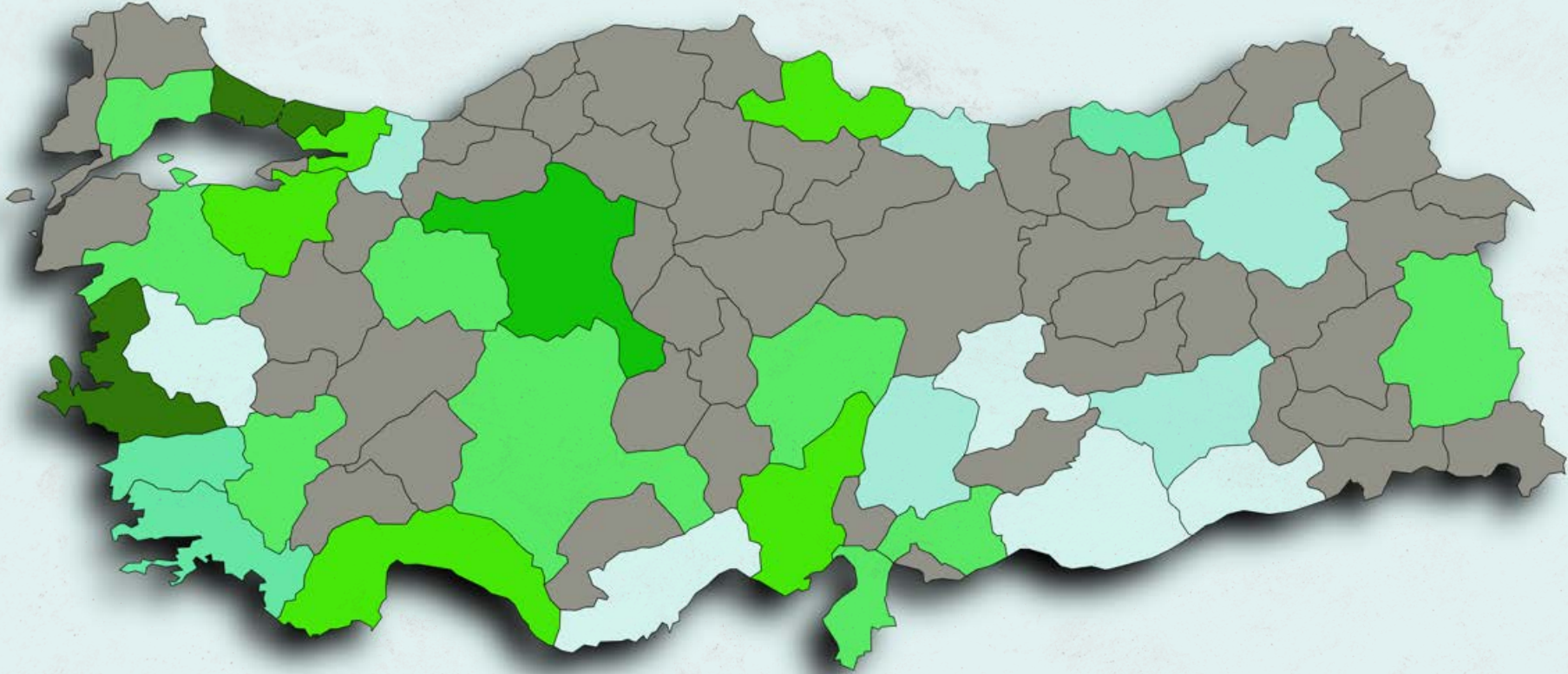
Büyükşehirlerdeki ulaşım altyapılarının ve hareketliliğin dikkate alındığı bu endekste hem şehir içi hem de şehirler arası ağlara yönelik göstergeler kullanılmıştır.

Ulaşım ve Erişilebilirlik Endeksinde ilk sırada İstanbul yer almıştır. İzmir, Ankara ve Samsun İstanbul'u izleyen büyükşehirlerdir. Adana, Antalya, Kocaeli ve Bursa Ulaşım ve Erişilebilirlik alanında öne çıkan büyükşehirler arasında sıralanmıştır. Endekste en yüksek skor 78,4; en düşük skor 21,5; ortalama skor ise 41,1'dir. Endeks ortalamasının üstünde 16 büyükşehir var iken 14 büyükşehir ortalama altı değerlere sahiptir. Endekste öne çıkan on büyükşehire bakıldığında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin temsil edilmediği gözlenmektedir.

Tablo 16. İGE-B Ulaşım ve Erişilebilirlik Endeksi Sonuçları

ENDEKS SIRASI	İL	ULAŞIM VE ERİŞİLEBİLİRLİK ENDEKSİ
1	İSTANBUL	78,4
2	İZMİR	65,8
3	ANKARA	56,8
4	SAMSUN	54,3
5	ADANA	54,1
6	ANTALYA	50,4
7	KOCAELİ	50,1
8	BURSA	48,7
9	TEKİRDAĞ	46,4
10	BALIKESİR	45,2
11	HATAY	43,8
12	GAZİANTEP	43,8
13	KONYA	42,4
14	VAN	41,7
15	ESKİŞEHİR	41,6
16	KAYSERİ	41,1
17	DENİZLİ	40,5
18	AYDIN	37,7
19	TRABZON	36,1
20	MUĞLA	34,7
21	DİYARBAKIR	32,3
22	ERZURUM	31,6
23	KAHRAMANMARAŞ	31,4
24	ORDU	29,4
25	SAKARYA	28,7
26	MALATYA	27,2
27	ŞANLIURFA	26,8
28	MANİSA	26,6
29	MARDİN	24,7
30	MERSİN	21,5

Ulaşım ve Erişilebilirlik Endeksi

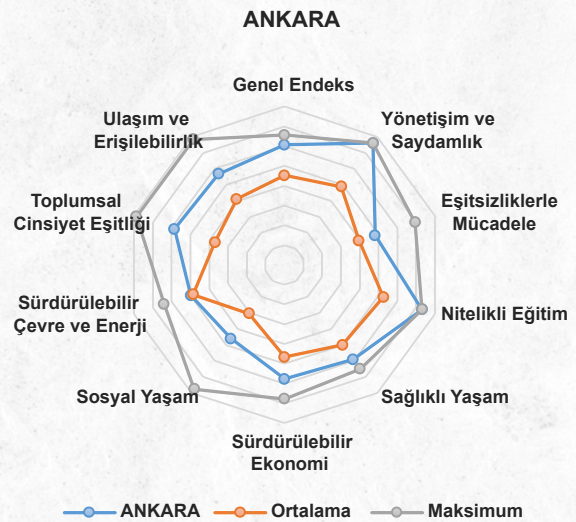

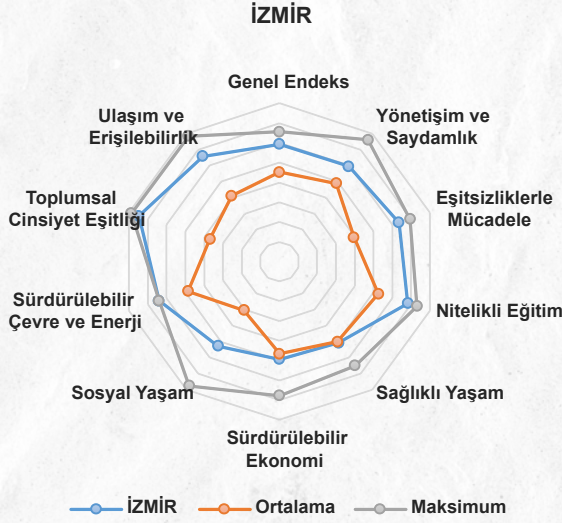
3.4 . Büyükşehir Performans Analizi

İstanbul, Eşitsizliklerle Mücadele, Sürdürülebilir Ekonomi, Sosyal Yaşam ile Ulaşım ve Erişilebilirlik alanlarında endeks sıralamalarında ilk sırada yer almış; Yönetişim ve Saydamlık, Sürdürülebilir Çevre ve Enerji ile Toplumsal Cinsiyet Eşitliği açısından ise yüksek performans göstermiştir. İstanbul'un en düşük performans gösterdiği alanlar ise Nitelikli Eğitim ile Sağlıklı Yaşama ilişkin göstergelerdir. Öte yandan tüm alanlarda büyükşehir ortalamalarının altında bir değere sahip olmadığı görülmüştür.

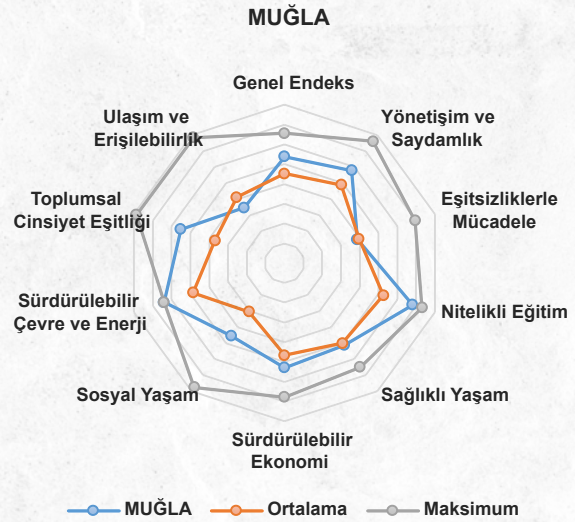
Yönetişim ve Saydamlık ile Nitelikli Eğitimde zirvede yer alan Ankara'nın en düşük performansa sahip olduğu alan Sürdürülebilir Çevre ve Enerjidir. Ankara, tüm bileşenlerde büyükşehirler ortalamasının üstünde yer almıştır. Zirve skorlar açısından bakıldığında özellikle Sosyal Yaşam alanı zirveyle olan farkının en yüksek olduğu alandır. Nitelikli Eğitim gibi Ankara'nın öne çıktığı bir diğer alan ise Sağlıklı Yaşamdır. İstanbul'la ayrılan iki önemli alan Nitelikli Eğitim ile Sağlıklı Yaşam bileşenleridir.

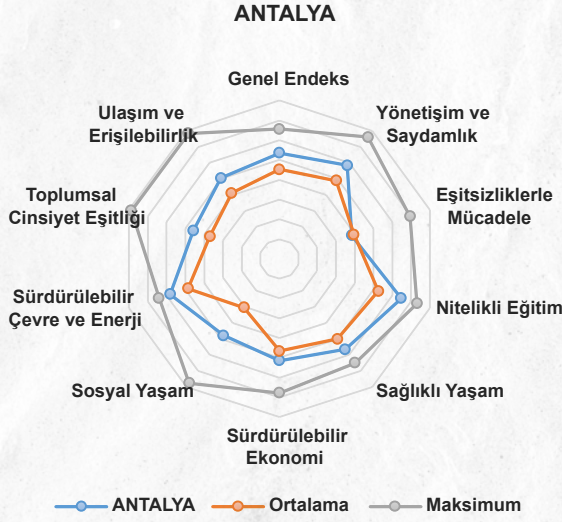

Ana endekste üçüncü sırada yer alan İzmir, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Sürdürülebilir Çevre ve Enerji ile Nitelikli Eğitim alanlarında yüksek skora sahip bir şehirdir. Öte yandan Eşitsizliklerle Mücadele de İzmir'in öne çıktığı alanlar arasındadır. Tüm alt başlıklarda büyükşehirler arasında ortalamanın üstünde yer alan İzmir'in göreceli olarak düşük performans gösterdiği alanlar Sürdürülebilir Ekonomi ve Sağlıklı Yaşam alanlarıdır.

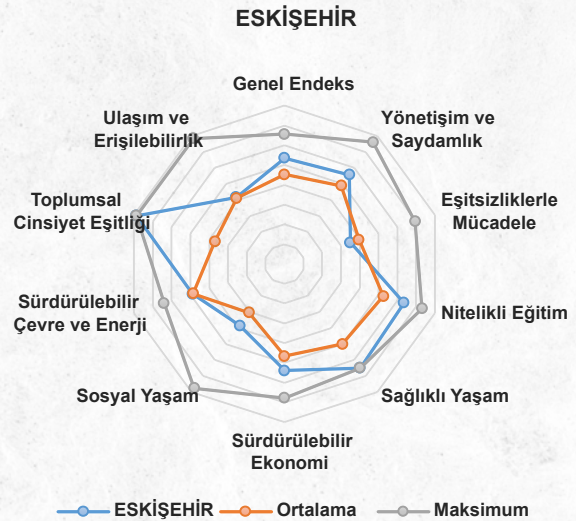
Genel endeks sıralamasında dördüncü olan Muğla, Nitelikli Eğitim ile Sürdürülebilir Çevre ve Enerji alt başlıklarında yüksek değerlere sahiptir. Ulaşım ve Erişilebilirlik bileşenin dışında tüm bileşenlerde büyükşehirler arasında ortalamanın üstünde yer almıştır. Sağlıklı Yaşam ile Eşitsizliklerle Mücadele alanında ise ortalama değerlere çok yakın bir seyir izlemiştir. Zirve skorlar açısından bakıldığında özellikle Ulaşım ve Erişilebilirlik ile Sosyal Yaşam alanı zirveyle olan farkın en yüksek olduğu alandır.

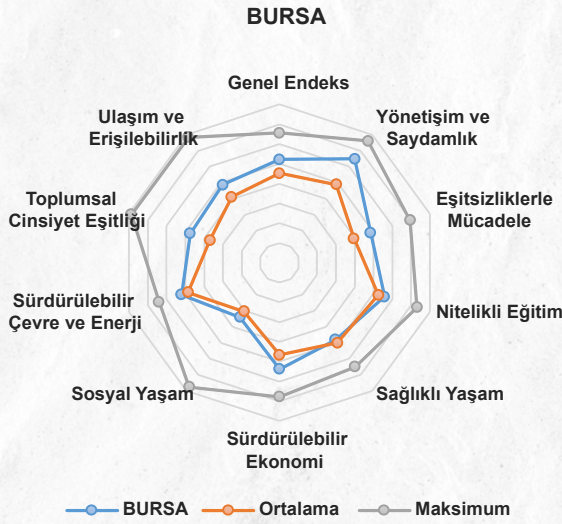

Antalya'nın endeks alt bileşenleri arasında en güçlü olduğu alan Sürdürülebilir Çevre ve Enerji, Sağlıklı Yaşam ve Nitelikli Eğitim olarak sıralanabilir. Eşitsizliklerle Mücadele dışında tüm alt bileşenlerde büyükşehirler ortalamasının üstünde kalan Antalya, Sürdürülebilir Ekonomi alanında ortalamaya yakın bir seyir izlemiştir. Ana endekste beşinci sırada olan Antalya, Sürdürülebilir Çevre ve Enerji alt endeksinde üçüncü sıradadır.

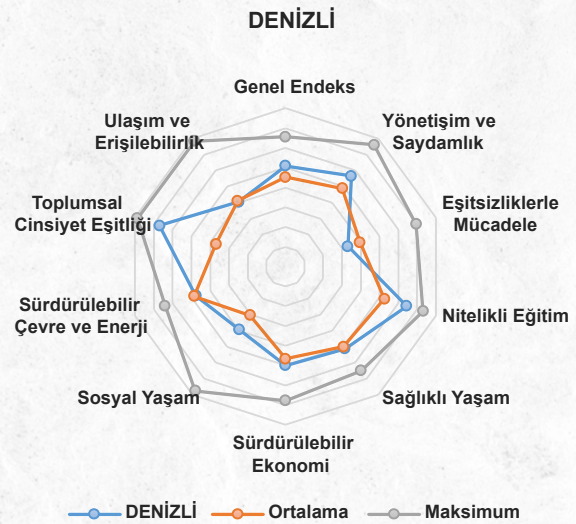
Eskişehir, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Sağlıklı Yaşam alt endekslerinde zirvede yer almıştır. Ancak Eşitsizliklerle Mücadele alanında büyükşehirler ortalamasının altında seyretmiştir. Ulaşım ve Erişilebilirlik ile Sürdürülebilir Çevre ve Enerji bileşeninde ise ortalamaya yakın bir değere sahiptir. Nitelikli Eğitim, Sürdürülebilir Ekonomi, Sosyal Yaşam ile Yönetişim ve Saydamlık endekslerinde ortalamanın üstünde performans göstermiştir.

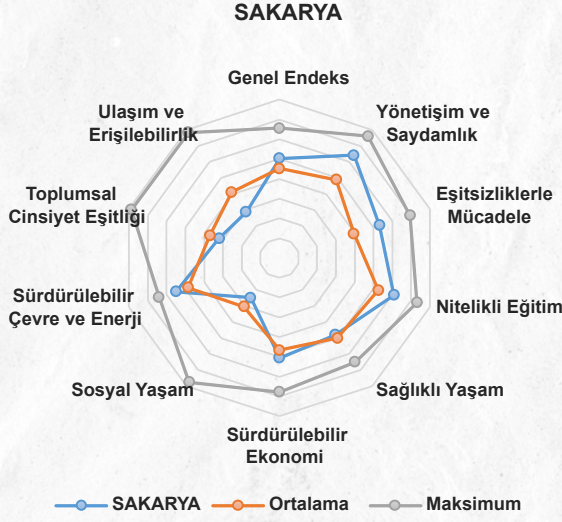

Bursa'nın büyükşehirler arasında ortalama değerlerin üstünde yer aldığı alanlar Yönetişim ve Saydamlık, Ulaşım ve Erişilebilirlik, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Sürdürülebilir Ekonomi ve Eşitsizliklerle Mücadele olarak sıralanabilir. Buna karşılık ortalamaya yakın seyrettiği bileşenler ise Nitelikli Eğitim, Sağlıklı Yaşam ile Sürdürülebilir Çevre ve Enerji başlıklarıdır. Bursa'nın genel olarak alt bileşenlerin tamamında ortalama ya da ortalama üstü değerlere sahip olduğu gözlenmektedir.

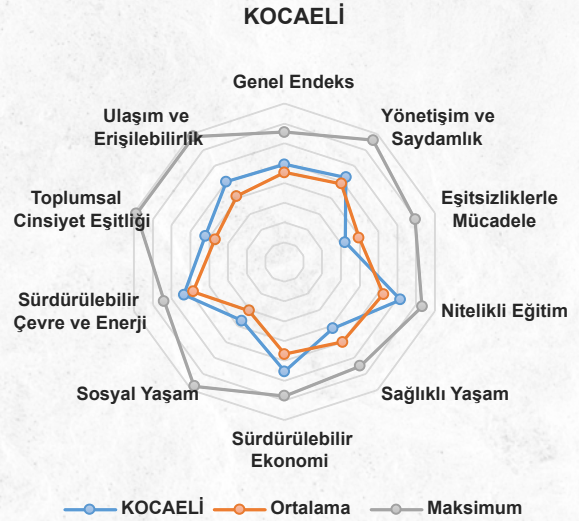
Denizli'nin büyükşehirler arasında ortalamanın üstünde değerlere sahip olduğu alanlar Yönetişim ve Saydamlık, Nitelikli Eğitim, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Sosyal Yaşamdır. Eşitsizliklerle Mücadele bileşeninde ortalamanın altında seyreden Denizli, Sağlıklı Yaşam, Sürdürülebilir Ekonomi ile Ulaşım ve Erişilebilirlik alanlarında ortalamaya yakın değerlere sahiptir.

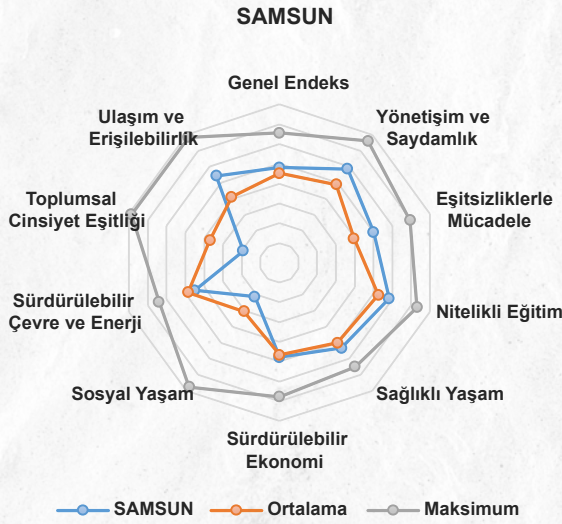

Sakarya'nın alt bileşenler açısından öne çıktığı alanlar Yönetişim ve Saydamlık, Eşitsizliklerle Mücadele ve Nitelikli Eğitim bileşenleridir. Büyükşehirler arasında ortalamanın altında değerlere sahip olduğu alanlar ise Ulaşım ve Erişilebilirlik, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Sosyal Yaşam alanlarıdır. Sakarya Sürdürülebilir Ekonomi, Sağlıklı Yaşam ile Sürdürülebilir Çevre ve Enerji bileşenlerinde ortalamaya yakın bir görünüm vermiştir.

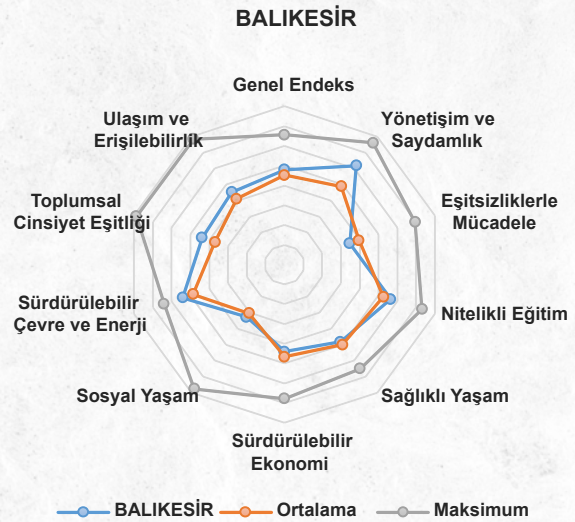
Türkiye'nin sanayi kentlerinden biri olan Kocaeli, İnsani Gelişim Endeksi alt bileşenleri açısından Sürdürülebilir Ekonomi, Nitelikli Eğitim ile Ulaşım ve Erişilebilirlik alanında yüksek performans göstergelerine sahiptir. Kocaeli'nin büyükşehirler arasında ortalamanın altında kaldığı alanlar Eşitsizliklerle Mücadele ile Sağlıklı Yaşam alanıdır. Öte yandan Yönetişim ve Saydamlık, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Sürdürülebilir Çevre ve Sosyal Yaşam alanlarında ise ortalama ve üstü değerler almaktadır.

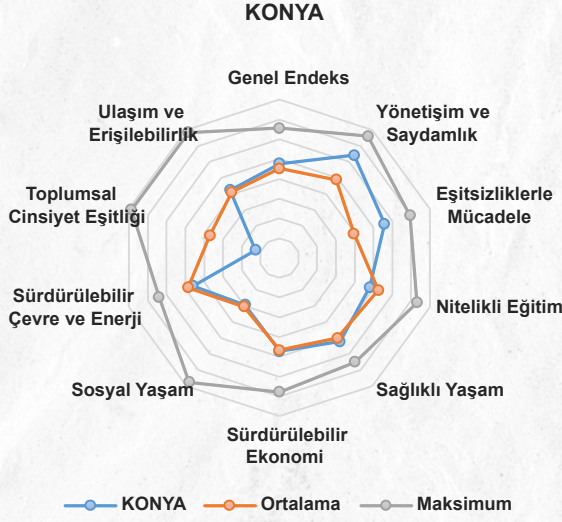

Karadeniz Bölgesi'nin ticari merkezlerinden biri olan Samsun, Yönetim ve Saydamlık, Ulaşım ve Erişilebilirlik ile Eşitsizliklerle Mücadele alanlarında öne çıkmaktadır. Samsun'u İnsani Gelişme Endeksinde negatif yönde etkileyen bileşenler ise Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Sosyal Yaşam alanıdır. Samsun, Sürdürülebilir Ekonomi ile Sürdürülebilir Çevre ve Enerjide büyükşehir ortalamasına yakın seyrederken Nitelikli Eğitim ve Sağlıklı Yaşam alanlarında ortalama üstü değerlere sahiptir.

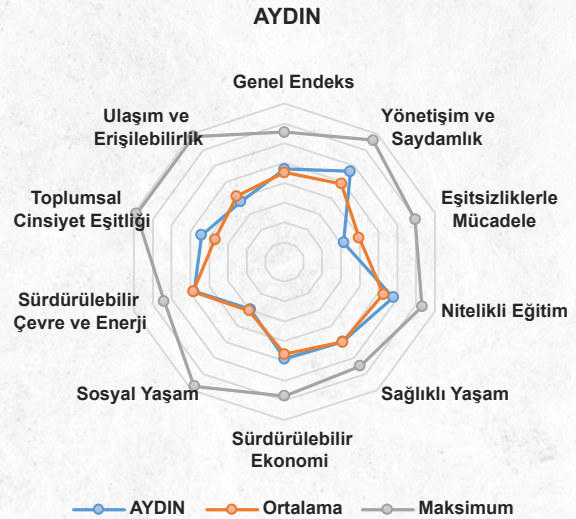
Balıkesir, İnsani Gelişme Endeksinin alt bileşenleri açısından genel olarak büyükşehirler ortalamasına yakın bir görünüm vermektedir. Ortalamanın üstünde olduğu alanların başında Yönetim ve Saydamlık gelmektedir. Ayrıca Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Ulaşım ve Erişilebilirlik ile Sürdürülebilir Çevre ve Enerjide ortalama üstü değerlere sahiptir. Eşitsizliklerle Mücadele alanında ortalamanın altında yer alan Balıkesir, Sürdürülebilir Ekonomi, Sağlıklı Yaşam ve Nitelikli Eğitim alanlarında ortalama düzeydedir.

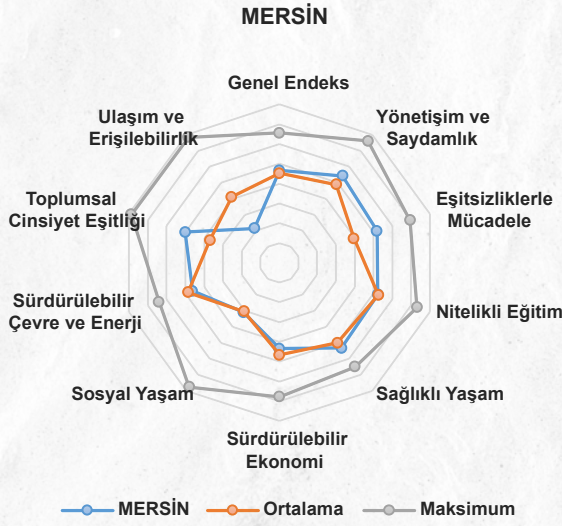

Konya'nın İnsani Gelişme Endeksi alt bileşenleri açısından öne çıktığı alanlar Yönetişim ve Saydamlık ile Eşitsizliklerle Mücadele alanlarıdır. Konya'nın insani gelişme düzeyi bu bileşenlerle yükselirken Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Konya'nın insani gelişme düzeyi gücünü azaltan bir bileşendir. Ulaşım ve Erişilebilirlik, Sürdürülebilir Çevre ve Enerji, Sağlıklı Yaşam, Sürdürülebilir Ekonomi, Sosyal Yaşam alanlarında büyükşehirler ortalamasına yakın değerler alan Konya'da Nitelikli Eğitim bileşeninde ortalama altı değerler söz konusudur.

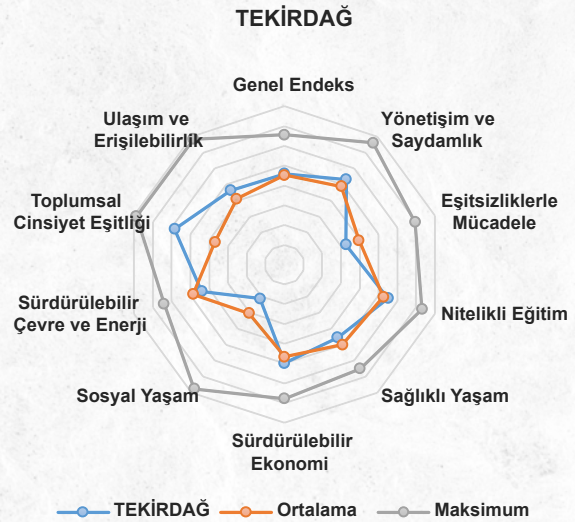
Aydın'ın insani gelişme alt bileşenlerine ilişkin skorlarına bakıldığında, genel olarak büyükşehirler ortalamasına yakın bir görünüm verdiği anlaşılmaktadır. Ortalamanın üstünde performans gösterilen alanlar Yönetişim ve Saydamlık, Nitelikli Eğitim ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği bileşenleridir. Ortalamanın altında kalan bileşen Eşitsizliklerle Mücadeledir. Aydın, Sürdürülebilir Çevre ve Enerji, Sosyal Yaşam, Ulaşım ve Erişilebilirlik ile Sürdürülebilir Ekonomi başlıklarında ise ortalama değerlere sahiptir.

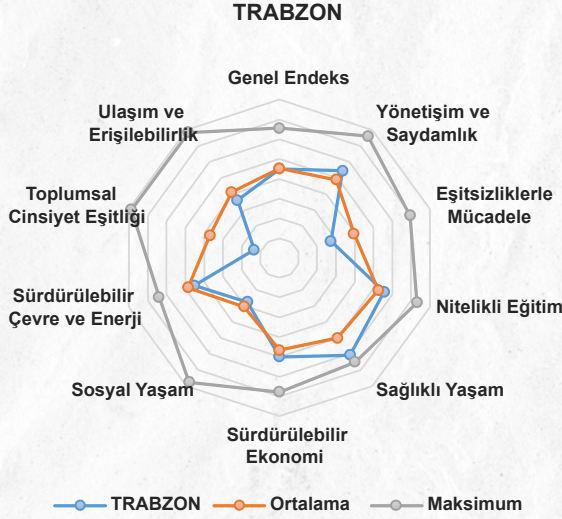

Mersin, İnsani Gelişme Endeksinin alt bileşenleri açısından incelendiğinde özellikle Eşitsizliklerle Mücadele ile Toplumsal Cinsiyet Eşitliği alanında büyükşehirler arasında ortalamanın üstünde yer aldığı gözlenmektedir. Ortalamanın altında kaldığı alan ise Ulaşım ve Erişilebilirliktir. Öte yandan Nitelikli Eğitim, Sağlıklı Yaşam, Sürdürülebilir Ekonomi, Sosyal Yaşam ve Sürdürülebilir Çevre ve Enerji alanlarında Mersin'in büyükşehirler ortalamasına yakın bir seyir izlediği anlaşılmaktadır.

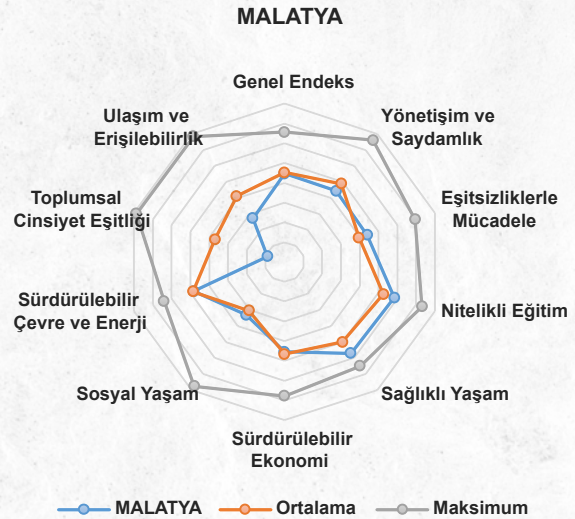
Tekirdağ'ın insani gelişme düzeyini yükselten alt bileşenlerin başında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği gelmektedir. Bununla birlikte Tekirdağ'ın büyükşehirler ortalamasının üstünde değerler aldığı bileşenler Ulaşım ve Erişilebilirlik, Yönetişim ve Saydamlık ile Sürdürülebilir Ekonomidir. Tekirdağ'ın insani gelişme düzeyini negatif etkileyen faktörler ise Sosyal Yaşam ile Eşitsizliklerle Mücadeledir. Sürdürülebilir Çevre ve Enerji, Sağlıklı Yaşam, Nitelikli Eğitim alanlarında ise büyükşehirler ortalamasına yakın bir seyir izlemiştir.

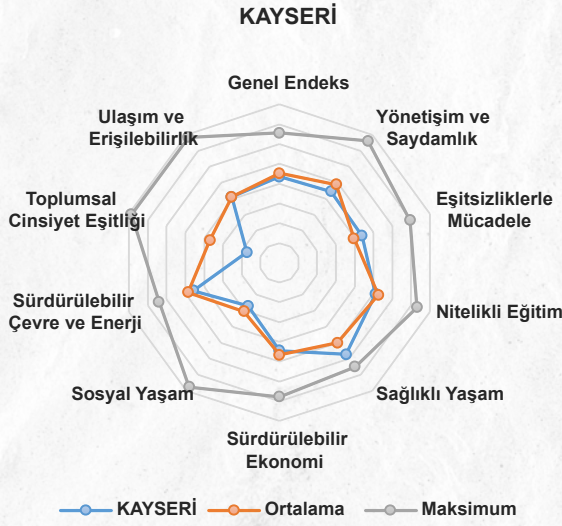

Karadeniz Bölgesi'nin bir diğer ticari merkezi olan Trabzon, özellikle Sağlıklı Yaşam alt bileşeninde yüksek performans gösteren büyükşehirler arasındadır. Trabzon'un İnsani Gelişme Endeksindeki diğer pozitif alanları Yönetişim ve Saydamlık, Nitelikli Eğitim ve Sürdürülebilir Ekonomidir. Trabzon'un insani gelişme düzeyini azaltan faktörler ise Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Sosyal Yaşam ve Eşitsizliklerle Mücadele alanlarıdır. Sürdürülebilir Çevre ve Enerji ile Ulaşım ve Erişilebilirlik temalarında büyükşehirler ortalamasına yakın bir görünüm vermiştir.

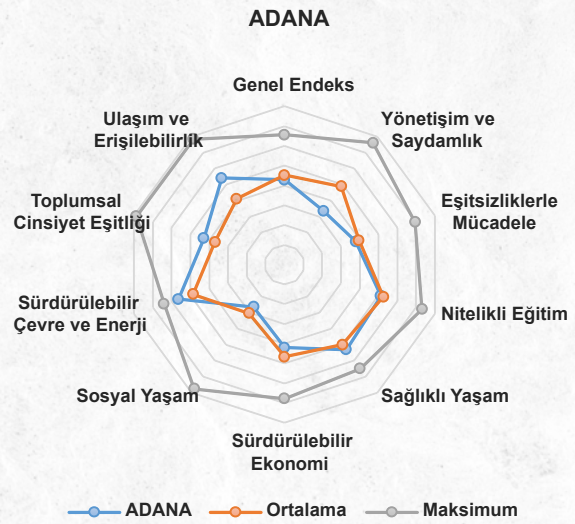
Malatya'nın insani gelişme alt bileşenleri açısından büyükşehirler ortalamasının üstünde kalan alanları Nitelikli Eğitim, Sağlıklı Yaşam, Yönetişim ve Saydamlık ile Eşitsizliklerle Mücadeledir. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile Ulaşım ve Erişilebilirlik bileşenlerinin Malatya'nın insani gelişme düzeyini azaltan faktörler olduğu gözlenmektedir. Öte yandan Sürdürülebilir Ekonomi, Sosyal Yaşam, Sürdürülebilir Çevre ve Enerji Malatya'nın büyükşehirler ortalamasına yakın seyrettiği alanlar olarak sıralanmıştır.

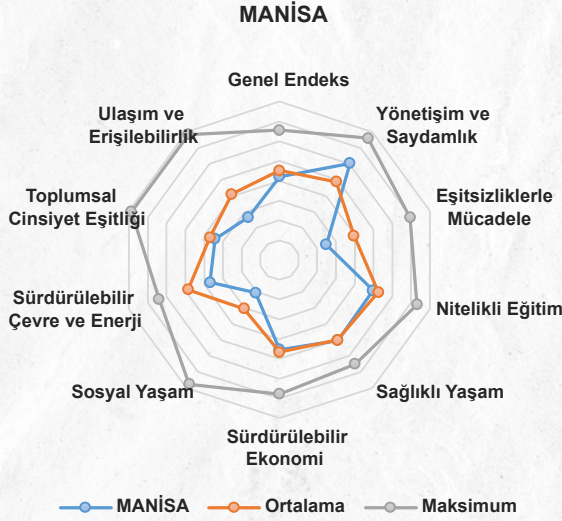

Genel olarak bakıldığında İnsani Gelişme Endeksinin alt bileşenlerinde Kayseri'nin büyükşehirler ortalamasına yakın bir seyir izlediği görülmüştür. Ortalamanın üstünde yer aldığı alanlar Sağlıklı Yaşam ile Eşitsizliklerle Mücadele alanlarıdır. Ortalamanın altında kaldığı alt bileşenler ise Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Sosyal Yaşam ile Yönetişim ve Saydamlıktır. Kayseri, Sürdürülebilir Çevre ve Enerji, Ulaşım ve Erişilebilirlik, Nitelikli Eğitim ve Sürdürülebilir Ekonomi bileşenlerinde büyükşehirler arasında ortalama değerlere sahiptir.

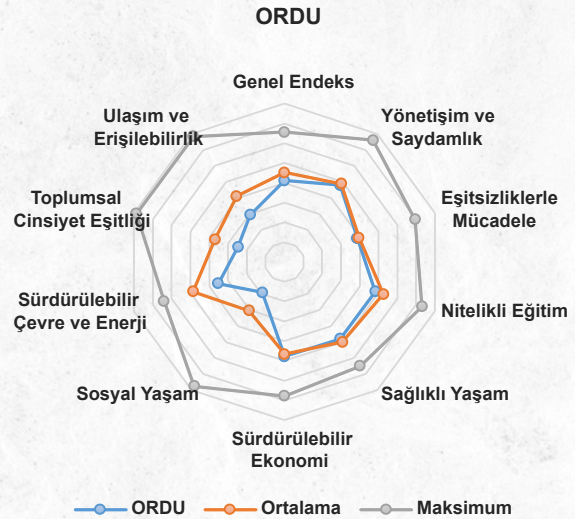
Adana, İnsani Gelişme Endeksi genel sıralamasında ön sıralarda olmasa da Ulaşım ve Erişilebilirlik, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile Sürdürülebilir Çevre ve Enerji alt bileşenlerinde büyükşehirler arasında ortalamanın üstünde değerlere sahiptir. Eşitsizliklerle Mücadele, Nitelikli Eğitim ve Sağlıklı Yaşam alanlarında ortalamaya yakın bir görünüm çizen Adana, Yönetişim ve Saydamlık, Sürdürülebilir Ekonomi ve Sosyal Yaşam bileşenlerinde ortalamanın altında yer almıştır.

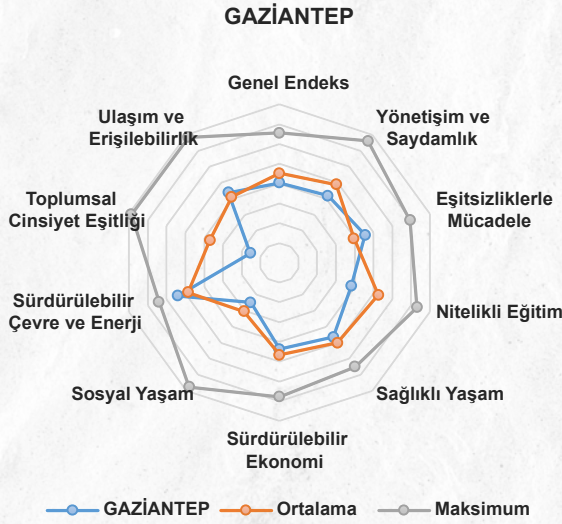

Manisa'nın insani gelişme alt bileşenleri açısından öne çıkan alan Yönetişim ve Saydamlıktır. Manisa, Nitelikli Eğitim, Sağlıklı Yaşam, Sürdürülebilir Ekonomi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği alanlarında büyükşehirler ortalamasına yakın bir görünüm vermiştir. Manisa'nın ortalama altı değere sahip olduğu alt bileşenler ise Eşitsizliklerle Mücadele, Ulaşım ve Erişilebilirlik, Sürdürülebilir Çevre ve Enerji ile Sosyal Yaşamdır.

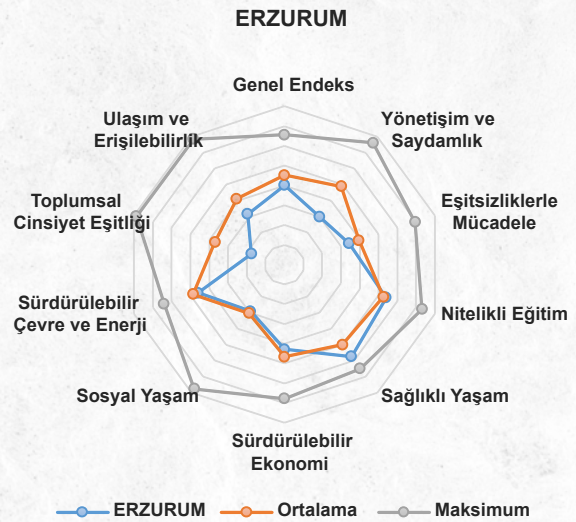
Ordu, İnsani Gelişme Endeksinin alt bileşenlerinde genel olarak büyükşehirler arasında ortalama ve orta altı değerlere sahiptir. Yönetişim ve Saydamlık, Eşitsizliklerle Mücadele, Sağlıklı Yaşam ve Sürdürülebilir Ekonomi başlıklarında büyükşehirler ortalamasına yakın seyretmiştir. Buna karşılık Ulaşım ve Erişilebilirlik, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Sürdürülebilir Çevre ve Enerji, Sosyal Yaşam ve Nitelikli Eğitim bileşenlerinde Ordu, büyükşehirler arasında ortalamanın altında değerler almıştır.

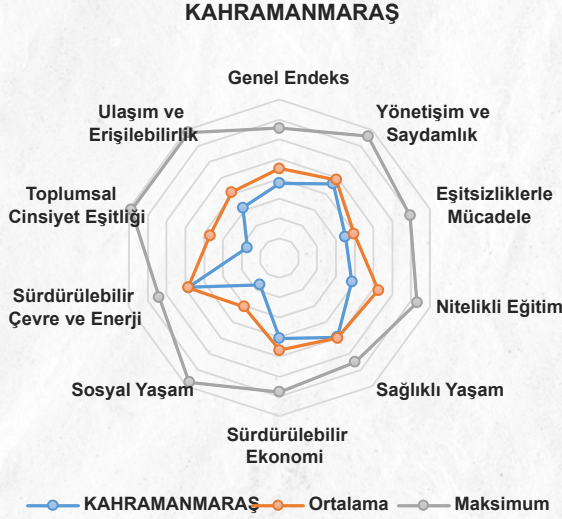

Gaziantep'i İnsani Gelişme Endeksinde pozitif yönde etkileyen bileşenlerin başında Eşitsizliklerle Mücadele gelmektedir. Aynı zamanda Sürdürülebilir Çevre ve Enerji ile Ulaşım ve Erişilebilirlik bileşenlerinde de büyükşehirler ortalamasının üstünde yer almıştır. Ancak Gaziantep, Yönetişim ve Saydamlık, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Nitelikli Eğitim ve Sosyal Yaşam alanlarında büyükşehirler ortalamasının altında seyretmiştir. Sürdürülebilir Ekonomi ve Sağlıklı Yaşam bileşenlerinde ise ortalamaya yakın bir görünüm vermiştir.

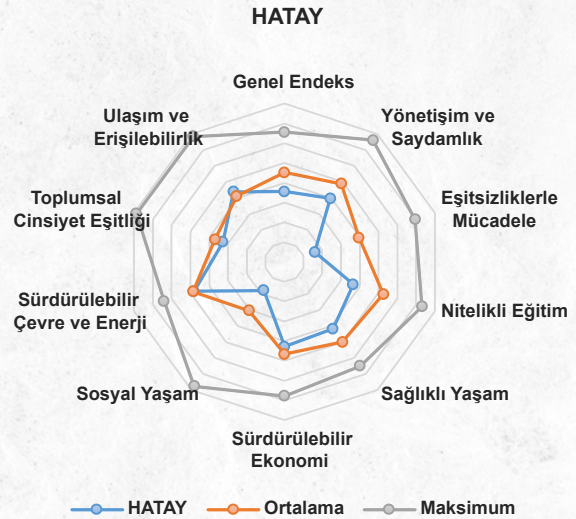
Erzurum, insani gelişmenin alt bileşenleri açısından Sağlıklı Yaşam alanında büyükşehirler içinde ortalama üstü değerlere sahiptir. Nitelikli Eğitim, Sürdürülebilir Ekonomi, Sosyal Yaşam ile Sürdürülebilir Çevre ve Enerji bileşenlerinde ortalamaya yakın bir seyir izlemiştir. Erzurum'un büyükşehirler arasında ortalamanın altında kalan bileşenleri ise Ulaşım ve Erişilebilirlik, Yönetişim ve Saydamlık, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Eşitsizliklerle Mücadeledir.

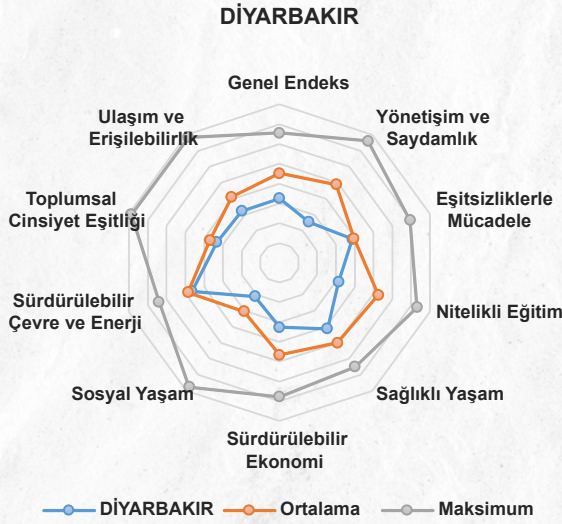

Kahramanmaraş, İnsani Gelişme Endeksinin alt bileşenleri açısından büyükşehirler arasında ortalama ve orta altı değerlere sahiptir. Yönetişim ve Saydamlık, Sağlıklı Yaşam, Sürdürülebilir Çevre ve Enerji Kahramanmaraş'ın ortalama değerler aldığı alt bileşenlerdir. Ulaşım ve Erişilebilirlik, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Nitelikli Eğitim, Sürdürülebilir Ekonomi, Sosyal Yaşam ve Eşitsizliklerle Mücadele bileşenleri Kahramanmaraş'ın büyükşehirler arasında ortalamanın altında seyrettiği alanlardır.

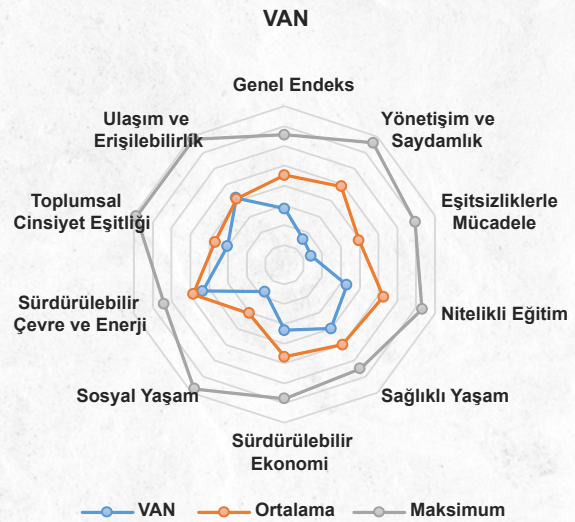
Hatay, insani gelişmenin alt bileşenleri düzeyinde Ulaşım ve Erişilebilirlik, Sürdürülebilir Çevre ve Enerji, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Sürdürülebilir Ekonomi alanlarında ortalamaya yakın bir görünüm vermiştir. Buna karşılık, Yönetişim ve Saydamlık, Eşitsizliklerle Mücadele, Sosyal Yaşam, Nitelikli Eğitim ve Sağlıklı Yaşam bileşenlerinde büyükşehirler arasında ortalama altı değerlere sahiptir.

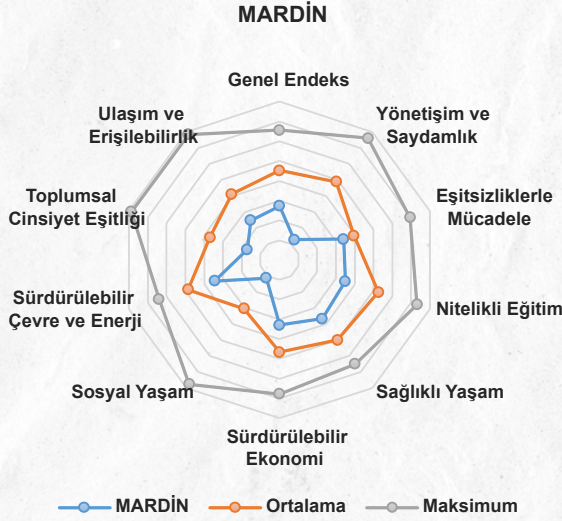

Diyarbakır, büyükşehirler arasında İnsani Gelişme Endeksinin alt bileşenlerinde genel olarak ortalama altı değerleresahiptir. Ortalamayayakın olduğu bileşenler ise Sürdürülebilir Çevre ve Enerji ile Eşitsizliklerle Mücadeledir. Özellikle Yönetişim ve Saydamlık ile Nitelikli Eğitim alanları büyükşehirler ortalamasından uzaklaşılan bileşenlerdir. Yine Ulaşım ve Erişilebilirlik, Sürdürülebilir Ekonomi ve Sağlıklı Yaşam alanları ortalamadan sapmanın yaşandığı alanlar olarak çıkmaktadır.

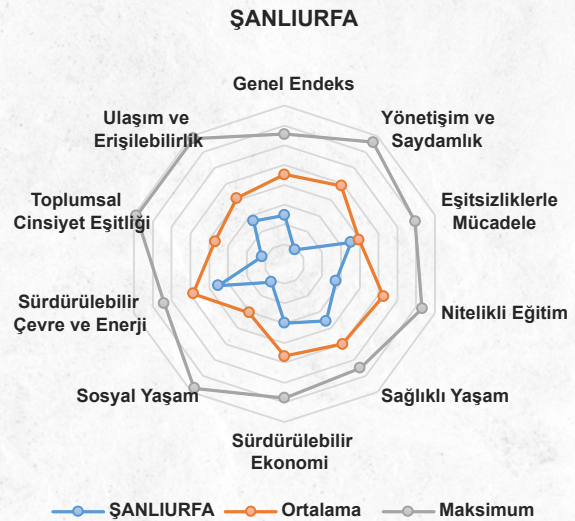
Van, insani gelişmenin bileşenleri içinde Ulaşım ve Erişilebilirlik ile Sürdürülebilir Çevre ve Enerji alanlarında büyükşehirler ortalamasına yakın bir görünüm vermektedir. Bu iki bileşenin dışındaki tüm alt bileşenlerde ortalamanın altında değerlere sahiptir. Ortalamadan en yüksek sapmanın yaşandığı alanlar ise Yönetişim ve Saydamlık, Sosyal Yaşam, Eşitsizliklerle Mücadele ve Nitelikli Eğitim alanlarıdır.

Mardin'in İnsani Gelişme Endeksi alt bileşenlerinde aldığı skorların tümü büyükşehirler ortalamasının altındadır. Her ne kadar Eşitsizliklerle Mücadele alanında ortalamaya yakın bir seyir izlense de özellikle Yönetişim ve Saydamlık, Sosyal Yaşam, Nitelikli Eğitim ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği bileşenlerinde büyükşehirler ortalamasından yüksek düzeyde sapmalar söz konusudur.

İnsani Gelişme Endeksinde büyükşehirler arasında son sırada yer alan Şanlıurfa, alt bileşenlerin tümünde ortalamanın altında bir görünüm vermiştir. Ortalamaya yakın tek bileşen Eşitsizliklerle Mücadele alanıdır. Büyükşehirler ortalamasından en yüksek sapmanın yaşandığı bileşenler ise Yönetişim ve Saydamlık, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Sosyal Yaşam ve Nitelikli Eğitim bileşenleridir. Bunların dışında Sürdürülebilir Ekonomi, Sağlıklı Yaşam ve Sürdürülebilir Çevre ve Enerji ile Ulaşım ve Erişilebilirlik alanlarında da diğer büyükşehirler göre önemli yoksunluklar söz konusudur.

Bu bölümde İGE-İ ve alt boyutlara ilişkin endekslerin sonuçları ilçeler düzeyinde ortaya konulacaktır. İGE-İ'nin kapsamı bu yıl 30 büyükşehirde yer alan nüfusu 150 binden fazla 188 ilçeyi içermektedir. Ancak 50 ilçe faaliyet raporunu araştırma dönemi içerisinde yayınlamadığı ve talep edilmesine rağmen tarafımıza iletmediği için kapsam dışında bırakılmıştır. Bu noktada çalışmanın kapsamı 138 ilçede sınırlı kalmıştır. Endeks sıralamaları ve skorları değerlendirilirken ülkedeki tüm ilçelerin kapsam dâhilinde olmadığı göz ardı edilmemelidir. Öte yandan geçtiğimiz yıllarla yapılan karşılaştırmalarda endekse dahil olan ilçelerdeki değişikliklerin ilçelerin sıralamalarını ve skorlarını etkilediği unutulmamalıdır.

4.1. İGE-İ DEĞİŞKENLER

İGE-İ modeli değişkenlerinin belirlenmesinde ilgili literatürden* faydalanılmış ve aynı zamanda Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda literatür taramasının ardından araştırmaya temel teşkil edecek veriler Yönetişim ve Saydamlık, Sosyal Kapsama, Ekonomik Durum, Eğitim, Sağlık, Sosyal Yaşam, Çevresel Performans, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile Ulaşım ve Erişilebilirlik olmak üzere 9 ana kategoride gruplandırılmıştır.

* Değişkenlerin belirlenmesinde faydalanılan bazı kaynaklar:

- UNDP, Human Development Reports, NY, USA.
- DPT, İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması, Ankara, 1996.
- DPT, İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması, Ankara, 2004, www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/8142/ilce.pdf
- DPT, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması, Ankara, 2003, www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/8143/2003-05.pdf
- Kalkınma Bakanlığı, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması-2011,
- http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/view/14197/BASIN_A% C3% 87IKLAMASI-sege_2011-v6.pdf
- Şeker, M., vd.; TRC2 Bölgesi (Diyarbakır, Şanlıurfa) Yaşam Kalitesi Araştırması, Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları, Diyarbakır, 2016.
- Şeker, M., vd.; İller Arası Rekabet Endeksi 2014-2013, Kayseri Ticaret Odası, Kayra Ofset, Kayseri, 2015.
- Şeker, M., vd.; TR63 Bölgesi (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) Yaşam Kalitesi Araştırması, DOĞAKA Yayınları, Hatay, 2014.
- Şeker, Murat; İstanbul'da Yaşam Kalitesi Araştırması, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2010-13, İstanbul, 2011, <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0023050.pdf>
- Şeker, M. vd; Küresel Rekabet Endeksi 2012 – 81 İl 26 Bölge, İstanbul Kalkınma Ajansı Projesi, İstanbul 2012.
- Şeker, M. vd; İstanbul Rekabet Endeksi – 39 İlçe, İstanbul Kalkınma Ajansı Projesi, İstanbul 2012.
- Şeker, M.; İstanbul'da Kentsel Yaşam Kalitesi Araştırması, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Projesi İstanbul, 2012.
- Ulusoy, A.; Şeker, M.; Bektaş, H.; Aslantürk, O.; Trabzon'da Yaşam Kalitesini Geliştirme ve Modelleme Projesi, DOKA Mali Destek Programı, Trabzon, 2013.

Dolayısıyla önceki yıllara kıyasla 7 olan kategori sayısı 9'a, gösterge sayısı ise 52'den 81'e yükselmiştir.

Yönetişim ve Saydamlık alanında beş, Sosyal Kapsama alanında sekiz, Ekonomik Durum alanında on bir, Eğitim, Sosyal Yaşam ile Ulaşım ve Erişilebilirlikte yedi, Sağlıkta on iki, Çevresel Performansta on altı, Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinde ise sekiz değişken kullanılmıştır. Dolayısıyla İnsani Gelişme İlçeler Endeksinin hesaplanmasında 9 ana başlıkta 81 değişken ele alınmıştır.

Şekil 3. İGE-İ Alt Bileşenler

Tablo 17. İGE-İ Değişken Tablosu

	DEĞİŞKEN
YÖNETİŞİM ve SAYDAMLIK ENDEKSİ	Belediye Bilgi Paylaşımı ve Saydamlık Endeksi
	Belediyeye Erişim Endeksi
	Belediye Sosyal Medya Kullanım Endeksi
	“Gizli Vatandaş” Endeksi
	Son Yerel Seçim Katılım Oranı
SOSYAL KAPSAMA ENDEKSİ	Aileye Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
	Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
	Gençlere Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
	Hasta ve Yaşlılara Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
	Kadınlara Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
	Mültecilere Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
	Engellilere Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
	Belediyecilik Hizmetlerinin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
EKONOMİK DURUM ENDEKSİ	Alışveriş Merkezi Varlığı
	Alışveriş Merkezi Sayısı
	Banka Çeşitliliği
	Onbin Kişiye Düşen Banka Şube Sayısı
	Kiralık Konut Piyasa Bedeli (m2)
	Satılık Konut Piyasa Bedeli (m2)
	Satılık Konut Piyasa Bedelindeki Yıllık Değişim (m2)
	Onbin Kişiye Düşen Mini Market Sayısı
	Onbin Kişiye Düşen Süpermarket Sayısı
	Hipermarket Varlığı
Yaş Bağımlılık Oranı	

EĞİTİM ENDEKSİ

Okur-Yazar Oranı
Okur-Yazar Kadın Oranı
Hiç Eğitim Almamış Kadın Oranı
Üniversite Mezunu Oranı
Üniversite Mezunu Kadın Oranı
Ortalama Eğitim Süresi
Kadınlarda Ortalama Eğitim Süresi

SAĞLIK ENDEKSİ

Kaba Ölüm Hızı
Onbin Kişiye Düşen Ambulans Sayısı
Onbin Kişiye Düşen Eczane Sayısı
Hastane Varlığı
Toplam Hastane Sayısı
Devlet Hastanesi Varlığı
Üniversite Hastanesi Varlığı
Özel Hastane Varlığı
Hasta ve Yaşlılara Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği
Hasta ve Yaşlılara Yönelik Hizmetlerin Kalite Puanı
Engellilere Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği
Engellilere Yönelik Hizmetlerin Kalite Puanı

SOSYAL YAŞAM ENDEKSİ

Özel Müze Varlığı
Sinema Varlığı
Tiyatro Varlığı
Sosyal ve Kültürel Hizmetlerin Çeşitliliği
Sosyal ve Kültürel Hizmetlerin Kalite Puanı
Alışveriş Merkezi Varlığı
Spor ve Eğlence Alanları (%)

ÇEVRESEL PERFORMANS ENDEKSİ

Sokak Hayvanlarına Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı

Çevreye Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı

Afetlere Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı

Arıtma Tesisi Varlığı

Arıtılan/ Deşarj Edilen Atık Su Miktarı (m3/sn)

Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Oranı (%)

Ambalaj Atık Yönetim Planı Varlığı

Su Kütleleri (%)

Yeşil Şehir Alanları (%)

Kişi Başına Düşen Yeşil Alan

Sürekli Sulanan Alanlar (%)

Sulanmayan Ekilebilir Alanlar (%)

Ormanlık Alanlar (%)

Kişi Başına Düşen Ormanlık Alan

Ekilebilir Alanların Sulanma Oranı

Yeşil Alan Hedefi Varlığı

ULAŞIM VE ERİŞİLEBİLİRLİK ENDEKSİ

Demiryolu Hat Varlığı

Bisiklet Yolu Varlığı

Metro, Hafif Metro, Tramvay Hattı Varlığı

Karayolları ve Demir Yolları (%)

Şehir Merkezine Uzaklık

Havaalanına Uzaklık

Denizyolu Ulaşımı Varlığı

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ ENDEKSİ

Belediye Kadın Meclis Üyesi Sayısının Toplam Belediye Meclis Üyesi Sayısına Oranı
Belediye Kadın Başkan Yardımcısı Sayısının Toplam Belediye Başkan Yardımcısı Sayısına Oranı
Belediye Kadın Müdür Sayısının Toplam Belediye Müdür Sayısına Oranı
Belediye Kadın Çalışan Sayısının Toplam Çalışan Sayısına Oranı
İlçedeki Kadın Muhtar Sayısının Toplam Muhtar Sayısına Oranı
Kadınlarda Ortalama Eğitim Süresi
Adölesan Doğurganlık Hızı (binde)
Kadınlarda Ortalama Evlenme Yaşı

4.1.1. İGE-İ Yönetişim ve Saydamlık Göstergeleri

Yönetişim ve Saydamlık göstergeleri, genel olarak belediyelerin faaliyet raporlarından ve resmi internet sitelerinden derlenen verileri, seçimlere katılım oranlarını ve belediyelere yöneltilen çeşitli senaryo sorularına cevap verilmesi oranına dayanılarak hesaplanan “Gizli Vatandaş” anketi sonuçlarını içermektedir. İnceleme yapılırken belediyelerin yayınladıkları zorunlu ve resmi bir yayın olan faaliyet raporları ele alınarak karşılaştırmalarda eşitliğin sağlanması amaçlanmıştır. Faaliyet raporlarında yer alan etkinlikler/alanlar dikkate alınmış, raporda yer almayan etkinliklere/alanlara ilişkin bir veri derlemesi yapılmamıştır.

- Belediye Bilgi Paylaşımı ve Saydamlık Endeksi
- Belediyeye Erişim Endeksi
- Belediye Sosyal Medya Kullanım Endeksi
- “Gizli Vatandaş” Endeksi
- Son Yerel Seçim Katılım Oranı

Belediye Bilgi Paylaşımı ve Saydamlık Endeksi: İlçe belediyesinin faaliyet raporlarının erişilebilirliği ve içeriğine ait bazı temel verilerin bulunurluğu ve paylaşımı esas alınarak hesaplanmıştır. Belediye internet sitesinde faaliyet raporuna erişim, belediye faaliyet raporu yayınlanma takvimi, belediye faaliyet raporunun etkinliği, belediye faaliyet raporunda bütçe göstergelerinin paylaşımı ve belediye faaliyet raporunda performans tablolarının paylaşımı verilerinin bileşiminden oluşturulmuştur. Veriler belediye internet siteleri ve faaliyet raporlarına dayanılarak hazırlanmıştır.

Belediyeye Erişim Endeksi: Yine ilçe belediyesinin internet sitesinde yer alan ve ilçe sakinlerinin internet sitesini kullanarak belediye ilgililerine erişimi değerlendirmeye alınmıştır. Bu başlık altında incelenen konular belediye internet sitesinde başkana mesaj iletme olanağı, belediye çağrı merkezinin varlığı, belediye internet sitesine farklı dillerde erişim olanağı, e-belediye varlığı ve mobil uygulama varlığı incelenmiştir.

Belediyenin Sosyal Medya Kullanım Endeksi: Sosyal medya kullanım varlığında Facebook, Instagram, YouTube ve Twitter hesaplarının varlıkları değerlendirmeye alınmıştır.

Bu verilerin dışında “Gizli Vatandaş” yöntemi ile araştırma kapsamındaki 138 ilçe belediyesiyle telefon ve e-posta yoluyla iletişime geçilmiş ve önceden oluşturulan senaryo soruları yönlendirilmiştir. Geri dönüş oranı üzerinden tüm belediyeler skorlanarak endeks hesaplamasına dâhil edilmiştir.

Tablo 18. "Gizli Vatandaş" Senaryo Soruları

- S1. Bir araştırma için belediyenizde bulunan aktif yeşil alan toplamını öğrenmeye ihtiyacım var
- S2. Kız kardeşim engelli, tekerlekli sandalye yardımı yapar mısınız, nereye başvurmam lazım?
- S3. Komşum kocasından şiddet görüyor, ne yapmalıyım, nasıl yardımcı olursunuz?
- S4. Çöpler doğru dürüst toplanmıyor. Nereye başvurmalıyım?
- S5. Sokak lambaları yanmıyor kimle görüşmeliyim?
- S6. Böcek ilaçlama için nereye başvurmalıyım?
- S7. Anneme bakmak için yardıma ihtiyacımız var. Evde bakım hizmeti veriyor musunuz?
- S8. Babamın diyalize gitmesi gerekiyor, belediye ambulans verir mi?
- S9. Ev hanımıyım. Katılabileceğim bir mesleki kursunuz var mı?
- S10. Üniversite öğrencileri için burs veriyor musunuz, kriterleriniz nedir?
- S11. Belediyenizde kaç yaşın üstündeki insanlar için ulaşım yardımı yapılıyor? Bu hizmetten nasıl yararlanabilirim?
- S12. Kadın sığınma eviniz var mı?
- S13. Çocuk gelişimi ile ilgili eğitim almak istiyorum. Beni yönlendirir misiniz?
- S14. Kendi yaptığım takıları satmak istiyorum. Bunun için kermes veya düzenli bir organizasyonunuz var mı?
- S15. Yakacak yardımı için nereye başvurmalıyım?
- S16. Kardeşim askere gidecek. Maddi olarak zorlanacağız. Askerlik yardımınız var mı?
- S17. +65 biri olarak pandemi nedeniyle alışverişe gitmekten çekiniyorum, belediyeniz bu ihtiyacımı görmemde destek sağlar mı?
- S18. Pandemi nedeniyle sosyal yardıma ihtiyacım var, belediyenizin böyle bir yardım ağı var mı?
- S19. Maske ve dezenfektan ihtiyacım var, destek olabilir misiniz?
- S20. EBA'ya erişimde sorunlar yaşıyorum, internetim yetmiyor, belediyenizin bu yönde bir çalışması var mı?
- S21. EBA'ya çocuklarım erişemiyor, tablet ya da bilgisayar desteğiniz var mı?

4.1.2. İGE-i Sosyal Kapsama Göstergeleri

Sosyal Kapsama Endeksinde yer alan değerlendirmelerin tamamı belediye faaliyet raporlarına dayandırılmıştır. İlçe belediyelerinin faaliyet raporları taranmış ve raporda yer alan faaliyetler açık olarak listelenmiştir. Oluşturulan listede 138 ilçe belediyesine ait 10.000'den fazla faaliyet kalemine ulaşılmıştır. Yapay zekâ uygulamaları kullanılarak faaliyet raporları incelenmiş ve ilgili veriler üretilmiştir.

Söz konusu faaliyetlerden aile, çocuk, genç, hasta ve yaşlı, kadın, engelli ve mülteci kategorilerinde yer alan aktiviteler Sosyal Kapsama göstergeleri altında değerlendirmeye alınmıştır. Faaliyet raporlarında yer alan aktiviteler temel kategorilerin yanı sıra gerçekleştirilen aktivitenin niteliğini özetleyecek şekilde tekrar sınıflandırılmıştır.

Özetlenen nitelikler üçlü ölçekte değerlendirilmiştir. Böylelikle yapılan aktivitelerin genel kategorisini belirlemenin ötesinde faaliyetlerin nitelikleri özetlenerek faaliyet kalitesi de değerlendirmeye alınmıştır.

Aşağıda kadınlara yönelik faaliyetlere ve uygulanan nitelik belirlemeye ilişkin örnekler sunulmuştur.

Tablo 19. Faaliyet Değerlendirme Tablosu Örneği - Kadınlar

Faaliyet Detayı	Faaliyet Kategorisi	Faaliyet Niteliği	Değerlendirme
Kadın Dayanışma Merkezi ve Sığınma Evi	Kadın	Rehberlik ve Rehabilitasyon	3
Çocuk Gelişim Uzmanlığı Desteği	Kadın	Rehberlik ve Rehabilitasyon	3
Ücretsiz Sağlık Taraması	Kadın	Sağlık	3
Kadın Üretici Pazarı	Kadın	Girişimcilik	3
Kadınlara Özel Kurslar	Kadın	Kurs	2
Kadınlar Meclisi	Kadın	Sosyal	2
Kursiyerlerin Sinemaya Gitmesi, Kadınlar Günü Etkinliği	Kadın	Konser, tiyatro, Sinema	1
Halk Günleri Etkinliği	Kadın	Toplantı	1
Eİ Emeği Sergisi	Kadın	Sergi	1

Yukarıda detayı verilen değerlendirmeler sonucunda Sosyal Kapsama Endeksi aşağıdaki başlıklarda hem hizmetlerin çeşitliliği ve hem de hizmetlerin kalite puanına dayandırılmıştır. Kalite puanı hesaplanırken ilgili faaliyetin 1-3 arasında aldığı değer ile faaliyet sayısı çarpılarak bileşke puan oluşturulmuştur.

- Aile
- ocuk
- Gençler
- Hasta ve Yaşlılar
- Kadınlar
- Mülteciler
- Engelli
- Belediyecilik

Sosyal Kapsama Endeksi oluşturulurken Yönetişim Endeksinde olduğu gibi belediyelerin yayınladıkları zorunlu ve resmi bir yayın olan **faaliyet raporları** ele alınmış, bu raporlarda yer alan etkinlikler/alanlar üzerinden veri derlemesi yapılmıştır. Faaliyet raporları belediyelerin ilgili yıl içinde gerçekleştirdikleri tüm aktiviteleri, bunlara ilişkin detayları, bütçe ve saydamlığa ilişkin tabloları içeren bir belge olduğundan, ilçe belediyelerinin bu çalışma sonrasında faaliyet raporlarını daha etkin hazırlamaları beklenmektedir. Raporlar arasında bir eşgüdümün olmaması, kimi raporlarda detaylara ulaşılamaması ya da bazı bölümlere hiç yer verilmemesi, analiz sürecinde dikkate alınmış ve endeks hesaplamaları görünen rapor düzeyinde yapılmıştır.

4.1.3. İGE-i Ekonomik Durum Göstergeleri

İlçelerin Ekonomik Durum Endeksi 11 değişkenin bileşiminden oluşturulmuştur. İlçe bazında perakende ticarete ait sayısal veriler, banka çeşitliliği ve sayıları, satılık ve kiralık konut bedeli ve yaş bağımlılık oranları kullanılmıştır.

İlçe bazında derlenen veriler aşağıdaki gibidir:

- Alışveriş Merkezi Varlığı
- Alışveriş Merkezi Sayısı
- Banka Çeşitliliği
- Onbin Kişiye Düşen Banka Şube Sayısı
- Kiralık Konut Piyasa Bedeli (m2)
- Satılık Konut Piyasa Bedeli (m2)
- Satılık Konut Piyasa Bedelindeki Yıllık Değişim (m2)
- Onbin Kişiye Düşen Mini Market Sayısı
- Onbin Kişiye Düşen Süpermarket Sayısı
- Hipermarket Varlığı
- Yaş Bağımlılık Oranı

4.1.4. İGE-i Eğitim Göstergeleri

Eğitim göstergeleri başlığında okuryazarlık, eğitim süresi ve yüksek eğitim bilgileri genel ortalama ve kadınlara ait ortalamalar olarak toplam yedi değişken ilçe bazında derlenmiştir.

- Okur-Yazar Oranı
- Okur-Yazar Kadın Oranı
- Hiç Eğitim Almamış Kadın Oranı
- Üniversite Mezunu Oranı
- Üniversite Mezunu Kadın Oranı
- Ortalama Eğitim Süresi
- Kadınlarda Ortalama Eğitim Süresi

4.1.5. İGE-i Sağlık Göstergeleri

İlçe bazında hastane, eczane ve ambulans sayıları ile özel, devlet ve üniversite hastanesi varlığı sağlık göstergeleri altında derlenmiştir. Bunlara ek olarak kaba ölüm hızı da değerlendirmeye alınan başlıklardandır. Ayrıca belediye faaliyet raporlarında yer alan hasta ve yaşlılara yönelik hizmetlerin çeşitliliği ve kalite puanıyla, aynı şekilde engellilere yönelik faaliyetler sağlık göstergelerine dahil edilerek toplamda 12 değişken kapsamıştır.

Buna göre Sağlık göstergeleri 12 değişkenle özetlenmiştir:

- Kaba Ölüm Hızı
- Onbin Kişiye Düşen Ambulans Sayısı
- Onbin Kişiye Düşen Eczane Sayısı
- Hastane Varlığı
- Toplam Hastane Sayısı
- Devlet Hastanesi Varlığı
- Üniversite Hastanesi Varlığı
- Özel Hastane Varlığı
- Hasta ve Yaşlılara Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği
- Hasta ve Yaşlılara Yönelik Hizmetlerin Kalite Puanı
- Engellilere Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği
- Engellilere Yönelik Hizmetlerin Kalite Puanı

4.1.6. İGE-i Sosyal Yaşam Göstergeleri

Sosyal Yaşam göstergelerinde müze varlığı, sinema ve tiyatro sayılarının yanı sıra ilçe belediyelerinin faaliyet raporlarında yer alan sosyal ve kültürel hizmetler ele alınmıştır.

Sosyal Kapsama göstergelerinde de söz edildiği gibi ilçe belediyelerinin faaliyet raporları taranmış ve raporda yer alan faaliyetler açık olarak listelenmiştir. Bu faaliyetlerin kültürel faaliyetler kategorilerinde yer alan aktiviteler Sosyal Yaşam göstergeleri altında değerlendirmeye alınmıştır. Yine Sosyal Kapsama göstergeleri değerlendirmesinde olduğu gibi gerçekleştirilen aktivitenin niteliğini özetleyecek şekilde tekrar sınıflandırılmış ve nitelikler üçlü ölçekte değerlendirilmiştir.

Aşağıdaki tabloda değerlendirme örnekleri sunulmaktadır.

Tablo 20. Faaliyet Değerlendirme Tablosu Örneği - Sosyal Yaşam

Faaliyet Detayı	Faaliyet Kategorisi	Faaliyet Niteliği	Değerlendirme
Yurттаşlık Eğitim Programı	Kültür	Eğitim seminer	3
Kültür Merkezi Açılışı	Kültür	Merkez açılışı	3
Kültür Gezileri	Kültür	Kültürel gezi	2
Tiyatro Gösterileri	Kültür	Konser tiyatro sinema	2
Halk Kütüphanesi, Kitap Dağıtımı	Kültür	Kütüphane Kitap	2
Müze Atölye Çalışmalarına Katılım	Kültür	Müze	2
Bahar Şenliği Etkinliği	Kültür	Etkinlik	1
Sanat Evinde Sergi Açılışı	Kültür	Sergi	1

Sosyal Yaşam göstergelerinde toplam yedi değişken değerlendirmeye alınmıştır.

- Özel Müze Varlığı
- Sinema Varlığı
- Tiyatro Varlığı
- Sosyal ve Kültürel Hizmetlerin Çeşitliliği
- Sosyal ve Kültürel Hizmetlerin Kalite Puanı
- Alışveriş Merkezi Varlığı
- Spor ve Eğlence Alanları (%)

4.1.7. İGE-i Çevresel Performans Göstergeleri

Çevresel Performans, önceki yıllara göre veri seti genişletilen bir alt bileşendir. Önceden Ulaşım verilerinin de yer aldığı bu bileşen Ulaşım verilerinin başka bir alt bileşen olarak konumlandırılmasıyla sadece Çevresel Performansla ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda değerlendirmeye alınan on altı değişken aşağıdaki gibidir.

- Sokak Hayvanlarına Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
- Çevreye Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
- Afetlere Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı
- Arıtma Tesisi Varlığı
- Arıtılan/ Deşarj Edilen Atık Su Miktarı (m3/sn)
- Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Oranı (%)
- Ambalaj Atık Yönetim Planı Varlığı
- Su Kütleleri (%)
- Yeşil Şehir Alanları (%)
- Kişi Başına Düşen Yeşil Alan
- Sürekli Sulanan Alanlar (%)
- Sulanmayan Ekilebilir Alanlar (%)
- Ormanlık Alanlar (%)
- Kişi Başına Düşen Ormanlık Alan
- Ekilebilir Alanların Sulanma Oranı
- Yeşil Alan Hedefi Varlığı

Sokak hayvanlarına, çevreye ve afetlere yönelik hizmetlere ilişkin değerlendirmeler belediye faaliyet raporlarından yapılan açık listeleme, niteliğinin özetlenmesi ve üçlü ölçekte değerlendirme çalışmasına dayanmaktadır.

4.1.8. İGE-i Ulaşım ve Erişilebilirlik Göstergeleri

Önceki yıllarda Çevresel Performansla birlikte değerlendirilen Ulaşım teması, bu yıl ayrı bir bileşen olarak Ulaşım ve Erişilebilirlik göstergelerini içermektedir. Bu bağlamda endekse girdi sağlayan yedi değişken şu şekilde özetlenmiştir:

- Demiryolu Hat Varlığı
- Bisiklet Yolu Varlığı
- Metro, Hafif Metro, Tramvay Hattı Varlığı
- Karayolları ve Demir Yolları (%)
- Şehir Merkezine Uzaklık
- Havaalanına Uzaklık
- Denizyolu Ulaşım

4.1.9. İGE-i Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Göstergeleri

İGE-i modelinin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile uyumlulaştırılmıştır sürecinde yeni bir alt bileşen olarak eklenen Toplumsal Cinsiyet Eşitliği alanında hem ilçe belediyesindeki cinsiyet eşitliğine ilişkin göstergeler hem de ilçede kadınlarla ilgili ikincil veriler derlenmiştir. Toplam sekiz göstergenin derlendiği bu bileşendeki göstergeler şu şekildedir:

- Belediye Kadın Meclis Üyesi Sayısının Toplam Belediye Meclis Üyesi Sayısına Oranı
- Belediye Kadın Başkan Yardımcısı Sayısının Toplam Belediye Başkan Yardımcısı Sayısına Oranı
- Belediye Kadın Müdür Sayısının Toplam Belediye Müdür Sayısına Oranı
- Belediye Kadın Çalışan Sayısının Toplam Çalışan Sayısına Oranı
- İlçedeki Kadın Muhtar Sayısının Toplam Muhtar Sayısına Oranı
- Kadınlarda Ortalama Eğitim Süresi
- Adölesan Doğurganlık Hızı (binde)
- Kadınlarda Ortalama Evlenme Yaşı

4.2. İGE-İ ANA ENDEKS SONUÇLARI

2020 İnsani Gelişme Endeksi-İlçeler'in genel sonuçlarına bakıldığında 138 ilçe arasında ilk sırayı Kadıköy (İstanbul)'ün aldığı gözlenmektedir. İGE-İ'nin ilk kez açıklandığı 2017 yılında Çankaya, 2018 yılında ise Beşiktaş ilk sırada yer almıştı. Bu yıl Kadıköy'ü, Beşiktaş ve Çankaya izlemiş olup ilk üç sıralamadaki ilçeler değişiklik göstermemiştir.

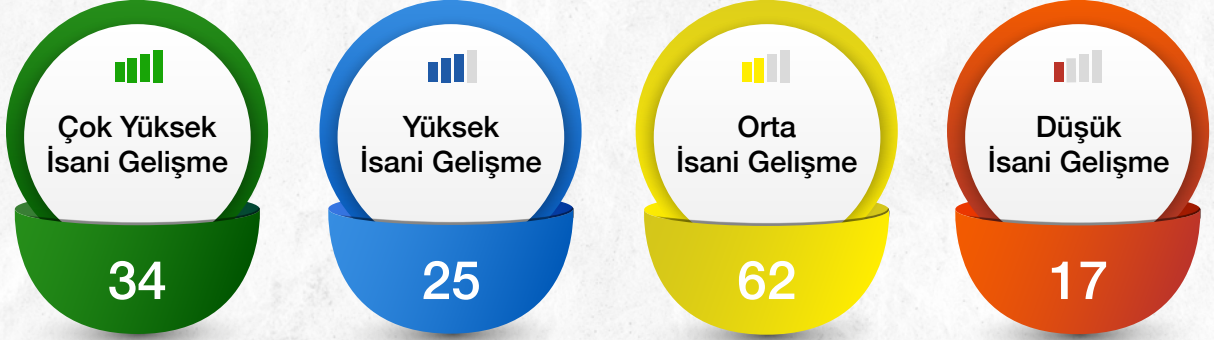
İstanbul'dan Şişli, Bakırköy, Sarıyer ve Üsküdar; Ankara'dan Yenimahalle; Eskişehir'den Tepebaşı; İzmir'den Karşıyaka; Bursa'dan Nilüfer; Antalya'dan Muratpaşa ilçeleri sıralamada öne çıkan ilçeler arasındadır. Şanlıurfa'dan Eyyübiye ve Siverek ile Van'dan Erciş ilçeleri ise endekste son sıralarda yer almıştır.

0-100 aralığında hesaplanan endeksin tavan skoru 86,38 iken taban skoru ise 4,46 olarak belirlendi. Ortalama endeks skoru 36,3; ortalamanın üstünde kalan ilçe sayısı 63'tür. Geriye kalan 75 ilçe ise İnsani Gelişme Endeksinin kapsamındaki 138 ilçe açısından ortalamanın altında değerlere sahiptir. Göreceli olarak yapılan karşılaştırmalara dayalı bu analizlerde hesaplanan tavan skorunun en yüksek değer olan 100'e yakınlığı insani gelişme açısından en az sorunun yaşandığını göstermektedir.

Endeksteeki sıralama incelendiğinde özellikle yüksek skor alan ve dolayısıyla sıralamada önde gelen ilçelerin genellikle aynı iller üzerinde yoğunlaştığı gözlenmektedir. 2017 yılında İGE-İ Endeksindeki sıralamada ilk 30 ilçe toplam 7 ilde (Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Eskişehir, Antalya ve Kocaeli), 2018 yılında 8 ilde (Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Eskişehir, Antalya, Kocaeli, Samsun), bu yıl ise yine 8 ilde (Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Eskişehir, Antalya, Kocaeli, Muğla) yoğunlaşmıştır.

İnsani Gelişme Endeksi – İlçeler çalışmasında endeks skorlarından hareketle yapılan hiyerarşik kümeleme analizine göre 4 ilçe grubu belirlenmiştir. Burada UNDP'nin kullandığı terminoloji benimsenerek, Çok Yüksek – Yüksek – Orta – Düşük İnsani Gelişme başlıklarına göre bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırmalar, okunurluğun kolaylaştırılması için renklerle kodlanmıştır.

Şekil 4. İGE-İ Bölge Dağılımı

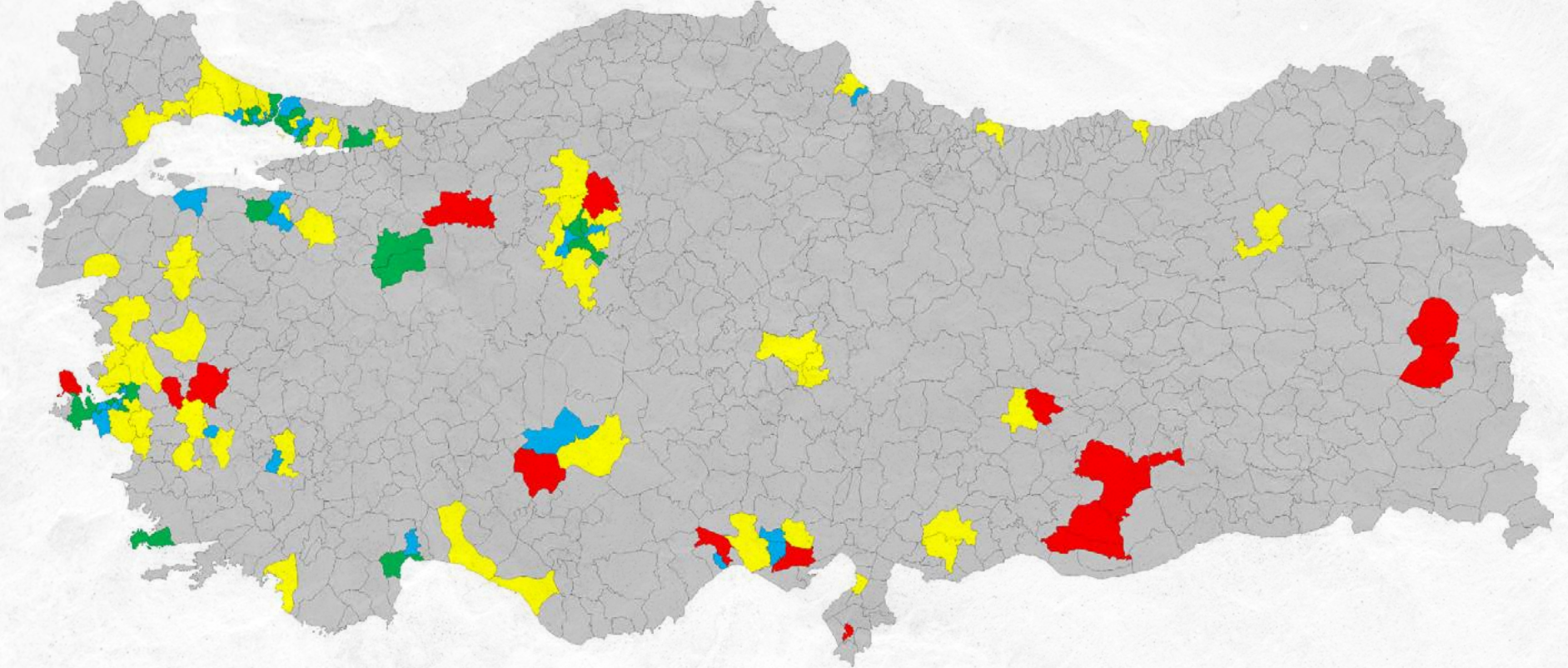

Analizin sonuçlarına göre 138 ilçe arasında Çok Yüksek İnsani Gelişme (Yeşil Bölge) kümesine giren ilçe sayısı geçen yıla göre artış göstererek 34'dür. Yüksek İnsani Gelişme (Mavi Bölge) grubunda 25 ilçe bulunurken 62 ilçe Orta İnsani Gelişme (Sarı Bölge) grubunda sınıflandırılmıştır. 17 ilçe ise Düşük İnsani Gelişmenin (Kırmızı Bölge) belirlendiği ilçeler olarak tespit edilmiştir.

Tablo 21. İGE-İ Ana Endeks Sonuçları – Yeşil Bölge

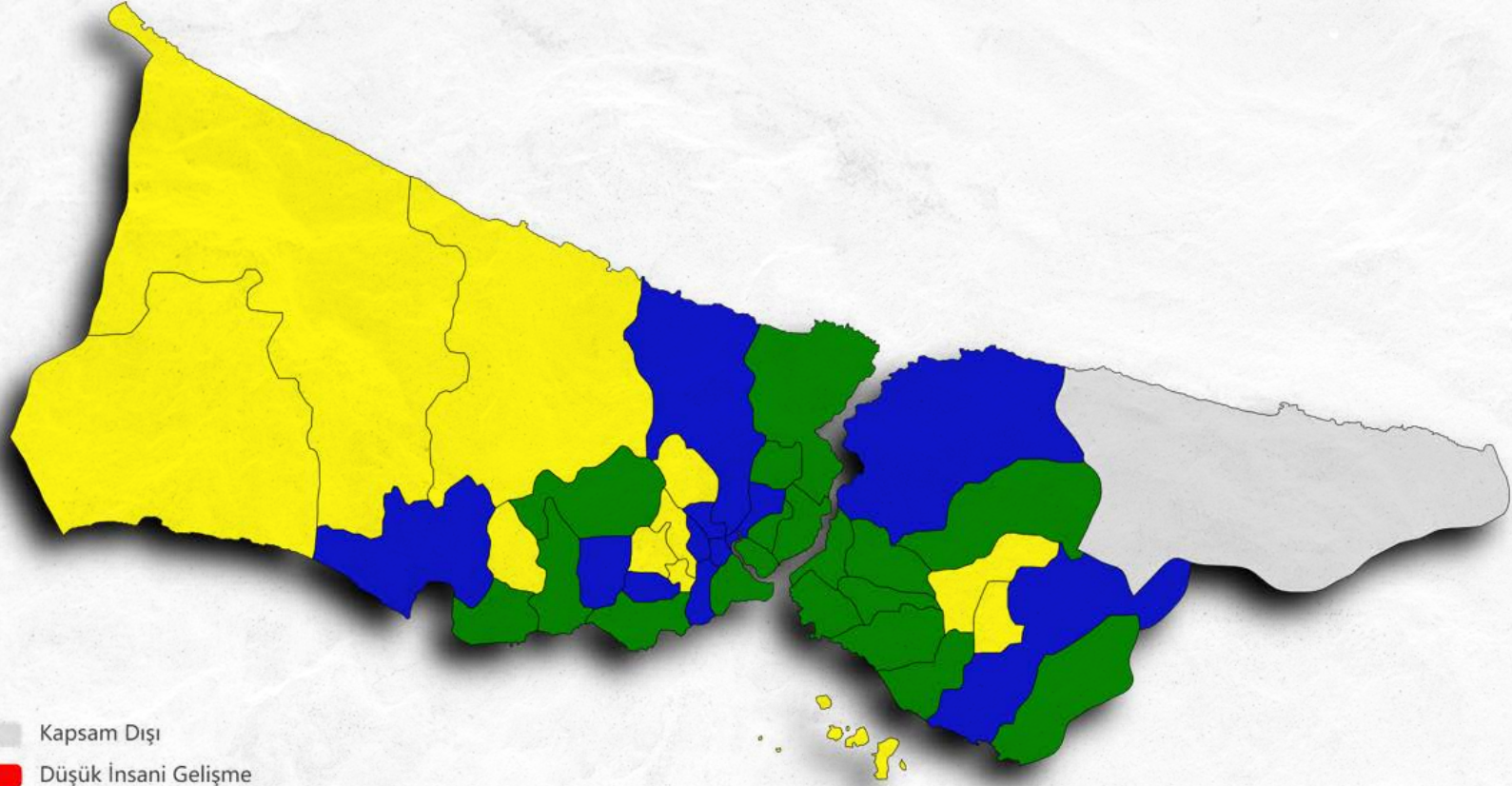
ENDEKS SIRASI	İL	İLÇE	İGE-İ
1	İSTANBUL	KADIKÖY	86,38
2	İSTANBUL	BEŞİKTAŞ	79,59
3	ANKARA	ÇANKAYA	75,20
4	İSTANBUL	ŞİŞLİ	65,19
5	İSTANBUL	BAKIRKÖY	60,21
6	İSTANBUL	SARIYER	59,96
7	İZMİR	KARŞIYAKA	58,96
8	BURSA	NİLÜFER	55,44
9	ANTALYA	MURATPAŞA	55,41
10	İSTANBUL	ÜSKÜDAR	54,27
11	ANKARA	YENİMAHALLE	53,27
12	ESKİŞEHİR	TEPEBAŞI	51,95
13	İZMİR	KONAK	51,00
14	İSTANBUL	ÜMRANIYE	50,74
15	İSTANBUL	ATAŞEHİR	50,49
16	KOCAELİ	İZMİT	50,28
17	İSTANBUL	BEYOĞLU	49,81
18	İSTANBUL	MALTEPE	49,64
19	ESKİŞEHİR	ODUNPAZARI	48,22
20	ANTALYA	KONYAALTI	47,70
21	İZMİR	BORNOVA	47,55
22	İSTANBUL	BEYLİKDÜZÜ	47,53
23	İSTANBUL	KARTAL	47,13
24	İZMİR	URLA	46,98
25	İSTANBUL	FATİH	46,70
26	ANKARA	KEÇİÖREN	45,87
27	İZMİR	BALÇOVA	45,48
28	İSTANBUL	AVCILAR	45,29
29	İSTANBUL	ÇEKMEKÖY	45,20
30	İZMİR	GAZİEMİR	45,12
31	MUĞLA	BODRUM	45,01
32	İZMİR	NARLIDERE	44,97
33	İSTANBUL	TUZLA	44,82
34	İSTANBUL	BAŞAKŞEHİR	44,72

İGE-İ

- Kapsam Dışı
- Düşük İnsani Gelişme
- Orta İnsani Gelişme
- Yüksek İnsani Gelişme
- Çok Yüksek İnsani Gelişme

İGE-İ ENDEKSİ

- Kapsam Dışı
- Düşük İnsani Gelişme
- Orta İnsani Gelişme
- Yüksek İnsani Gelişme
- Çok Yüksek İnsani Gelişme

İlçe grupları genel olarak değerlendirildiğinde, insani gelişmişlik düzeyinin Orta-Yüksek düzeyde yoğunlaştığı söylenebilir.

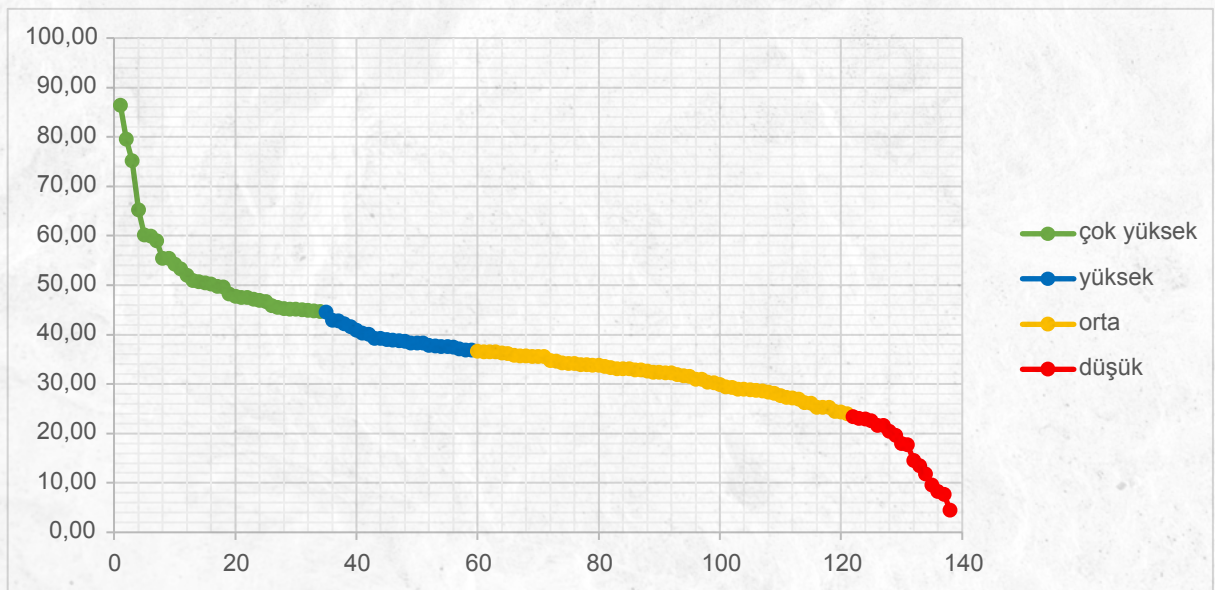
Tablo 22. Bölgelere Giren İlçe Sayıları Değişimi 2016-2020

	2016	2017	2020
Yeşil Bölge İlçe Sayısı	18	30	34
Mavi Bölge İlçe Sayısı	56	49	25
Sarı Bölge İlçe Sayısı	64	66	62
Kırmızı Bölge İlçe Sayısı	12	16	17

Geçen yıllarla karşılaştırıldığında Yeşil Bölgeye giren ilçe sayısında bir artış gözlenmektedir. Bu yıl endekse dahil olan ilçe sayısının düşmesi nedeniyle diğer bölgelerde azalışla karşılaşmaktadır.

Grupların ortalama endeks skorlarına bakıldığında Yeşil Bölgenin 52,8; Mavi Bölgenin 39,3; Sarı Bölgenin 31,5; Kırmızı Bölgenin ise 16,5 ortalama değere sahip olduğu gözlenmektedir. Burada Sarı ve Mavi Bölgenin birbirine yakınlığı, Kırmızı Bölgede ise önemli bir kırılmanın olduğu anlaşılmaktadır. Benzer bir kırılmaya özellikle Yeşil Bölgedeki ilk on ilçeden sonra da rastlanılmaktadır.

Grafik 3. İGE-İ Ana Endeks Bölge Dağılımı

4.3. İGE-İ ALT ENDEKSLER

İGE-İ ana endeks skorları alt boyutların bir bileşkesi olarak hesaplanmıştır. Bu kısımda İGE-İ'yi oluşturan alt boyutlardan Yönetişim ve Saydamlık, Sosyal Kapsama, Ekonomik Durum, Eğitim, Sağlık, Sosyal Yaşam, Çevresel Performans, Ulaşım ve Erişilebilirlik ile Toplumsal Cinsiyet Eşitliği endekslerine ilişkin sonuçlar ortaya konulacaktır.

4.3.1. İGE-İ Yönetişim ve Saydamlık Endeksi

İGE-İ'nin felsefesi yerel düzeyde insani gelişmenin ölçülmesine dönük olduğundan, yönetim alanında yerel yönetimler dikkate alınmış merkezi yönetime ilişkin bir hesaplama ya da ölçüm yöntemi kullanılmamıştır. Bu bağlamda İGE-İ'nin alt boyutlarından ilki olan Yönetişim ve Saydamlık Endeksi oluşturulurken belediye bilgi paylaşımı ve saydamlık endeksi, belediyeye erişim endeksi, belediye sosyal medya kullanım endeksi, “**Gizli Vatandaş**” endeksi ve yerel seçimlere katılım oranı olmak üzere 5 değişken kullanılmıştır.

İlçe belediyelerinin faaliyet raporları ve internet siteleri incelenerek oluşturulan bu indikatörlerle birlikte “Gizli Vatandaş” yöntemi ile araştırma kapsamındaki 138 ilçe belediyesiyle telefon ve e-posta yoluyla iletişime geçilmiş ve önceden oluşturulan senaryo soruları yönlendirilmiştir. Sorulara alınan yanıtlar ve geri dönüş oranı üzerinden bir ölçek belirlenmiş ve alt indikatör olarak hesaplama katılmıştır. Dolayısıyla Yönetişim ve Saydamlık Endeksi bir yandan ilçedeki belediyenin resmi internet sitesi ve yayınladığı faaliyet raporlarına, öte yandan senaryo soruları ile deneyimleme metoduna dayandırılmıştır.

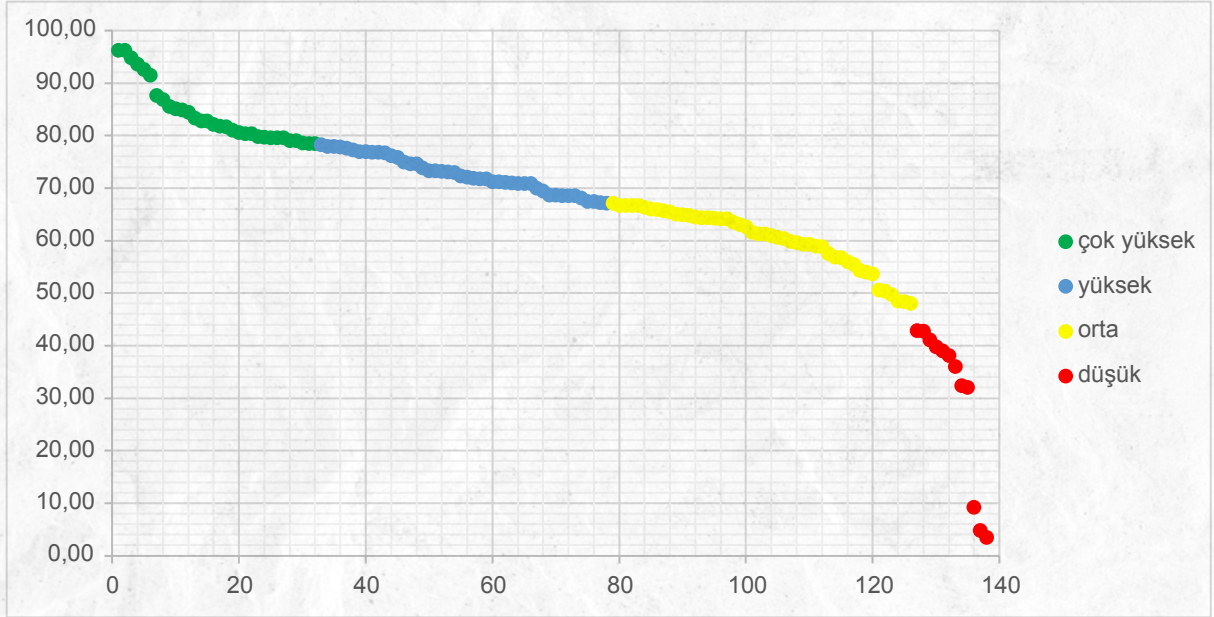
Yönetişim ve Saydamlık Endeksinde ilk sıralarda Ataşehir (İstanbul), Çankaya (Ankara) ve Çekmeköy (İstanbul) gelmiştir. Bu ilçeleri Yenimahalle (Ankara), İzmit (Kocaeli), Keçiören (Ankara), Başakşehir (İstanbul), İnegöl (Bursa), Beykoz (İstanbul) ve Nilüfer (Bursa) izlemektedir.

Tablo 23. İGE-İ Yönetişim ve Saydamlık Endeksi – Yeşil Bölge

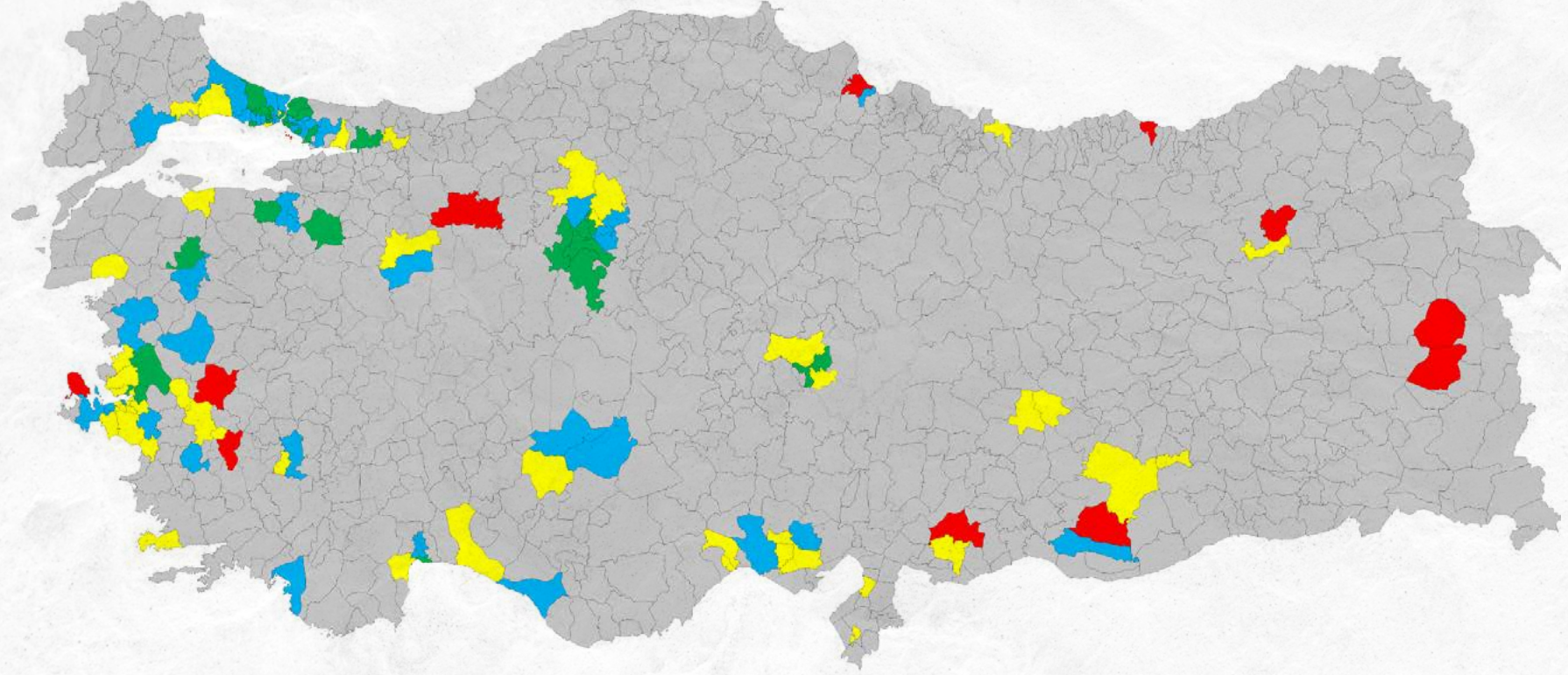
ENDEKS SIRASI	İL	İLÇE	YÖNETİŞİM VE SAYDAMLIK ENDEKSİ
1	İSTANBUL	ATAŞEHİR	96,23
2	ANKARA	ÇANKAYA	96,19
3	İSTANBUL	ÇEKMEKÖY	94,77
4	ANKARA	YENİMAHALLE	93,60
5	KOCAELİ	İZMİT	92,57
6	ANKARA	KEÇİÖREN	91,53
7	İSTANBUL	BAŞAKŞEHİR	87,63
8	BURSA	İNEGÖL	86,91
9	İSTANBUL	BEYKOZ	85,50
10	BURSA	NİLÜFER	85,14
11	KAYSERİ	MELİKGAZİ	84,90
12	İSTANBUL	KARTAL	84,39
13	ANTALYA	MURATPAŞA	83,31
14	İSTANBUL	BEYLİKDÜZÜ	82,83
15	İZMİR	BORNOVA	82,81
16	İSTANBUL	SULTANGAZİ	82,13
17	İSTANBUL	BAĞCILAR	81,80
18	İSTANBUL	TUZLA	81,68
19	İZMİR	KARŞIYAKA	81,03
20	İSTANBUL	BEYOĞLU	80,55
21	BALIKESİR	KARESİ	80,39
22	ANKARA	SİNCAN	80,35
23	İSTANBUL	ÜSKÜDAR	79,85
24	İSTANBUL	KADIKÖY	79,68
25	İSTANBUL	ESENLER	79,60
26	MANİSA	ŞEHZADELER	79,57
27	ANKARA	ETİMESGUT	79,55
28	MANİSA	YUNUSEMRE	79,07
29	İSTANBUL	BAHÇELİEVLER	79,05
30	ANKARA	GÖLBAŞI	78,54
31	İSTANBUL	ARNAVUTKÖY	78,48
32	İSTANBUL	BEŞİKTAŞ	78,48

İGE-İ için yapılan 4 gruplandırma Yönetişim ve Saydamlık Endeksi açısından uyarlandığında, en yüksek grup olan Yeşil Bölgede geçen yıl 34 ilçe bulunurken bu yıl 32 ilçe yer almıştır. Yüksek grup olan Mavi Bölgede geçen yıl 68 bu yıl 46, orta grup olan Sarı Bölgede geçen yıl 38 bu yıl 48 ve düşük grup olan Kırmızı Bölgede ise geçen yıl 21 bu yıl ise 12 ilçe sınıflandırılmıştır. Yeşil Bölgede yer alan ilçelerin ortalama endeks skoru 84; Mavi Bölgede 72,7; Sarı Bölgede 60,3 ve Kırmızı Bölgede ise 30,1 değeriyle karşılaşılmaktadır. Görüldüğü üzere özellikle Kırmızı Bölgede bulunan ilçelerde Yönetişim ve Saydamlık alanında önemli eksiklikler söz konusudur. Yeşil ve Mavi bölgede görece olarak daha homojen bir yapı izlenirken Sarı ve Kırmızı Bölgede heterojen bir durum gözlenmektedir. Bu başlık altında Yeşil Bölgede Ankara, İstanbul, Kocaeli, Bursa, Kayseri, Antalya, İzmir, Balıkesir ve Manisa olmak üzere 9 ilden gelen ilçeler yer alırken Mavi Bölgede 18 il temsil edilmiştir. Geçtiğimiz yıl bu iki bölgede toplam 20 ilden gelen ilçeler sıralanırken bu yıl temsil edilen il sayısı 27'ye yükselmiştir.

Grafik 4. İGE-İ Yönetişim ve Saydamlık Endeksi

YÖNETİŞİM VE SAYDAMLIK ENDEKSİ

Yönetişim ve Saydamlık Endeksi

- Kapsam Dışı
- Düşük İnsani Gelişme
- Orta İnsani Gelişme
- Yüksek İnsani Gelişme
- Çok Yüksek İnsani Gelişme

4.3.2. İGE-i Sosyal Kapsama Endeksi

Sosyal Kapsama Endeksi; araştırma kapsamındaki ilçe belediyelerinin faaliyet raporları incelenerek aile, çocuk, genç, hasta ve yaşlı, kadın, engelli ve mülteci kategorilerinde yer alan aktivitelerin derlenmesiyle oluşturulmuştur. Burada hem aktivite çeşitliliği hem de aktivitenin etkinliğine yönelik hesaplanan kalite puanı dikkate alınmıştır.

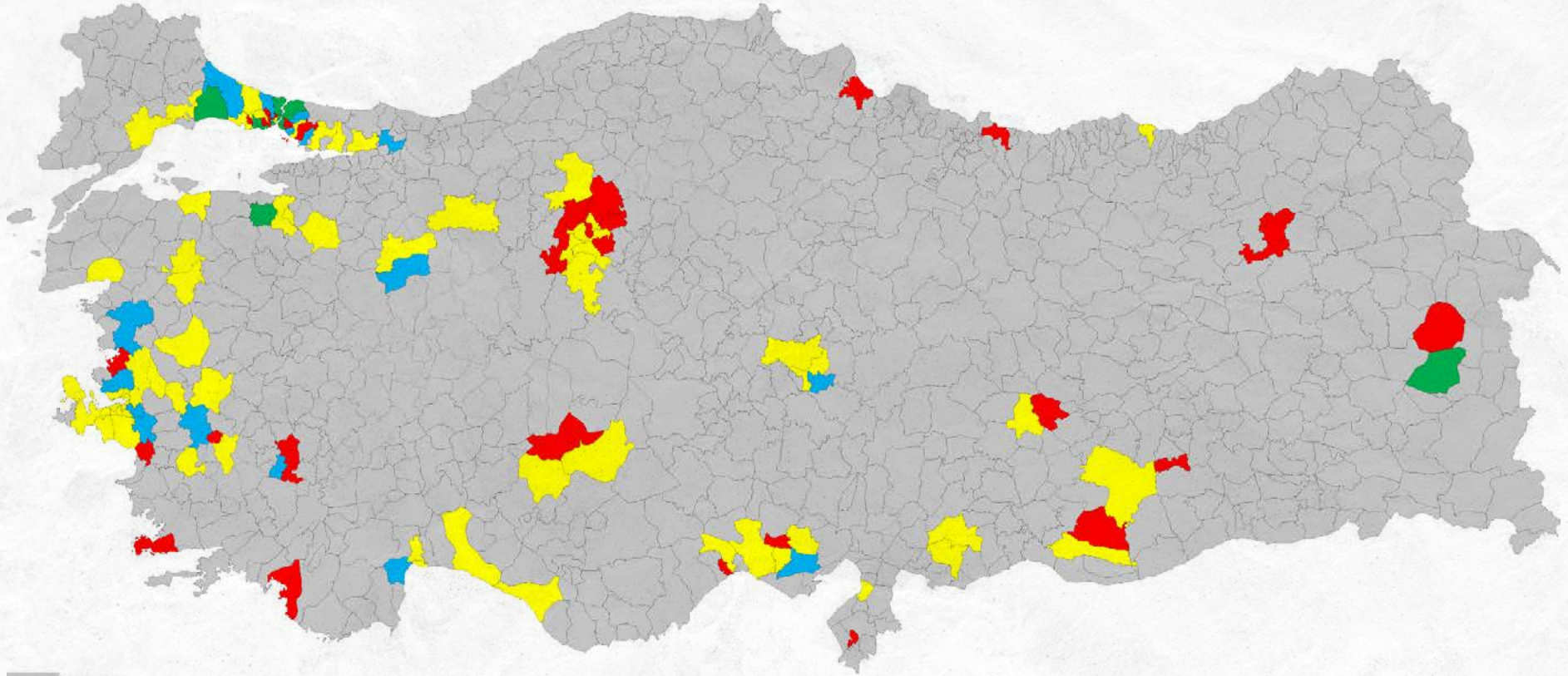
Endeksin sonuçlarına göre Kadıköy (İstanbul), Tepebaşı (Eskişehir) ve Seferihisar (İzmir) ilk sıralarda yer almıştır. Bu ilçelerin dışında İstanbul'dan Beşiktaş, Sultanbeyli, Şişli ve Ümraniye; Ankara'dan Altındağ ve İzmir'den Selçuk da öne çıkan ilçeler arasındadır.

Tablo 24. İGE-İ Sosyal Kapsama Endeksi – Yeşil Bölge

ENDEKS SIRASI	İL	İLÇE	SOSYAL KAPSAMA ENDEKSİ
1	İSTANBUL	KADIKÖY	69,83
2	ESKİŞEHİR	TEPEBAŞI	66,41
3	İZMİR	SEFERİHİSAR	63,76
4	İSTANBUL	BEŞİKTAŞ	61,12
5	İSTANBUL	SULTANBEYLİ	59,37
6	İSTANBUL	ŞİŞLİ	58,68
7	İSTANBUL	ÜMRANİYE	56,54
8	İSTANBUL	SİLİVRİ	53,05
9	ANKARA	ALTINDAĞ	50,26
10	İZMİR	SELÇUK	49,64
11	ADANA	SEYHAN	48,15
12	İZMİR	BAYRAKLI	45,99
13	İSTANBUL	GAZİOSMANPAŞA	45,72

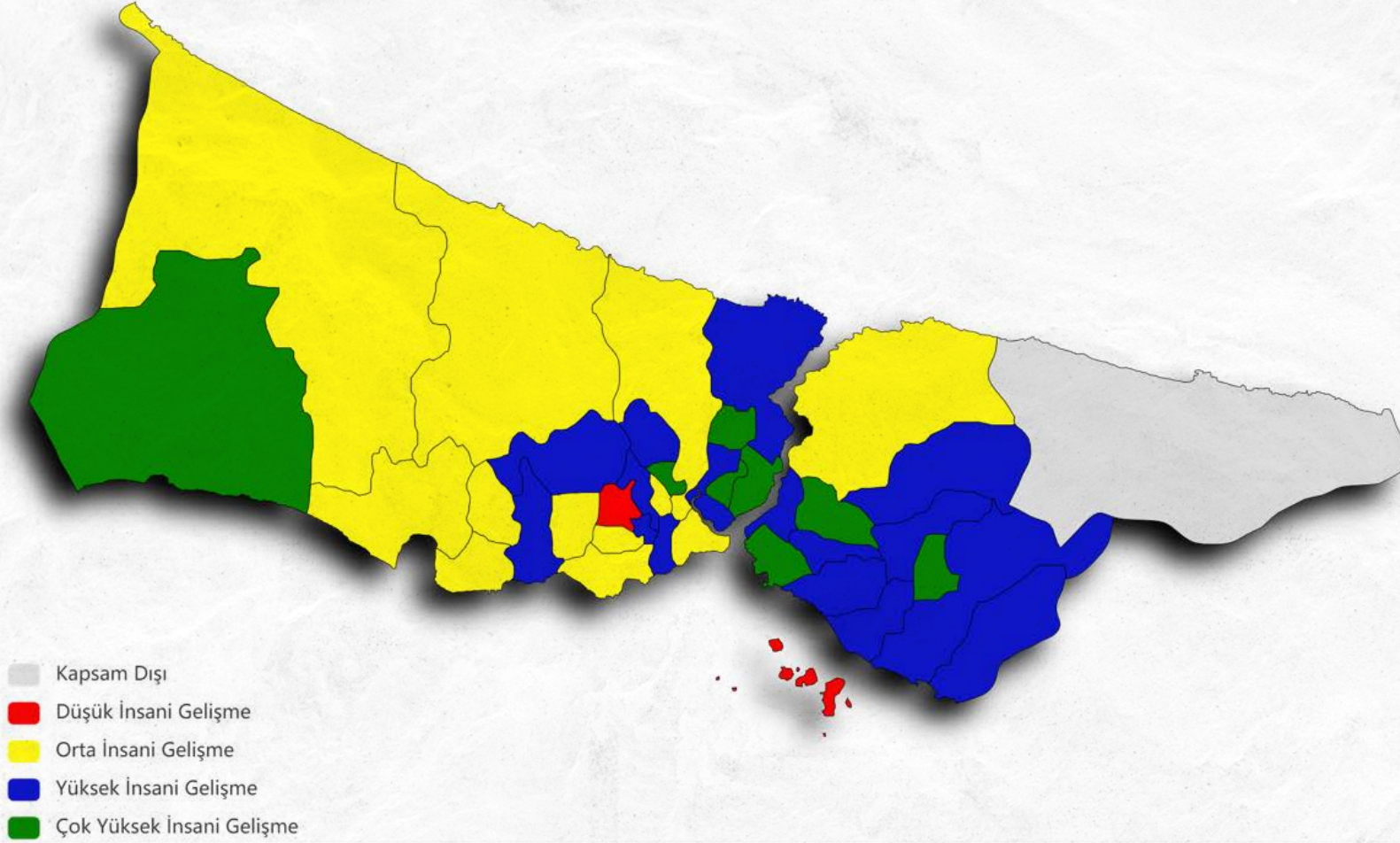
Tamamen belediye faaliyet raporlarından elde edilen verilerle hesaplanan bu endekste, en yüksek grup olan Yeşil Bölgede geçen yıl 12 ilçe yer alırken bu yıl bölgedeki ilçe sayısı 13'e yükselmiştir. Yüksek grup olan Mavi Bölgede geçen yıl 42 bu yıl 47, orta grup olan Sarı Bölgede geçen yıl 63 bu yıl 58 ve düşük grup olan Kırmızı Bölgede ise geçen yıl 44 bu yıl 20 ilçenin kümелendiği görülmektedir. Yeşil Bölgede yer alan ilçelerin ortalama endeks skoru 56 iken Mavi Bölgede 34,1, Sarı Bölgede 18 ve Kırmızı Bölgede ise 7,6 değeriyle karşılaşılmaktadır. En yüksek bölge olan Yeşil Bölgede bile ortalama endeks skorunun 56 olması, yerel yönetimlerin Sosyal Kapsama alanında yaptıkları çalışmalarını genişletmeleri gerektiğini göstermektedir. Sosyal Kapsama alanında Yeşil Bölgede İstanbul, Eskişehir, İzmir, Ankara ve Adana olmak üzere sadece beş ilin temsil edildiği görülürken Mavi Bölgede 17 ilden gelen ilçeler sıralamaya girmiştir.

SOSYAL KAPSAMA ENDEKSİ

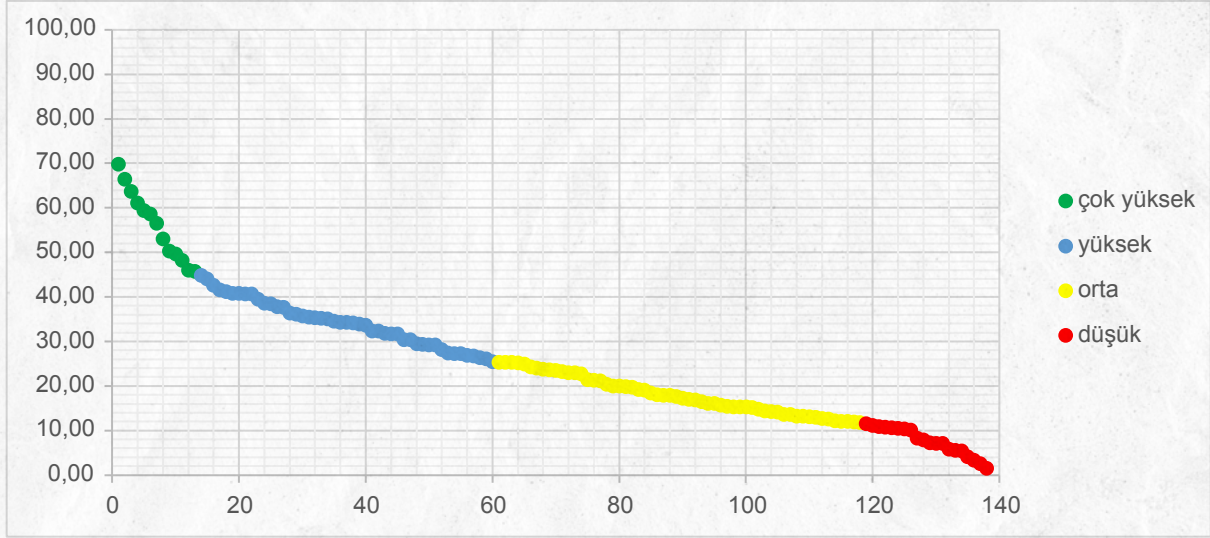

- Kapsam Dışı
- Düşük İnsani Gelişme
- Orta İnsani Gelişme
- Yüksek İnsani Gelişme
- Çok Yüksek İnsani Gelişme

Sosyal Kapsama Endeksi

Grafik 5. İGE-İ Sosyal Kapsama Endeksi

Sosyal Kapsama alanında özellikle orta-üst grupta yani Sarı ve Mavi bölgede yoğunlaşma görülmektedir. Bölgeler arası geçişlerde ve bölge içi düzeyinde dramatik bir kırılmaya rastlanmamaktadır.

4.3.3. İGE-İ Ekonomik Durum Endeksi

İnsani Gelişme Endeksinin alt boyutlarından biri olan Ekonomik Durum insani gelişimi etkileyen önemli bir boyuttur. Gelir ile insani gelişme arasında doğrusal bir ilişkinin olduğu birçok araştırmada ortaya konulmuştur. Ülke düzeyinde yapılan analizlerde de insani gelişme seviyesinin yüksek olduğu ülkeler aynı zamanda gelir seviyesi de yüksek seyreden ülkelerdir.

İGE-İ Ekonomik Durum Endeksinin sonuçları incelendiğinde de benzer bir durum izlenmektedir. Endekste ilk sıralarda yer alan ilçeler, İGE-İ ana endeksinde de önde gelen ilçeler arasında yer almıştır. Önceki yıllarda genellikle İstanbul ve Ankara iline bağlı ilçelerin sıralamada öne çıktığı gözlenirken bu yıl Muğla'dan Bodrum ilçesi de ekonomik durum endeksinde ön sıralardadır. İstanbul'dan Beşiktaş, Kadıköy ve Bakırköy'ün arkasından Bodrum gelmektedir. Yine İstanbul'dan Şişli, Beyoğlu ve Adalar, Ankara'dan Çankaya ve İzmir'den Konak ekonomik durum endeksinde ilk sıralarda yer alan ilçeler arasındadır.

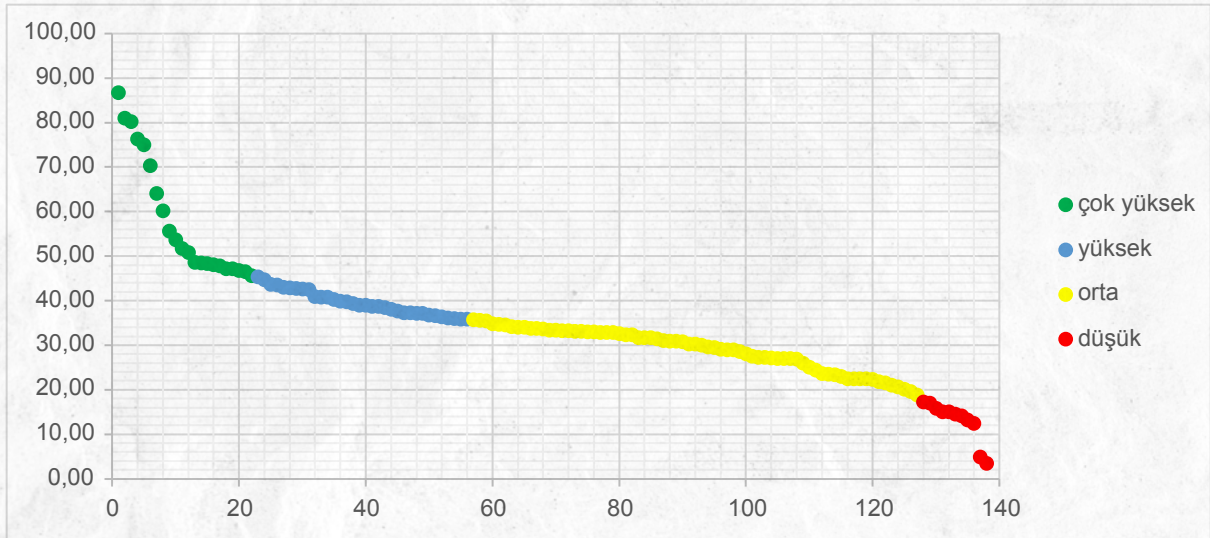
Tablo 25. İGE-İ Ekonomik Durum Endeksi – Yeşil Bölge

ENDEKS SIRASI	İL	İLÇE	EKONOMİK DURUM ENDEKSİ
1	İSTANBUL	BEŞİKTAŞ	86,68
2	İSTANBUL	KADIKÖY	80,96
3	İSTANBUL	BAKIRKÖY	80,25
4	MUĞLA	BODRUM	76,30
5	İSTANBUL	ŞİŞLİ	75,00
6	ANKARA	ÇANKAYA	70,34
7	İSTANBUL	SARIYER	64,14
8	İSTANBUL	ADALAR	60,18
9	İSTANBUL	BEYOĞLU	55,60
10	İZMİR	KONAK	53,63
11	İSTANBUL	FATİH	51,71
12	İZMİR	URLA	50,76
13	İSTANBUL	BAŞAKŞEHİR	48,64
14	ANTALYA	MURATPAŞA	48,53
15	İZMİR	KARŞIYAKA	48,37
16	İZMİR	NARLIDERE	48,05
17	İSTANBUL	ÜSKÜDAR	47,78
18	İSTANBUL	MALTEPE	47,21
19	ANTALYA	ALANYA	47,12
20	İSTANBUL	ÜMRANIYE	46,72
21	İZMİR	GÜZELBAHÇE	46,52
22	MUĞLA	FETHİYE	45,57

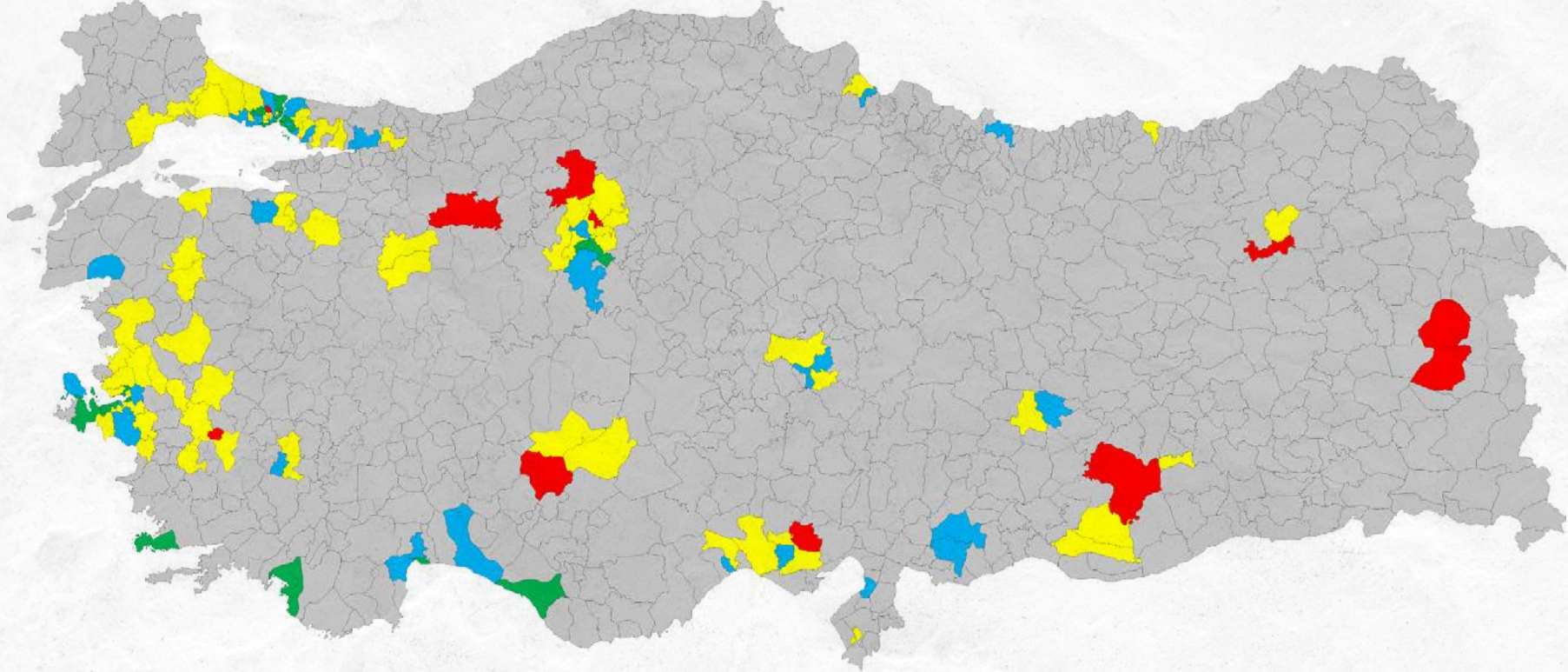
Ekonomik Durum Endeksinde en yüksek grupta geçen dönem 23 ilçe yer alırken bu yıl bölgedeki ilçe sayısı 22'dir. Yüksek grup olan Mavi Bölgede geçen dönem 44 bu yıl 34, orta düzey grup olan Sarı Bölgede geçen dönem 81 bu yıl 71, düşük grup olan Kırmızı Bölgede ise geçen yıl 13 bu yıl 11 ilçe sınıflandırılmıştır. Yeşil Bölgede yer alan ilçelerin ortalama endeks skoru 58,2 iken Mavi Bölgede 39,6, Sarı Bölgede 29 ve Kırmızı Bölgede ise 13 değeriyle karşılaşılmaktadır. Bu başlık altında Yeşil Bölgede İstanbul, Muğla, Ankara, İzmir ve Antalya olmak üzere sadece beş ilin temsil edildiği görülürken Mavi Bölgede 16 ilden gelen ilçeler sıralamaya girmiştir.

Genel olarak incelendiğinde Ekonomik Durum Endeksinde 138 ilçe düzeyinde orta seviyede yani Sarı Bölgede yoğunlaşma yaşandığı görülmektedir. Özellikle ilk on ilçenin ardından bir kırılma yaşandığı ve benzer kırılmanın son birkaç ilçede de rastlandığı anlaşılmaktadır.

Grafik 6. İGE-İ Ekonomik Durum Endeksi

EKONOMİK DURUM ENDEKSİ

- Kapsam Dışı
- Düşük İnsani Gelişim
- Orta İnsani Gelişim
- Yüksek İnsani Gelişim
- Çok Yüksek İnsani Gelişim

4.3.4. İGE-i Eğitim Endeksi

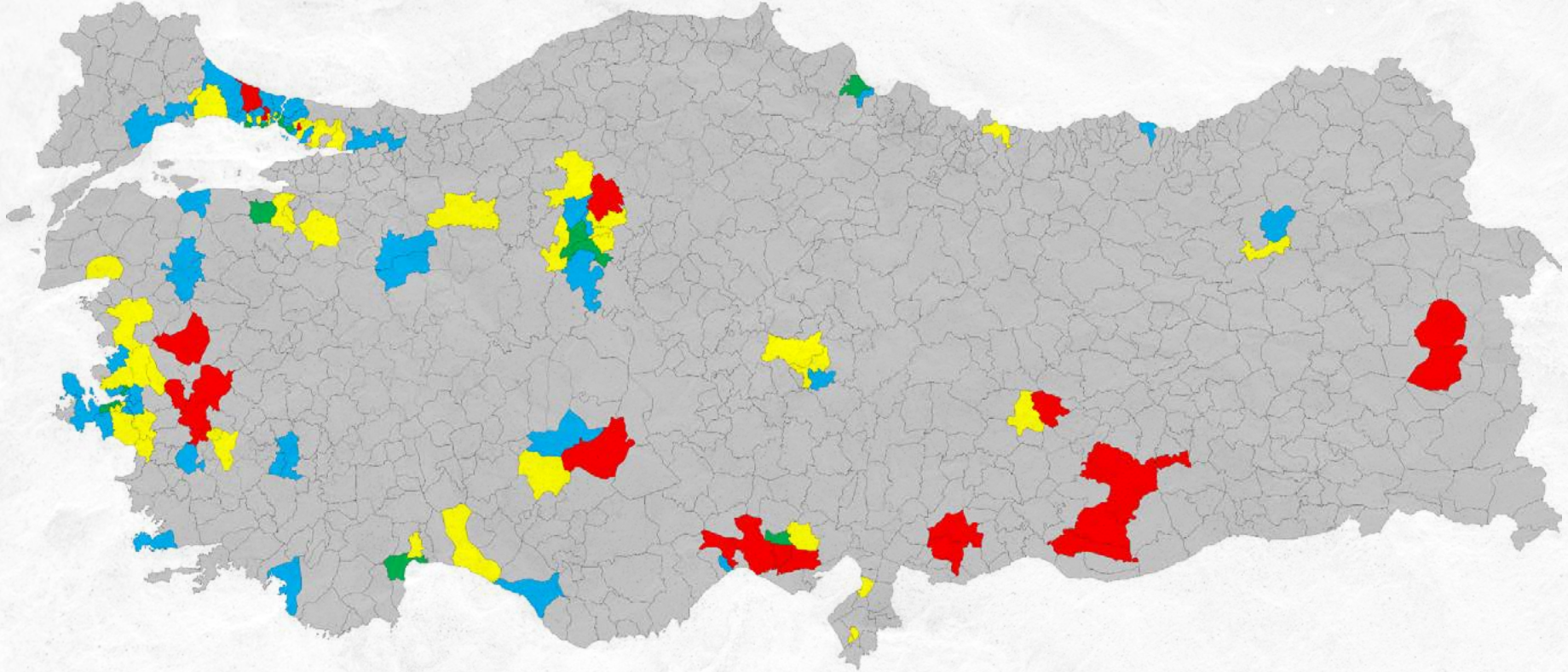
Eğitim, insani gelişmenin temel boyutlarından biridir. UNDP'nin insani gelişme ölçümüne yönelik ilk baştan beri kullandığı formüllerin tümünde eğitime ilişkin veriler yerini korumuştur. 138 ilçeyi kapsayan İnsani Gelişme Endeksinin alt boyutlarından biri olan Eğitim Endeksinde ilk sıralarda yer alan ilçeler önceki yıllarla karşılaştırıldığında çok fazla değişiklik göstermediği ortaya çıkmaktadır. İstanbul'dan Beşiktaş ve Kadıköy, Ankara'dan Çankaya ilk üç sırada iken; Antalya'dan Konyaaltı, İstanbul'dan Bakırköy, İzmir'den Karşıyaka, Narlıdere ve Güzelbahçe ile Samsun'dan Atakum ilçeleri Eğitim Endeksinde öne çıkan ilçeler arasında yer almıştır.

Endeks gruplamasında en yüksek grup olan Yeşil Bölgede geçen dönem 20 ilçe bulunurken bu yıl bölgedeki ilçe sayısı 19'dur. Yüksek grup olan Mavi Bölgede geçen dönem 63 bu yıl 49, orta grup olan Sarı Bölgede geçen dönem 761 bu yıl 46 ve düşük grup olan Kırmızı Bölgede ise 17 bu yıl 24 ilçe sınıflandırılmıştır. Yeşil Bölgede yer alan ilçelerin ortalama endeks skoru 79,3 iken, Mavi Bölgede 61,2, Sarı Bölgede 49,9 ve Kırmızı Bölgede ise 34,6 değeriyle karşılaşılmaktadır. Bu başlık altında Yeşil Bölgede İstanbul, Ankara, Antalya, İzmir, Samsun, Bursa ve Adana olmak üzere 7 ilin temsil edildiği görülürken Mavi Bölgede 18 ilden gelen ilçeler sıralamaya girmiştir.

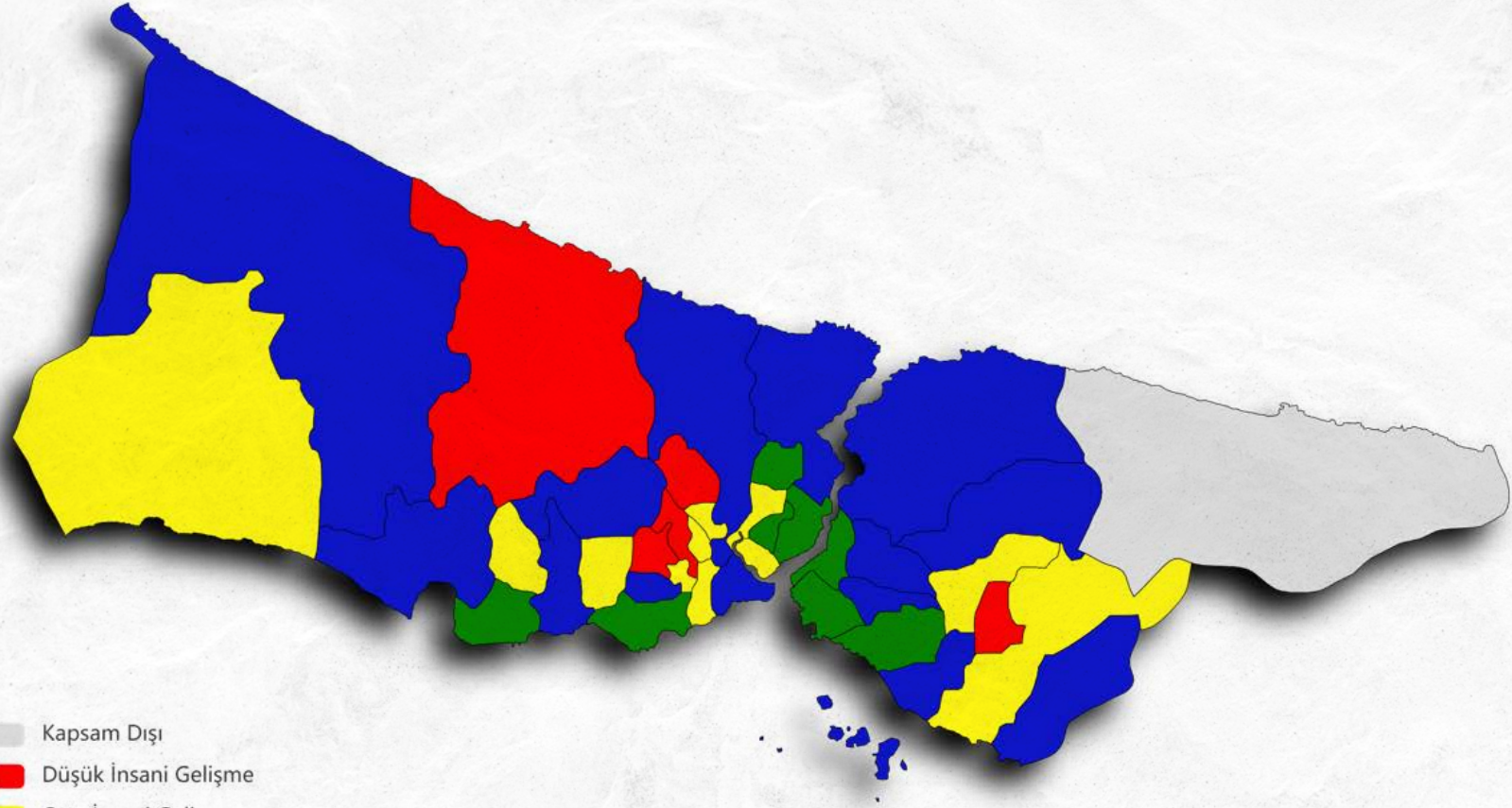
Tablo 26. İGE-İ Eğitim Endeksi – Yeşil Bölge

ENDEKS SIRASI	İL	İLÇE	EĞİTİM ENDEKSİ
1	İSTANBUL	BEŞİKTAŞ	96,46
2	İSTANBUL	KADIKÖY	95,73
3	ANKARA	ÇANKAYA	92,91
4	ANTALYA	KONYAALTI	88,53
5	İSTANBUL	BAKIRKÖY	86,77
6	İZMİR	KARŞIYAKA	82,19
7	İZMİR	NARLIDERE	80,16
8	SAMSUN	ATAKUM	79,42
9	İZMİR	GÜZELBAHÇE	77,54
10	ANTALYA	MURATPAŞA	76,78
11	BURSA	NİLÜFER	74,86
12	İSTANBUL	ŞİŞLİ	74,84
13	İSTANBUL	ÜSKÜDAR	71,91
14	ANKARA	ETİMESGUT	71,71
15	ADANA	ÇUKUROVA	71,67
16	ANKARA	YENİMAHALLE	71,67
17	İSTANBUL	MALTEPE	71,58
18	İZMİR	BALÇOVA	71,19
19	İSTANBUL	BEYLİKDÜZÜ	71,17

EĞİTİM ENDEKSİ

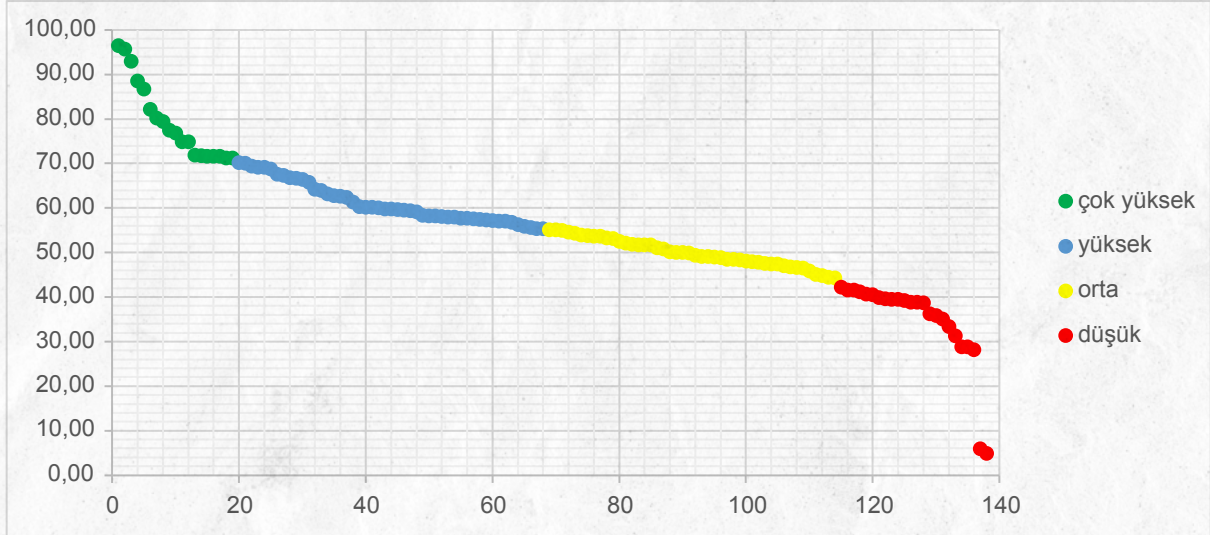
Eğitim Endeksi

- Kapsam Dışı
- Düşük İnsani Gelişme
- Orta İnsani Gelişme
- Yüksek İnsani Gelişme
- Çok Yüksek İnsani Gelişme

Eğitim Endeksi genel olarak yüksek skorların alındığı bir bileşen olmakla beraber özellikle sıralamada sonda yer alan birkaç ilçede önemli kırılmaların yaşandığı bir alandır. Orta-yüksek düzeyde yoğunlaşmanın yaşandığı Eğitim Endeksinde en önemli kırılma Kırmızı Bölgede görölmektedir.

Grafik 7. İGE-İ Eğitim Endeksi

4.3.5. İGE-İ Sağlık Endeksi

Eğitim gibi sağlık alanındaki göstergeler, insani gelişmenin değişmeyen indikatörleri arasındadır. İlçeler düzeyinde oluşturulan ve İGE-İ'nin bir alt boyutu olan Sağlık Endeksinin sonuçlarına bakıldığında, İstanbul'dan Kadıköy ve Şişli ile Ankara'dan Çankaya ilk sıralardadır. Bu ilçeleri İzmir'den Konak, İstanbul'dan Sarıyer ve Beşiktaş, Eskişehir'den Tepebaşı, Antalya'dan Muratpaşa, İzmir'den Seferihisar ve Karabağlar takip etmektedir.

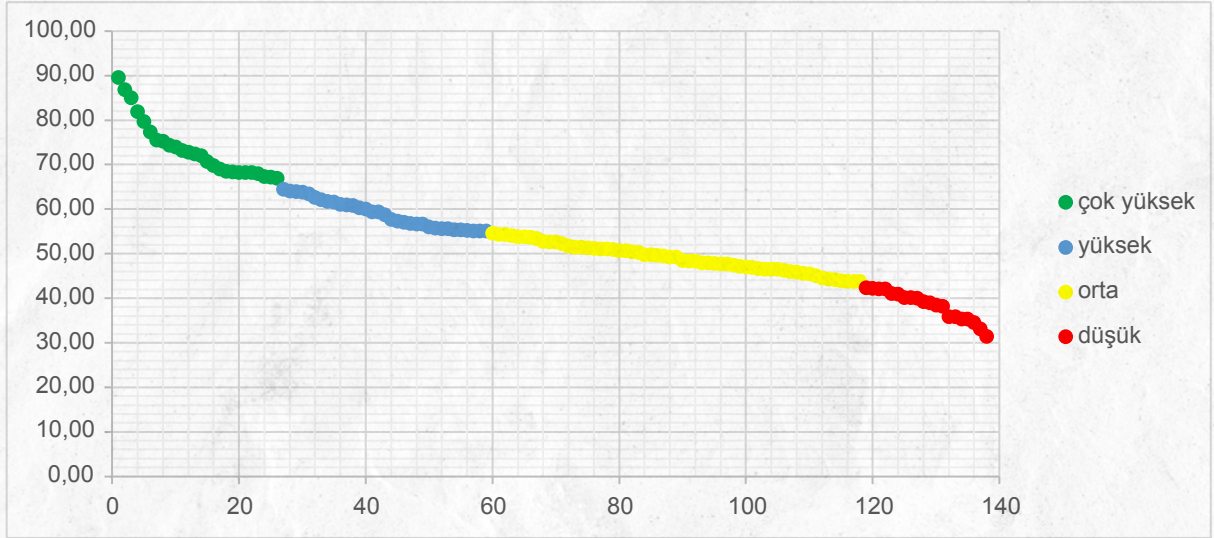
Endeksteki en yüksek grup olan Yeşil Bölgede geçen dönem 21 ilçe bulunurken bu yıl 26 ilçe bu bölgede yer almıştır. Yüksek grup olan Mavi Bölgede geçen dönem 45 bu yıl 33, orta grup olan Sarı Bölgede geçen dönem 70 bu yıl 59 ve düşük grup olan Kırmızı Bölgede geçen dönem 24 bu yıl 20 ilçe sınıflandırılmıştır. Yeşil Bölgede yer alan ilçelerin ortalama endeks skoru 73,5 iken, Mavi Bölgede 58,9, Sarı Bölgede 49 ve Kırmızı Bölgede ise 38,4 değeriyle karşılaşılmaktadır. Bu başlık altında Yeşil Bölgede İstanbul, Ankara, İzmir, Eskişehir, Antalya, Konya, Bursa, Kocaeli ve Trabzon olmak üzere 9 ilin temsil edildiği görülürken Mavi Bölgede 16 ilden gelen ilçeler sıralamaya girmiştir.

Tablo 27. İGE-İ Sağlık Endeksi – Yeşil Bölge

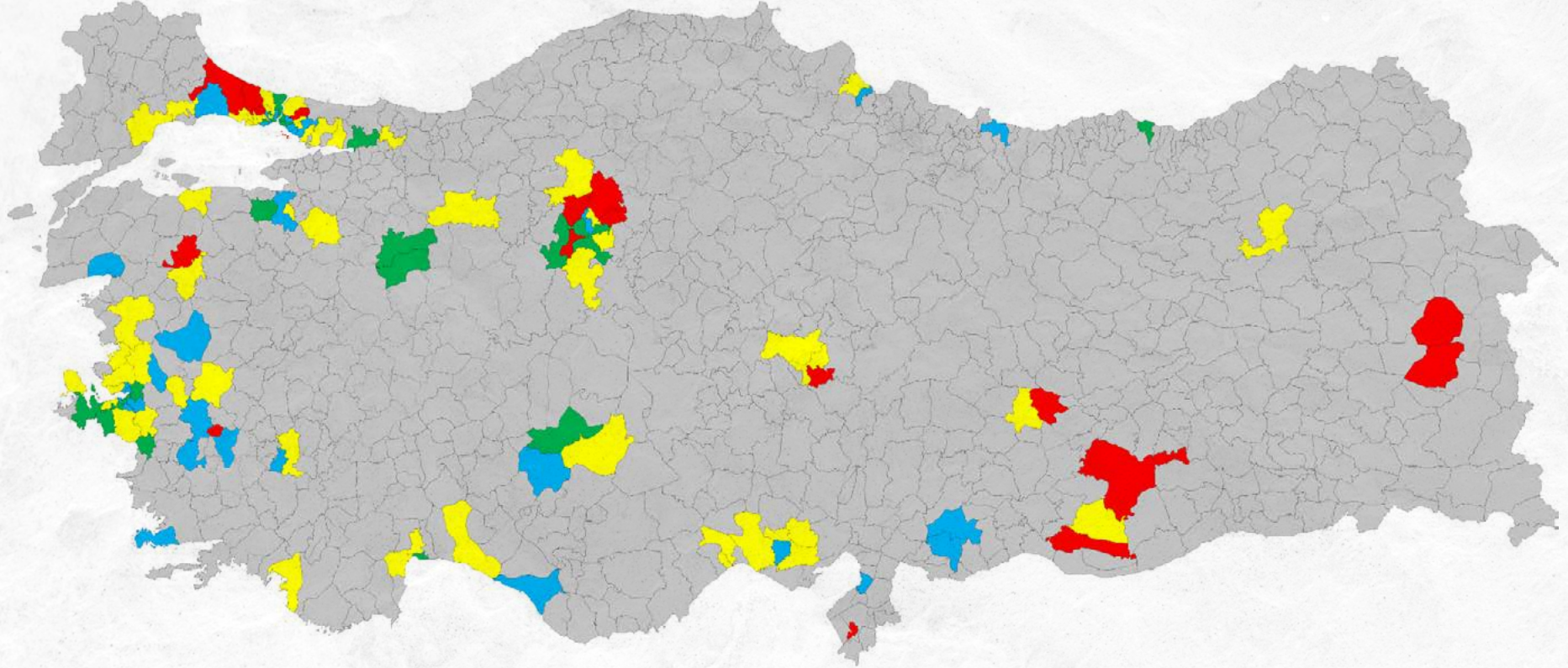
ENDEKS SIRASI	İL	İLÇE	SAĞLIK ENDEKSİ
1	İSTANBUL	KADIKÖY	89,58
2	İSTANBUL	ŞİŞLİ	86,82
3	ANKARA	ÇANKAYA	85,07
4	İZMİR	KONAK	81,94
5	İSTANBUL	SARIYER	79,63
6	İSTANBUL	BEŞİKTAŞ	77,29
7	ESKİŞEHİR	TEPEBAŞI	75,51
8	ANTALYA	MURATPAŞA	75,30
9	İZMİR	SEFERİHİSAR	74,31
10	İZMİR	KARABAĞLAR	74,01
11	İZMİR	URLA	73,24
12	İZMİR	SELÇUK	72,82
13	İSTANBUL	ATAŞEHİR	72,35
14	İSTANBUL	FATİH	72,02
15	ESKİŞEHİR	ODUNPAZARI	70,74
16	İSTANBUL	BAHÇELİEVLER	69,80
17	ANKARA	SİNCAN	69,00
18	ANKARA	YENİMAHALLE	68,52
19	ANKARA	ALTINDAĞ	68,39
20	İSTANBUL	GAZİOSMANPAŞA	68,30
21	KONYA	SELÇUKLU	68,28
22	BURSA	NİLÜFER	68,27
23	KOCAELİ	İZMIT	68,03
24	TRABZON	ORTAHİSAR	67,31
25	İSTANBUL	ÜSKÜDAR	67,20
26	İZMİR	BORNOVA	66,89

Sağlık Endeksinde daha çok orta düzeyde yani Sarı Bölgede yoğunlaşma izlenmektedir. Dramatik kırılmalar görünmese de gruplar arasındaki kırılmanın göreceli olarak en yüksek grup olan Yeşil Bölge ile en düşük grup olan Kırmızı Bölgede gerçekleştiği görülmektedir.

Grafik 8. İGE-İ Sağlık Endeksi

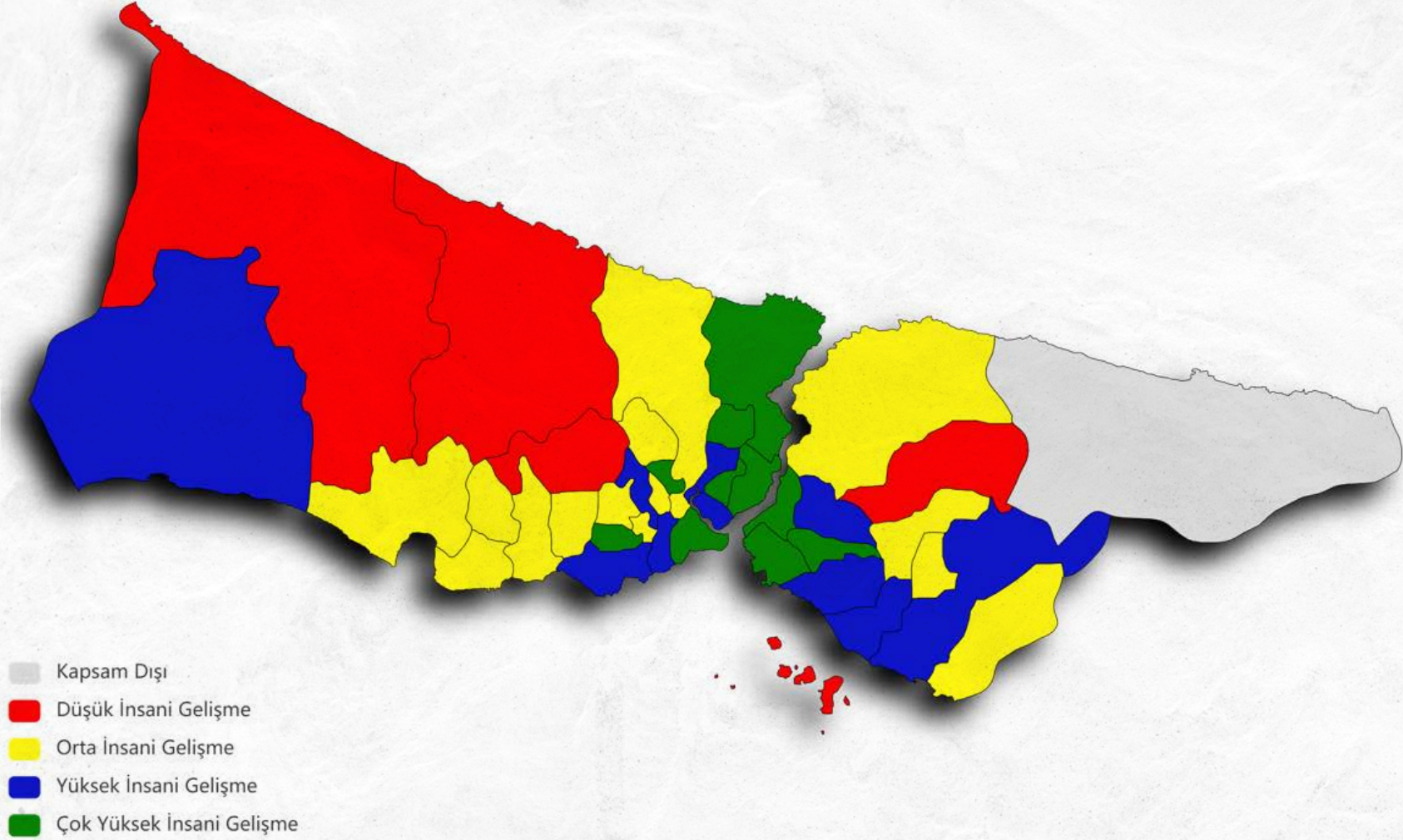

SAĞLIK ENDEKSİ

- Kapsam Dışı
- Düşük İnsani Gelişim
- Orta İnsani Gelişim
- Yüksek İnsani Gelişim
- Çok Yüksek İnsani Gelişim

Sağlık Endeksi

4.3.6. İGE-i Sosyal Yaşam Endeksi

İlçeler düzeyinde hesaplanan İnsani Gelişme Endeksinin bir alt boyutu olan sosyal yaşam alanında; ilçedeki sinema, tiyatro, müze varlığı gibi veriler ile ilçe belediyesinin kültürel ve sosyal alanda yaptığı faaliyetler dikkate alınarak bir alt endeks oluşturulmuştur. Endekste önde gelen ilçelerin bağlı buldukları iller açısından çeşitlilik gösterdiği söylenebilir. İstanbul'dan Kadıköy listede ilk sırada iken, Ankara'dan Çankaya ve İstanbul'dan Beşiktaş Kadıköy'ü izlemektedir. Bu ilçelerin dışında İstanbul'dan Beyoğlu ve Şişli, İzmir'den Konak ve Karşıyaka, Ankara'dan Yenimahalle, Bursa'dan Nilüfer ve Eskişehir'den Tepebaşı Sosyal Yaşam Endeksinde öne çıkan ilçeler arasında yer almaktadır.

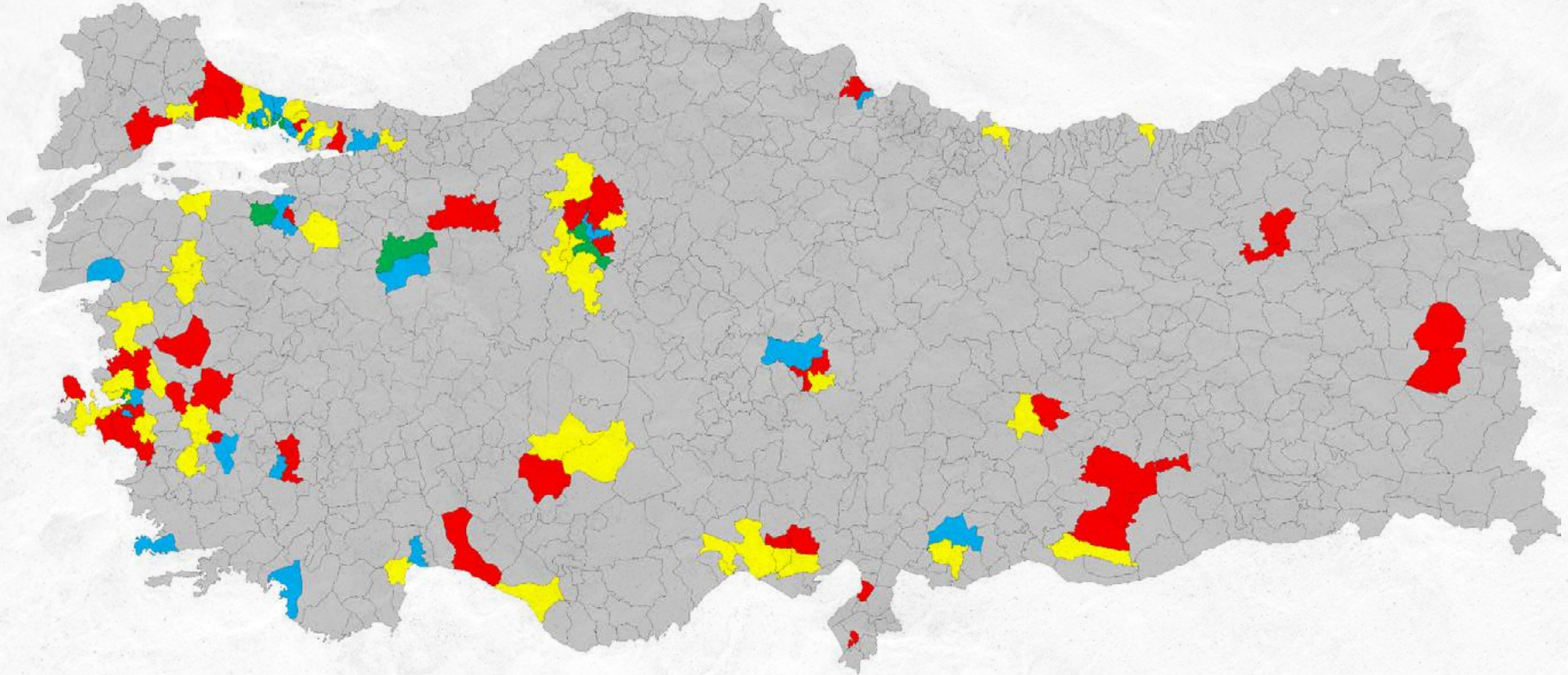
Kategorik gruplar açısından bakıldığında en yüksek grup olan Yeşil Bölgede geçen dönem 8 ilçe kümelenmişken bu yıl bölgedeki ilçe sayısı 12 olmuştur. Yüksek grup olan Mavi Bölgede geçen dönem 39 bu yıl 32, orta grup olan Sarı Bölgede geçen dönem 68 bu yıl 52 ve düşük grup olan Kırmızı Bölgede ise geçen dönem 46 bu yıl 42 ilçe sınıflandırılmıştır. Yeşil Bölgede yer alan ilçelerin ortalama endeks skoru 73,6 iken, Mavi Bölgede 50,2, Sarı Bölgede 34 ve Kırmızı bölgede ise 19,3 değeriyle karşılaşılmaktadır. Bu başlık altında Yeşil Bölgede İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Eskişehir olmak üzere 5 ilin temsil edildiği görülürken Mavi Bölgede 14 ilden gelen ilçeler sıralamaya girmiştir.

Tablo 28. İGE-İ Sosyal Yaşam Endeksi – Yeşil Bölge

ENDEKS SIRASI	İL	İLÇE	SOSYAL YAŞAM ENDEKSİ
1	İSTANBUL	KADIKÖY	88,75
2	ANKARA	ÇANKAYA	83,90
3	İSTANBUL	BEŞİKTAŞ	81,94
4	İSTANBUL	BEYOĞLU	80,10
5	İZMİR	KONAK	76,00
6	İSTANBUL	ŞİŞLİ	74,71
7	ANKARA	YENİMAHALLE	72,32
8	BURSA	NİLÜFER	65,81
9	İZMİR	KARŞIYAKA	65,46
10	ESKİŞEHİR	TEPEBAŞI	64,96
11	İSTANBUL	ÜSKÜDAR	64,76
12	İSTANBUL	FATİH	64,71

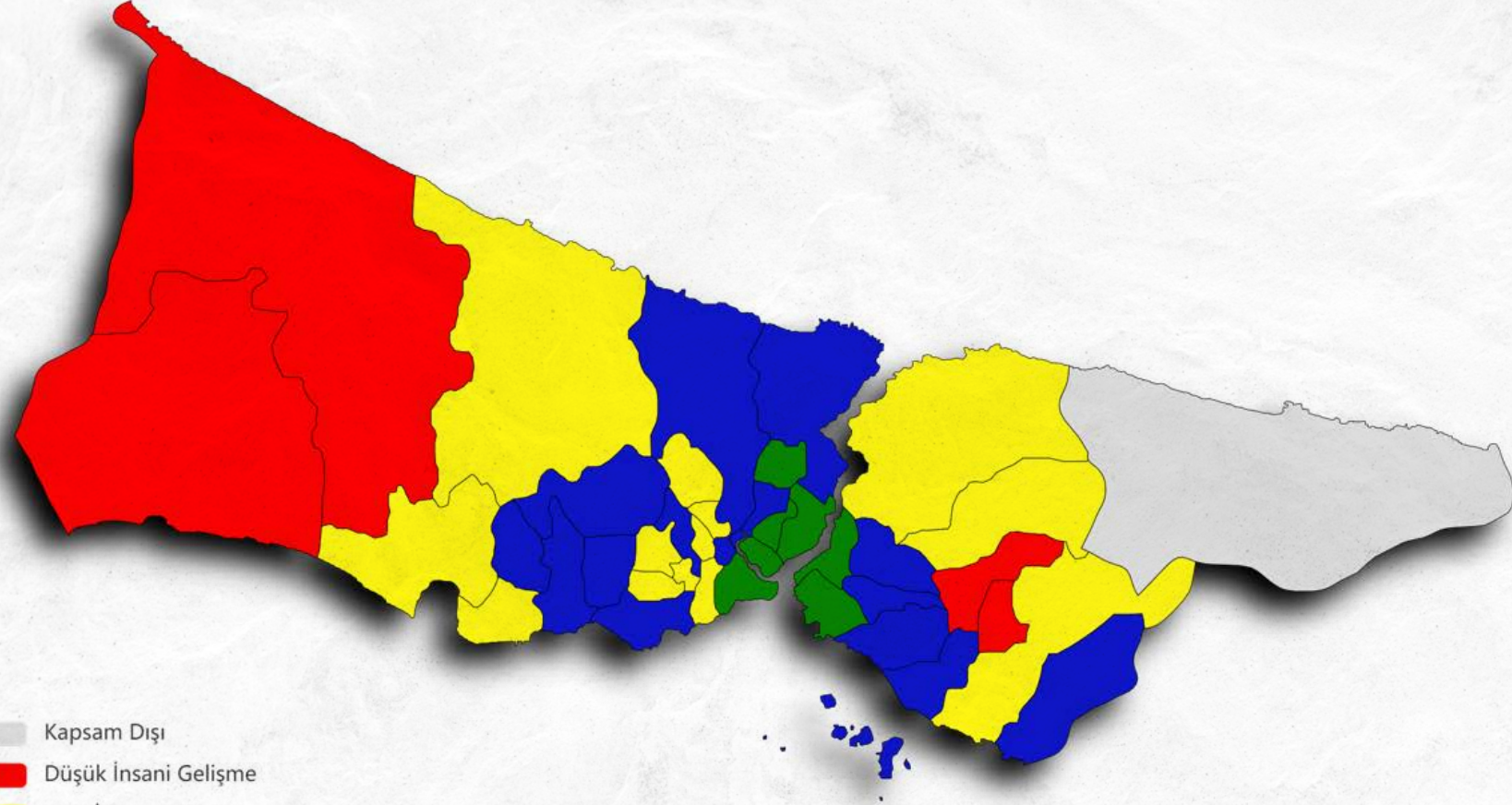
Dolayısıyla Sosyal Yaşam alanında insani gelişme açısından, araştırma kapsamındaki 138 ilçe boyutunda orta-alt düzeyde yani Sarı ve Kırmızı bölgede yoğunlaşmanın yaşandığı gözlenmektedir. Kırılmaların yaşandığı gruplar ise Yeşil ve Kırmızı bölge olarak öne çıkmaktadır.

SOSYAL YAŞAM ENDEKSİ

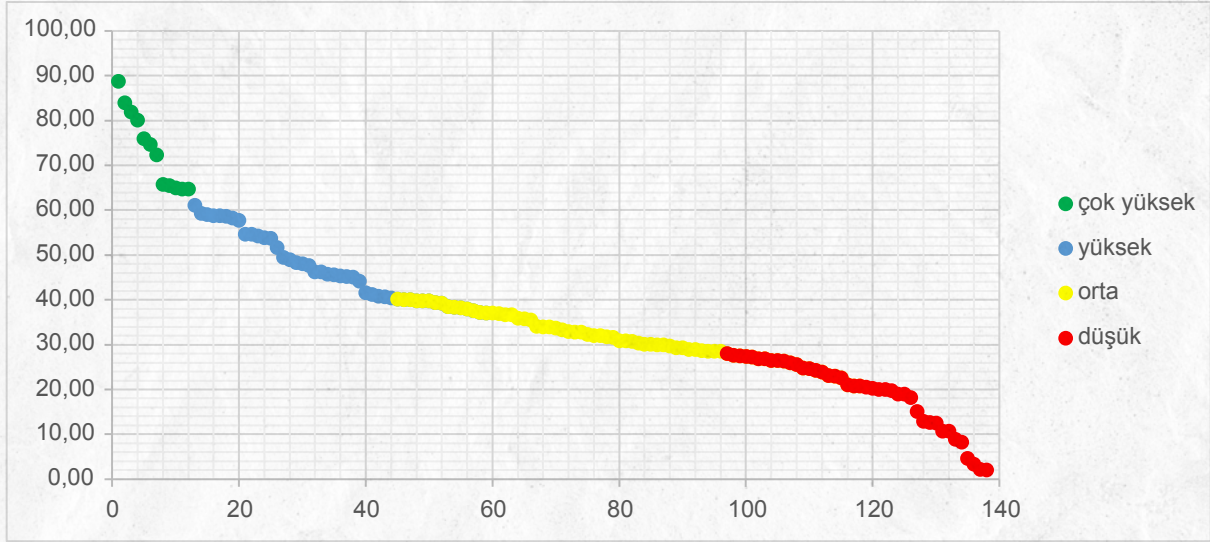
- Kapsam Dışı
- Düşük İnsani Gelişme
- Orta İnsani Gelişme
- Yüksek İnsani Gelişme
- Çok Yüksek İnsani Gelişme

Sosyal Yaşam Endeksi

- Kapsam Dışı
- Düşük İnsani Gelişme
- Orta İnsani Gelişme
- Yüksek İnsani Gelişme
- Çok Yüksek İnsani Gelişme

Grafik 9. İGE-İ Sosyal Yaşam Endeksi

4.3.7. İGE-İ Çevresel Performans Endeksi

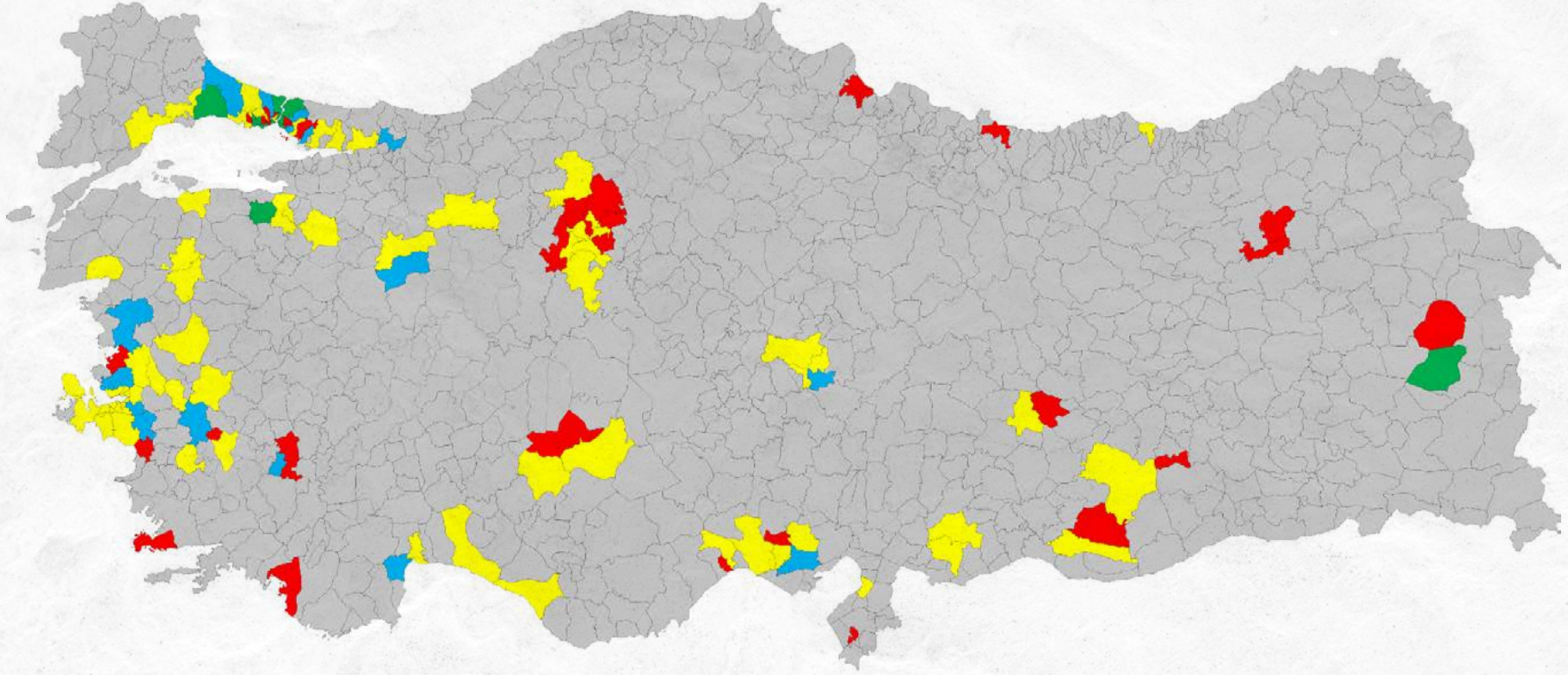
Araştırma kapsamında 138 ilçe düzeyinde çevresel performansa ilişkin kısıtlı veri seti bu yıl genişletilmiştir. Belediyenin çevreye ve afetlere yönelik çalışmaları ile sokak hayvanlarını kapsayan hizmetleri bu başlık altında değerlendirilmiştir. İlçede arıtma tesisinin varlığı, kişi başına düşen yeşil alan miktarları, belediyenin stratejik hedeflerinde yeşil alana yönelik hedefleri de kapsayan 16 gösterge düzeyinde endeks hesaplaması yapılmıştır.

Endeksin sonuçlarına göre, ilk 10 ilçenin tamamı İstanbul ilinden olduğu gözlemlenmiştir. Kadıköy, Avcılar, Sarıyer, Silivri, Bakırköy, Fatih, Üsküdar, Çekmeköy, Beykoz ve Beşiktaş endekste öne çıkan ilçeler olarak yerini almıştır.

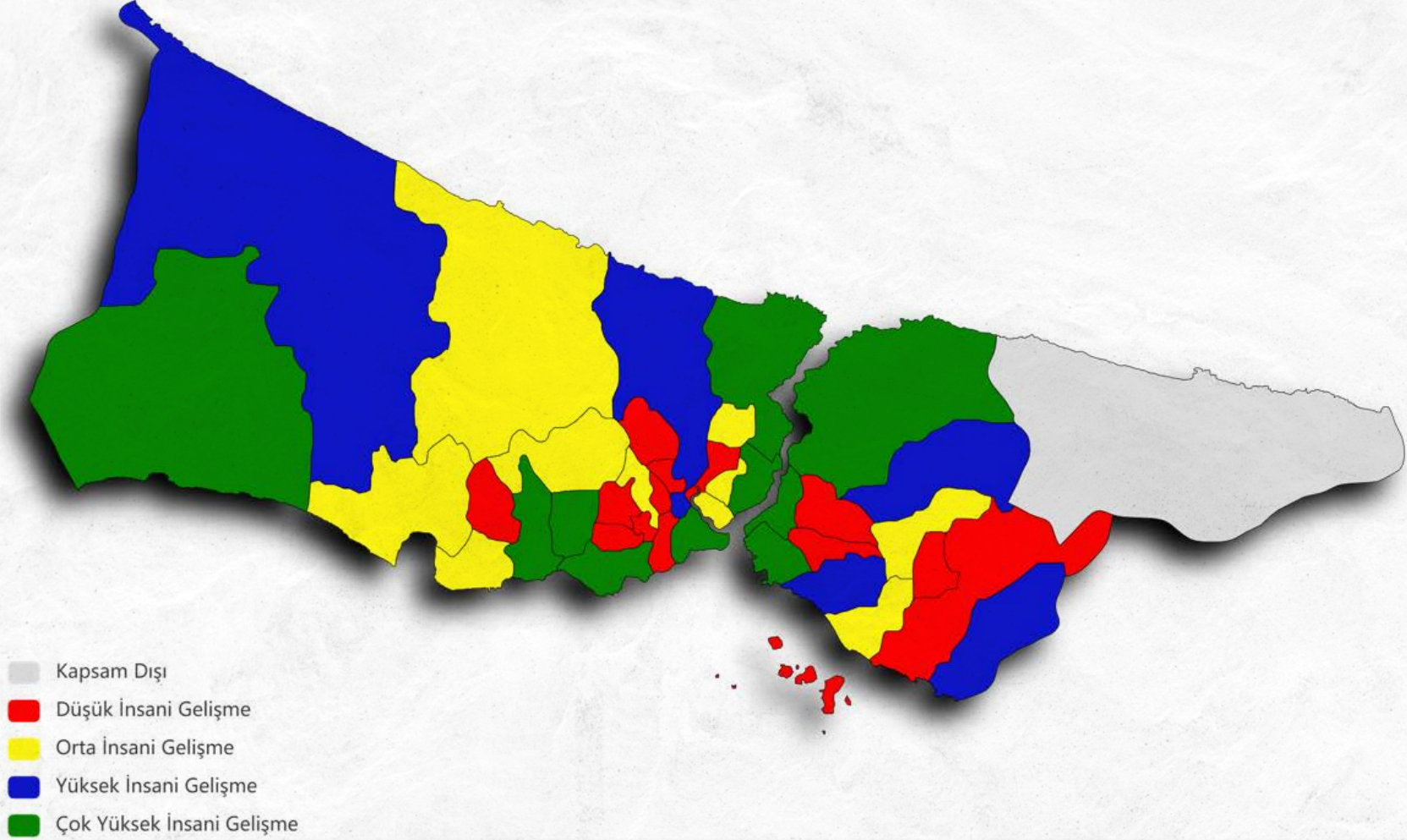
Tablo 29. İGE-İ Çevresel Performans Endeksi – Yeşil Bölge

ENDEKS SIRASI	İL	İLÇE	ÇEVRESEL PERFORMANS ENDEKSİ
1	İSTANBUL	KADIKÖY	82,50
2	İSTANBUL	AVCILAR	78,19
3	İSTANBUL	SARIYER	70,57
4	İSTANBUL	SİLİVRİ	54,26
5	İSTANBUL	BAKIRKÖY	52,50
6	İSTANBUL	FATİH	52,49
7	İSTANBUL	ÜSKÜDAR	49,24
8	İSTANBUL	BEYKOZ	44,46
9	İSTANBUL	BEŞİKTAŞ	44,04
10	VAN	TUŞBA	43,81
11	BURSA	NİLÜFER	43,24
12	İSTANBUL	KÜÇÜKÇEKMECE	43,07

BELEDİYE ÇEVRESEL PERFORMANS ENDEKSİ

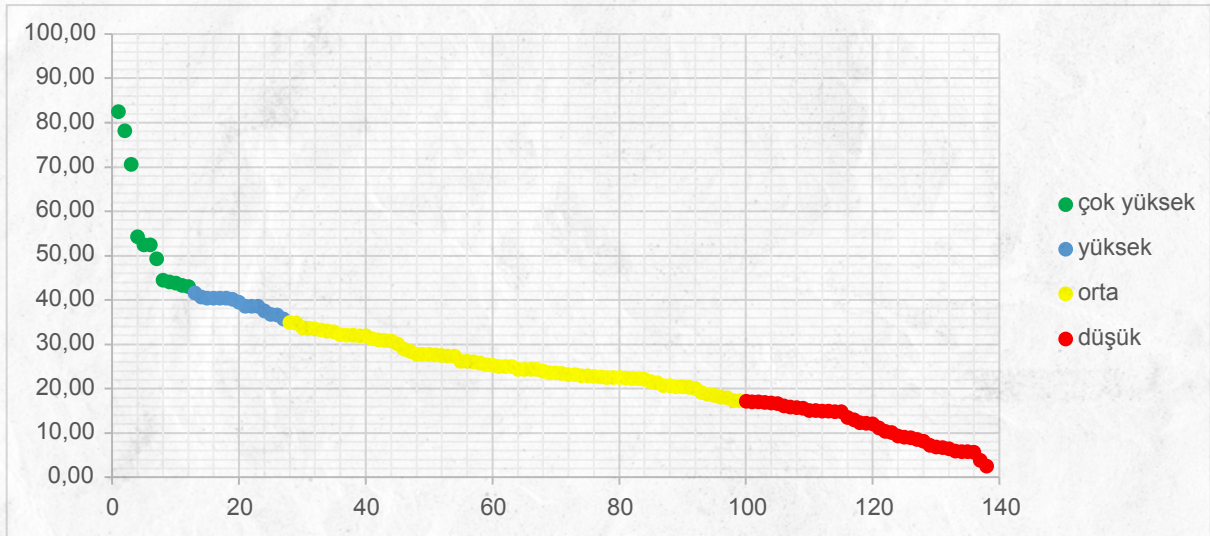
Belediye Çevresel Performans Endeksi

Endeks kümelemedesinde en yüksek grup olan Yeşil Bölgede 12, yüksek grup olan Mavi Bölgede 15, orta grup olan Sarı Bölgede 72 ve düşük grup olan Kırmızı Bölgede ise 39 ilçe kümelendi. Yeşil Bölgede yer alan ilçelerin ortalama endeks skoru 54,9 iken Mavi Bölgede 39,1, Sarı Bölgede 25,6 ve Kırmızı Bölgede ise 11,5 değeriyle karşılaşılmaktadır. Bu başlık altında Yeşil Bölgede İstanbul, Bursa ve Van olmak üzere üç ilin temsil edildiği görülürken Mavi Bölgede 7 ilden gelen ilçeler sıralamaya girmiştir.

Çevresel Performans alanında ilçelerin genel görünümü orta-alt seviyede yoğunlaşmıştır. Sarı Bölge en fazla ilçenin yer aldığı bölge iken ikinci sırada Kırmızı Bölge gelmektedir. Özellikle Yeşil Bölgede önemli kırılmalar gözlenmektedir.

Grafik 10. İGE-İ Çevresel Performans Endeksi

4.3.8. İGE-İ Ulaşım ve Erişilebilirlik Endeksi

Bu yıl yeni bir alt endeks olarak üretilen Ulaşım ve Erişilebilirlik Endeksi, hem ilçedeki ulaşım altyapısı hem de ilçenin erişilebilir olma kriterlerine göre hesaplanmıştır. Endeksin sonuçlarına göre İstanbul'dan Kadıköy, Bakırköy ve Üsküdar ilk sıralarda yer almıştır. Bu ilçelerin dışında İstanbul'dan Fatih, Beyoğlu, Beşiktaş ve Kağıthane; Kocaeli'den İzmit; Samsun'dan İlkadım ve Ankara'dan Çankaya da Ulaşım ve Erişilebilirlik Endeksinde öne çıkan ilçeler arasında yer almıştır.

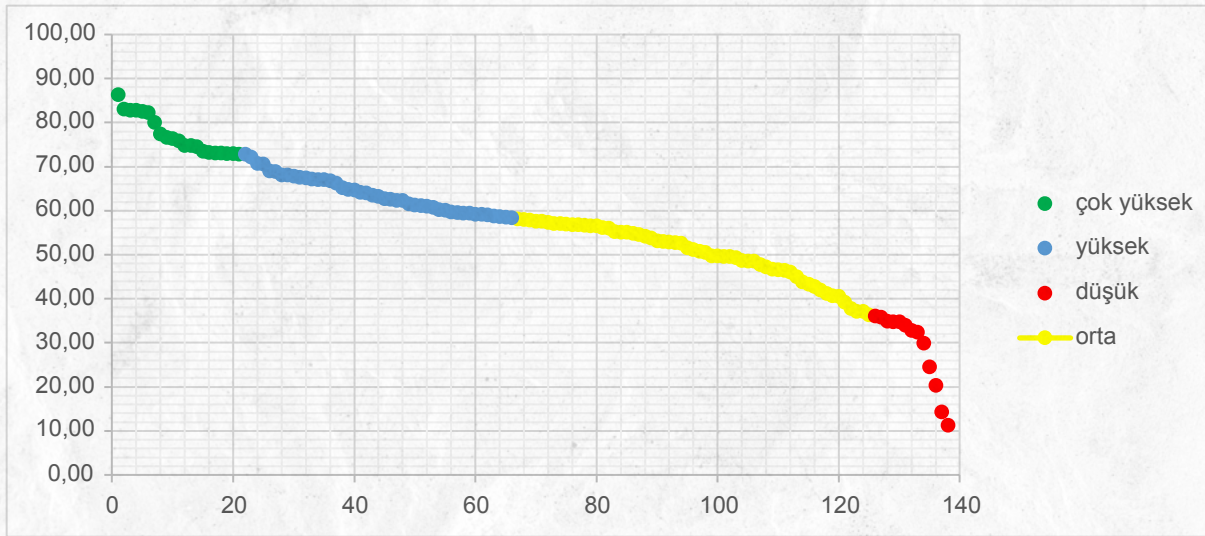
Tablo 30. İGE-İ Ulaşım ve Erişilebilirlik Endeksi – Yeşil Bölge

ENDEKS SIRASI	İL	İLÇE	ULAŞIM VE ERİŞİLEBİLİRLİK ENDEKSİ
1	İSTANBUL	KADIKÖY	86,38
2	İSTANBUL	BAKIRKÖY	83,02
3	SAMSUN	İLKADIM	82,85
4	İSTANBUL	ÜSKÜDAR	82,78
5	İSTANBUL	FATİH	82,51
6	KOCAELİ	İZMİT	82,24
7	İSTANBUL	BEYOĞLU	80,07
8	İSTANBUL	KAĞITHANE	77,39
9	ADANA	SEYHAN	76,68
10	İSTANBUL	ZEYTİNBURNU	76,33
11	İZMİR	GAZİEMİR	75,91
12	İSTANBUL	MALTEPE	74,79
13	İZMİR	KONAK	74,78
14	ADANA	ÇUKUROVA	74,55
15	KONYA	KARATAY	73,49
16	İSTANBUL	PENDİK	73,27
17	İZMİR	KARŞIYAKA	73,12
18	İSTANBUL	KARTAL	73,06
19	İZMİR	BALÇOVA	73,01
20	İSTANBUL	TUZLA	72,90
21	İSTANBUL	ATAŞEHİR	72,86

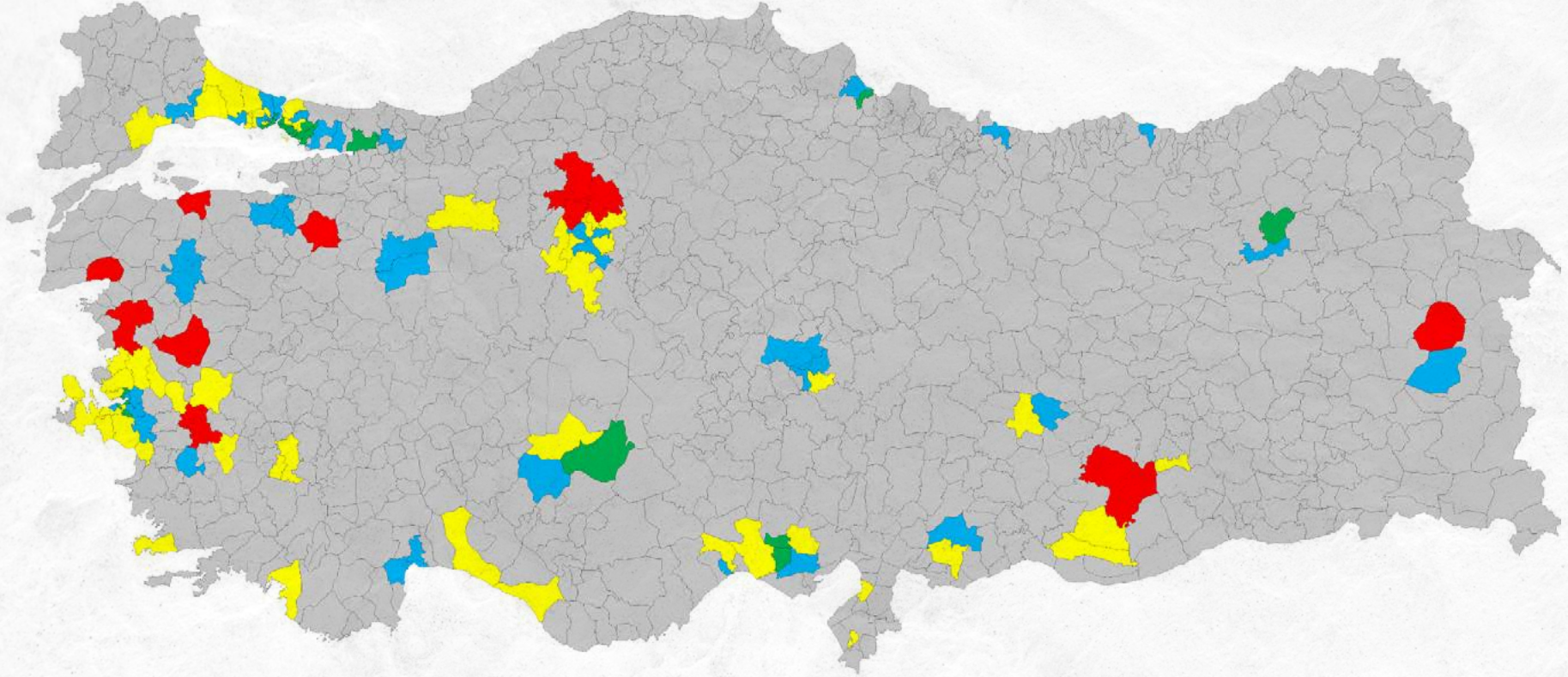
Endeks kümelemesinde en yüksek grup olan Yeşil Bölgede 21, yüksek grup olan Mavi Bölgede 45, orta grup olan Sarı Bölgede 59 ve düşük grup olan Kırmızı Bölgede ise 13 ilçe kümelendi. Yeşil Bölgede yer alan ilçelerin ortalama endeks skoru 77,2 iken Mavi Bölgede 63,9, Sarı Bölgede 50,3 ve Kırmızı Bölgede ise 28,9 değeriyle karşılaşılmaktadır. Bu başlık altında Yeşil Bölgede İstanbul, Samsun, Kocaeli, Adana, İzmir ve Konya olmak üzere altı ilin temsil edildiği görülürken Mavi Bölgede 22 ilden gelen ilçeler sıralamaya girmiştir.

Gruplar arası karşılaştırma yapıldığında özellikle kırmızı bölgede önemli kırılmaların yaşandığı gözlenmekle beraber genel olarak orta-üst düzeyde yoğunlaşmanın olduğu anlaşılmaktadır.

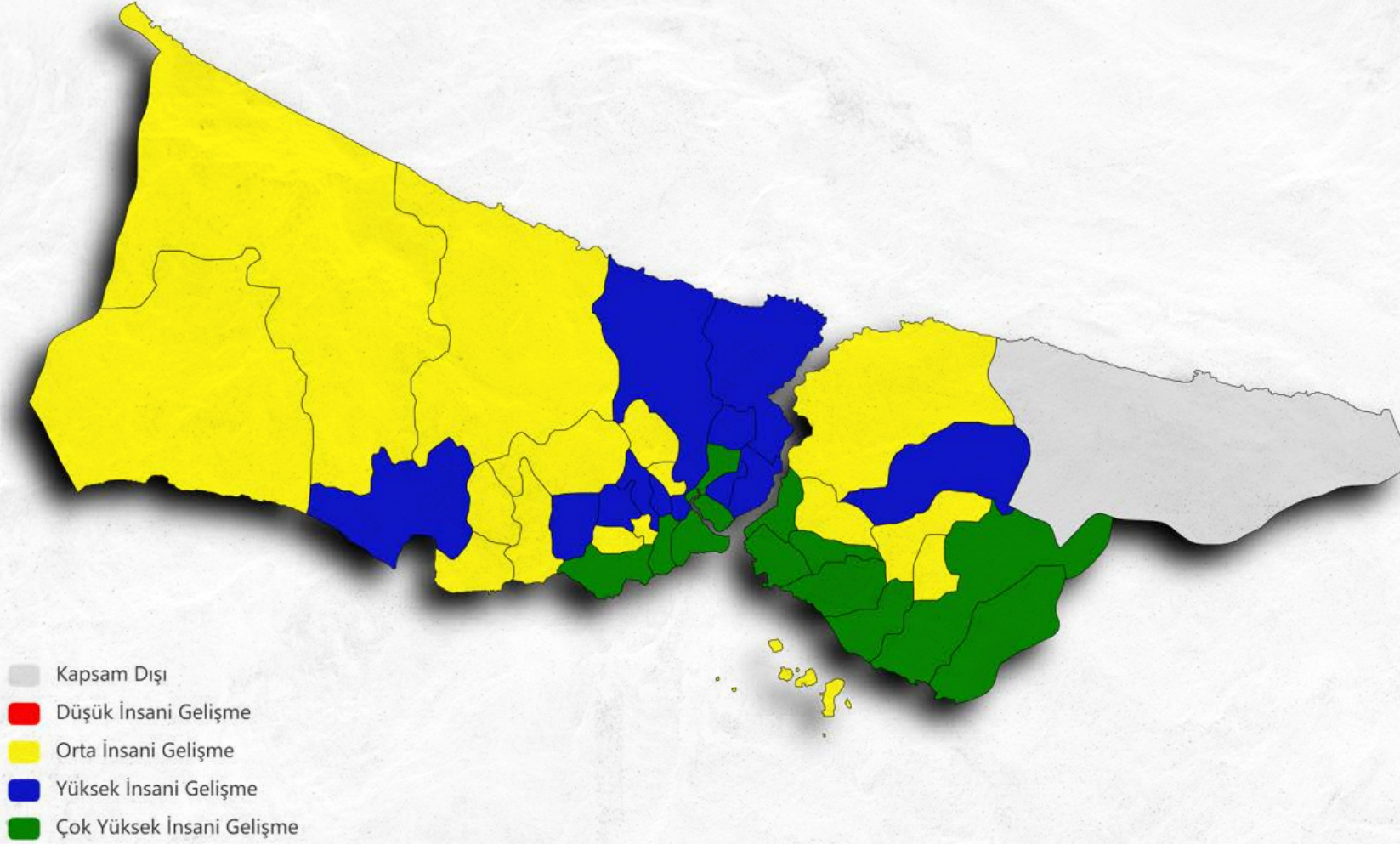
Grafik 11. İGE-İ Ulaşım ve Erişilebilirlik Endeksi

ULAŞIM VE ERİŞİLEBİLİRLİK ENDEKSİ

Ulaşım ve Erişilebilirlik Endeksi

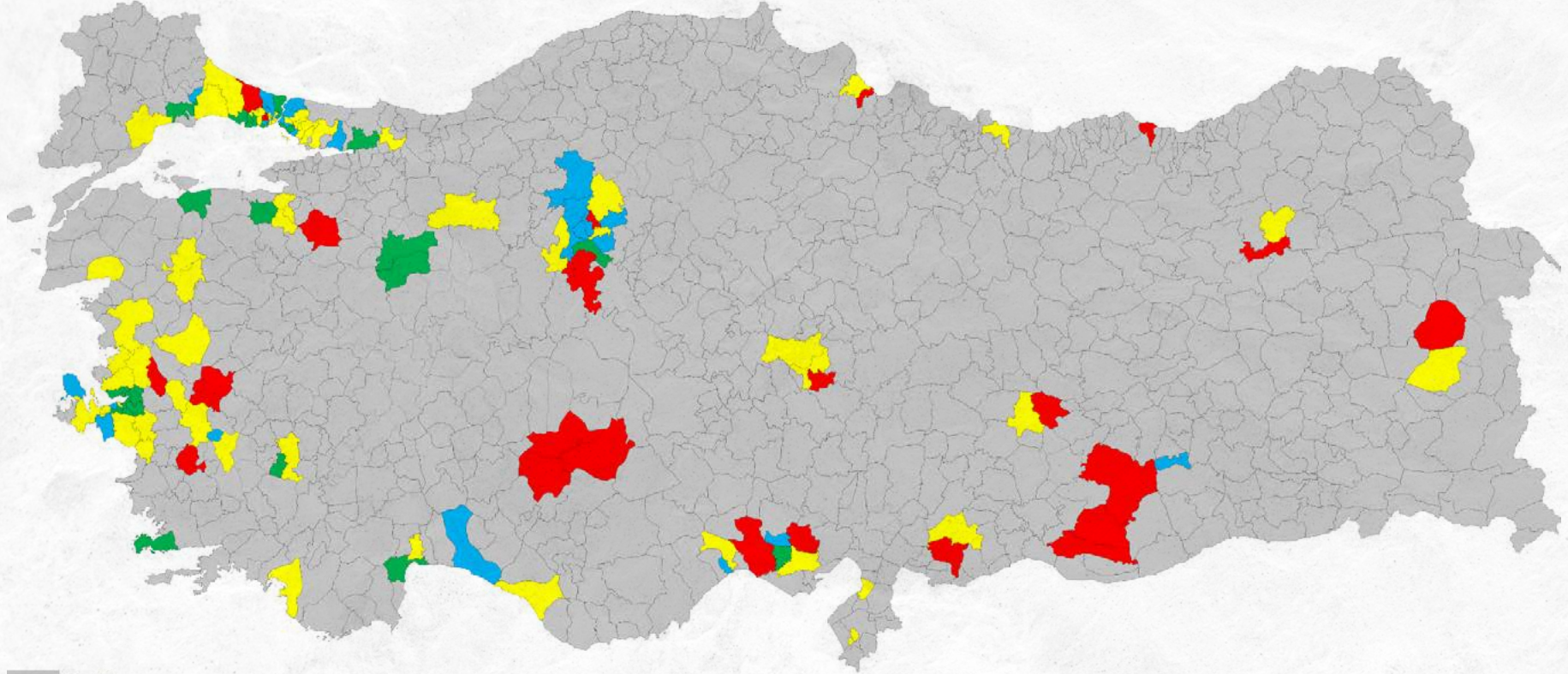
4.3.9. İGE-i Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi

Bu yıl bir diğer yeni alt endeks olarak üretilen Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi hem ilçe belediyesindeki cinsiyet eşitliğine ilişkin göstergeleri hem de ilçedeki kadınlara yönelik ikincil verileri kapsamaktadır. İzmir'den Karşıyaka'nın ilk sırada yer aldığı endekste, İstanbul'dan Kadıköy ve Ankara'dan Çankaya Karşıyaka'yı izlemiştir. İstanbul'dan Beşiktaş, Bakırköy, Maltepe ve Beylikdüzü; İzmir'den Çiğli, Bayraklı ve Gazimir ise Toplumsal Cinsiyet Eşitliği endeksinde öne çıkan diğer ilçelerdir.

Tablo 31. İGE-İ Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi – Yeşil Bölge

ENDEKS SIRASI	İL	İLÇE	TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ ENDEKSİ
1	İZMİR	KARŞIYAKA	84,50
2	İSTANBUL	KADIKÖY	83,56
3	ANKARA	ÇANKAYA	68,40
4	İSTANBUL	BEŞİKTAŞ	65,65
5	İSTANBUL	BAKIRKÖY	64,86
6	İZMİR	ÇİĞLİ	55,14
7	İZMİR	BAYRAKLI	54,58
8	İSTANBUL	MALTEPE	53,80
9	İSTANBUL	BEYLİKDÜZÜ	53,75
10	İZMİR	GAZİEMİR	52,91
11	ANTALYA	MURATPAŞA	52,79
12	İSTANBUL	AVCILAR	52,61
13	İZMİR	BORNOVA	50,78
14	İSTANBUL	SARIYER	49,05
15	İZMİR	BUCA	48,89
16	İZMİR	KONAK	48,50
17	İSTANBUL	BÜYÜKÇEKMECE	48,02
18	ESKİŞEHİR	ODUNPAZARI	48,02
19	TEKİRDAĞ	ÇORLU	47,47
20	BALIKESİR	BANDIRMA	46,86
21	ANTALYA	KONYAALTI	46,68
22	ADANA	SEYHAN	46,26
23	KOCAELİ	İZMİT	46,15
24	ESKİŞEHİR	TEPEBAŞI	45,96
25	MUĞLA	BODRUM	45,47
26	DENİZLİ	MERKEZEFENDİ	44,85
27	BURSA	NİLÜFER	44,72
28	İSTANBUL	ESENYURT	44,34
29	İZMİR	KARABAĞLAR	41,54

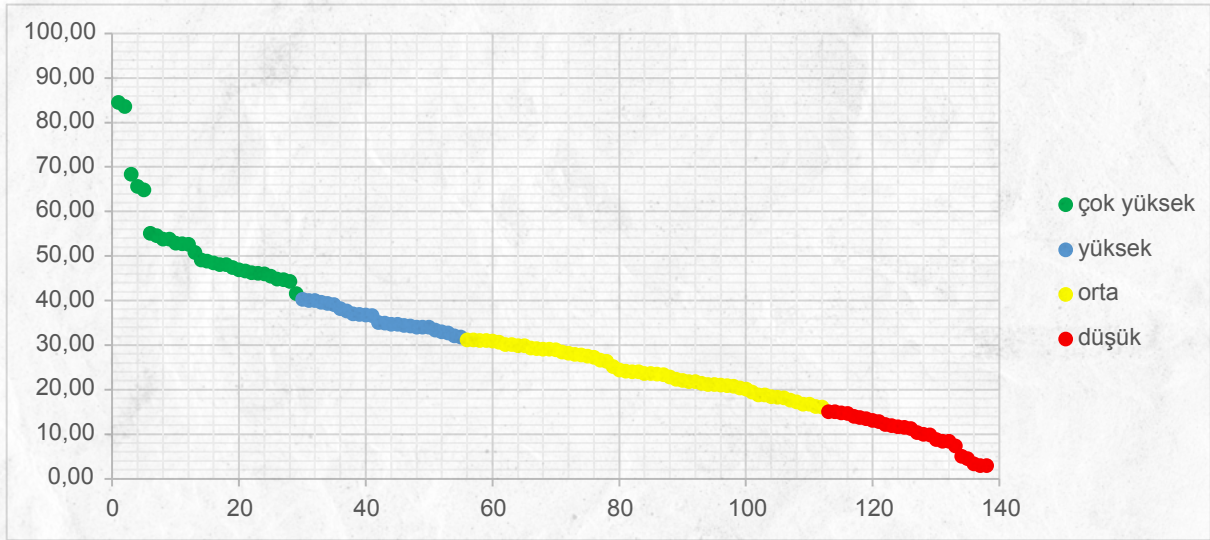
TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ ENDEKSİ

Endeks kümelemedinde en yüksek grup olan Yeşil Bölgede 29, yüksek grup olan Mavi Bölgede 26, orta grup olan Sarı Bölgede 57 ve düşük grup olan Kırmızı Bölgede ise 26 ilçe kümelendi. Yeşil Bölgede yer alan ilçelerin ortalama endeks skoru 53 iken Mavi Bölgede 36, Sarı Bölgede 24,2 ve Kırmızı Bölgede ise 10,3 değeriyle karşılaşılmaktadır. Bu başlık altında Yeşil Bölgede İzmir, İstanbul, Ankara, Antalya, Eskişehir, Tekirdağ, Balıkesir, Adana, Kocaeli, Muğla, Denizli ve Bursa olmak üzere 12 ilin temsil edildiği görülürken Mavi Bölgede 9 ilden gelen ilçeler sıralamaya girmiştir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksinde 138 ilçe arasında yoğunlaşmanın orta-alt grupta yani Sarı ve Kırmızı bölgede olduğu gözlenmektedir. Özellikle Yeşil Bölgede önemli kırılmalara rastlanmaktadır.

Grafik 12. İGE-İ Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi

İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ BÜYÜKŞEHİRLER-VERİ TABANI TABLOSU

	DEĞİŞKEN	KAYNAK	DÖNEM
YÖNETİŞİM ve SAYDAMLIK ENDEKSİ	Belediye Bilgi Paylaşımı ve Saydamlık Endeksi	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
	Belediyeye Erişim Endeksi	Belediye Resmi İnternet Siteleri	2020
	Belediye Sosyal Medya Kullanım Endeksi	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
	“Gizli Vatandaş” Endeksi	“Gizli Vatandaş” Anketi	2020
	Genel Seçim Katılım Oranı (C. Başkanlığı)	Yüksek Seçim Kurulu	2018
	Onbin Kişiye Düşen Faal Dernek Sayısı	Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü	2020
	İlgili İldeki Yerel Gazete Sayısının Türkiye’deki Toplam Yerel Gazete Sayısına Oranı	Gazeteler.com	2020
	Onbin Kişiye Düşen Vakıf Sayısı	Vakıflar Genel Müdürlüğü	2020
	Yerel Seçim Katılım Oranı	Yüksek Seçim Kurulu	2019
EŞİTSİZLİKLERLE MÜCADELE ENDEKSİ	Yıl İçinde Malullük Aylığı Bağlananların Nüfusa Oranı	Sosyal Güvenlik Kurumu	2019
	Yıl İçinde Yaşlılık Aylığı Bağlananların Nüfusa Oranı	Sosyal Güvenlik Kurumu	2019
	Yıl İçinde Ölüm Aylığı Bağlananların Nüfusa Oranı	Sosyal Güvenlik Kurumu	2019

EŞİTSİZLİKLERLE MÜCADELE ENDEKSİ

S3. Komşum kocasından şiddet görüyor, ne yapmalıyım, nasıl yardımcı olursunuz? S9. Ev hanımıyım. Katılabileceğim bir mesleki kursunuz var mı? S10. Üniversite öğrencileri için burs veriyor musunuz, kriterleriniz nedir? S11. Belediyenizde kaç yaşın üstündeki insanlar için ulaşım yardımı yapıyor? Bu hizmetten nasıl yararlanabilirim? S12. Kadın sığınma eviniz var mı? S13. Çocuk gelişimi ile ilgili eğitim almak istiyorum. Beni yönlendirir misiniz? S15. Yakacak yardımı için nereye başvurmalıyım? S16. Kardeşim askere gidecek. Maddi olarak zorlanacağız. Askerlik yardımınız var mı? S20. EBA'ya erişimde sorunlar yaşıyorum, internetim yetmiyor, belediyenizin bu yönde bir çalışması var mı? S21. EBA'ya çocuklarım erişemiyor, tablet ya da bilgisayar desteğiniz var mı?	“Gizli Vatandaş” Anketi	2020
Hane Başına Düşen Koruyucu Aile Sayısı	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	2020
Kişi Başına Düşen Sosyal Yardım Hizmetleri Bütçe Harcaması (Merkezi Yönetim)	Muhasebat Genel Müdürlüğü	2019
Aileye Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 - 2020
Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 - 2020
Gençlere Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 - 2020

EŞİTSİZLİKLERLE MÜCADELE ENDEKSİ

Hasta ve Yaşlılara Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
Kadınlara Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
Mültecilere Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
Nüfusun Fiber Abone Sayısına Oranı	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu	2019
Km2'ye Düşen Fiber Optik Kablo Uzunluğu	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu	2019

NİTELİKLİ EĞİTİM ENDEKSİ

Kişi Başına Düşen Eğitim Hizmetleri Bütçe Harcaması (Merkezi Yönetim)	Muhasebat Genel Müdürlüğü	2019
Okur-Yazar Kadın Oranı	TÜİK	2019
Üniversite Mezunu Kadın Oranı	TÜİK	2019
Üniversite Mezunu Oranı	TÜİK	2019
Başarı Sıralaması Ortalaması	TÜİK	2019
Lisans Kazanan (Açık öğretim Hariç) Öğrenci Sayısının Sınava Giren Öğrenci Sayısına Oranı	TÜİK	2019
İlköğretim-Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	TÜİK	2019
İlköğretim-Net Okullaşma Oranı	TÜİK	2019
İlköğretim-Kızların Okullaşma Oranı	TÜİK	2019
Okul Öncesi Eğitim-Net Okullaşma Oranı	TÜİK	2019
Ortaokul-Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	TÜİK	2019
Ortaokul-Net Okullaşma Oranı	TÜİK	2019
Ortaokul-Kızların Okullaşma Oranı	TÜİK	2019
Ortaokul-Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	TÜİK	2019
Ortaöğretim-Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	TÜİK	2019
Ortaöğretim-Net Okullaşma Oranı	TÜİK	2019
Ortaöğretim -Kızların Okullaşma Oranı	TÜİK	2019

NİTELİKLİ EĞİTİM ENDEKSİ	Ortaöğretim-Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	TÜİK	2019
	Yüksek Eğitimli Nüfus Oranı	TÜİK	2019
	Yüksek Eğitimli Kadın Nüfusu Oranı	TÜİK	2019
	Doktora Mezunlarının Nüfusa Oranı (bin kişi)	TÜİK	2019
	Yüksek Lisans ve Doktora Mezunlarının Nüfusa Oranı (bin kişi)	TÜİK	2019
	Akademisyen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	TÜİK	2019
	Hiç Eğitim Almamış Kadın Oranı	TÜİK	2019
	Ortalama Eğitim Süresi	TÜİK	2019
	Kadınlarda Ortalama Eğitim Süresi	TÜİK	2019
	İŞKUR Mesleki Eğitim Kursları Kursiyer Sayısının Nüfusa Oranı	İŞKUR	2019
	İŞKUR Girişimcilik Eğitim Programı Katılımcı Sayısının Nüfusa Oranı	İŞKUR	2019
	İŞKUR İşbaşı Eğitim Programı Katılımcı Sayısının Nüfusa Oranı	İŞKUR	2019
	Belediyelerde Girişimci Destekleri Varlığı	Web Taraması Belediye Faaliyet Raporları	2019 2020
	Girişimcilik ve İnovasyon Merkezleri Varlığı	Web Taraması	2020
SAĞLIKLI YAŞAM ENDEKSİ	Kişi Başına Düşen Sosyal Güvenlik Kurumu Ödemeleri Bütçe Harcaması (Merkezi Yönetim)	Muhasebat Genel Müdürlüğü	2019
	Kişi Başına Düşen Sağlık Hizmetleri Bütçe Harcaması (Merkezi Yönetim)	Muhasebat Genel Müdürlüğü	2019
	Onbin Kişiye Düşen Yardımcı Sağlık Personeli Sayısı	Sağlık Bakanlığı	2018
	Onbin Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayısı	Sağlık Bakanlığı	2018
	Onbin Kişiye Düşen Eczacı Sayısı	Sağlık Bakanlığı	2018
	Onbin Kişiye Nitelikli Yatak Sayısı	Sağlık Bakanlığı	2018
	Onbin Kişiye Düşen Özel Hastane Yatak Sayısı	Sağlık Bakanlığı	2018
	Onbin Kişiye Düşen Toplam Hekim Sayısı	Sağlık Bakanlığı	2018
Onbin Kişiye Düşen Yatak Sayısı	Sağlık Bakanlığı	2018	

SAĞLIKLI YAŞAM
ENDEKSİ

Aile Hekimi Başına Düşen Nüfus	Sağlık Bakanlığı	2018
Kişi Başı Hekime Başvuru	Sağlık Bakanlığı	2018
Hastanede Ortalama Kalış Günü	Sağlık Bakanlığı	2018
Üniversite Hastane Kurum Sayısı	TÜİK	2019
Yatak Doluluk Oranı	TÜİK	2019
Bebek Ölüm Hızı	TÜİK	2019
Kaba Doğum Hızı (Bin Kişi)	TÜİK	2019
İntihar Sayısı	TÜİK	2019
Kaba İntihar Hızı	TÜİK	2019
Onbin Kişiye Düşen Kaza Sayısı	TÜİK	2019
Yüz Bin Kişide Ölü Sayısı	TÜİK	2019
Yüz Bin Kişide Yaralı Sayısı	TÜİK	2019
Kaba Ölüm Hızı	TÜİK	2019
Onbin Kişiye Düşen Eczane Sayısı	Sağlık Bakanlığı	2019
Onbin Kişiye Düşen Ambulans Sayısı	Sağlık Bakanlığı	2019
Kadın Başına Düşen Jinekolog Sayısı (%)	Doktortakvimi.com	2020
Psikolojik Destek Merkezi Varlığı	Web Taraması	2020
Sağlık Dairesi Başkanlığının Toplam Bütçe İçindeki Oranı (%)	Muhasebat Genel Müdürlüğü	2019
S2. Kız kardeşim engelli, tekerlekli sandalye yardımı yapar mısınız, nereye başvurmam lazım? S7. Anneme bakmak için yardıma ihtiyacımız var. Evde bakım hizmeti veriyor musunuz? S8. Babamın diyalize gitmesi gerekiyor, belediye ambulans verir mi? S17. +65 biri olarak pandemi nedeniyle alışverişe gitmekten çekiniyorum, belediyeniz bu ihtiyacımı görmemde destek sağlar mı? S19. Maske ve dezenfektan ihtiyacım var, destek olabilir misiniz?	“Gizli Vatandaş” Anketi	2020

SOSYAL YAŞAM
ENDEKSİ

Kişi Başına Düşen Sinema Salonu Koltuk Sayısı	TÜİK	2019
İlgili İlin Sinema Film Sayısının Türkiye'deki Toplam Sinema Film Sayısına Oranı	TÜİK	2019
Sinema Toplam Seyirci Sayısının Nüfusa Oranı	TÜİK	2019
Kişi Başına Düşen Tiyatro Salonu Koltuk Sayısı	TÜİK	2019
İlgili İlin Tiyatro Eser Sayısının Türkiye'deki Toplam Tiyatro Eser Sayısına Oranı	TÜİK	2019
Tiyatro Toplam Seyirci Sayısının Nüfusa Oranı	TÜİK	2019
Onbin Kişiye Düşen Spor Kulübü Sayısı	Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü	2019
İlgili İlin Spor Kulübü Sayılarının Türkiye'deki Toplam Spor Kulübü Sayısına Oranı	Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü	2019
Sporcu Sayısının Nüfusa Oranı (Faal)	Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü	2018
Kültür Varlığı Sayısı/Toplam	Kültür ve Turizm Bakanlığı	2019
İlgili İldeki Müze ve Ören Yeri Sayısının Türkiye'deki Toplam Müze ve Ören Yeri Sayısına Oranı	Kültür ve Turizm Bakanlığı	2019
Sosyal ve Kültürel Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
Spor ve Eğlence Alanları (%)	Tarım ve Orman Bakanlığı	2018
Opera Varlığı	Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü Web Taraması	2020
AVM Sayısı	Web Taraması	2020
Özel Müze Sayısı	Kültür ve Turizm Bakanlığı	2020
Müze ve Ören Yeri Ziyaretçi Sayısının Nüfusa Oranı	Kültür ve Turizm Bakanlığı	2019

SÜRDÜRÜLEBİLİR
ÇEVRE VE ENERJİ
ENDEKSİ

Atık Hizmeti Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	TÜİK	2018
Atık Su Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	TÜİK	2018
Güvenilir Şekilde Yönetilen İçme Suyu Hizmetlerini Kullanan Nüfusun Oranı	TÜİK	2018
İçme ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	TÜİK	2018
Kanalizasyon Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	TÜİK	2018
Kükürt Dioksit Ortalamaları	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	2019
Partiküller Madde Konsantrasyonları	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	2019
Sokak Hayvanlarına Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
Çevreye Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
Afetlere Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
Stratejik Raporlarda Afet Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Stratejik Planları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2020
Stratejik Raporlarda Çevreye Yönelik Çeşitlilik ve Kalite Puanı	Belediye Stratejik Planları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2020
Karbon Monoksit (CO) miktarı-Ortalama (µg/m3)	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	2018
İklim Eylem Planı Varlığı	Web Taraması	2020
Sera Gazı Envanteri Yapmış mı?	Web Taraması	2020
Yeşil Şehir Alanları (%)	Tarım ve Orman Bakanlığı	2018

SÜRDÜRÜLEBİLİR
ÇEVRE VE ENERJİ
ENDEKSİ

Kişi Başına Düşen Yeşil Şehir Alanları Miktarı	Tarım ve Orman Bakanlığı	2018
Ormanlık Alan (%)	Orman Genel Müdürlüğü	2019
Kişi Başına Düşen Ormanlık Alan Miktarı	Orman Genel Müdürlüğü	2019
Hane Başına Dağıtılan Su Miktarı	TÜİK	2018
İçme ve Kullanma Suyu Arıtma Tesislerinde Arıtılan Su Miktarının Nüfusa Oranı	TÜİK	2018
İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi için Çekilen Toplam Su Miktarının Nüfusa Oranı	TÜİK	2018
Kişi Başı Çekilen Günlük Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)	TÜİK	2018
Kişi Başı Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün)	TÜİK	2018
Toplanan Belediye Atık Miktarının Nüfusa Oranı	TÜİK	2018
Atık Su Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atık Su Miktarının Nüfusa Oranı	TÜİK	2018
Belediyelerde Deşarj Edilen Kişi Başı Günlük Atık su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)	TÜİK	2018
Kişi Başına Düşen Elektrik Tüketimi Aydınlatması	Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu	2019
Hane Başına Düşen Elektrik Tüketimi-Mesken	Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu	2019
Yenilenebilir Enerji Tesisi Varlığı	Web Taraması	2020
Hane Başı Doğal Gaz Tüketimi (m3)	Türkiye Doğalgaz Dağıtıcıları Birliği	2019
Hane Başı Karbon Salımı Tasarrufu(kg)	Türkiye Doğalgaz Dağıtıcıları Birliği	2019
Kişi Başına Düşen Çevre Koruma Hizmetleri Bütçe Harcaması (Merkezi yönetim)	Muhasebat Genel Müdürlüğü	2019
Yüz bin Kişi Başına Düşen Atık su Arıtma Tesisi Sayısı	TÜİK	2018
Yüz bin Kişi Başına Düşen İçme ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisi Sayısı	TÜİK	2018

SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE VE ENERJİ ENDEKSİ	Sürekli Sulanan Alanlar (%)	Tarım ve Orman Bakanlığı	2018
	Sulanmayan Ekilebilir Alanlar (%)	Tarım ve Orman Bakanlığı	2018
	Düzenli Olarak Toplanan ve Uygun Nihai İşlem Uygulanan Belediye Atıklarının Toplam Belediye Atık Miktarına Oranı	TÜİK	2018
	Şehirlerdeki İnce Partikül Maddelerin (PM10) Yıllık Ortalama Seviyeleri	TÜİK	2019
	Şehirlerdeki İnce Partikül Maddelerin (PM2.5) Yıllık Ortalama Seviyeleri	TÜİK	2019
	S1. Bir araştırma için belediyenizde bulunan aktif yeşil alan toplamını öğrenmeye ihtiyacım var. Yardımcı olabilir misiniz? S4. Çöpler doğru düğüst toplanmıyor Nereye başvurmalıyım? S5. Sokak lambaları yanmıyor kiminle görüşmeliyim? S6. Böcek ilaçlama için nereye başvurmalıyım?	“Gizli Vatandaş” Anketi	2020
TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ ENDEKSİ	Belediye Kadın Meclis Üyesi Sayısının Toplam Belediye Meclis Üyesi Sayısına Oranı	Büyükşehir Belediyesi	2020
	Belediye Kadın Başkan Yardımcısı Sayısının Toplam Belediye Başkan Yardımcısına Oranı	Büyükşehir Belediyesi	2020
	Belediye Kadın Müdür Sayısının Toplam Belediye Müdür Sayısına Oranı	Büyükşehir Belediyesi	2020
	Belediye Kadın Çalışan Sayısının Toplam Çalışan Sayısına Oranı	Büyükşehir Belediyesi	2020
	Belediye Kadın Muhtar Sayısının Toplam Muhtar Sayısına Oranı	Büyükşehir Belediyesi	2020
	Kadınlarda Ortalama Evlenme Yaşı	TÜİK	2019
	Kadınlarda Ortalama Eğitim Süresi	TÜİK	2019
	Adölesan Doğurganlık Hızı Binde	TÜİK	2019
	Kadın Cinayeti Sayısı	Umut Vakfı	2019

ULAŞIM VE
ERİŞİLEBİLİRLİK
ENDEKSİ

Demiryolu Hat Varlığı	Ulaştırma ve Altyapı Bak.	2020
Bin Km2'ye Düşen Demiryolu	Ulaştırma ve Altyapı Bak.	2019
Demiryolu-Birden Fazla Hat Varlığı	Ulaştırma ve Altyapı Bak.	2020
Liman Varlığı	Tarım ve Orman Bakanlığı	2018
Dış Hat Uçak Seferinin Varlığı	Web Taraması	2020
İlgili İldeki Dış Hat Uçak Trafiğinin Türkiye'deki Toplam Dış Hat Uçak Trafiğine Oranı	TÜİK	2019
İlgili İldeki Dış Hat Yolcu Trafiğinin Türkiye'deki Toplam Dış Hat Yolcu Trafiğine Oranı	TÜİK	2019
İlgili İldeki İç Hat Uçak Trafiğinin Türkiye'deki Toplam İç Hat Yolcu Trafiğine Oranı	TÜİK	2019
İlgili İldeki İç Hat Yolcu Trafiğinin Türkiye'deki Toplam İç Hat Yolcu Trafiğine Oranı	TÜİK	2019
Toplam Uçak Trafiği İçindeki Pay	TÜİK	2019
Toplam Yolcu Trafiği İçindeki Pay	TÜİK	2019
Toplam Yük Trafiği İçindeki Pay	TÜİK	2019
Bölünmüş Yol/Toplam Yol	Karayolları Genel Müdürlüğü	2020
Km2'ye Düşen Motorlu Kara Taşıtı Sayısı	TÜİK	2019
Büyükşehir Belediyesinden En Yakın Havaalanına Uzaklık	Google Haritalar	2020
Ulaşım Çeşitliliği	Web Taraması	2020
Metro, Hafif Metro, Tramvay Hattı Varlığı	Web Taraması	2020
Otoban Varlığı	Karayolları Genel Müdürlüğü	2020

SÜRDÜRÜLEBİLİR
EKONOMİ
ENDEKSİ

Kamu Kullanımına Tamamen Açık, Yapılaşmış Alanların Şehirlerdeki Ortalama Payı	TÜİK	2019
Sürekli Şehir Yapısı (%)	Tarım ve Orman Bakanlığı	2018
Boşanma Sayısı	TÜİK	2019
Yaş Bağımlılık Oranı	TÜİK	2019
Nüfus Yoğunluğu	TÜİK	2019
Nüfus Artış Hızı	TÜİK	2019
Şehirleşme Oranı	TÜİK	2019
Net Göç Hızı	TÜİK	2019
Büyükşehir Belediyesi Bütçe Giderinin Nüfusa Oranı	Sayıştay Bakanlığı	2019
Kişi Başına Düşen Toplam Bütçe Harcaması (Merkezi yönetim)	Muhasebat Genel Müdürlüğü	2019
Kişi Başına Düşen Gelir Vergisi	Gelir İdaresi Başkanlığı	2019
Mükellef Sayılarının Nüfusa Oranı	Gelir İdaresi Başkanlığı	2019
Kişi Başına Düşen Otomobil Sayısı	TÜİK	2019
Asfalt Yol/Toplam Yol	Karayolları Genel Müdürlüğü	2019
İlgili İldeki Ticari Uçak Trafiğinin Türkiyedeki Toplam Ticari Uçak Trafiğine Oranı	TÜİK	2019
Otellerin Toplam Doluluk Oranı	Kültür ve Turizm Bakanlığı	2019
Enflasyon Oranı	TÜİK	2019
AVM Sayısı	Web Taraması	2020
Vergi Gelirleri/Toplam	Gelir İdaresi Başkanlığı	2019
Kişi Başına Düşen Toplam Elektrik Tüketimi	Elektrik Piyasası Sektör Raporu	2019
Yüz Bin Kişiye Düşen Patent Başvuru Sayısı	Türk Patent ve Marka Kurumu	2019
Teknokent Sayısı	Web Taraması	2020
AR-GE Merkezleri	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	2020
İlgili İldeki Ar-Ge Birimi Olan Firma Sayısının Türkiye'deki Toplam Ar-Ge Birimi Olan Firma Sayısına Oranı	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	2020

SÜRDÜRÜLEBİLİR
EKONOMİ
ENDEKSİ

Kurulan Firma Oranı	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği	2019
Kapanan Firma Oranı	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği	2019
Mevduatların Nüfusa Oranı	Türkiye Bankalar Birliği	2019
Takipteki Alacakların Nakdi Kredilere Oranı	Türkiye Bankalar Birliği	2019
ATM Başına Düşen Nüfus	Türkiye Bankalar Birliği	2019
İhracatın Toplam İhracat İçindeki Payı	TÜİK	2019
P80/P20 Oranı	TÜİK	2019
Gelir Dağılımı Eşitsizliği	TÜİK	2019
İşsizlik Ödeneği Başvuru Sayısının 15-64 Yaş Arası Nüfusa Oranı	İŞKUR	2019
İşsizlik Ödeneği Hak Eden Sayısının 15-64 Yaş Arası Nüfusa Oranı	İŞKUR	2019
Kişi Başına GSYH	TÜİK	2019
İşsizlik Oranı	TÜİK	2019
İşgücüne Katılma Oranı	TÜİK	2019
İstihdam Oranı	TÜİK	2019
Nüfusun Mobil Cepten İnternet Abone Sayısına Oranı	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu	2019
Nüfusun Sabit Genişbant İnternet Abone Sayısına Oranı	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu	2019
Nüfusun Mobil Telefon Abone Sayısına Oranı	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu	2019
Nüfusun Sabit Telefon Erişim Hat Sayısına Oranı	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu	2019
Nüfusun Mobil Genişbant İnternet Abone Sayısına Oranı	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu	2019
Nüfusun Genişbant İnternet Abone Sayısına Oranı	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu	2019
S14. Kendi yaptığım takıları satmak istiyorum. Bunun için kermes veya düzenli bir organizasyonunuz var mı?	“Gizli Vatandaş” Anketi	2020

İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ – BÜYÜKŞEHİRLER ENDEKS SONUÇLARI

	Yönetişim ve Saydamlık	Eşitsizliklerle Mücadele	Nitelikli Eğitim	Sağlıklı Yaşam	Sürdürülebilir Ekonomi	Sosyal Yaşam	Sürdürülebilir Çevre ve Enerji	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Ulaşım ve Erişilebilirlik	İGE-B Genel Endeks
İSTANBUL	66,3	69,5	61,8	51,8	67,8	77,7	58,0	58,9	78,4	65,7
ANKARA	76,1	48,2	73,1	59,1	57,8	46,2	49,8	58,5	56,8	60,6
İZMİR	59,5	63,5	68,2	50,8	49,4	52,7	64,1	74,7	65,8	59,3
MUĞLA	57,8	38,7	68,2	51,3	52,9	45,6	64,0	55,2	34,7	53,8
ANTALYA	58,3	38,4	64,7	56,5	51,4	48,0	58,1	45,8	50,4	53,6
ESKİŞEHİR	55,8	35,0	63,5	65,0	53,9	38,5	48,9	78,8	41,6	53,5
BURSA	64,9	48,5	55,8	48,1	53,8	34,0	52,1	47,5	48,7	52,1
DENİZLİ	56,7	33,1	64,3	51,2	50,0	39,5	47,6	66,9	40,5	50,9
SAKARYA	64,1	53,3	60,8	48,0	50,6	24,8	55,0	31,9	28,7	50,3
KOCAELİ	52,8	32,2	61,6	41,5	55,3	36,7	53,5	42,0	50,1	49,3
SAMSUN	58,7	50,0	58,2	53,4	47,8	21,3	45,1	19,3	54,3	48,1
BALIKESİR	61,8	34,7	56,4	48,2	44,1	32,7	54,1	43,7	45,2	47,9
KONYA	64,2	55,8	48,1	52,2	47,2	29,4	45,9	12,6	42,4	47,6
AYDIN	56,7	31,5	57,8	49,9	48,9	29,4	48,1	44,1	37,7	47,0
MERSİN	54,3	51,9	52,4	53,3	43,4	30,9	46,2	50,1	21,5	46,7
TEKİRDAĞ	53,2	32,6	55,1	45,6	49,8	21,1	43,9	58,3	46,4	45,9
TRABZON	54,4	27,3	55,7	60,7	49,9	27,5	45,1	13,5	36,1	45,0
MALATYA	44,4	44,1	58,4	57,1	45,5	33,0	48,2	9,1	27,2	44,6
KAYSERİ	44,5	43,8	51,1	57,3	44,4	27,0	45,8	17,2	41,1	43,5
ADANA	33,6	37,9	51,2	53,1	42,0	26,5	56,3	42,9	54,1	42,9
MANİSA	60,5	24,9	49,7	50,2	45,3	20,5	36,9	34,4	26,6	42,1
ORDU	48,0	38,6	48,4	48,1	47,7	19,1	35,3	24,6	29,4	41,1
GAZİANTEP	41,8	45,5	38,2	46,5	43,7	24,8	54,1	15,5	43,8	40,3
ERZURUM	30,0	34,3	54,1	57,5	42,9	29,2	45,9	17,6	31,6	40,1
KAHRAMANMARAŞ	46,3	35,0	38,5	49,6	40,6	16,8	48,2	17,1	31,4	37,8
HATAY	39,6	16,2	36,5	41,7	42,8	17,8	48,1	32,7	43,8	35,6
DİYARBAKIR	25,4	38,9	31,5	41,2	32,6	21,0	46,5	33,4	32,3	32,6
VAN	15,9	14,1	33,2	40,0	33,2	16,9	43,5	30,4	41,7	28,3
MARDİN	12,7	34,0	35,0	36,7	32,9	11,4	34,5	17,2	24,7	27,3
ŞANLIURFA	8,8	35,3	27,3	35,7	29,9	11,3	35,3	12,0	26,8	24,7
BÜYÜKŞEHİRLER ORTALAMA	48,9	39,6	52,6	50,0	46,6	30,4	48,6	36,9	41,1	45,3

İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ İLÇELER-VERİ TABANI TABLOSU

	DEĞİŞKEN	KAYNAK	DÖNEM
YÖNETİŞİM ve SAYDAMLIK ENDEKSİ	Belediye Bilgi Paylaşımı ve Saydamlık Endeksi	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
	Belediyeye Erişim Endeksi	Belediye Resmi İnternet Siteleri	2020
	Belediye Sosyal Medya Kullanım Endeksi	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
	“Gizli Vatandaş” Endeksi	“Gizli Vatandaş” Anketi	2020
	Son Yerel Seçim Katılım Oranı	Yüksek Seçim Kurulu	2019
SOSYAL KAPSAMA ENDEKSİ	Aileye Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
	Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
	Gençlere Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
	Hasta ve Yaşlılara Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
	Kadınlara Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
	Mültecilere Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
	Engellilere Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
	Belediyecilik Hizmetlerinin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020

EKONOMİK DURUM ENDEKSİ	Alışveriş Merkezi Varlığı	Web Taraması	2020
	Alışveriş Merkezi Sayısı	Web Taraması	2020
	Banka Çeşitliliği	Türkiye Bankalar Birliği	2020
	Onbin Kişiyeye Düşen Banka Şube Sayısı	Türkiye Bankalar Birliği	2020
	Kiralık Konut Piyasa Bedeli (m2)	Hürriyet Emlak / Sahibindex	2020
	Satılık Konut Piyasa Bedeli (m2)	Hürriyet Emlak / Sahibindex	2020
	Satılık Konut Piyasa Bedelindeki Yıllık Değişim (m2)	Hürriyet Emlak / Sahibindex	2020
	Onbin Kişiyeye Düşen Mini Market Sayısı	Web Taraması	2020
	Onbin Kişiyeye Düşen Süpermarket Sayısı	Web Taraması	2020
	Hipermarket Varlığı	Web Taraması	2020
	Yaş Bağımlılık Oranı	TÜİK	2019
EĞİTİM ENDEKSİ	Okur-Yazar Oranı	TÜİK	2019
	Okur-Yazar Kadın Oranı	TÜİK	2019
	Hiç Eğitim Almamış Kadın Oranı	TÜİK	2019
	Üniversite Mezunu Oranı	TÜİK	2019
	Üniversite Mezunu Kadın Oranı	TÜİK	2019
	Ortalama Eğitim Süresi	TÜİK	2019
	Kadınlarda Ortalama Eğitim Süresi	TÜİK	2019

SAĞLIK ENDEKSİ	Kaba Ölüm Hızı	TÜİK	2019
	Onbin Kişiye Düşen Ambulans Sayısı	Sağlık Bakanlığı	2019
	Onbin Kişiye Düşen Eczane Sayısı	Sağlık Bakanlığı	2019
	Hastane Varlığı	Sağlık Bakanlığı	2020
	Toplam Hastane Sayısı	Sağlık Bakanlığı	2019
	Devlet Hastanesi Varlığı	Sağlık Bakanlığı	2020
	Üniversite Hastanesi Varlığı	Sağlık Bakanlığı	2020
	Özel Hastane Varlığı	Sağlık Bakanlığı	2020
	Hasta ve Yaşlılara Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
	Hasta ve Yaşlılara Yönelik Hizmetlerin Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
	Engellilere Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
	Engellilere Yönelik Hizmetlerin Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
SOSYAL YAŞAM ENDEKSİ	Özel Müze Varlığı	Kültür Bakanlığı	2020
	Sinema Varlığı	Web Taraması	2020
	Tiyatro Varlığı	Web Taraması	2020
	Sosyal ve Kültürel Hizmetlerin Çeşitliliği	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
	Sosyal ve Kültürel Hizmetlerin Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
	Alışveriş Merkezi Varlığı	Web Taraması	2020
	Spor ve Eğlence Alanları (%)	Tarım ve Orman Bakanlığı	2018

ÇEVRESEL
PERFORMANS
ENDEKSİ

Sokak Hayvanlarına Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
Çevreye Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
Afetlere Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği ve Kalite Puanı	Belediye Faaliyet Raporları Belediye Resmi İnternet Siteleri	2019 2020
Aritma Tesisi Varlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	2019
Aritılan/ Deşarj Edilen Atık Su Miktarı (m3/sn)	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	2019
Aritma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Oranı (%)	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	2019
Ambalaj Atık Yönetim Planı Varlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	2019
Su Kütleleri (%)	Tarım ve Orman Bakanlığı	2018
Yeşil Şehir Alanları (%)	Tarım ve Orman Bakanlığı	2018
Kişi Başına Düşen Yeşil Alan	Tarım ve Orman Bakanlığı	2018
Sürekli Sulanan Alanlar (%)	Tarım ve Orman Bakanlığı	2018
Sulanmayan Ekilebilir Alanlar (%)	Tarım ve Orman Bakanlığı	2018
Ormanlık Alanlar (%)	Tarım ve Orman Bakanlığı	2018
Kişi Başına Düşen Ormanlık Alan	Tarım ve Orman Bakanlığı	2018
Ekilebilir Alanların Sulanma Oranı	Tarım ve Orman Bakanlığı	2018
Yeşil Alan Hedefi Varlığı	Belediye Stratejik Planları	2020

ULAŞIM VE ERİŞİLEBİLİRLİK ENDEKSİ	Demiryolu Hat Varlığı	TCDD Web Taraması	2020
	Bisiklet Yolu Varlığı	Belediye Faaliyet Raporları Web Taraması	2019 2020
	Metro, Hafif Metro, Tramvay Hattı Varlığı	Web Taraması	2020
	Karayolları ve Demir Yolları (%)	Tarım ve Orman Bakanlığı	2018
	Şehir Merkezine Uzaklık	Google Haritalar	2020
	Havaalanına Uzaklık	Google Haritalar	2020
	Denizyolu Ulaşımı Varlığı	Web Taraması	2020
TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ ENDEKSİ	Belediye Kadın Meclis Üyesi Sayısının Toplam Belediye Meclis Üyesi Sayısına Oranı	İlçe Belediyeleri	2020
	Belediye Kadın Başkan Yardımcısı Sayısının Toplam Belediye Başkan Yardımcısı Sayısına Oranı	İlçe Belediyeleri	2020
	Belediye Kadın Müdür Sayısının Toplam Belediye Müdür Sayısına Oranı	İlçe Belediyeleri	2020
	Belediye Kadın Çalışan Sayısının Toplam Çalışan Sayısına Oranı	İlçe Belediyeleri	2020
	İlçedeki Kadın Muhtar Sayısının Toplam Muhtar Sayısına Oranı	İlçe Belediyeleri	2020
	Kadınlarda Ortalama Eğitim Süresi	TÜİK	2019
	Adölesan Doğurganlık Hızı (binde)	TÜİK	2018
	Kadınlarda Ortalama Evlenme Yaşı	TÜİK	2019

İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ – İLÇELER ENDEKS SONUÇLARI

		Yönetişim ve Saydamlık	Sosyal Kapsama	Ekonomik Durum	Eğitim	Sağlık	Sosyal Yaşam	Çevresel Performans	Ulaşım ve Erişilebilirlik	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	İGE-i Genel Endeks
İSTANBUL	KADIKÖY	79,7	69,8	81,0	95,7	89,6	88,8	82,5	86,4	83,6	86,4
İSTANBUL	BEŞİKTAŞ	78,5	61,1	86,7	96,5	77,3	81,9	44,0	72,1	65,6	79,6
ANKARA	ÇANKAYA	96,2	39,5	70,3	92,9	85,1	83,9	23,1	66,3	68,4	75,2
İSTANBUL	ŞİŞLİ	72,4	58,7	75,0	74,8	86,8	74,7	23,4	64,1	37,1	65,2
İSTANBUL	BAKIRKÖY	64,1	12,1	80,2	86,8	59,4	59,1	52,5	83,0	64,9	60,2
İSTANBUL	SARIYER	76,9	44,0	64,1	68,8	79,6	57,7	70,6	62,7	49,1	60,0
İZMİR	KARŞIYAKA	81,0	17,9	48,4	82,2	64,0	65,5	25,4	73,1	84,5	59,0
BURSA	NİLÜFER	85,1	31,7	43,0	74,9	68,3	65,8	43,2	59,5	44,7	55,4
ANTALYA	MURATPAŞA	83,3	24,0	48,5	76,8	75,3	58,8	17,2	65,3	52,8	55,4
İSTANBUL	ÜSKÜDAR	79,8	32,4	47,8	71,9	67,2	64,8	49,2	82,8	36,9	54,3
ANKARA	YENİMAHALLE	93,6	26,1	42,5	71,7	68,5	72,3	27,6	61,0	40,3	53,3
ESKİŞEHİR	TEPEBAŞI	61,6	66,4	34,0	60,2	75,5	65,0	33,0	67,5	46,0	52,0
İZMİR	KONAK	59,3	40,7	53,6	55,3	81,9	76,0	27,3	74,8	48,5	51,0
İSTANBUL	ÜMRANİYE	76,8	56,5	46,7	58,1	60,0	41,6	9,1	54,8	24,1	50,7
İSTANBUL	ATAŞEHİR	96,2	25,5	42,7	69,1	72,3	47,6	15,1	72,9	36,6	50,5
KOCAELİ	İZMİT	92,6	26,8	35,9	65,8	68,0	58,7	22,8	82,2	46,1	50,3
İSTANBUL	BEYOĞLU	80,5	38,4	55,6	49,4	64,1	80,1	32,1	80,1	28,5	49,8
İSTANBUL	MALTEPE	71,2	34,1	47,2	71,6	59,4	48,2	40,4	74,8	53,8	49,6
ESKİŞEHİR	ODUNPAZARI	73,3	36,1	33,1	62,3	70,7	59,3	36,6	64,8	48,0	48,2
ANTALYA	KONYAALTI	64,1	20,0	45,3	88,5	45,9	40,0	38,6	72,9	46,7	47,7
İZMİR	BORNOVA	82,8	27,2	38,4	59,7	66,9	54,7	32,8	63,6	50,8	47,6
İSTANBUL	BEYLİKDÜZÜ	82,8	25,1	39,0	71,2	53,7	40,0	32,2	50,5	53,8	47,5
İSTANBUL	KARTAL	84,4	33,7	39,7	62,8	61,0	45,2	27,8	73,1	40,1	47,1
İZMİR	URLA	70,9	40,7	50,8	70,1	73,2	30,3	20,4	49,6	25,2	47,0
İSTANBUL	FATİH	68,6	19,8	51,7	58,3	72,0	64,7	52,5	82,5	29,0	46,7
ANKARA	KEÇİÖREN	91,5	35,4	35,7	55,8	64,4	51,6	10,4	56,2	39,1	45,9
İZMİR	BALÇOVA	70,9	26,9	44,7	71,2	62,6	32,0	26,2	73,0	31,1	45,5
İSTANBUL	AVCILAR	71,1	35,2	36,2	58,0	49,7	45,3	78,2	57,1	52,6	45,3

İSTANBUL	ÇEKMEKÖY	94,8	35,1	33,1	61,4	40,1	37,6	40,5	68,9	24,0	45,2
İZMİR	GAZİEMİR	60,6	29,2	35,8	67,6	60,9	45,6	31,9	75,9	52,9	45,1
MUĞLA	BODRUM	48,4	21,3	76,3	67,4	55,0	58,7	17,0	49,8	45,5	45,0
İZMİR	NARLIDERE	66,1	17,6	48,1	80,2	54,1	28,5	22,5	68,1	34,3	45,0
İSTANBUL	TUZLA	81,7	31,7	36,4	59,8	51,5	61,1	38,6	72,9	23,7	44,8
İSTANBUL	BAŞAKŞEHİR	87,6	29,2	48,6	63,2	40,1	40,7	19,1	56,8	29,4	44,7
İZMİR	SEFERİHİSAR	59,3	63,8	35,6	69,4	74,3	8,9	24,4	48,7	32,7	44,5
İZMİR	BAYRAKLI	64,5	46,0	35,4	56,8	61,7	31,7	23,2	59,4	54,6	42,9
İZMİR	GÜZELBAHÇE	73,1	21,4	46,5	77,5	44,2	30,7	30,9	54,5	29,9	42,8
ANKARA	ALTINDAĞ	76,8	50,3	33,3	47,4	68,4	54,3	20,4	60,2	20,9	42,2
İSTANBUL	PENDİK	74,7	44,8	33,4	53,2	58,8	38,0	17,2	73,3	18,8	41,6
İSTANBUL	BÜYÜKÇEKMECE	71,8	17,0	43,5	62,7	49,3	32,8	33,5	61,2	48,0	40,8
İSTANBUL	EYÜPSULTAN	68,6	23,0	39,9	60,3	48,0	40,8	38,5	67,1	39,6	40,3
İSTANBUL	BEYKOZ	85,5	20,0	37,1	57,5	47,7	35,8	44,5	55,1	35,1	40,1
İSTANBUL	KÜÇÜKÇEKMECE	77,6	23,2	37,1	53,7	49,8	45,7	43,1	66,7	19,5	39,2
ADANA	SEYHAN	54,0	48,1	40,3	39,6	61,7	32,8	30,8	76,7	46,3	39,2
İSTANBUL	BAHÇELİEVLER	79,1	19,3	32,4	60,0	69,8	38,3	12,1	49,7	38,2	39,0
BURSA	OSMANGAZİ	78,3	29,5	33,0	47,8	62,1	58,2	27,7	60,7	21,1	38,8
ANKARA	ETİMESGUT	79,6	14,8	29,4	71,7	42,4	39,8	22,2	55,1	34,0	38,8
SAMSUN	İLKADIM	68,6	25,3	36,7	55,7	63,8	54,7	6,0	82,8	11,8	38,7
İSTANBUL	ZEYTİNBURNU	69,4	34,3	40,7	51,7	61,0	33,7	15,8	76,3	21,4	38,3
ANTALYA	KEPEZ	71,8	41,6	38,8	48,5	50,7	46,2	22,3	67,1	18,5	38,3
KONYA	SELÇUKLU	70,8	36,4	34,2	58,2	68,3	36,6	16,7	57,0	2,9	38,2
İSTANBUL	GAZİOSMANPAŞA	77,0	45,7	28,9	44,3	68,3	36,9	10,1	55,3	27,8	37,8
BALIKESİR	BANDIRMA	48,0	30,4	32,6	66,6	53,9	36,7	33,6	34,8	46,9	37,7
İSTANBUL	KAĞITHANE	64,4	34,3	32,9	54,5	55,7	49,4	14,8	77,4	16,7	37,6
ADANA	ÇUKUROVA	65,6	14,2	32,3	71,7	48,3	25,6	5,8	74,6	35,0	37,6
İSTANBUL	BAYRAMPAŞA	74,6	23,4	33,7	53,7	47,8	34,0	14,9	67,9	17,3	37,5
İZMİR	KARABAĞLAR	64,4	35,3	23,4	54,4	74,0	20,6	34,8	52,7	41,5	37,1
DENİZLİ	MERKEZEFENDİ	64,8	5,5	42,6	59,7	56,7	44,2	17,3	51,2	44,8	36,9
MERSİN	YENİŞEHİR	50,3	22,7	38,8	70,0	50,4	32,0	2,5	62,6	34,6	36,9
ANTALYA	ALANYA	68,6	18,4	47,1	57,5	55,1	39,7	25,0	43,8	18,1	36,6
BALIKESİR	KARESİ	80,4	5,4	34,0	66,5	35,8	39,4	35,0	59,0	23,4	36,6
ANKARA	GÖLBAŞI	78,5	10,0	39,0	69,2	44,6	32,3	22,6	43,3	12,1	36,6
KAYSERİ	TALAS	66,0	37,7	22,9	63,9	38,5	38,4	40,5	57,8	15,0	36,5
İSTANBUL	SİLİVRİ	56,9	53,1	33,7	50,1	60,3	20,0	54,3	37,7	27,3	36,2
İSTANBUL	ADALAR	39,0	3,4	60,2	64,2	42,1	53,8	9,3	51,5	28,1	36,1
SAKARYA	ADAPAZARI	64,9	23,8	33,4	57,0	51,4	28,5	40,2	70,7	29,0	35,9
İSTANBUL	GÜNGÖREN	70,0	31,8	36,0	53,8	49,7	29,9	7,2	54,2	31,8	35,7

MUĞLA	FETHİYE	73,0	7,8	45,6	59,4	50,2	41,2	6,8	46,7	26,3	35,7
İZMİR	BUCA	66,6	24,9	22,4	57,7	57,1	12,9	39,5	69,1	48,9	35,6
İZMİR	ÇİĞLİ	60,4	11,2	31,7	59,5	51,1	35,6	32,1	57,6	55,1	35,6
BALIKESİR	EDREMİT	66,4	17,3	42,8	54,0	57,4	40,5	31,0	36,1	31,1	35,6
İZMİR	MENEMEN	61,0	40,7	29,0	50,0	52,7	29,3	37,6	56,0	31,2	34,7
İZMİR	SELÇUK	61,3	49,6	22,5	51,1	72,8	24,8	17,0	42,8	18,8	34,7
MANİSA	YUNUSEMRE	79,1	23,0	32,8	51,7	47,6	27,3	20,0	53,2	29,8	34,3
İSTANBUL	SANCAKTEPE	76,2	42,6	27,5	45,1	52,3	26,3	27,5	53,0	22,0	34,2
TEKİRDAĞ	ÇORLU	66,7	7,1	30,3	57,8	47,4	37,1	24,3	62,3	47,5	34,1
ANKARA	SİNCAN	80,3	30,4	23,7	44,9	69,0	28,5	15,9	49,7	26,7	34,0
İSTANBUL	ESENLER	79,6	35,7	27,3	39,3	55,4	49,0	24,3	61,6	14,0	33,9
DENİZLİ	PAMUKKALE	72,0	24,3	33,7	57,9	47,0	19,0	14,8	58,1	22,8	33,8
İSTANBUL	ESENYURT	71,2	19,1	33,0	47,1	46,3	48,0	15,6	48,6	44,3	33,8
KAYSERİ	MELİKGAZİ	84,9	11,9	37,2	52,5	54,3	18,2	25,2	67,1	14,8	33,6
TRABZON	ORTAHİSAR	41,1	41,2	22,3	59,2	67,3	37,2	30,0	60,1	10,4	33,3
İZMİR	ALİAĞA	66,6	26,4	18,8	60,1	51,2	22,6	22,1	57,0	30,1	33,1
BURSA	YILDIRIM	77,3	34,5	20,7	46,6	51,7	27,5	22,6	61,1	27,9	33,1
ANKARA	MAMAK	77,9	27,4	27,3	47,9	47,2	26,4	16,9	56,8	34,0	33,1
MANİSA	ŞEHZADELER	79,6	19,8	34,7	49,1	55,8	30,8	22,6	52,9	11,6	32,8
İSTANBUL	ÇATALCA	74,9	23,7	22,5	56,2	40,1	23,9	40,6	48,6	30,7	32,8
SAMSUN	ATAKUM	32,4	14,2	34,5	79,4	45,1	27,4	11,2	63,3	23,4	32,6
AYDIN	EFELER	68,6	14,4	30,9	55,4	56,0	37,1	25,8	59,7	11,6	32,4
TEKİRDAĞ	SÜLEYMANPAŞA	67,3	12,7	32,8	58,2	53,8	19,7	23,6	53,8	29,1	32,4
MERSİN	TARSUS	76,7	28,1	31,4	39,8	54,3	40,1	20,7	46,4	27,5	32,3
HATAY	İSKENDERUN	57,6	20,4	38,1	55,1	56,8	28,0	29,0	49,3	21,0	32,2
İSTANBUL	SULTANBEYLİ	73,2	59,4	26,9	33,4	50,7	26,9	15,1	52,8	20,1	32,0
BALIKESİR	ALTIEYLÜL	71,0	7,1	30,9	57,4	51,0	30,1	25,0	59,2	20,8	31,7
ANTALYA	MANAVGAT	61,3	12,0	43,6	51,7	51,4	27,7	31,3	42,0	33,4	31,6
İZMİR	MENDERES	67,1	11,6	40,8	52,1	49,6	15,1	26,0	56,7	31,1	31,0
İZMİR	TORBALI	75,9	13,2	30,7	48,3	43,8	34,0	35,7	59,6	22,3	31,0
KOCAELİ	GEBZE	67,5	15,2	31,0	49,0	46,1	35,9	31,9	68,1	18,3	30,4
MANİSA	AKHİSAR	73,8	29,3	30,3	41,5	55,6	26,0	33,7	30,0	24,0	30,2
KAYSERİ	KOCASINAN	66,6	10,5	30,0	46,5	52,8	46,3	33,2	67,5	13,8	29,8
BURSA	İNEGÖL	86,9	16,5	26,0	48,1	45,5	30,1	23,6	34,9	9,9	29,5
ANKARA	KAHRAMANKAZAN	78,0	8,3	19,6	57,0	42,3	21,0	14,9	32,4	40,1	29,3
İZMİR	BERGAMA	68,1	13,0	21,6	55,1	49,2	32,9	41,6	20,4	24,4	29,0
ORDU	ALTINORDU	58,8	15,4	36,7	49,9	56,6	29,0	5,7	58,5	17,6	28,9
İSTANBUL	SULTANGAZİ	82,1	32,4	17,3	35,0	43,8	29,4	16,7	47,7	39,4	28,8
İZMİR	ÖDEMiŞ	65,0	25,3	23,4	38,9	63,5	33,4	40,5	34,8	30,1	28,7

TEKİRDAĞ	ÇERKEZKÖY	77,8	13,6	27,0	46,7	39,2	20,3	23,9	47,2	36,8	28,6
KONYA	KARATAY	73,2	21,2	26,9	40,5	48,4	39,3	25,0	73,5	5,0	28,4
KOCAELİ	KÖRFEZ	55,4	15,3	28,0	48,5	46,6	26,9	24,3	70,8	34,7	28,1
MALATYA	YEŞİLYURT	63,1	17,8	31,7	49,1	44,3	38,4	17,9	56,6	3,4	27,6
ERZURUM	PALANDÖKEN	54,3	37,8	15,8	50,8	54,6	24,2	6,4	58,4	8,8	27,3
GAZİANTEP	ŞEHİTKAMİL	36,0	27,3	39,3	39,5	57,6	45,1	22,8	59,2	23,6	27,1
İSTANBUL	BAĞCILAR	81,8	7,3	34,8	41,2	46,6	29,0	3,8	62,3	12,9	27,0
GAZİANTEP	ŞAHİNBEY	48,5	25,3	37,2	38,8	55,1	39,7	22,3	57,6	11,3	26,3
ERZURUM	YAKUTİYE	42,7	15,1	29,1	57,2	48,4	23,1	13,0	58,0	21,9	26,1
ADANA	SARIÇAM	67,4	38,6	15,1	47,5	47,9	2,0	18,7	41,2	13,1	25,3
ANKARA	PURSAKLAR	65,4	33,9	12,4	50,0	46,6	8,3	18,5	40,5	15,1	25,3
ANKARA	AKYURT	71,9	10,8	27,2	44,5	34,5	30,8	8,2	37,2	32,1	25,3
ANKARA	KIZILCAHAMAM	59,6	13,2	4,9	54,9	43,8	31,8	26,2	24,6	34,4	24,4
AYDIN	NAZİLLİ	32,1	10,3	28,6	51,9	55,3	53,8	20,3	40,6	16,2	24,3
İSTANBUL	ARNAVUTKÖY	78,5	15,6	25,1	35,8	38,2	34,0	20,7	46,1	13,4	24,0
MANİSA	TURGUTLU	63,5	12,0	27,0	42,3	46,5	23,0	27,4	46,6	16,8	23,4
KONYA	MERAM	59,0	10,7	14,5	48,9	55,3	20,0	21,3	64,6	9,8	23,0
MERSİN	TOROSLAR	62,6	18,0	22,5	39,5	45,7	29,9	6,7	45,0	21,8	22,9
İZMİR	KARABURUN	3,5	16,0	40,9	66,8	47,1	2,2	21,6	57,3	33,0	22,6
HATAY	DEFNE	59,9	13,6	21,0	47,4	35,3	4,6	8,5	56,5	30,8	21,6
MALATYA	BATTALGAZİ	50,6	13,0	37,6	40,7	40,9	24,7	12,3	64,2	8,4	21,6
ADANA	YÜREĞİR	49,7	16,8	29,6	28,2	53,4	28,7	36,8	58,6	20,3	20,4
DİYARBAKIR	BAĞLAR	56,0	11,8	31,7	28,8	42,1	20,8	16,1	50,8	37,7	19,6
ANKARA	ÇUBUK	64,3	2,5	21,8	38,7	41,0	10,7	13,5	35,8	29,2	18,0
MANİSA	SALİHLİ	38,1	4,1	33,3	41,6	51,0	20,8	27,8	36,4	14,6	17,7
ŞANLIURFA	HALİLİYE	39,7	15,3	20,1	36,2	43,9	26,4	8,9	39,3	7,4	14,5
VAN	TUŞBA	42,8	16,0	14,1	31,2	35,3	12,7	43,8	58,8	16,1	13,4
İZMİR	BEYDAĞ	56,8	1,5	3,4	53,2	31,4	10,7	12,2	14,3	34,0	11,8
ANKARA	NALLIHAN	9,2	10,6	15,0	45,8	52,6	12,5	22,8	11,3	21,2	9,6
ŞANLIURFA	EYYÜBİYE	67,2	12,5	24,4	4,9	39,0	29,7	18,0	37,1	8,4	8,2
ŞANLIURFA	SİVEREK	53,6	40,7	16,9	6,0	35,8	3,3	28,4	32,8	2,9	7,6
VAN	ERCİŞ	4,8	5,7	13,1	28,8	33,1	18,9	5,8	34,0	4,4	4,5

KAYNAKÇA

- Acar S., Meydan M.C., Bilen Kazancık L., Işık M. (2019). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE 2017). Erişim adresi: https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/89/sege-2017_1581687211.pdf
- C40 Cities. Why Cities? Ending Climate Change Begins in the City. Bkz. <https://www.c40.org/ending-climate-change-begins-in-the-city>
- Childe, G. (1950). The Urban Revolution. The Town Planning Review, 21(1), 3-17.
- Common Worlds Research Collective, 2020.
- David J. K., C. L. Shook, "The Application Of Cluster Analysis in Strategic Management Research: An Analysis and Critique", Strategic Management Journal, Vol.17, pp.441-458, 1996.
- DPT, İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması, Ankara, 1996.
- DPT, İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması, Ankara, 2004, www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/8142/ilce.pdf
- DPT, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması, Ankara, 2003, www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/8143/2003-05.pdf
- Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM), (2009). Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi 2009. Erişim adresi: <https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2009/01/trkiye-icin-bir-rekabet-endeksi.pdf>
- ERG, Öğrenciler ve Eğitime Erişim İzleme Raporu, 2020, https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2010/01/EIR20_OgrencilerveEgitimeErisim.pdf
- Hair, F.J, vd.; Multivariate Data Analysis, Fifth Edition, Prentice-Hall International Inc., 1998.
- Hürriyet Emlak, Emlak Endeksleri, <http://www.hurriyetemlak.com/Emlak-Endeksi/Detayli-Analiz>
- IPCC. (2007). Climate Change 2007: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II, and III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (The Core Writing Team, R. K. Pachauri, & A. Reisinger, Eds.). IPCC.
- İNGEV, İnsani Gelişme Nedir, <http://ingev.org/hakkimizda/insani-gelisme-nedir/>
- Kalkınma Bakanlığı, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması-2011, http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/view/14197/BASIN_A% C3% 87IKLAMASI-sege_2011-v6.pdf
- Lefebvre, H. (2013). Kentsel Devrim (S.Sezer, Çev.), 2. Baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık; Castells, M. (2013). İsyan ve Umut Ağları - İnternet Çağında Toplumsal Hareketler (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Marmara Belediyeler Birliği, <https://marmara.gov.tr/blog-surdurulebilir-kalkinma-amaclari-4-nitelikli-e-gitim/>
- Mitchell, D. (2020). Kent Hakkı Sosyal Adalet ve Kamusal Alan Mücadelesi, (A. Çavdar, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Otto, B. & Schleifer, L. 2020. "Domestic Water Use Grew Over 600% Over the Past 50 Years." World Resource Institute. <https://www.wri.org/blog/2020/02/growth-domestic-water-use>
- Sahibindex, Emlak Endeksleri, <https://www.sahibinden.com/emlak-endeksi-tanitim>
- Şeker, Murat; İstanbul'da Yaşam Kalitesi Araştırması, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2010-13, İstanbul, 2011, <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0023050.pdf>
- Şeker, M. vd; Küresel Rekabet Endeksi 2012 – 81 İl 26 Bölge, İstanbul Kalkınma Ajansı Projesi, İstanbul 2012.

Şeker, M. vd; İstanbul Rekabet Endeksi – 39 İlçe, İstanbul Kalkınma Ajansı Projesi, İstanbul 2012.

Şeker, M.; İstanbul'da Kentsel Yaşam Kalitesi Araştırması, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Proje İstanbul, 2012.

Şeker, M., A. Saldanlı, H. Bektaş; TR63 Bölgesi (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) Yaşam Kalitesi Araştırması, DOĞAKA Yayınları, Hatay, 2014.

Şeker, M., A. Saldanlı, H. Bektaş; İller Arası Rekabet Endeksi 2013-2014, Kayseri Ticaret Odası, Kayra Ofset, Kayseri, 2015.

Şeker, M., A. Saldanlı, H. Bektaş; TRC2 Bölgesi (Diyarbakır, Şanlıurfa) Yaşam Kalitesi Araştırması, Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları, Diyarbakır, 2016.

Şeker M. vd. (2020). İller Arası Rekabet Endeksi 2018 – 2019, İstanbul Üniversitesi Şehir Politikaları Uygulama Ve Araştırma Merkezi 2020. Erişim adresi: <http://cdn.istanbul.edu.tr/statics/sehir.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/illeraras%C4%B1rekabetendeksi20182019.pdf>

TBMM, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>

TC Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/kentsel---kirsal-nufus-orani-i-85670#:~:text=D%C3%BCnya%20Bankas%C4%B1%20verilerine%20g%C3%B6re%3B%202017,%2C3'%C3%BCn%20olduk%C3%A7a%20%C3%BC>

TC Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme Ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü (2013). İllerin ve Bölgelerin Sosyo – Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE 2011). Erişim adresi: https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/İllerin_ve_Bölgelerin_Sosyo-Ekonomik_Gelişmişlik_Sıralaması_AraştırmasıSEGE-2011%e2%80%8b.pdf

The Next Frontier, Human Development and The Anthropocene, UNDP Development Report 2020.

The World Cities Report 2020 The Value of Sustainable Urbanization, UN Habitat, www.unhabitat.org

Türkiye Bankalar Birliği, İstatistikler, <https://www.tbb.org.tr/tr>

Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistikler, <https://www.tuik.gov.tr>

UCLG, Report For a World of Inclusive Cities, https://www.uclg-cisdp.org/sites/default/files/CISDP_For_a_world_of_inclusive_cities.pdf, Erişim: 19.12.2020.

UCLG, Towards Localization of SDGs, 2019, https://www.uclg.org/sites/default/files/towards_the_localization_of_the_sdgs_0.pdf

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (2018). İller Arası Rekabetçilik Endeksi 2018. Erişim adresi: http://www.urak.org/wp-content/uploads/2019/05/URAK_%C4%B0RE_2018-2.pdf

Ulusoy, A.; Şeker, M.; Bektaş, H.; Aslantürk, O.; Trabzon'da Yaşam Kalitesini Geliştirme ve Modelleme Projesi, DOKA Mali Destek Programı, Trabzon, 2013.

UNDP, Human Development Reports, NY, USA.

UNESCO, <https://www.unesco.org.tr/Home/AnnouncementDetail/3557>

Urry, J. (1990). The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies, Sage.

World Health Organization, <https://www.who.int/news/item/29-10-2018-more-than-90-of-the-world-e2%80%99s-children-breathe-toxic-air-every-day>

YERELLEŞEN İNSANI GELİŞME

2020

İnsani Gelişme Endeksi – Büyükşehirler (İGE-B)
İnsani Gelişme Endeksi – İlçeler (İGE-İ)

ingev/ İNSANI
GELİŞME
VAKFI

[f](#) [@](#) [t](#) /ingevorg

[in](#) /insani-gelişme-vakfi